

„MacIntyre a produs mai mult decât o poveste despre spionaj.

El a scris o poveste despre cel mai complex subiect posibil... prietenia. Când am devorat această carte, a trebuit să îmi reamintesc că nu e vorba despre un roman. Era de parcă aş fi citit o poveste de Graham Greene, Ian Fleming sau John Le Carré”.

Walter Isaacson, *New York Times Book Review*

„MacIntyre face aici ce ştie mai bine - spune o poveste al naibii de bună. *Un spion printre prieteni* este o carte care nu poate fi lăsată uşor din mână şi cea mai antrenantă lectură din ultimul timp”.

Dallas Morning News

„Ben MacIntyre a scris o carte interesantă, cu un subiect tentant şi în cele din urmă dramatic. A început ca un studiu despre prietenie şi s-a încheiat ca o condamnare”.

The Spectator biblioteca rao

BEN MACINTYRE

UN SPION PRINTRE PRIETENI

KIM PHILBY ŞI MAREA TRĂDARE

J

editura rao

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
MACINTYRE, BEN

Un spion printre prieteni / Ben MacIntyre; trad.:
Maria Aciobăniţei prin

Lingua Connexion.

— Bucureşti: Editura RAO, 2016

ISBN 978 - 606 - 776 - 170 - 2

I. Aciobăniţei, Maria (trad.)

821.111 - 31 = 135.1

Editura RAO

Str. Bârgăului nr. 9 - 11, Bucureşti, România
www.raobooks.com www.rao.ro

Ben MacIntyre *A spy among friends: Philby and The*

Great Betrayal

© Ben MacIntyre 2014

Toate drepturile rezervate

Traducere din limba engleză Maria Aciobăniței prin
Lingua Connexion

© Editura Rao, 2015 pentru versiunea în limba
română

În memoria lui Rick Beeston

*„Prietenii, subst. Termen argotic pentru membrii
unui serviciu de informații; mai ales, în argoul britanic,
pentru membrii Serviciului Secret de Informații sau MI6.*

„7

*„Dacă ar fi să aleg între a-mi trăda țara și a-mi trăda
prietenii, sper să am curajul să-mi trădez țara. Poate că
alegerea asta îl va scandaliza pe cititorul modern, care va
pune de îndată mâna patriotică pe telefon și va suna la
poliție. Însă pe Dante nu l-ar fi șocat. Dante i-a așezat pe
Brutus și pe Cassius în cel mai de jos cerc al Infernului
fiindcă l-au trădat pe prietenul lor, Iuliu Cezar, în loc să
trădeze Roma. „2*

E.M. Forster, 1938

PREFAȚĂ

S-au scris foarte multe despre Kim Philby, inclusiv în
opera neprețuită și deschizătoare de drumuri a unor
scriitori precum Patrick Seale, Phillip Knightley, Tom
Bower, Anthony Cave Brown și Genrih Borovik. Însă
Philby rămâne pentru mulți cititori enigmatic, la fel ca
Războiul Rece, la care se face deseori trimitere, dar care
este foarte puțin înțeles. În plus, în ultimii ani au apărut o
serie de materiale secretizate până acum, precum și istorii
autorizate ale organizațiilor MI5 și MI6, care au pus
conflictul respectiv și rolul jucat de Philby într-o lumină
nouă.

Aceasta nu reprezintă o nouă biografie a lui Kim
Philby. E, mai degrabă, o încercare de a descrie un anumit
tip de prietenie care a jucat un rol important în istorie,
prezentat sub formă de narațiune. Este vorba mai puțin

despre politică, ideologii și spirit de răspundere și mai mult despre personalitate, caracter și o relație tipic britanică, neexplorată până acum. Dat fiind că dosarele MI6, CIA și KGB rămân secrete, multe dintre materialele-sursă sunt dovezi indirecte, aduse de terți, deseori exprimate retrospectiv. Spionii au un talent deosebit de a-și aminti trecutul în mod eronat, iar protagoniștii din această poveste sunt cu toții vinovați, într-o anumită măsură, de distorsionarea propriilor amintiri. Multe dintre „datele” din cazul lui Philby fac încă subiectul unor dispute aprinse, iar teoriile, conspirative și nu numai, abundă. Câteva dintre problemele cele mai controversate sunt prezentate în notele din final. Multe lucruri scrise despre Philby derivă din amintiri sau speculații, fără să fie bazate pe documente; unele sunt nuanțate de propagandă, altele sunt, pur și simplu, ficțiune. Câtă vreme dosarele oficiale nu vor fi prezentate în întregime, evenimentele descrise vor rămâne mereu învăluite în mister. Pentru istoricul povestitor, acest lucru creează provocări deosebite. Fiind prezentate prin relatări contradictorii, puncte de vedere diferite și amintiri divergente, am fost nevoit să judec singur credibilitatea diverselor surse și să aleg dintre numeroasele dovezi pe cele care ar putea să se apropie cel mai mult de realitate. Unii nu vor fi, cu siguranță, de acord cu opțiunile mele. Nu este o știință exactă: dar ceea ce urmează e o poveste pe atât de apropiată de adevăr pe cât am putut eu s-o scriu.

Cartea nu se dorește a fi un ultim cuvânt despre Kim Philby. De fapt, încearcă să spună povestea într-un alt fel, prin prisma prieteniei personale și poate chiar să ducă la o nouă înțelegere a celui mai remarcabil spion al timpurilor moderne.

INTRODUCERE

Beirut, ianuarie 1963

Doi spioni de vârstă mijlocie stau într-un apartament din Cartierul Creștin, sorbind ceai și mințindu-se politicos unul pe celălalt pe măsură ce se apropie înserarea. Sunt

englezi; atât de englezi, încât obiceiul de-a fi politicoși, care-i leagă și-i desparte totodată, rămâne de nezduncinat. Zgomotele străzii pătrund până la ei prin fereastra deschisă, claxoanele și copitele cailor amestecându-se cu clinchetul porțelanului și cu vocile șoptite. Un microfon, ascuns sub canapea, înregistrează convorbirea și o transmite printr-un fir, tras printr-o gaură micuță în lambriu, către camera alăturată, unde un al treilea bărbat stă aplecat peste un magnetofon, chinuindu-se să distingă vorbele în căștile de bachelită.

Cei doi sunt vechi prieteni. Se cunosc de aproape treizeci de ani. Dar acum sunt cei mai aprigi dușmani, combatanți în taberele opuse ale unui conflict brutal.

Kim Philby și Nicholas Elliott au învățat împreună meseria de spion în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. La sfârșitul războiului, au avansat tot împreună în rândurile serviciilor secrete britanice, împărțind orice secret. Aparțineau acelorași cluburi, beau în aceleași baruri, purtau aceleași haine bine croite și erau însurați cu femei din propriul „trib”. Însă, în tot acel timp, Philby a păstrat un secret pe care nu l-a împărtășit niciodată: lucra ca spion acoperit pentru Moscova, preluând tot ceea ce spunea Elliott și transmitând informațiile șefilor spionajului sovietic.

Elliott a venit la Beirut ca să obțină o mărturisire. A instalat microfoane în apartament și observatori la uși și pe stradă. Dorește să știe câți oameni au murit din cauza faptului că Philby i-a trădat prietenia. Vrea să afle când a început să-și bată joc de el. Trebuie să știe adevărul sau măcar o parte din el. Și după ce află, Philby poate să fugă la Moscova, sau să revină în Marea Britanie, sau să o ia de la capăt ca agent triplu, sau să bea până crapă într-un bar din Beirut. Elliott își spune că pentru el nu are nicio importanță.

Philby cunoaște jocul, pentru că-l joacă în chip strălucit de trei decenii. Dar nu știe cât de multe cunoaște Elliott. Poate că prietenia îl va salva, așa cum l-a mai salvat

și cu altă ocazie. Amândoi spun câteva adevăruri amestecate cu scorneli și mint cu puterea convingerii cinstite. Strat peste strat, înainte și înapoi.

Pe măsură ce se lasă seara, ciudatul duel mortal continuă între cei doi bărbați legați prin clasă, club și educație, dar despărțiți de ideologie; doi oameni cu gusturi și educație aproape identice, dar cu loialități contradictorii; cei mai intimi dușmani. Pentru cine trage cu urechea, discuția lor pare extrem de politicoasă, un ritual englezesc străvechi într-o țară străină; de fapt, este o luptă necruțătoare, cu pumnii goi, spasmele morții unei prietenii însângerate.

SPIONUL UCENIC

Nicholas Elliott se afla la hipodromul din Ascot, urmărindu-și favoritul, pe Quashed, zburând spre linia de sosire la scorul de 7 - 2, și, dintr-odată, spre uimirea lui, s-a trezit spion. Se întâmpla pe 15 iunie 1939, cu trei luni înainte de începerea celei mai înverșunate conflagrații din istorie. Avea douăzeci și doi de ani.

S-a întâmplat la un pahar de șampanie. Tatăl lui John Nicholas Rede Elliott, Sir Claude Aurelius Elliott, ORB¹, era rector la Eton, cea mai mare universitate particulară din Anglia, un alpinist recunoscut și un stâlp al nomenclurii britanice. Sir Claude îi cunoștea pe toți cei care erau cineva, și nu cunoștea nicio persoană care să nu fi avut însemnătate, iar printre acești numeroși oameni importanți se afla și Sir Robert Vansittart, consilier diplomatic șef al guvernului Majestății Sale, care avea legături strânse cu Serviciul Secret de Informații (SIS), cunoscut și ca MI6, agenție care răspundea de obținerea de informații din străinătate. Nicholas Elliott a aranjat totul ca să-l întâlnească pe „Van” la Ascot și, la un pahar, i-a spus că se gândea să se alăture serviciilor de informații.

Sir Robert Vansittart a zâmbit și i-a spus:

— Sunt mulțumit că mi-ai cerut ceva atât de ușor.¹

1 Ofițer al Ordinului Imperiului Britanic, ordin cavaleresc al Regatului Unit (n.tr.)

„Așadar, scria Elliott după mulți ani, asta a fost tot”.

2

Rețeaua de recrutare a „Respectabililor”, foștii colegi din școlile exclusiviste, funcționase perfect.

Nicholas Elliott nu părea făcut să fie spion. Rezultatele academice nu ieșeau în evidență. Cunoștea puține lucruri despre politica internațională, cu atât mai puține despre jocul periculos și subtil făcut de MI6 înainte de război. Într-adevăr, nu știa nimic despre spionaj, dar credea că sună interesant, important și exclusivist. Elliott avea încredere în propriile forțe așa cum numai un absolvent de la Eton și Cambridge, bine-crescut, bogat și cu relațiile sociale potrivite putea să aibă. Era născut să conducă (deși nu și-ar fi exprimat față de alții părerea despre sine cu atâta lipsă de delicatețe), iar apartenența la cel mai selectiv club din Anglia părea cea mai bună ocazie să înceapă.

Familia Elliott era coloana vertebrală a imperiului; furnizase de generații întregi ofițeri de armată, clerici importanți, avocați și administratori coloniali, care se asiguraseră că Marea Britanie continua să stăpânească valurile și o mare parte din globul pământesc. Unul din bunicii lui Elliott fusese locotenent și guvernator al Bengalului; celălalt ocupase funcții înalte injustiție. Ca multe familii englezești puternice, familia Elliott era recunoscută pentru excentricitate. Fratele bunicului lui Nicholas, Edgar, a făcut un pariu celebru cu un alt ofițer din armata indiană că putea să fumeze o țigară de foi înaltă cât el în fiecare zi timp de trei luni, așa că a fumat până a murit, după numai două luni. Despre sora bunicului său, Blanche, se spunea că fusese „trădată în dragoste” 3 la douăzeci și șase de ani, prin urmare a căzut la pat, unde a rămas în următorii cincizeci de ani. După ferma convingere a mătușii Nancy, catolicii nu aveau dreptul să aibă animale de companie pentru că nu credeau că acestea aveau suflete. Familia dovedea și o fascinație profundă, dar deseori fatală, pentru alpinism. Unchiul lui Nicholas,

reverendul Julius Elliott, a căzut de pe Vârful Matterhom în 1869, la puțin timp după ce-l întâlnise pe Gustave Flaubert, care l-a declarat „întruchiparea unui gentleman englez” 4. Excentricitatea este una din trăsăturile englezești care, la prima vedere, pare o slăbiciune, dar care ascunde o putere tainică: individualism deghizat în ciudățenie.

Cel mai impresionant personaj din copilăria lui Nicholas a fost tatăl său, Claude, un om cu principii victoriene de neclintit și cu prejudecăți feroce. Acesta detesta muzica, fiindcă-i provoca indigestie, disprețuia toate formele de încălzire ca fiind „decadente” 5 și credea că „atunci când ai de-a face cu străini, cel mai bun lucru este să ții la ei în engleză”.6 Înainte de a deveni rector la Eton, Claude Elliott predase istoria la Universitatea Cambridge, în ciuda unei neîncrederi înverșunate față de profesori și a aversiunii față de conversațiile intelectuale. Dar vacanțele lungi de la universitate îi lăsau la dispoziție destul timp pentru alpinism. Poate că ar fi devenit cel mai cunoscut alpinist al generației sale dacă nu și-ar fi distrus genunchiul în urma unei căzături în Lake District, lucru care l-a împiedicat să se alăture expediției lui Mallory pe Everest. O figură dominatoare atât fizic, cât și psihologic, Claude era poreclit de băieții de la Eton „împăratul”. Nicholas avea o adevărată venerație pentru tatăl său; în schimb, acesta fie îl ignora pe singurul său copil, fie îl tachina, ca mulți tați din clasa și generația lui, crezând că afecțiunea față de copil avea să-l facă pe acesta „moale” și poate chiar homosexual. Nicholas a crescut convins că „tata era foarte jenat de simpla mea existență”.7 Mama lui evita orice subiect intim de conversație, după spusele unicului său fiu, inclusiv „Dumnezeu, Boala și Ce se află mai jos de talie”.8

Tânărul Elliott a fost crescut, așadar, de o succesiune de dădace, apoi trimis la Școala Dumford din Dorset, un loc în care brutalitatea extremă era o tradiție, chiar și în comparație cu celelalte școli cu internat britanice: în

fiecare dimineață, băieții erau obligați să se arunce dezbrăcați într-o piscină neîncălzită, pentru plăcerea directorului, a cărui soție citea seara cu glas tare literatură pentru dezvoltare, cu picioarele întinse peste doi băieți, în timp ce un al treilea o gădila la tălpi. Nu primeau la masă fructe proaspete și nici nu aveau toalete cu uși, nu exista îngrădirea abuzurilor și nicio cale de scăpare. Astăzi, o astfel de instituție ar fi ilegală; în 1925, era considerată drept „formatoare de caracter” Elliott a plecat de la școala pregătitoare convins că „nimic la fel de neplăcut nu se mai putea întâmpla vreodată” 9, cu un dispreț înrădăcinat pentru autoritate și cu un îndrăzneț simț al umorului.

Eton i s-a părut un paradis după „iadul îngrozitor” 10 de la Dumford, iar faptul că tatăl său era rector acolo nu era o problemă pentru Nicholas, deoarece Claude continua să pretindă că fiul lui nici nu exista. Foarte inteligent, leneș și vesel, tânărul Elliott muncea doar atât cât să treacă clasa. „Lizibilitatea sporită a scrisului său de mână servește doar pentru a dezvălui incapacitatea lui de a scrie corect ortografic” 11, menționa un raport. A fost ales în primul său club, Pop, instituție de la Eton rezervată doar celor mai populari băieți din școală. Acolo și-a descoperit Elliott talentul de a-și face prieteni. Mai târziu avea să spună că aceasta a fost cea mai importantă abilitate a sa și fundamentul pe care s-a clădit cariera lui.

Basil Fisher a fost primul și cel mai apropiat prieten al lui Elliott. Un personaj fermecător, cu rezultate impecabile la învățătură și la sport, Fisher a fost căpitanul Primilor XI², președintele clubului Pop, fiul unui adevărat erou, Basil senior, care fusese ucis de un pușcaș turc în Gaza, în 1917. Cei doi prieteni mâncau mereu împreună, își petreceau vacanțele împreună și se strecurau uneori în casa rectorului, ca să joace biliard, pe când Claude era la cină. Fotografiile din perioada aceea îi arată ținându-se de braț, zâmbind fericiți. Poate că prietenia lor avea un

2 Echipa principală într-un sport (n.tr.)

element sexual, dar cel mai probabil că nu. Până atunci, Elliott o iubise doar pe doica lui, „Ducky Bit” (numele ei adevărat s-a pierdut). Îl adora pe Basil Fisher.

În toamna anului 1935, cei doi prieteni au mers la Cambridge. Firește, Elliott a mers la Trinity, colegiul absolvit de tatăl său. În prima zi la universitate, l-a vizitat pe scriitorul și specialistul în istorie Robert Gittings, o cunoștință a tatălui său, ca să-l întrebe despre un lucru care-l preocupa: „Cât de mult ar trebui să muncesc și la ce?”¹² Gittings se pricepea să citească pe cineva. După cum își amintea Elliott: „M-a sfătuit insistent să-mi folosesc cei trei ani la Cambridge ca să mă distrez, în intervalul dinaintea următorului război”¹³ – un sfat pe care Elliott l-a urmat întocmai. A jucat crichet, rugby, a șofat prin Cambridge într-un Hillman Minx și a participat și a organizat câteva petreceri foarte bune. A citit multe romane cu spioni, iar în weekend mergea la tir sau la cursele din Newmarket. În anii '30, Cambridge-ul fierbea din cauza conflictelor ideologice: Hitler preluase puterea în 1933; Războiul Civil Spaniol avea să înceapă în 1936; extrema dreaptă și cea stângă intrau în conflict în sălile de la universitate și pe străzi. Dar atmosfera politică ferventă nu-l interesa deloc pe Elliott. Acesta era prea ocupat să se distreze. Rareori deschidea o carte, iar după trei ani s-a ales cu mulți prieteni și o diplomă de gradul trei³, un rezultat considerat „un triumf asupra examinatorilor”¹⁴.

Nicholas Elliott a părăsit Cambridge cu toate avantajele sociale și educaționale, fără să aibă însă nicio idee despre ce voia să facă. Dar sub aspectul autosatisfăcut și convențional și „stilul lipsit de vigoare al elitei”¹⁵ se afla o personalitate mai complexă, un aventurier cu o tentă subversivă. Rigiditatea victoriană a lui Claude Elliott îi insuflase fiului său o aversiune profundă față de autoritate. „N-aș putea fi niciodată un soldat bun pentru că nu mă supun suficient disciplinei”¹⁶,

³ gradul trei reprezintă adesea nivelul cel mai redus al unei diplome de absolvire (n. red.).

reflecta el. Când i se spunea să acționeze în vreun fel, avea tendința „să se supună nu ordinului dat de superior, ci ordinului pe care l-ar fi dat acesta dacă ar fi știut să-și facă bine treaba” 17. Era dur – brutalitatea de la Dumford avusese grijă de asta –, dar și sensibil, marcat de o copilărie singuratică. Ca mulți englezi, își ascundea timiditatea după o barieră defensivă de glume. Altă moștenire părintească era convingerea că nu era atrăgător din punct de vedere fizic; Claude îi spusese cândva că era o „haimana urâtă” 18, iar el a crescut crezându-l. Cu siguranță, Elliott nu era frumos după standardele clasice, cu silueta sa de lungan slăbănog, fața îngustă și ochelarii cu ramă groasă, dar avea ținută, un aer jucăuș de-abia ascuns și o veselie permanentă care atrăgea femeile imediat. A avut nevoie de mulți ani să ajungă la concluzia că „imaginea sa nu era cu nimic mai stranie decât cea a unui număr rezonabil dintre semenii lui” 19. Pe lângă un conservatorism firesc, moștenise și înclinația familiei către excentricitate. Nu era snob. Putea să discute cu oricine, din orice pătură socială. Nu credea în Dumnezeu, în Marx sau în capitalism; avea încredere în rege, în țară, în clasă și în club (White’s Club, în cazul său, clubul pentru gentlemen din strada St. James’s). Dar, mai presus de toate, credea în prietenie.

În vara anului 1938, Basil Fisher s-a angajat în cartierul financiar din Londra, în timp ce Elliott încă se întreba ce putea face în viață. „Respectabilii” au rezolvat problema în scurt timp. Elliott juca un meci de crichet la Eton în vara aceea când, într-o pauză de ceai, a fost abordat de Sir Nevile Blând, un diplomat în vârstă și prieten de familie, care a remarcat cu mult tact că tatăl lui era îngrijorat de „neputința fiului său de a găsi o slujbă bună” 20. (Sir Claude prefera să discute cu fiul său prin emisari.) Sir Nevile i-a explicat că fusese numit recent ambasadorul Marii Britanii la Haga, în Olanda. Ar fi dorit Nicholas să-l însoțească în calitate de atașat onorific? Elliott a spus că i-ar fi plăcut foarte mult, deși habar nu

avea ce trebuia să facă un atașat onorific. „Nu exista nicio procedură concretă de validare, scria Elliott mai târziu. Nevile le-a comunicat, pur și simplu, celor de la Ministerul de Externe că eram în regulă pentru că mă cunoștea și pentru că fusese coleg cu tata la Eton”. 21

Înainte de a pleca, Elliott a făcut un curs de criptografie la Ministerul de Externe. Instructorul lui a fost căpitanul John King, un funcționar veteran specializat în coduri, care era, întâmplător, un spion sovietic. King transmitea Moscovei telegramele Ministerului de Externe încă din 1934. Primul instructor al lui Elliott în arta discreției era un agent dublu.

Elliott a ajuns la Haga, în mașina lui, Hillman Minx, la mijlocul lunii noiembrie 1938 și s-a prezentat la legăție. După cină, Sir Nevile l-a avertizat: „În serviciul diplomatic, să te culci cu nevasta unui coleg reprezintă o ofensă pentru care poți fi concediat” 22 – și i-a dat și un sfat: „Îți sugerez să faci ce fac și eu și să nu-ți aprinzi trabucul până când n-ai început al treilea pahar de Porto” Sarcinile lui Elliott nu erau tocmai dificile: căra servieta ministrului, codifica și decodifica în camera de telegrafie, participa la cine oficiale.

Elliott se afla în Olanda doar de patru luni când a avut prima dată contact cu lucruri clandestine și „ocazia de a vedea cu propriii ochi mașina de război germană”. 23 Într-o seară, la cină, a început o discuție cu un tânăr ofițer de marină pe nume Glyn Hearson, asistentul atașatului de marină la ambasada din Berlin. Comandorul Hearson i-a spus că se afla într-o misiune specială de spionare a portului Hamburg, unde se spunea că nemții construiau minisubmarine. După câteva pahare în plus, Hearson l-a întrebat pe Elliott dacă ar dori să i se alăture. Acestuia i s-a părut o idee grozavă. Sir Nevile și-a dat acordul.

După două zile, la ora trei dimineața, Elliott și Hearson au pătruns în portul Hamburg cățărându-se pe zid. „Ne-am băgat nasul discret peste tot timp de vreo oră, făcând fotografii, înainte de a ne întoarce într-un loc sigur,

la un pahar de tărie". 24 Elliott nu avea acoperire diplomatică și nici pregătire, iar Hearson nu avea autoritatea să-l recruteze în misiune. Dacă ar fi fost prinși, ar fi putut fi împușcați ca spioni; în cel mai bun caz, vestea că fiul rectorului de la Eton fusese prins vârandu-și nasul într-un port nemțesc, în miezul nopții, ar fi stârnit o furtună diplomatică. Elliott a recunoscut bucuros că „a fost o ispravă absolut nesăbuită” 25. Dar fusese foarte plăcută și încununată de succes. S-au dus apoi la Berlin, încântați.

Pe 20 aprilie 1939, a fost aniversarea de cincizeci de ani a lui Hitler, sărbătoare națională în Germania nazistă și o ocazie deosebită pentru cea mai mare paradă militară din istoria celui de-al Treilea Reich. Organizate de ministrul propagandei, Josef Goebbels, festivitățile au marcat un moment semnificativ în cultul pentru Hitler, o manifestare ostentativă de adulație în sincron. O paradă cu torțe și o cavalcadă de cincizeci de limuzine albe, condusă de Führer, au fost urmate de o demonstrație fantastică a forțelor militare, implicând cincizeci de mii de soldați germani, sute de tancuri și o sută șazeci și două de avioane de război. Ambasadorii Marii Britanii, Franței și Statelor Unite nu au participat, fiind retrași după ocuparea de către Hitler a Cehoslovaciei, dar alte douăzeci și trei de țări și-au trimis reprezentanții ca să-i ureze acestuia la mulți ani. „Führerul este sărbătorit cum n-a mai fost vreodată sărbătorit un muritor” 26, scria Goebbels bucuros, în jurnalul său.

Elliott a privit manifestările cu un amestec de groază și uimire din apartamentul situat la etajul șase în Charlottenburger Chaussee, care-i aparținea generalului Noël Mason-MacFarlane, atașatul militar britanic la Berlin. „Mason-Mac” era un veteran mustăcios, decorat în tranșee și în Mesopotamia. Nu și-a putut ascunde dezgustul. De la balconul apartamentului avea vedere liberă spre podiumul de unde Hitler saluta mulțimea. Mormăind, generalul i-a spus lui Elliott că Führerul era în bătaia puștii: „Sunt tentat să profit de asta” 27, a murmurat el, adăugând că

putea „să-l împuște pe nemernic cu ușurință, cât ai clipi” 28. Elliott „l-a îndemnat insistent să tragă” 29. Mason-MacFarlane s-a răzgândit, deși mai târziu a făcut o cerere oficială să i se permită să-l asasineze pe Hitler de la balconul său. Din nefericire pentru lumea întreagă, cererea i-a fost refuzată.

Elliott s-a întors la Haga cu două convingeri proaspete: că Hitler trebuia oprit cu orice preț și că modul cel mai bun prin care putea contribui la asta era să devină spion. „M-am hotărât foarte ușor”. 30 O zi petrecută la Ascot, un pahar de șampanie cu Sir Robert Vansittart și o întâlnire cu o persoană importantă la Whitehall au rezolvat totul. Elliott s-a întors la Haga în aceeași calitate de atașat onorific, însă, în realitate, cu binecuvântarea lui Sir Nevile Blând, era un nou recrut al MI6. În aparență, viața lui diplomatică a continuat ca și până atunci; în secret, și-a început noviciatul în religia ciudată a serviciilor secrete britanice.

Sir Robert Vansittart, funcționarul de la Ministerul de Externe care i-a înlesnit drumul spre MI6, conducea, practic, o agenție privată de spionaj aflată în afara orbitei oficiale a guvernului, dar cu legături strânse atât cu MI6 cât și cu MI5. Vansittart era un opozant vehement al politicii conciliante, convins că Germania avea să înceapă războiul „de îndată ce se simțea destul de puternică” 31. Rețeaua lui de spioni a adunat numeroase informații despre intențiile naziștilor, pe baza cărora a încercat (și a eșuat) să-l convingă pe prim-ministrul Neville Chamberlain în legătură cu o confruntare iminentă. Unul dintre cei mai recentți și mai remarcabili informatori era Jona von Ustinov, un jurnalist neamț și opozant secret al nazismului. Ustinov era cunoscut sub numele de „Klop” - ploșniță în argoul rusesc -, o poreclă care deriva din înfățișarea lui rotofeie de care, în mod bizar, era foarte mândru. Tatăl lui Klop Ustinov era ofițer de armată originar din Rusia; mama lui era jumătate etiopiană și jumătate evreică; fiul lui, născut în 1921, a fost Peter Ustinov, marele scriitor și

actor de comedie. Klop Ustinov a făcut parte din armata germană în Primul Război Mondial și a obținut Crucea de Fier, după care a primit un loc de muncă la Agenția Germană de Presă din Londra. Și-a pierdut postul în 1935, când autoritățile germane, bănuitoare din pricina ascendenței sale exotice, i-au cerut să-și dovedească arianismul. În același an a fost recrutat de un agent britanic, cu numele de cod „U35” Ustinov era gras, purta monoclu și, voit, lăsa să pară că e stupid. A fost „cel mai bun și cel mai ingenios agent operativ cu care am avut onoarea să lucrez” 32, a declarat mai târziu ofițerul său de caz, Dick White, care avea să conducă mai târziu MI5 și MI6.

Prima misiune a lui Elliott pentru MI6 a fost să-l ajute pe Ustinov să țină legătura cu cel mai important și cel mai puțin cunoscut spion dinainte de război. Wolfgang Gans Edler zu Putlitz era atașatul de presă al ambasadei germane din Londra, un aristocrat iubitor de lux și homosexual afișat. Ustinov l-a racolat pe Putlitz și a început să extragă de la acesta „informații neprețuite, cele mai importante obținute de Marea Britanie din surse umane în perioada antebelică” 33, despre politica externă a Germaniei și planurile sale militare. Putlitz și Ustinov împărtășeau convingerea lui Vansittart că politica vădit conciliantă trebuia schimbată: „Ajutam cu adevărat la discreditarea cauzei naziste” 34, credea Putlitz. Când Putlitz a fost angajat la ambasada germană de la Haga, în 1938, Klop Ustinov îl urmase discret, pozând în chip de corespondent european al unui ziar indian. Cu Ustinov ca intermediar, Putlitz a continuat să furnizeze numeroase informații, deși era frustrat din pricina aparentei reticențe a Marii Britanii de a-l înfrunta pe Hitler. „Englezii sunt imposibili, se plângea el. E inutil să încerci să-i ajuți să țină piept metodelor naziste pe care e evident că nu reușesc să le înțeleagă”. 35 A început să simtă că „se sacrifică fără niciun rost”. 36

În Haga, Klop Ustinov și Nicholas Elliott au stabilit o

legătură instantanee și au rămas prieteni toată viața. „Klop era un om cu foarte multe talente” 37, scria Elliott, *bon viveur*, inteligent, bun povestitor, expresiv, poliglot – dăruit cu un bagaj generos de cunoștințe, atât serioase, cât și obscene. Ustinov l-a pus pe Elliott la treabă, îmbunătățind dispoziția tot mai morocănoasă și mai neliniștită a lui Wolfgang Putlitz.

Putlitz era „un om complicat” 38, scria Elliott, împărțit între patriotismul său și instinctele sale morale. „Motivația lui era pur idealistă și trecea prin torturi psihice cumplite, știind că informațiile pe care le dădea puteau să coste viețile unor nemți”. 39 Într-o seară de august, Elliott l-a invitat pe Putlitz la cină la Hotel Royal. În timp ce serveau desertul, a spus că se gândea să meargă în vacanță în Germania: „O să înceapă Hitler războiul înainte de a ne întoarce la sfârșitul primei săptămâni din septembrie?” 40 a întrebat el pe jumătate în glumă. Putlitz nu a zâmbit: „Planurile actuale sunt ca atacul asupra Poloniei să înceapă pe 26 august, dar s-ar putea amâna cu o săptămână, așa că, în locul tău, mi-aș anula călătoria⁴⁴⁴¹. Elliott i-a raportat imediat lui Klop „afirmația surprinzătoare⁴⁴⁴², iar Klop a transmis-o la Londra. Elliott și-a anulat vacanța. Pe 1 septembrie, așa cum prevăzuse Putlitz, tancurile nemțești au intrat în Polonia prin nord, sud și vest. Două zile mai târziu, Marea Britanie a intrat în război cu Germania.

La scurt timp după aceea, ambasadorul german la Haga i-a arătat lui Wolfgang Putlitz o listă cu agenții nemți din Olanda; lista era identică celei pe care Putlitz le-o dăduse recent lui Klop Ustinov și Nicholas Elliott. Evident, exista un spion neamț în rezidența MI6, dar nimeni nu l-a suspectat vreo clipă pe Folkert van Koutrik, un olandez amabil, care lucra ca asistent pentru șeful rezidenței, maiorul Richard Stevens. Potrivit colegilor săi, Van Koutrik „manifestase mereu o loialitate absolut autentică⁴⁴³. Lucra în secret pentru Abwehr, serviciul de informații german, iar „în toamna anului 1939 nemții aveau o

imagine destul de clară despre întreaga operațiune SIS în Olanda” 44. Van Koutrik obținuse lista cu spioni nemți pe care Putlitz le-o oferise celor de la MI6 și o dăduse înapoi serviciului de informații german.

Putlitz știa că „nu putea fi decât o chestiune de timp până când avea să fie descoperit și judecat” 45. A cerut de îndată azil în Marea Britanie, dar a insistat să nu plece fără valetul său, Willy Schneider, care era și iubitul lui. Putlitz a fost dus la Londra pe 15 septembrie și plasat într-o casă conspirativă.

Pierderea unui agent atât de valoros era destul de grea, dar ce era mai rău de-abia acum avea să urmeze.

Pe 9 noiembrie, șeful rezidenței, maiorul Stevens, noul șef al lui Elliott, a plecat la Venlo, un oraș aflat la granița dintre Olanda și Germania, așteptându-se să aducă imediat războiul la un final glorios și rapid. Era însoțit de colegul său, Sigismund Payne Best, un agent veteran al serviciilor de informații militare. Lui Elliott îi plăcea de Stevens, considerându-l „un poliglot genial și un povestitor excelent” 46. Pe Best, pe de altă parte, îl considera „un măgar ostentativ, umflat de propriul orgoliu” 47

Cu câteva luni în urmă, Stevens și Best luaseră legătura în secret cu un grup de ofițeri nemți nemulțumiți, care complotau să îl înlăture pe Hitler printr-o lovitură militară. La o întâlnire aranjată de doctorul Franz Fischer, un refugiat politic neamț, liderul grupului, un anume Hauptmann Schämmel, a explicat că anumite persoane din Grupul de Comandă German, îngrozite de pierderile suferite în timpul invadării Poloniei, intenționau „să răstoarne regimul actual și să instaureze o dictatură militară” 48. Prim-ministrul a fost informat de conspirația împotriva lui Hitler, iar Stevens a fost încurajat să poarte negocieri cu complotiștii. „Am o bănuială că războiul se va termina până la primăvară” 49, nota Chamberlain. Stevens și Best, însoțiți de un agent olandez, s-au îndreptat către Venlo optimiști, convinși că urmau să ia legătura chiar cu „marele șef 5”, generalul neamț care avea să conducă

lovitura. De fapt, „Schämmel” era Walter Schellenberg, din Sicherheitsdienst (SD), agenția de informații a Partidului Nazist, un spion inteligent și nemilos, care avea să preia serviciile germane de informații, iar doctorul Fischer era plătit de Gestapo. Întâlnirea era o capcană ordonată personal de SS Reichsführer Heinrich Himmler.

Cu puțin timp înainte de ora unsprezece noaptea, au ajuns la punctul de întâlnire, Café Backus, pe partea olandeză a frontierei, la câțiva metri de punctul de control. „Nu se vedea nimeni la orizont, doar un vameș neamț, a declarat Stevens, și o fetiță care se juca cu o minge și un câine mare în mijlocul drumului”. 51 Schellenberg, care stătea pe veranda cafenelei, le-a făcut semn să se apropie, fluturându-și pălăria. Acesta era semnalul. Când au coborât din mașină, ofițerii britanici au fost imediat înconjurați de trupe SS în haine civile, care au descărcat mitralierele în aer. Ofițerul olandez a scos revolverul, așa că a fost împușcat.

„În clipa următoare, își amintea Best, au apărut câte doi oameni în fața fiecăruia dintre noi, unul ne ținea pistolul la tâmplă și celălalt ne puneă cătușe. Apoi nemții au strigat la noi «Marș!» și ne-au împuns cu pistoalele, strigând «Hup! Hup! Hup!», îndemnându-ne să ne grăbim către frontiera germană”. 52 Soldații i-au înghesuit pe prizonieri în mașinile care-i așteptau, târându-l pe ofițerul olandez muribund după ei.

„Dintr-o lovitură, spunea Elliott, toate operațiunile serviciilor secrete britanice în Olanda au fost compromise”. 53 Mai rău, Steven avea în buzunar, în mod stupid, o listă cu sursele de informații din Europa de Vest. MI6 s-a străduit să obțină rețeaua de agenți înainte de atacul nemților.

Incidentul de la Venlo a fost o catastrofă totală. Dat fiind că olandezii erau evident implicați și că pierduseră un ofițer, Hitler putea să susțină că Olanda încălcase neutralitatea, oferindu-i o scuză să invadeze țara, ceea ce s-a și întâmplat câteva luni mai târziu. Episodul le-a indus

britanicilor o suspiciune înverșunată împotriva ofițerilor din armata germană care se declarau antinaziști, chiar și atunci când, în ultimele etape ale războiului, asemenea cazuri au fost autentice. Stevens și Best au rămas închiși tot restul războiului. În decembrie, prin intermediul informațiilor primite de la prizonierii britanici și de la agentul dublu van Koutrik, nemții „au putut construi o hartă detaliată și foarte precisă a rețelelor de agenți (ai MI6)” 54, precum și structura organizației în sine. A fost prima și cea mai de succes operațiune de contrainformații germană din război. În mod bizar, a fost și una dintre ultimele.

Reflectând asupra incidentului de la Venlo, Elliott a dat vina pe „ambitia fără limite” 55 a lui Stevens, care mirosise „posibilitatea câștigării războiului de unul singur, ceea ce i-a întunecat complet judecata operativă” 56. În loc să mențină ficțiunea unei celule de rezistență în Corpul de Control german, Schellenberg a trimis un mesaj plin de bravadă: „Pe termen lung, conversațiile cu oameni încrezuți și proști devin plictisitoare. Întrerupem comunicarea. Prietenii voștri din opoziția germană vă trimit salutări prietenești” 57 Era semnat „Poliția secretă germană”.

În primele șase luni ca spion, Elliott învățase o lecție utilă despre falsuri și fraudă, adică moneda de schimb a spionajului. Șeful său se afla acum într-o închisoare germană, căzut pradă unei înșelătorii elaborate; un spion valoros fugise la Londra, trădat de un agent dublu; întreaga rețea de informații din Olanda fusese compromisă total. Chiar și inofensivul căpitan John King, funcționarul specialist în coduri care-l instruisese pe Elliott, se afla tot în închisoare, executând o sentință de zece ani pentru spionaj, după ce un dezertor sovietic a dezvăluit că „vindea totul Moscovei” 58 pentru bani.

Departa de a fi îngrozit de duplicitatea din jurul lui, Elliott s-a simțit și mai atras de jocul înșelăciunilor și al amăgirilor. El a ajuns la concluzia că fiascoul de la Venlo

fusesse „pe cât de dezastruos, pe atât de rușinos” 59, dar i se păruse și fascinant, o lecție despre cum puteau fi amăgiți oamenii foarte inteligenți dacă erau convinși de ceea ce voiau cel mai mult să creadă. Învăța repede. Ba chiar a și scris un cântecel cu această ocazie:

O, ce plasă încâlcită Țesem când înșelăm întâia dată.

Iar dacă încerci destul de des Ajungi să fii chiar priceput. 60

La ora trei dimineața, pe 9 mai 1940, Elliott a fost trezit de o telegramă urgentă de la Londra. A luat din seiful ambasadorului cărțile care conțineau codurile, s-a așezat la o masă a ambasadei și a început să decodifice mesajul: „Am primit informații că nemții intenționează să atace pe tot Frontul de Vest...” 61 A doua zi, Germania a invadat Franța și Olanda. „A devenit curând evident, scria Elliott, că olandezii, cu oricâtă vitejie ar lupta, nu aveau să reziste prea mult”. 62

Britanicii s-au pregătit să fugă. Elliott și colegii lui din MI6 au pus repede pe foc dosarele compromițătoare în curtea ambasadei. Alt ofițer a luat cea mai mare parte din acțiunile pe piața diamantelor industriale din Amsterdam și le-a transportat clandestin în Marea Britanie. Regina Olandei s-a refugiat în siguranță pe un distrugător al Marinei Regale, împreună cu Cabinetul ei, serviciul secret și tot aurul deținut. Elliott a descoperit că sarcina lui principală era să-i evacueze pe dansatorii îngroziți de la compania de balet Vic-Wells, îmbarcându-i pe un dragor rechiziționat la IJmuiden. Pe 13 mai, un distrugător britanic, HMS *Mohawk*, a ancorat în Hoek van Holland, așteptând să-i transporte la loc sigur pe ultimii britanici răătăciți. În timp ce se îndrepta într-un convoi către coastă, Elliott privea cum flăcările din Rotterdamul incendiat luminau orizontul. A fost unul dintre ultimii care s-au îmbarcat. A doua zi, olandezii s-au predat. Când tânărul ofițer MI6 a descins în Anglia, a fost întâmpinat cu aceste cuvinte: „Acum am intrat în finală”. 63

*

Elliott se așteptase să găsească o națiune în criză, dar a rămas uimit de „normalitatea și calmul” 64 Londrei. Din acel moment, a spus el, „nu mi-a trecut niciodată prin cap că am putea pierde războiul” 65. După câteva zile, a fost trimis în Serviciile Secrete, apoi, spre marea lui uimire, s-a trezit după gratii.

Wormwood Scrubs, închisoarea victoriană din vestul Londrei, fusese transformată în sediul serviciului de informații MI5 pe timp de război, sediu care se extindea rapid pentru a face față amenințării spionajului german. Căderea Franței și a Olandei a fost atribuită, în parte, membrilor naziști ai Coloanei a V-a spioni inamici care lucrau din interior pentru a sprijini înaintarea Germaniei. Amenințarea invaziei germane a declanșat o vânătoare de spioni în Regatul Unit, iar MI5 a fost copleșită de rapoarte despre acțiuni suspecte., Anglia era cuprinsă de febra spionajului” 66, a spus Elliott, care a fost trimis la MI5 ca să „prezinte dovezi ale acțiunilor Coloanei a V-a pe care le văzuse în Olanda” 67. Amenințarea acesteia nu s-a materializat niciodată, pentru simplul motiv că nu a existat – Hitler nu intenționase să intre în război cu Marea Britanie și se făcuseră puține eforturi pentru pregătirea terenului în cazul unei invazii nemțești.

Abwehr-ul s-a apucat în curând să compenseze deficitul. În următoarele luni, așa-zișii „spioni invadatori” au venit în număr mare în Marea Britanie cu vapoare, parașute și submarine; slab pregătiți și prost echipați, au fost capturați destul de repede. Unii au fost închiși, câțiva executați, însă o parte dintre ei au fost racolați ca agenți dubli, pentru a oferi informații false nemților. Acesta a fost embrionul marelui sistem de contrainformații, rețeaua de agenți dubli a cărei importanță avea să crească treptat pe măsură ce războiul continua. În timpul interogatoriilor, mulți dintre acești spioni au oferit informații vitale pentru MI6. Elliott a fost numit agent de legătură între serviciile surori, cu baza la Wormwood Scrubs. Era un loc de muncă insalubru: urât mirositor și murdar. Majoritatea deținuților

fuseseră evacuați, dar rămăseseră câțiva, inclusiv vechiul coleg al lui Elliott de la Eton, Victor Hervey, viitorul al șaselea marchiz de Bristol, un playboy notoriu, care fusese închis în 1939 pentru că jefuise un bijutier din Mayfair. Elliott lucra într-o celulă izolată fonic, fără clanță pe dinăuntru; dacă ultimul lui pasager pe ziua respectivă răsucea, din întâmplare, ivărul la plecare, rămânea încuiat până dimineată.

Lui Elliott îi plăcea la nebunie noua lui viață, în închisoare în timpul zilei și liber noaptea, într-un oraș aflat sub asediu și care era amenințat de invazie. S-a mutat într-un apartament din Cambridge Square, Bayswater, care îi aparținea bunicii unui prieten de la Eton, Richard Brooman-White, la rândul lui membru al MI6. Basil Fisher devenise pilot luptător în Escadronul III, zbura cu avioane Hurricane din Croydon. De câte ori Fisher avea permisie, cei trei prieteni se adunau de obicei la White's. Bătălia Angliei se desfășura deasupra orașului, iar Elliott se simțea încântat de „sentimentul de camaraderie” 68 în timp ce stătea cu prietenii lui în cel mai vechi și mai exclusivist club, luxos, plin de fum și cu lambriuri de mahon. „Singurul moment real de pericol a fost când am băut gin roz în barul clubului. O bombă a căzut peste clădirea alăturată, vărsându-mi ginul și trântindu-mă la pământ. Am primit alt gin roz cu scuze de la barman”. 69 Elliott se bucura de război. Apoi, la trei luni după întoarcerea la Londra, a descoperit ce însemna, de fapt, cu adevărat războiul.

Pe 15 august, Escadronul Hurricane III a fost trimis să intercepteze o formațiune de avioane Messerschmitt a Luftwaffe, care traversase canalul pe la Dungeness. În lupta strânsă și feroce care s-a desfășurat pe cer, unul dintre cele mai cumplite conflicte din Bătălia Angliei, șapte avioane de atac la sol nemțești au fost doborâte. Avionul lui Basil Fisher a fost văzut îndepărtându-se, cu fum și flăcări ieșind din fuselaj. Pilotul a reușit să se catapulteze deasupra satului Sidlesham, în West Sussex, cu parașuta în

flăcări. Cablurile au ars, iar prietenul lui Elliott s-a prăbușit la pământ. Avionul rămas fără pilot a căzut într-un hambar. Corpul aviatorului Basil Fisher a fost găsit în iazul din Sidlesham. A fost îngropat în cimitirul din satul Berkshire, unde se născuse.

Elliott, deși încerca să ascundă acest lucru, a fost devastat. Ca mulți englezi din înalta societate, vorbea rareori despre ce simțea, dar epitaful alcătuit de el însuși, de o reținere tensionată, agonizantă, a spus mai mult decât oricâte cuvinte emoționante. Masca frivolității a căzut. „Basil Fisher a murit în luptă. Am simțit-o foarte profund. Fusese ca un frate pentru mine. A fost prima dată când am fost afectat de o tragedie”. 70

Elliott era încă năucit de durere când, după câteva săptămâni, a cunoscut un nou recrutar în lumea secretă, un produs al școlii Westminster, absolvent al Colegiului Trinity din Cambridge, un om care avea să-i definească tot restul vieții: Harold Adrian Russell Philby, cunoscut sub numele de Kim.

SECȚIA A V-A

Cuvântul folosit cel mai des pentru a-l descrie pe Kim Philby era „farmecul”, un atribut englezesc încântător, uluitor și uneori letal. Philby putea stârni și transmite afecțiune cu o mare ușurință, așa încât puțini erau cei care-și dădeau seama că erau fermecați. Femei și bărbați, tineri și bătrâni, săraci și bogați, Kim îi cucerea pe toți. Privea lumea cu ochii albaștri, ageri și blânzi, de sub un zulf îndărătnic de pe frunte. Avea maniere excepționale: era mereu primul care-ți oferea ceva de băut, care te întreba de mama bolnavă și care-și amintea numele copiilor tăi. Îi plăcea să râdă, să bea și să asculte cu sinceritate profundă și curiozitate vie. „Era genul de om care-și câștiga adoratori, spunea un contemporan. Nu-l plăceai pur și simplu, nu doar îl admirai sau nu erai doar de acord cu el; îl adori”. 1 O bâlbâială care apărea uneori nu făcea decât să-i sporească farmecul, trădând o strălucire atrăgătoare a fragilității. Oamenii îi sorbeau

cuvintele, ceea ce prietenul său, romancierul Graham Greene, numea „vorbele sale de duh bâlbâite” 2.

Kim Philby era un personaj elegant în Londra din timpul războiului. Corespondent pentru *The Times* în Războiul Civil din Spania, raportând din tabăra naționalistă rebelă, scăpase teafăr ca prin urechile acului la sfârșitul anului 1937, când un obuz republican căzuse lângă mașina în care stătea mâncând ciocolată și bând coniac, obuz care i-a ucis pe ceilalți trei corespondenți de război. Philby a scăpat cu o rană ușoară la cap și o reputație de „mare curaj” 3 însuși generalul Franco i-a prins o medalie pe piept tânărului reporter, Crucea Roșie pentru Merite Militare.

Philby fusese unul dintre cei cincisprezece corespondenți selectați să se alăture Corpului Expediționar Britanic trimis în Franța la începutul celui de-al Doilea Război Mondial. Trimitea de pe continent mesaje sarcastice, cu un stil aparte, pentru *The Times*, așteptând împreună cu soldații să înceapă lupta: „Mulți se arată dezamăgiți de ritmul lent al începutului Armaghedonului. S-au așteptat la pericol și au găsit igrasie” 4, scria el. Philby a continuat să transmită pe măsură ce nemții avansau și a fugit din Amiens când tancurile Panzer au intrat zgomotos în oraș. S-a îmbarcat pe un vapor spre Anglia atât de repede, încât a fost nevoit să-și abandoneze bagajul. Cererea lui de compensație pentru lucrurile pierdute a devenit legendară pe Fleet Street: „Haină din păr de cămilă (purtată doi ani) - cincisprezece guinee; o pipă Dunhill (veche de doi ani și cu atât mai bună) - o liră și zece șilingi” 5. Este un semn al reputației sale faptul că ziarul *The Times* l-a plătit pe principalul corespondent pentru o pipă veche pierdută. Philby era un ziarist bun, dar avea altfel de ambiții. Voia să intre în MI6, dar, ca orice alt spion amator, se confrunta cu o problemă: cum să te înrolezi într-o instituție la care nu poți să faci cerere de înscriere fiindcă, oficial, nu există?

În cele din urmă, intrarea lui Philby în serviciile

secrete s-a dovedit a fi la fel de directă ca a lui Elliott și prin aproape aceeași rută neoficială: pur și simplu, „a făcut câteva aluzii ici și colo” 6 printre cunoștințele lui influente și a așteptat o invitație de a intra în „club” Primul indiciu că semnalele fuseseră recepționate a apărut în trenul care îl ducea spre Londra după retragerea sa din Franța, când s-a trezit în compartiment cu o ziaristă de la *The Sunday Express*, pe numele ei Hester Harriet Marsden-Smedley. Aceasta avea treizeci și opt de ani și era o veterană neînduplecată a războaielor străine. Ajunsesse în bătaia puștilor inamice la granița cu Luxemburg și a fost martora atacului german pe Linia Siegfried. Cunoștea anumite persoane din serviciile secrete și se spunea că, pe ascuns, făcea și puțin spionaj. Inevitabil, a fost și ea fermecată de Philby. Nu a stat să bată câmpii.

— Un om ca tine trebuie să fie nebun să intre în armată, a zis ea. Ești capabil să faci mult mai mult ca să-l înfrânge pe Hitler.⁷

Philby știa exact la ce făcea ea aluzie și a răspuns, bâlbâindu-se, că „nu avea nicio cunoștință în lumea aceea”.

— Găsim noi ceva, a spus Hester.⁸

Întors la Londra, Philby a fost chemat la biroul redactorului secției de externe de la *The Times*, unde i s-a spus că un anume căpitan Leslie Sheridan, de la Departamentul de Război⁹, sunase și întrebase dacă Philby era disponibil pentru „muncă în sprijinul războiului” de natură nespecificată. Sheridan, fostul redactor de noapte de la *The Daily Mirror*, conducea o secție a MI6 cunoscută drept „D/Q”, însărcinată cu propaganda falsă și răspândirea de zvonuri.

Două zile mai târziu, Philby servea ceaiul la hotelul St. Ermin's în St. James's Park, la câteva sute de metri de sediul MI6 de pe Broadway, numărul 54, împreună cu o altă femeie formidabilă: Sarah Algeria Marjorie Max se, șefa de personal în Secția D a MI6 („D” de la „Distrugere”), specializată în operațiuni paramilitare sub

acoperire. Domnișoara Marjorie Max se era ofițer logisticșef al Partidului Conservator, un rol care părea să o fi pregătit pentru identificarea persoanelor care s-ar pricepe la răspândirea propagandei și la a arunca lucruri în aer. Lui Philby i s-a părut „extrem de plăcută” 10. Evident, și ea l-a plăcut, căci după două zile s-au întâlnit din nou, de data asta cu Guy Burgess, prieten și student la Cambridge concomitent cu Philby, care făcea deja parte din MI6. „Am început să epatez fără rușine, enumerând nume cunoscute, spunea Philby. S-a dovedit că-mi pierdeam vremea, fiindcă decizia era deja luată”. 11 MI5 făcuse o verificare de rutină și nu găsise „nimic înregistrat împotriva lui” 12: tânărul Philby era curat. Valentine Vivian, șeful adjunct al MI6, care-l cunoscuse pe tatăl lui Philby când erau amândoi funcționari în coloniile din India, era pregătit să se pună chezaș pentru noul recrut, oferind ceea ce ar putea fi definiția de bază a rețelei britanice a „Respectabililor”: fost întrebat despre el și am spus că-i știu pe ai lui” 13.

Philby a demisionat de la *The Times* și s-a prezentat la o clădire din apropierea sediului MI6, unde a fost instalat într-un birou cu o foaie albă, goală, un creion și un telefon. Nu a făcut nimic timp de două săptămâni decât să citească ziarele și să se bucure de prânzuri lungi, stropite cu băutură, în compania lui Burgess. Philby începea să se întrebe dacă intrase cu adevărat în MI6 sau într-o ramură ciudată și inactivă, când a fost trimis la Brickendonbury Hall, o școală secretă pentru spioni din Hertfordshire, unde o adunătură stranie de imigranți cehi, belgieni, norvegieni, olandezi și spanioli erau pregătiți pentru operațiuni sub acoperire. Unitatea asta avea să fie absorbită de către Special Operations Executive (SOE) ⁴, organizația creată, conform spuselor lui Winston Churchill, ca „să dea foc Europei” 14 prin acțiuni în spatele liniilor inamice. La început, singurul lucru pe care agenții păreau capabili să-l aprindă a fost chiar Brickendonbury Hall și

4 Unitatea de Operațiuni Speciale (n.tr.)

zona din jur. Expertul în explozibili a organizat o demonstrație pentru agenții cehi aflați în vizită, dar a dat foc unei bucăți de lemn și aproape că i-a ucis pe toți membrii delegației. Philby a fost transferat în scurt timp la SOE, apoi la altă școală de antrenament la Beaulieu, în Hampshire, specializată în demolări, comunicații fără fir și subversiuni. Philby ținea cuvântări despre propagandă pentru care, ca fost jurnalist, era considerat potrivit. Era nerăbdător, dornic să se alăture unei adevărate lupte pentru informații în război. „Fugeam la Londra de câte ori puteam” 15, spunea el. Într-o astfel de escapadă l-a întâlnit pe Nicholas Elliott.

*

Elliott nu și-a putut aminti niciodată cu exactitate când a avut loc prima lor întâlnire. A fost în barul care se afla în centrul clădirii MI6 de pe Broadway, cel mai tainic birt din lume? Sau poate la White's, clubul lui Elliott? Sau la Athenaeum, clubul lui Philby? Poate că Aileen, viitoarea soție a lui Philby, verișoară îndepărtată a lui Elliott, le-a făcut cunoștință? Era inevitabil să se întâlnească până la urmă, fiindcă erau produșii aceleiași lumi, aruncați laolaltă în acțiuni importante și clandestine și teribil de asemănători atât ca trecut, cât și ca temperament. Claude Elliott și tatăl lui Philby, St. John, un remarcabil specialist în arabă, explorator și scriitor, fuseseră contemporani și prieteni la Colegiul Trinity, iar fiii lor le călcaseră ascultători pe urmele academice - Philby, cu patru ani mai mare, plecase de la Cambridge în anul în care a sosit Elliott. Amândoi trăiau în umbra taților impunători, dar distanți, după a căror aprobare tânjeau și pe care nu au câștigat-o niciodată cu adevărat. Amândoi erau copiii Imperiului: Kim Philby era născut în Punjab, unde tatăl său era administrator colonial; mama lui era fiica unui funcționar britanic în Departamentul de Lucrări Publice din Rawalpindi. Tatăl lui Elliott fusese născut în Simla. Amândoi fuseseră crescuți în mare parte a timpului de dădace și erau vizibil modelați de educația primită: Elliott

purta cu mândrie cravata de fost student la Eton; Philby prețuia fularul de la Școala Westminster. Și amândoi mascau o anumită timiditate, unul în spatele farmecului impenetrabil și al bâlbâielii fluctuante, iar celălalt în spatele unui noian de glume.

S-au împrietenit imediat. „Pe vremea aceea, scria Elliott, prietenii se formau mai repede decât pe timp de pace, mai ales între cei implicați în acțiuni confidentiale”. 16 În timp ce el ajuta la interceptarea spionilor inamici trimiși în Marea Britanie, Philby îi pregătea pe sabotorii din rândul Aliaților pentru a intra în Europa aflată sub ocupație. Au descoperit că aveau multe de povestit și glume de împărțit, în limitele discreției absolute.

Golul lăsat de moartea lui Basil Fisher în viața lui Elliott a fost umplut de Philby. „Avea capacitatea de a inspira loialitate și afecțiune, scria el. Era un om dintre aceia pe care-i plăceai instinctiv și pe care-i înțelegeai mai rar. Își căuta prieteni printre cei neconvenționali și neobișnuiți. Nu plictisea și nu bătea câmpii”. 17 Înainte de război, Philby se alăturase Asociației Anglo-Germane, o organizație cu tendințe pronaziste, dar acum, la fel ca Elliott, era hotărât să se lupte cu „răul inerent al nazismului” 18. Cei doi prieteni „rareori discutau politică” 19 și petreceau mai mult timp „urmărind meciuri de crichet și dezbătând aptitudinile sportive ale englezilor de pe Mount Stand la Lord’s – sediul Clubului de Cricchet Marylebone, citadela centrală a acestui sport, unde Elliott era membru” 20. Philby părea să împărtășească loialitățile britanice simple, dar ferme, ale acestuia, necomplicate de ideologii. „Într-adevăr, nota Elliott, nu mi-a făcut impresia unui animal politic”. 21 Philby avea doar douăzeci și opt de ani când s-au cunoscut, dar lui Elliott i s-a părut mai în vârstă, maturizat de experiența în zonele de război, încrezător, competent și pișicher agreabil.

MI6 avea reputația de a fi cea mai redutabilă agenție de informații, dar, în 1940, se afla într-o stare de haos, reorganizându-se rapid sub presiunea războiului. Philby

părea să aducă un aer nou, de profesionalism, în această meserie. Era foarte ambițios, dar își ascundea râvna, după cum o cereau manierele englezești, sub „o imagine de om de lume degajat și amabil” 22.

Hugh Trevor-Roper era un alt recrut al serviciilor secrete pe timp de război. Unul dintre cei mai isteți și mai nepoliticoși din Anglia, Trevor-Roper (mai târziu istoricul Lord Dacre) de-abia dacă avea un cuvânt bun pentru vreunul dintre colegii săi („în mare parte destul de proști, unii chiar foarte proști” 23). Dar Philby era diferit: „Un om excepțional: excepțional prin virtuți, căci părea inteligent, sofisticat, chiar sincer” 24. Părea să știe exact ce urmărește. Când vorbea Philby despre probleme informative, Elliott considera că dovedea o „claritate a minții” 25, nefiind nici pur academic, nici sclavul regulilor: „Era mai degrabă un practician decât un teoretician” 26. Philby se îmbrăca în mod deosebit, ferindu-se atât de gulerul țeapăn cu dungă de la Whitehall, cât și de uniforma militară la care avea dreptul, ca fost corespondent de război. În schimb, purta un sacou de tweed cu petice la coate, pantofi de piele întoarsă și cravată, uneori și o haină dintr-un material verde, căptușită cu blană de vulpe de un roșu-aprins, un cadou pe care tatăl său îl primise de la un prinț arab. Costumul extravagant era completat cu o pălărie Homburg și o umbrelă elegantă, cu mâner de abanos. Malcolm Muggeridge, un alt scriitor recrutat de serviciile de informații în timpul războiului, remarcă stilul unic al lui Philby: „Vechii profesioniști din serviciile secrete purtau ghetre și monocluri mult după ce le trecuse moda” 27, dar ofițerii noi puteau fi văzuți „plimbându-se în pulovere și pantaloni de flanel cenușiu, bând în baruri, cafenele și bombe insalubre... lăudându-se cu legăturile și cunoștințele lor din lumea interlopă. Philby poate fi considerat un prototip și asta și era, pentru mulți dintre ei, un model demn de urmat” 28. Elliott a început să se îmbrace ca Philby. Ba chiar și-a cumpărat o umbrelă scumpă, identică, de la James Smith & Oxford Street,

umbrelă care se potrivea unui om elegant, dar fudul.

Prin intermediul lui Philby, el a fost introdus într-o frăție de agenți ambițioși, deștepți și bețivi, „Tinerii Turci”, din MI5 și MI6. Acest grup informai – format aproape în exclusivitate din bărbați – se aduna după program acasă la Tomás Harris, un vânzător de obiecte de artă bogat, pe jumătate spaniol, care lucra pentru MI5, unde avea să joace un rol esențial în vasta activitate de contrainformații ca ofițer de caz pentru agentul dublu „Garbo”, Juan García Pujol. Harris și soția lui, Hilda, erau gazde generoase, iar casa lor din Chelsea, cu pivniță mare, a devenit salon deschis pentru spioni. „Treceai pe acolo să vezi pe cine găseai” 29, povestea Philby. Aici, „într-o atmosferă de *haute cuisine* și *grand vin*” 30 putea fi văzut prietenul lui Philby, Guy Burgess, un homosexual extravagant, deseori beat, cu un vag miros neplăcut și mereu foarte hazliu. Tot aici venea și prietenul lor Anthony Blunt, un savant specialist în artă, sosit de la Cambridge, acum ascuns în sânul MI5. Alți vizitatori obișnuiți erau Victor, Lord Rothschild, șeful aristocratic al contrasabotajului la MI5, și Guy Liddell, șeful contraspionajului la MI5, ale căror jurnale din acea perioadă oferă o perspectivă extraordinară asupra acestui club privat din lumea secretă, unde puteai să bei și să mănânci. De la MI6 venea Tim Milne, care fusese la Westminster cu Philby (și era nepotul lui A.A. Milne, creatorul personajului Winnie, ursulețul de pluș), Richard Brooman-White, acum șeful operațiunilor iberice ale MI6, și, desigur, Nicholas Elliott. Hilda Harris servea cine spaniole somptuoase. Liddell, care se gândise cândva la o carieră profesională de muzician, cânta uneori la violoncel. Burgess, însoțit de obicei de noul său băiat de companie, adăuga o notă de imprevizibil scandalos. Printre ei se mișca Philby, cu aura farmecului său zâmbitor, discutând despre chestiuni de spionaj, provocând certuri („din amuzament, nu din răutate” 31, insista Elliott) și împărțind cantități impresionante din vinul lui Harris.

Chiar și după standardele uimitoare la care se bea pe

timpul războiului, spionii erau niște bețivi incredibili. Alcoolul îi ajuta să elimine stresul războiului clandestin, servind drept lubrifiant și legătură, iar cluburile pentru gentlemen puteau obține rezervări pentru membrii lor la care oamenii de rând, care primeau cu porția, nici nu visau. Dennis Wheatley, romancierul, care lucra în secția de contrainformații a spionajului britanic, descria astfel un prânz tipic pentru colegii săi ofițeri: „Pentru început, comandam întotdeauna două sau trei sticle de Pimm la masa de la bar, apoi un așa-zis «scurt» amestecat zdravăn cu absint... Serveam somon afumat sau creveți la ceaun, apoi calcan Dover, iepure înăbușit, somon sau vânat și o plăcintă galeză la final. Un vin bun, roșu sau alb, făcea totul să alunece pe gât și încheiam masa cu vin de Porto sau Kümmel” 32. După asemenea desfășurare de forțe, Wheatley avea tendința de a se furișa la culcare „preț de o oră, pentru un somn zdravăn” 33, înainte de a se întoarce la muncă.

Nimeni nu servea (sau consuma) alcool cu atât de multă *joie de vivre* și hotărâre precum Kim Philby. „Era un băutor formidabil” 34, scria Elliott, și ținea la teoria ciudată că „băutorii adevărați nu ar trebui niciodată să facă exerciții fizice sau mișcări bruște ori violente” 35 fiindcă asta le-ar putea provoca o „migrenă puternică” 36. Philby turna băutura pe gâtul lui și al altora ca și cum ar fi avut un scop anume.

Elliott se simțea flatat să fie într-o asemenea companie, așa că s-a relaxat. Englezii sunt reticenți din fire. Membrii serviciilor secrete nu aveau voie să spună prietenilor, soțiilor, părinților și copiilor ce făceau, dar mulți erau atrași de această clică exclusivistă, unită prin secrete pe care alții nu trebuiau să le afle vreodată. În lumea civililor, Elliott nu sufla o vorbă despre munca lui. Dar în interiorul mănăstirii „mirene” din MI6, mai ales la serile distractive din casa Harris, se afla printre oameni în care avea încredere deplină și cărora le putea vorbi deschis, într-un fel care în exterior era imposibil. „Era o

organizație în care o mare parte a colegilor tăi, și femei, și bărbați, erau prieteni apropiați, remarca Elliott. Se înstăpânea un fel de camaraderie veselă, ca într-un fel de club, unde ne spuneam tuturor pe numele mic și ne întâlneam deseori în afara biroului”. 37

Prietenia dintre Philby și Elliott nu era bazată doar pe interese comune și identitate profesională, ci pe ceva mai profund. Nick Elliott era prietenos cu toți, dar legat emoțional doar de câțiva. Legătura lui cu Philby era diferită de orice altceva în viața lui. „Vorbeau aceeași limbă, își amintește fiul lui Elliott, Mark. Kim a fost cel mai apropiat prieten al tatălui meu”. 38 Elliott nu-și exprima sau dovedea niciodată afecțiunea. Ca atât de multe lucruri importante în cultura masculină de la acea vreme, și aceasta a rămas neexprimată. Elliott îl admira pe Philby, dar îl și iubea, cu o adorație masculină puternică, nedivulgată, niciodată menționată și fără vreo tentă sexuală.

Relația lor a devenit și mai apropiată când au fost aruncați amândoi de pe marginile spionajului britanic drept în centrul Secției a V-a a MI6, divizie dedicată contraspionajului. MI5 răspundea de menținerea securității, inclusiv de combaterea spionajului inamic în Imperiul Britanic. MI6 avea în sarcină strângerea de informații și dirijarea agenților din străinătate, în cadrul MI6, Secția a V-a juca un rol specific și vital: culegerea de informații cu privire la spionajul inamic în țări străine, prin intermediul spionilor și trădătorilor, precum și transmiterea către MI5 a avertismentelor legate de amenințările la adresa Marii Britanii. Legătură esențială între serviciile secrete ale Marii Britanii, sarcina Secției a V-a era „să nege, să bulverseze, să înșele, să corupă, să monitorizeze sau să controleze operațiunile clandestine de culegere de informații și pe agenții guvernelor și agenților străine” 39 înainte de război, aceasta își dedicase cea mai mare parte a energiei monitorizării extinderii comunismului internațional și combaterii spionajului

sovietic; însă, pe măsură ce războiul continua, s-a concentrat aproape în exclusivitate pe operațiunile de spionaj ale puterilor Axei. Peninsula Iberică reprezenta un motiv real de îngrijorare. Spania și Portugalia, țări neutre, se aflau în linia întâi în războiul spionajului. Multe dintre operațiunile germane îndreptate împotriva Angliei erau lansate din aceste două țări, iar în 1941, MI6 și-a consolidat operațiunile din Peninsula Iberică. Într-o seară, Tommy Harris i-a spus lui Philby că șefii căutau pe cineva „care să cunoască Spania și să conducă subdiviziunea extinsă⁴” 40. Philby și-a exprimat imediat interesul; Harris a vorbit cu Richard Brooman-White, prietenul lui Elliott, șeful operațiunilor iberice ale MI6. „Rețeaua «Respectabililor» a început să lucreze” 41, după cum spunea Philby și, în câteva zile, a fost chemat să discute cu șeful Secției a V-a.

Maiorul Felix Cowgill era modelul clasic de spion: fost ofițer în poliția indiană, era rigid, combativ, paranoic și destul de încet la minte. Trevor-Roper îl considera „un megaloman obtuz și instabil” 42, iar Philby era la fel de tăios în particular. „Ca ofițer de informații, suferea de lipsă de imaginație, lipsă de atenție la detalii și o ignoranță crasă în privința lumii”. 43 Cowgill era „înțepat și bănuitor” 44 față de oricine venea din exteriorul secției, loial orbește celor din interior și nu putea face față farmecului lui Philby.

Philby nu a candidat niciodată oficial pentru post, iar Cowgill nu i l-a oferit formal, dar după o seară lungă și scăldată în alcool, el a ieșit de acolo ca noul șef al departamentului iberic al Secției a V-a o slujbă care, după cum remarca Philby bucuros, consta în răspunderi mai mari, precum și în „legături personale cu restul MI6 și cu MI5” 45. Cu toate astea, înainte să ocupe postul, Valentine Vivian – cunoscut drept „Vee-Vee” –, șeful adjunct al MI6, a decis să mai discute încă odată cu tatăl lui Philby. Hillary St. John Bridger Philby era un personaj foarte bine cunoscut. Consilier al lui Ibn Saud, primul monarh al

Arabiei Saudite, jucase (și avea să joace mai departe) un rol central în politica lunecoasă din regiune. Se convertise la islam, luându-și numele de Sheikh Abdullah, vorbea fluent arabă și avea să-și ia, în cele din urmă, ca a doua soție, o sclavă din Belucistan, care-i fusese prezentată de regele saudit. Totuși, gusturile sale rămăseseră profund englezești și avea păreri foarte imprevizibile. Opoziția lui Philby cel Bătrân față de război făcuse să fie arestat și închis pentru scurtă vreme, un episod care nu a dăunat poziției sociale și nici perspectivelor de carieră ale fiului său. La un prânz la club, colonelul Vivian l-a întrebat pe St. John Philby despre afinitățile politice ale băiatului.

— A fost puțin comunist la Cambridge, nu-i așa? 46

— O, erau doar prostii de școlari, a răspuns St. John Philby nepăsător. Acum și-a schimbat opțiunile.

Între timp, Elliott făcea în paralel o manevră pentru propria carieră. În vara anului 1941, a fost, la rândul lui, transferat la Secția a V-a răspunzând de activitatea din Olanda. Din acel moment, Philby avea să lupte contra spionajului german în Peninsula Iberică, iar din biroul vecin, Elliott avea să facă la fel în Olanda ocupată de naziști. Fiecare avea să primească un salariu de șase sute de lire pe an și niciunul nu avea să plătească vreun impozit, conform regulilor tradiționale ale serviciilor secrete. Philby și Elliott luptau acum umăr la umăr pentru „urmărirea activă și lichidarea serviciilor secrete inamice” 47

*

Secția a V-a nu-și avea sediul în Londra ca restul organizației MI6, ci în Glenalmond, o casă mare în stil victorian de pe King Harry Lane, St. Albans, la peste treizeci de kilometri de capitală, având numele de cod „War Station XB” Kim Philby și Aileen au închiriat o casuță la marginea orașului.

Philby îi fusese prezentat viitoarei sale soții de către Flora Solomon, o prietenă de la Cambridge, în ziua în care Marea Britanie a declarat război. Fiica unui magnat în

afaceri cu aur, de origine ruso-evreiască, Solomon era încă o floare exotică din sera colorată a lui Philby: în tinerețe avusese o aventură cu Alexander Kerensky, prim-ministru al Rusiei concediat de Lenin după Revoluția din Octombrie, înainte de a se căsători cu un general britanic activ în Primul Război Mondial. În 1939, a fost angajată să amelioreze condițiile de lucru la Marks & Spencer, unde a întâlnit-o și s-a împrietenit cu Aileen Furse, care lucra ca agent de supraveghere la magazin, în aripa Marble Arch a acestuia., Aileen aparținea unei clase, acum demodate, numită «county»⁵. Era englezoaica tipică, zveltă și atrăgătoare, extrem de patriotă/448 Lucrând sub acoperire, cu compleul și haina ei de ploaie, era, practic, invizibilă, patrulând discret raioanele de la Marks & Spencer. Aileen avea tendința de a dispărea în mulțime, rămânând în spate, atentă și grijulie. Tatăl îi murise în Primul Război Mondial, când ea avea doar patru ani, iar educația primită la școlile-internat fusese strict convențională și plictisitoare, făcând din ea o femeie destul de solitară. Era, în taină, „predispusă la depresii44. Aileen Furse și Kim Philby s-au cunoscut la un pahar acasă la Solomon, în Mayfair. Philby a început să discute despre experiențele lui de corespondent în Spania. „A găsit în Aileen o ascultătoare curioasă, spunea Solomon, și m-am trezit dintr-odată că împărțeau același apartament.4449

Elliott era de părere că legătura lor era una ideală, bazată pe dorința amândurora de a avea o companie plăcută. Acestuia îi plăcea Aileen aproape la fel de mult ca Philby, o afecțiune care a sporit după ce el s-a îmbolnăvit de diabet, iar ea l-a îngrijit cu blândețe până s-a pus pe picioare. „Era foarte inteligentă, scria Elliott, foarte omenoasă, plină de curaj și avea un plăcut simț al umorului.4450 Într-adevăr, Aileen era genul de soție pe care și-o dorea pentru el: loială, discretă, patriotă, amuzată de glumele lui. Primul copil al soților Philby, o fiică, s-a născut în 1941; apoi un fiu în anul următor și încă

5 Comitat, district (în engleză în original - n.tr.)

unul la un an distanță. Philby era un tată devotat, remarca Elliott aprobator, plesnind de „mândrie părintească”⁴⁴⁵¹.

Căminul familiei Philby a devenit un loc de adunare pentru tinerii agenți ai Secției a V-a o versiune în alt oraș a salonului Harris din Londra, unde ușile și sticlele de diverse feluri erau mereu deschise. Graham Greene, pe atunci unul dintre adjuncții lui Philby, își amintea de „prânziurile prelungite de duminică în St. Albans, când toată subdiviziunea se relaxa sub conducerea lui, preț de câteva ore de băut zdravăn”⁵². Philby era adorat de colegii lui, care-și aminteau de „loialitatea sa față de oamenii obișnuiți”⁵³, de spiritul generos și dezgustul său pentru politica mărunță de birou. „Avea ceva special – o aură de autoritate adorabilă, ca un comandant romantic de pluton – ceea ce-i făcea pe oameni să-și dorească să se comporte cât mai bine în fața lui. Chiar și ofițerii lui îi recunoșteau abilitățile și îi ascultau sfaturile”.⁵⁴

Secția a V-a era o comunitate mică și unită, doar o duzină de agenți și adjuncții lor, precum și un număr echivalent de personal auxiliar. Agenții și secretarele își spuneau pe numele mic, alții erau chiar și mai apropiați de atât. Din „trupa veselă”⁵⁵ a lui Philby făceau parte și vechiul lui prieten de la școală, Tim Milne, un excentric jovial numit Trevor Wilson, care fusese mai de mult „cumpărător de excremente de sconcs în Abisinia pentru compania franceză de parfumuri Molyneux”⁵⁶, și Jack Ivens, exportator de fructe, care vorbea fluent spaniola. Orașenilor li s-a spus că tinerii educați din casa aceea mare erau o echipă de arheologi de la British Museum, care cercetau ruinele de la Verulamium, numele roman al localității St. Albans. Doamna Rennit, bucătăreasa, servea mâncare bună englezească, iar vinerea mâncau pește și cartofi. La sfârșit de săptămână jucau crichet pe terenul din spatele casei Glenalmond, după care se îndreptau spre barul King Harry de alături.

Colonelul Cowgill era șeful, dar Philby era cel care anima tot grupul: „Devotamentul și hotărârea în tot ceea

ce făcea erau vândute și îi inspirau și pe alții să-l urmeze” 57 Elliott nu era singurul care îl admira. „Nimeni nu ar fi putut fi un șef mai bun decât Kim Philby, scria Graham Greene. Muncea mai mult ca toți și nu dădea niciodată impresia că se spetește. Era mereu relaxat, de un calm imperturbabil”. 58 Chiar și în cele mai familiare birocrații există loc de escrocherii, dar Philby era întruchiparea loialității. „Dacă făcea unul o eroare de judecată, era lucru sigur că o să-i reducă importanța și o s-o acopere fără să-l critice”. Desmond Bristow, un nou recrut care vorbea spaniola, a ajuns la Glenalmond în septembrie 1941 și a fost primit de Philby, „un bărbat cu înfățișare blândă, cu ochi zâmbitori și un aer încrezător. Prima mea impresie a fost a unui om de un calm intelectual discret... avea o liniște spirituală” 59 „Atmosfera prietenoasă” 60 a Secției a V-a o deosebea de alte ramuri mai rezervate ale MI6. Membrii echipei păstrau puține secrete unii față de alții, oficiale sau de alt gen. „Nu era greu să afli ce făceau colegii, spunea Philby. Ceea ce știa unul, știa toți”. 61

Admirația subordonaților săi erau dublată de aprobarea venită din partea superiorilor lui Philby. Felix Cowgill l-a numit „un bun arbitru la crichet” 62. Nu exista o laudă mai mare. Era un om care juca după cele mai onorabile reguli, însă unii vedeau și alte calități ale lui Philby, mai dure și mai profunde, „ambitia calculată” 63, o „hotărâre” 64 nemiloasă. La fel ca Elliott, folosea umorul ca să contracareze întrebările. „Avea ceva misterios, spunea Trevor-Roper. Nu purta niciodată o discuție serioasă cu tine – vorbea mereu ironic/” 65

Ca șef al secției iberice, Philby s-a confruntat cu o provocare formidabilă. Deși Spania și Portugalia erau oficial țări neutre, neangajate în război, în realitate ambele tolerau și chiar încurajau activ spionajul german la scară largă. Wilhelm Leissner, șeful Abwehr-ului în Spania, prezida o rețea de spionaj extinsă și bine finanțată, alcătuită din peste două sute de ofițeri (peste jumătate din membrii diplomației germane) și aproximativ o mie cinci

sute de agenți împrăștiați prin țară. Ținta principală a lui Leissner era Anglia: recrutarea și trimiterea spionilor în Marea Britanie, plasarea de microfoane în ambasada britanică, mituirea oficialilor spanioli și sabotarea transporturilor maritime britanice. Și Portugalia reprezenta un focar de spionaj, deși operațiunile Abwehr-ului erau mai puțin eficiente sub comanda unui aristocrat neamț desfrânat, pe nume Ludovico von Karsthoff. Abwehr-ul introducea spioni și bani în Spania și Portugalia, dar Philby avea un avantaj copleșitor în duelul cu Leissner și Karsthoff: Bletchley Park, unitatea strict secretă de decodificare unde erau descifrate mesajele interceptate de la nemți, furnizând informații neprețuite despre spionajul nazist. „În scurt timp, am avut o imagine foarte clară despre Abwehr în Peninsula” 66, nota Philby. Informația aceea avea să fie în curând „utilă în perturbarea sau cel puțin umilirea serioasă a inamicului pe terenul ales chiar de el” 67.

Sarcina lui Nicholas Elliott de a ataca spionajul nemțesc în Olanda, fostul său loc preferat, era o provocare diferită, ba chiar mai dificilă. Abwehr-ul era foarte eficient în Olanda ocupată de naziști, recrutând, pregătind și trimițând un val de spioni în Marea Britanie. Prin contrast, infiltrarea agenților în Olanda era deosebit de grea. Cele câteva rețele care supraviețuiseră incidentului de la Venlo colcăiau de informatori naziști.

În cadrul unui complot care ne amintește de James Bond (și poartă toate semnele distinctive ale unei viclenii marca Elliott), un agent olandez pe nume Peter Tazelaar a fost lăsat la mal în apropierea cazinoului de pe faleză la Scheveningen, purtând o ținută de seară acoperită cu un costum de cauciuc care să-i țină de cald. Odată ajuns la mal, Tazelaar și-a scos costumul exterior și a început „să se amestece cu mulțimea din față” 6668 în sacoul său de seară, care fusese stropit cu coniac ca să se potrivească „imaginii de petrecăre” 6669. Îmbrăcat elegant și parfumat cu alcool, Tazelaar a reușit să treacă de gărzile germane și a

recuperat un aparat radio aruncat mai înainte cu parașuta. Poate că nu este o coincidență asemănarea cu agentul 007: printre tinerele speranțe ale spionajului britanic de la acea vreme se afla și un tânăr ofițer din Biroul de Informații al Marinei pe nume Ian Fleming, viitorul autor al cărților cu James Bond. Ian Fleming și Nicholas Elliott fuseseră amândoi traumatizați de educația primită la Școala Dumford; au devenit foarte buni prieteni.

Peter Tazelaar a fost printre puținii care au reușit să se întoarcă în Regatul Unit. Dintre cei cincisprezece agenți trimiși în Olanda între iunie 1940 și decembrie 1941, doar patru au supraviețuit, din pricina eficienței brutale a maiorului Hermann Giskes, șeful contraspionajului Abwehr în Olanda, rivalul lui Elliott. În august 1941, Giskes a interceptat o echipă de agenți olandezi SOE, trimiși în Olanda pe un torpilor rapid, și i-a forțat, amenințându-i cu execuția, să trimită mesaje criptate înapoi în Marea Britanie, atrăgând mai mulți spioni să traverseze apa. Au fost prinși astfel aproximativ cincizeci și cinci de agenți olandezi, iar o parte din ei au fost executați, într-o operațiune de contrainformații cu numele de cod „Englandspiel” („Jocul Angliei”). Până la urmă, doi dintre prizonieri au reușit să evadeze și să-i alerteze pe britanici asupra faptului că erau trași pe sfoară, încetinind ritmul operațiunii, Giskes a trimis un ultim mesaj batjocoritor: „Asta e ultima oară când încercați să faceți treabă în Olanda fără ajutorul nostru Stop ni se pare incorect dată fiind colaborarea noastră lungă și de succes în calitate de singurii voștri agenți Stop dar nu contează, de câte ori veniți în vizită pe continent fiți siguri că veți fi primiți cu aceeași grijă și același rezultat ca toți cei pe care i-ați trimis până acum Stop pe curând” 70. Episodul a fost, după exprimarea lui Philby, un „dezastru operativ” 71, dar aproape la fel de alarmant a fost faptul că spionajul german în Olanda reușise să trimită cel puțin un spion în Regatul Unit fără a fi depistat.

În primăvara anului 1941, cadavrul unui olandez a

fost găsit într-un raid aerian la Cambridge. Numele lui era Engelbertus Fukken. În buzunare și în bagajul lui s-au găsit un pașaport olandez, o legitimație falsă, un șiling și șase pence. Se parașutase în Buckinghamshire cu cinci luni înainte, se dăduse drept refugiat și se împușcase în cap când rămăsese fără bani. Niciun spion nazist nu a reușit să reziste atât timp în libertate și nu era nici urmă de el în interceptările din Bletchley Park, ceea ce, pentru Elliott, reprezenta posibilitatea îngrijorătoare să mai fie și alții în libertate.

Sub regimul relaxat al lui Cowgill, ofițerii Secției a V-a puteau vizita Londra „practic oricând poșteau” 72. Philby și Elliott profitau de fiecare ocazie ca să-și cultive „legăturile cu alte secții ale MI6, cu MI5 și departamentele guvernamentale” 73, vizitându-le, de asemenea, cluburile și, în timpul verii, urmărind împreună meciurile de crichet la Lord's. Amândoi se ofereau voluntari pentru „turele de noapte” 74, o dată sau de două ori pe lună, la sediul MI6, monitorizând telegramele care veneau peste noapte din toată lumea, ceea ce le oferea o perspectivă fascinantă asupra operațiunilor britanice de spionaj. În frăția aceea secretă, Elliott și Philby erau cei mai apropiați, bucurându-se de riscurile comune, de munca dificilă și de libertinaj.

Într-o dimineață din 1941, Kim Philby a luat trenul spre Londra, având cu el, ca de obicei, „o servietă plină și o lungă listă de cunoștințe de vizitat” 75. Avea la el și o descriere detaliată a activităților Secției a V-a a personalului său, a scopurilor, operațiunilor, eșecurilor și succeselor, totul fiind scris „citet, elegant și foarte mărunț” 76. După finalizarea unei runde de întâlniri la MI5 și MI6, Philby nu s-a dus la barul de sub clădirea MI6, nici la club; nici acasă la Harris pentru o seară de băut și de schimbat secrete. În schimb, a coborât la stația de metrou St. James Park. A lăsat primul tren să plece fără să se urce. Apoi a așteptat până a urcat și ultimul pasager în trenul următor, strecurându-se înăuntru exact înainte să se închidă ușile. După două stații, a coborât și a luat un tren în direcția

opusă. Apoi a urcat într-un autobuz aflat în mișcare. În cele din urmă, asigurându-se astfel că nu era urmărit („filat” în jargonul spionilor), Philby a ajuns într-un parc, unde un bărbat corpolent și blond îl aștepta pe o bancă. Au dat mâna, Philby i-a dat conținutul servietei, apoi s-a îndreptat spre King Cross să ia trenul înapoi spre St. Albans.

Dacă Nickelliott arii examinat raportul despre Secția a V-a scris de cel mai bun prieten al său, ar fi fost uimit, apoi îngrozit. Într-un pasaj scria: „DL NICHOLAS ELLIOTT. 24 de ani, 1, 79 m. Păr castaniu, buze groase, ochelari negri, urât și cu fața ca de porc. Minte bună, simț al umorului bun. Îi place să bea, dar a fost bolnav de curând și acum, în consecință, bea mai puțin. Răspunde de Olanda...” 77

Elliott ar fi fost și mai șocat să descopere că bărbatul care se grăbea în noapte cu un vraf de hârtii era ofițer NKVD, agenție de spionaj a lui Stalin, și că prietenul său, Kim Philby, era un spion sovietic cu opt ani experiență, cu numele de cod „Sonny”.

„OTTO” ȘI „SONNY”.

Tatăl lui Philby și-a poreclit fiul Kim după eroul cu același nume din cunoscutul roman al lui Rudyard Kipling. Crescut de o dădacă indiană, prima limbă vorbită de Philby era un fel de punjabă de grădiniță; la fel ca eroul lui Kipling, Kim era un copil de rasă albă care putea trece drept indian. Numele i-a rămas pentru totdeauna, dar sămburele de adevăr avea să iasă la suprafață abia după câțiva ani. Personajul fictiv Kim are două personalități distincte; este un bărbat cu două laturi.

Datorez ceva pământului ce crește Mai mult decât vieții ce hrănește, Dar mai ales lui Allah care mi-a dat Două laturi ale aceluiași cap.1

Pământul care l-a crescut pe Kim Philby îl transformase într-un englez tipic aristocrat, educat la o școală particulară cu internat; viața care îl hrănea crease ceva cu totul diferit, era o viață despre care bunul său prieten Nicholas Elliott nu știa nimic. Nu știa că Philby

devenise agent sovietic în același an în care el ajunsese la Cambridge; nu știa că mariajul idilic al lui era un fals și că prietenul lui era, de fapt, căsătorit cu o spioană comunistă din Austria; nu știa că Philby intrase în MI6 nu pentru că era un patriot înflăcărat ca el, ci, mai degrabă, după spusele lui Philby, ca „agent infiltrat pentru a servi intereselor sovietice” 2. Și nu știa că în timpul prânzurilor prietenești de duminică la St. Albans, în serile stropite cu băutură din casa Harris, la un pahar servit la MI6 și în barul de la clubul White's, Philby muncea din greu, adunând secretele prietenilor săi cu aceeași viteză cu care sorbea ginul, după care le transmitea la Moscova.

Rădăcinile vieții duble duse de Philby se regăseau în copilăria lui, la tatăl lui, în creșterea și convertirea ideologică intensă care-i definise primii ani ai maturității. Philby susținea că existența sa dublă provenea din credința neclintită într-un set de principii politice descoperite la vârsta de optsprezece ani și la care nu a renunțat niciodată: ceea ce dușmanii lui Philby numeau trădare era pentru el loialitate. Dar Philby era mai profund decât ideologia lui. Ca mulți dintre cei care făceau parte din nomenclatura din perioada imperială târzie, avea o încredere înăscută în capacitatea și dreptul său de a schimba și a conduce lumea. Avea acest lucru în comun cu Elliott, deși părerile lor despre cum ar trebui condusă lumea erau cât se poate de diferite. Amândoi erau imperialiști, dar susțineau imperii rivale. Ascuns sub farmecul scilpitor al lui Philby se afla un strat gros de îngâmfare; fermecătorul te invită în lumea lui, deși niciodată prea departe și numai conform condițiilor impuse de el. Englezilor le place să aibă secrete, le place faptul că știi ceva mai mult decât cel de alături; când și acela are secrete în păstrare, se dublează ceea ce Trevor-Roper numea „savoarea deosebită a puterii personale, trădătoare și nemiloase” 3. Philby a gustat de tânăr din drogul puternic al duplicității și a rămas dependent de infidelitate tot restul vieții.

Kim era proiectul și protejatul tatălui său. Ca și Claude Elliott, St. John Philby avea ambiții pentru fiul său, dar îi arăta puțină afecțiune. L-a modelat pentru Westminster și Cambridge și a fost mândru când acesta a atins țintele propuse; dar în cea mai mare parte a timpului era absent, cutreierând lumea arabă în căutare de controverse și de celebritate. Ambiția mea este faima, orice ar însemna asta” 4, a spus el. St. John Philby era un savant remarcabil, poliglot și ornitolog, care a reușit să obțină o oarecare faimă, dar care s-ar fi bucurat de o apreciere mai durabilă dacă nu ar fi fost profund enervant, încăpățânat și arogant. Era un om care considera că propriile sale păreri, oricât de recente, constituiau un adevăr absolut: nu ceda, nu asculta și nu făcea compromisuri niciodată. Se supăra și îi supăra și pe alții tot atât de repede, criticând foarte dur pe oricine, cu excepția propriei persoane. Pe soția lui, Dora, fie o neglija, fie o teroriza. Era snob și formalist în multe privințe, dar și îndărătnic din instinct, împotrivindu-se mereu sistemului și lamentându-se vehement când acesta nu îl răsplătea. Kim îl idolatriza și îl ura totodată.

La școală, tânărul Philby era „permanent conștient de umbra tatălui său” 5. Pe lângă rezultatele academice impecabile și popularitatea generală, băiatul demonstra și o înclinație către mitomanie, provocându-le neliniște părinților săi: „Ar trebui să aibă mereu grijă să fie sincer, indiferent de consecințe” 6, remarcă tatăl său. Kim a sosit la Cambridge la vârsta de șaptesprezece ani cu o bursă pentru istorie, moștenind atât încrederea tatălui său în propriul intelect, cât și hotărârea acestuia de a înota împotriva curentului.

Teoriile ideologice violente care puseseră stăpânire pe campusul de la Cambridge în anii '30 creaseră un vârtej care i-a luat repede pe sus pe Philby și pe mulți alți tineri inteligenți, mândri și înstrăinați. S-a împrietenit cu cei care făceau politică de stânga și chiar de extremă stânga. Fascismul era pe val în Europa și doar comunismul, după

părerea multora, i se putea împotrivi. Noaptea târziu, la un şir lung de pahare servite în camere cu lambriuri, studenţii se certau, dezbăteau, încercau pe rând diverse costume ideologice şi, în doar câteva cazuri, îmbrăţişau ideea unei revoluţii violente. Cel mai important şi cu siguranţă cel mai pitoresc dintre noii prieteni ai lui Philby era Guy Francis de Moncy Burgess, amoral, spiritual, şi care susţinea, cu glas tare şi în mod foarte periculos, comunismul. Printre ei se afla şi Donald MacLean, un tânăr poliglot deştept şi predestinat Ministerului de Externe.

Philby s-a alăturat Societăţii Socialiste de la Universitatea Cambridge. Căuta adepţi în numele Partidului Laburist.

Dar nu a fost vorba de o „convertire bruscă” 7, o epifanie revoluţionară atunci când comunismul i-a pus stăpânire pe suflet. În schimb, studentul Philby s-a mutat încet spre stânga, apoi ceva mai repede după vizitarea Berlinului în 1933 şi după ce a observat direct, asemenea lui Elliott, brutalitatea nazismului în timpul unei demonstraţii antievreieşti. Spre deosebire de mulţi dintre prietenii săi, Philby nu s-a înscris niciodată în Partidul Comunist. Avea vederi radicale, dar simple: cei bogaţi îi exploataseră pe cei săraci prea mult timp; singura apărare împotriva fascismului era comunismul sovietic, „fortăreaţa interioară a mişcării mondiale” 8; capitalismul era condamnat şi se prăbuşea; administraţia britanică era otrăvită de înclinaţii către nazism. „Am plecat de la universitate, scria el, cu convingerea că trebuia să-mi dedic viaţa comunismului”. 9 Îşi manifesta atât de puţin convingerile, încât erau aproape invizibile. Cu cele paisprezece lire primite pentru diplomă şi-a cumpărat operele complete ale lui Karl Marx. Dar nu a existat vreo dovadă că le-a studiat în profunzime sau că le-a citit măcar. Deşi politica avea să-i dirijeze viaţa, nu îl interesa în mod deosebit teoria politică. După cum a spus Elliott mai târziu, „nu mi-l pot imagina mai deloc ținând prelegeri despre materialismul dialectic” 10.

Înainte de a pleca de la Cambridge, Philby l-a căutat pe îndrumătorul său, economistul marxist Maurice Dobb, și l-a întrebat cum ar putea „să își dedice viața cauzei comuniste” 11. Faptul că Philby nu s-a simțit în pericol punând o întrebare atât de semnificativă și că Dobb nu s-a sfiit să răspundă era o dovadă a profunzimii în care marxismul penetrase universitatea. Dobb l-a trimis la Louis Gibarti, un agent al Cominternului, organizația comunistă internațională, stabilit la Paris, care l-a introdus, la rândul său, în rețeaua comunistă clandestină din Austria. A fost atât de simplu: stânga radicală avea propria rețea de „Respectabili”.

În toamna anului 1933, Philby a călătorit la Viena, aparent pentru a-și îmbunătăți germana, înainte de a încerca să se angajeze la Ministerul de Interne – în realitate, pentru a fi martor și, dacă era posibil, pentru a lua parte la lupta dintre dreapta și stânga ce se ducea pe atunci în capitala austriacă. Engelbert Dollfuss, dictatorul de extremă dreapta din Austria, suspendase deja Constituția și scosese în afara legii grevele și demonstrațiile, încercând să suprimе mișcarea socialistă. Un conflict pe scară largă era iminent, iar situația, conform spuselor lui Philby, se afla într-un „moment de criză” 12. Philby a mers la adresa indicată de Gibarti și s-a prezentat locatarilor, Israel și Gisella Kohlman, dar și ficei lor, Alice – de care s-a îndrăgostit pe loc. Alice, căreia i se spunea Litzi, era o evreică de douăzeci și trei de ani, brunetă, vioaie, sinceră până la grosolănie și proaspăt divorțată, după ce se căsătorise la optsprezece ani. Când Philby a întâlnit-o pe Litzi, era încă virgin și naiv din punct de vedere politic; fata s-a ocupat rapid de ambele deficiențe. Litzi era o revoluționară devotată și, după cum spunea un contemporan, „o tipă incredibil de sexy” 13.

Litzi activa în rețeaua comunistă clandestină din Viena și avea legături cu lumea spionajului sovietic. Stătuse două săptămâni în închisoare pentru activități subversive. Philby a fost subjugat instantaneu. Au făcut

dragoste în zăpadă. („Ține chiar cald, după ce te obișnuiești” 14, i-a povestit el mai târziu altei iubite.) Philby se afla în Austria de numai câteva săptămâni când Dollfuss a încercat să-i distrugă pe cei de stânga, arestându-i pe liderii socialiști, interzicând sindicatele și aruncând Austria într-un război civil scurt, dar sângeros. Philby și Litzi s-au aruncat în luptă de partea Socialiștilor Revoluționari, trimițând mesaje, redactând fluturași și transportând ilegal peste graniță bărbați și femei căutați de autorități. Stânga a fost zdrobită în patru zile; o mie cinci sute de oameni au fost arestați, iar liderii socialiști au fost executați. Litzi se afla pe lista persoanelor căutate, iar poliția se apropia, dar pașaportul britanic al lui Philby avea să-i ofere protecție: pe 24 februarie 1934, s-a căsătorit cu Litzi la primăria din Viena. Aceasta era mai mult decât o căsnicie creată de marxism; în calitate de doamna Philby, putea să fugă cu noul ei soț în Marea Britanie, unde erau în siguranță. Litzi, sau „Lizzy” cum îi spunea el, ar putea fi singura femeie căreia Philby i-a rămas credincios atât ideologic, cât și sexual. „Deși baza relației noastre era politică într-o anumită măsură, am iubit-o cu adevărat, iar ea m-a iubit pe mine”. 15

După câteva săptămâni, tinerii căsătoriți au ajuns la Londra, unde au rămas la mama lui Philby. Tradiționalista Dora Philby, disperată să mențină aparențele în ciuda faptului că duceau lipsă de bani, nu s-a bucurat să afle că fiul ei era căsătorit cu o comunistă străină. Considera că afinitățile lui politice erau o fază adolescentină trecătoare, precum acneea. „Sper să-și găsească o slujbă care să-l scape de comunismul acesta afurisit, îi scria doamna Philby soțului ei în Arabia Saudită. Nu este încă de-a dreptul extremist, dar poate să devină”. 16 St. John nu era îngrijorat de radicalismul fiului său. „Excesul poate fi mereu domolit ulterior” 17, declara el.

La doar câteva săptămâni după întoarcerea de la Viena, Philby stătea pe o bancă din Regent's Park, așteptând să întâlnească „un om de o importanță decisivă”

18 care, după cum îi promisese Lizzy, avea să-i schimbe viața. Când a întrebato-o cine era și de ce era atât de important, ea a tăcut.

Printre razele soarelui de iunie a apărut un bărbat scund, îndesat, de vreo treizeci de ani, cu părul blond și creț și ochii ageri. Vorbea engleza cu un puternic accent est-european și s-a prezentat drept „Otto” Philby nu a uitat niciodată prima lor discuție. „Otto” a vorbit despre artă și muzică, dragostea lor pentru Paris și faptul că nu-i plăcea Londra. Era, după cum spunea Philby, „un om de o cultură vastă” 19 Philby era fermecat: „Era un om minunat. Pur și simplu minunat. Am simțit-o de îndată. Primul lucru pe care îl remarcăi la el erau ochii. Te privea ca și cum în clipa aceea nu era nimic mai important pe lume în afară de tine și de conversația pe care o purta cu tine” 20. Era o calitate pe care mulți oameni o remarcău și la Philby. Treptat, discuția lor a ajuns la politică, apoi la operele lui Marx și Lenin, pe care „Otto” părea să le știe pe de rost. La rândul său, Philby și-a descris experiențele avute la Cambridge, activitățile din Viena și dorința lui de a intra în Partidul Comunist. Vorbeau folosind eufemisme, iar „Otto” a tăcut aluzie la faptul că Philby „putea face lucruri interesante și importante” 21. Ca majoritatea relațiilor de spionaj, aceasta nu a început de la impresii de ordin politic, ci de la prietenie. „Am avut încredere în el de la început, nota Philby. A fost o discuție uimitoare”. 22 S-au înțeles să se întâlnească din nou.

Numele adevărat al lui „Otto”, pe care Philby nu avea să-l afle decât peste câteva zeci de ani, era Arnold Deutsch. Era principala persoană care recruta pentru spionajul sovietic în Marea Britanie, principalul arhitect a ceea ce avea să devină cunoscut mai târziu drept Cercul de Spioni de la Cambridge. Născut într-o familie de evrei cehi, Arnold și ai lui se mutaseră în Austria când el era copil. Deosebit de inteligent, a terminat cursurile Universității din Viena după doar cinci ani cu un doctorat în chimie, un devotament absolut față de comunism și-un interes sporit

pentru sex. Fusesse mai întâi editor și publicist pentru sexologul neamț Wilhelm Reich - „profetul orgasmului ameliorat” 23, care căuta să aducă iluminarea sexuală vienezilor pudici ca parte a mișcării „sex-pol” (politica sexului), care echivala reprimarea sexuală cu autoritarismul fascist. Reich a dezvoltat teoria radicală, deși oarecum neplauzibilă, că „performanțele sexuale ale unui om sărac îl îndreptau spre fascism” 24. În timp ce promova ideea lui Reich că sexul de bună calitate transforma oamenii în revoluționari mai buni, Deutsch lucra pe ascuns și pentru serviciile secrete sovietice, după ce urmasese cursuri de pregătire la Moscova. Gestapoul l-a arestat pentru scurt timp în 1933; secția antipornografie a poliției vieneze era, de asemenea, pe urmele lui din pricina activităților sale de tip sex-pol. După un an, a ajuns în

Anglia, unde a început cursuri postuniversitare de fonetică și psihologie la Colegiul Universitar din Londra, recrutând în același timp alți spioni. Deutsch avea rude în Marea Britanie, mai ales pe vărul său bogat Oscar, fondatorul lanțului de cinematografe Odeon, despre care se spunea că semnifica „Oscar Deutsch Entertains Our Nation”⁶ Un membru al familiei Deutsch o ducea bine mulțumită capitalismului britanic; celălalt era hotărât să-l distrugă.

Deutsch era „ilegal”, termen din domeniul spionajului folosit pentru un spion care opera fără funcție diplomatică. Misiunea lui era să recruteze studenți radicali de la cele mai bune universități (folosindu-se ca acoperire de studiu academic), care se puteau ridica mai târziu în funcții influente și puternice. Deutsch căuta spioni motivați ideologic pe termen lung și cu o acoperire bună, care se puteau infiltra în mod invizibil în nomenclatura britanică - căci spionajul sovietic făcea un joc pe termen lung, sădind semințe care puteau fi recoltate după mulți ani sau care puteau rămâne latente pentru totdeauna. Era o strategie simplă, genială și durabilă, de felul celor pe care le putea

6 Oscar Deutsch Distrează Națiunea (în engleză în original - n.tr.)

iniția numai un stat devotat revoluției mondiale permanente. Avea să se dovedească uimitor de eficientă.

Întâlnirea lui Philby cu Deutsch pare să fi fost aranjată de Edith Tudor-Hart, o prietenă comunistă a lui Litzi, din Austria. Născută Suschitzky, fiica unui editor vienez bogat, Edith s-a căsătorit cu un doctor englez și comunist ca și ea, Alexander Tudor-Hart, după care s-a mutat în Anglia în 1930, unde a lucrat ca fotograf și căutătoare de talente pentru NKVD, sub un nume de cod complet lipsit de imaginație, „Edith” Era supravegheată de MI5 din 1931, dar, în mod fatidic, nu și în ziua în care l-a condus pe Philby la întâlnirea cu Deutsch din Regent’s Park.

Philby era exact genul de recrut pe care îl căuta Deutsch. Era ambițios, avea relații bune și era devotat cauzei, dar nu vădit: spre deosebire de alții, el nu-și exprimase niciodată vederile radicale. Căuta să-și construiască o carieră în diplomatie, jurnalism sau serviciile civile, toate fiind ocupații excelente pentru un spion. Deutsch avea și impresia că St. John Philby era agent al spionajului britanic, cu acces la materiale secrete importante.

În timpul celei de-a doua întâlniri, Deutsch l-a întrebat pe Philby dacă era dispus să fie agent sub acoperire pentru cauza comunistă. Acesta nu a ezitat: „Nu stai să te gândești la o ofertă de înrolare într-o grupare de elită” 25, scria el. O remarcă foarte grăitoare: atracția față de noul său rol provenea din exclusivismul său. În unele privințe, povestea lui Philby era cea a unui bărbat aflat în căutarea unor cluburi tot mai exclusiviste. Într-o prelegere excelentă scrisă în 1944, C.S. Lewis descria obsesia engleză fatală pentru „cercul intim”, credința că undeva, dincolo de ce este accesibil, există un grup exclusivist care deține adevărata putere și influență, pe care un anumit tip de englez caută mereu să-l găsească și din care vrea să facă parte. Școala Westminster și Universitatea Cambridge erau cluburi de elită; MI6 era o asociație și mai

exclusivistă; faptul că lucra pentru NKVD în cadrul MI6 îl plasa pe Philby într-un club format dintr-o singură persoană, membrul cel mai elitist al unui cerc intim secret. „Dintre toate pasiunile, scria Lewis, pasiunea pentru «cercul intim» este cea mai capabilă să determine un om care nu e încă foarte rău să facă lucruri foarte rele”. 26

„Viitorul meu părea romantic” 27, spunea Philby. Deutsch i-a arătat o viziune a acelui viitor: Philby și Litzi trebuiau să rupă orice legături comuniste; în loc să se înscrie în partid, el trebuia să-și creeze o nouă imagine de simpatizant de dreapta, ba chiar de pronazist. Trebuia să devină, după toate aparențele exterioare, un membru obișnuit al aceleiași clase sociale căreia i se împotriva. „Prin formare, educație, aparență și maniere, ești un intelectual, un burghez. Ai o carieră minunată în față. O carieră burgheză” 28, i-a spus Deutsch. Mișcarea antifascistă are nevoie de oameni care pot intra în burghezie”. 29 Ascuns în nomenclatură, Philby putea sprijini revoluția într-un „mod cu adevărat palpabil” 30. Deutsch a început să-l instruiască pe acesta cu privire la noțiunile elementare ale spionajului: cum să aranjeze o întâlnire; unde să lase mesaje; cum să depisteze dacă avea microfoane în telefon; cum să observe dacă era urmărit și cum să scape de urmăritor. I-a arătat un aparat foto nou și minuscul, marca Minox, și l-a învățat cum să copieze documente. Philby memora lecțiile lui Deutsch „ca pe poezii” 31. Viața lui dublă începuse.

Deutsch i-a dat recrutului său numele afectuos de cod „Sonny” (Sohnchen - *fiu* în germană) și i-a raportat victoria *rezidentului* din Londra, ofițerul regional de control al NKVD (organizația predecesoare KGB-ului), care a transmis vestea Centrului de la Moscova, sediul serviciilor secrete sovietice: „L-am recrutat pe fiul unui agent englez, consilierul lui Ibn-Saud, Philby” 32. Moscova era impresionată: „Ce perspective are pentru o carieră diplomatică? Sunt realiste? Își va alege singur calea sau îi va «sugera» tatăl lui să se vadă cu cineva și să discute

despre asta? Ar fi un lucru bun” 33. Deutsch și-a instruit noul protejat să facă o listă de cunoștințe și colegi de generație, atât de la Oxford, cât și de la Cambridge, care puteau fi recrutați pentru cauză. I-a spus să cerceteze discret orice documente păstra St. John Philby în biroul său de acasă și să le fotografieze pe „cele mai interesante” 34.

Rugămintea de a-și spiona propriul tată era cu siguranță un test al devotamentului lui Philby, iar el l-a trecut cu ușurință. A făcut ce i s-a cerut fără ezitare. Deutsch a raportat că noul său recrut „vorbește despre părinții săi, burghezi bogați, și despre întregul său mediu social cu ură și dispreț neprefăcut” 35. Fără îndoială că Philby afișa zelul unui luptător de clasă pentru Deutsch, fiind fermecat de maestrul spion, „de educația lui minunată, de omenia lui, de fidelitatea față de construirea unei societăți noi” 36. Se întâlneau des, întotdeauna în „zonele în aer liber și mai izolate ale Londrei” 37 și o singură dată la Paris. Deutsch îl flata și îi servea drept model tânărului său elev. Când relația lui Philby cu Litzi a început să scârțâie, bărbatul mai în vârstă i-a oferit sfaturi de natură conjugală. („Soția a fost prima amantă din viața lui, raporta Deutsch către Moscova, dornic ca întotdeauna să stabilească o legătură între sex și zelul socialist. Când au apărut dificultăți în relația lor, mi s-au confesat și amândoi mi-au urmat sfaturile/’38)

Philby era legat ideologic și emoțional de charismaticul său supraveghetor sovietic. „Simțeam uneori că eram prieteni din copilărie” 39, scria el. „Eram sigur că persoana și viața mea îl interesau nu neapărat din punct de vedere profesional, ci la nivel uman/40 Infatuarea fatală a celor mai mulți spioni este să creadă că sunt iubiți, într-o relație între doi egali și nu că sunt doar manipulați. Deutsch a studiat cu atenție psihologia lui Philby, momentele de nesiguranță de sub exteriorul degajat, bâlbâială imprevizibilă, resentimentul mascat față de figura dominatoare a tatălui. Deutsch a raportat la Centru

că Philby avea potențial, dar avea nevoie de „încurajări permanente” 41: „Söhnchen provine dintr-o familie foarte ciudată. Tatăl său este considerat în momentul acesta cel mai important expert în privința lumii arabe... e un tiran ambițios și a vrut să facă din fiul său un om mare” 42. Deutsch a remarcat și curiozitatea intelectuală a acolitului său, instabilitatea emoțională, manierele de modă veche și hotărârea lui: „Este uimitor că un om atât de tânăr știe lucruri atât de multe și de variate... E atât de serios încât uită că are doar douăzeci și trei de ani” 43

Deutsch l-a îndemnat pe Philby să-și găsească de lucru în jurnalism - „Odată ce ai intrat, vei privi în jur și vei decide în ce direcție s-o iei” 44 - și i-a asigurat pe cei de la Moscova că legăturile de familie ale recrutului aveau să-i asigure o promovare rapidă. Are mulți prieteni din cele mai bune familii”. 45 Philby a obținut în scurt timp un post de redactor la *World Review of Reviews*, o revistă politică și literară ce apărea lunar, înainte de a trece la *Anglo-Germari Trade Gazette*, o revistă dedicată îmbunătățirii relațiilor economice dintre Marea Britanie și Germania, finanțată în parte de guvernul nazist. Completând saltul de la extrema stângă (în secret) la extrema dreaptă (în mod public), Philby s-a alăturat Asociației Anglo-Germane, o societate formată în 1935 pentru a dezvolta relații mai apropiate cu Germania. Bazin de decantare a forțelor conciliante și a admirației pentru nazism, asociația cuprindea politicieni, aristocrați și lideri din lumea afacerilor, unii naivi sau creduli, alții fasciști înveterați. Având vederi diametral opuse față de ale lui, astfel de oameni îi ofereau lui Philby camuflajul politic ideal, precum și informații, primite cu bucurie de Moscova, despre legăturile dintre naziști și simpatizanții lor britanici. Philby mergea regulat la Berlin ca reprezentant al asociației și chiar s-a întâlnit cu ministrul de externe german, von Ribbentrop. Mai târziu, a declarat că rolul de fascist tânăr și entuziat i se păruse „profund respingător” 446 fiindcă „în ochii prietenilor mei, chiar și

ai celor conservatori, conservatori sinceri, păream pronazist⁴⁴⁴⁷ Foștii prieteni de stânga erau uluiți de aparenta convertire, iar unii dintre ei l-au repudiat. Deutsch îl compătimea, spunându-i că știa „cât de dificil este să-ți părăsești prietenii vechi⁴⁴⁴⁸.

Devotamentul lui Litzi și Philby față de comunism s-a dovedit mai trainic decât cel avut unul față de altul; s-au despărțit fără să-și poarte pică, iar ea s-a mutat la Paris. Spre surprinderea celor de la Moscova, Philby nu a găsit nimic valoros printre hârtiile tatălui său. NKVD-ul era convins că o persoană atât de bine poziționată ca St. John Philby, care călătorea peste tot și fără îngrădire, trebuia să fie spion. „Pare puțin probabil ca tatăl lui... să nu fie colaborator apropiat al serviciilor secrete”. ⁴⁹ Nu avea să fie ultima dată când Moscova ridica presupuneri eronate la rangul de fapt concret, între timp, Philby a transmis ascultător lista cu posibili recruiți dintre prietenii lui de stânga de la Cambridge, inclusiv Donald MacLean și Guy Burgess.

*

MacLean, un alt comunist convins, lucra deja la Ministerul de Externe. Philby l-a invitat la cină și i-a semnalat că existau lucruri clandestine importante de făcut în numele partidului. „Oamenii cărora aș putea să te prezint sunt foarte serioși”. ⁵⁰ Philby i-a spus lui MacLean să aibă la el o carte cu copertă galben-deschis, într-o cafenea, într-o anumită zi. Acolo îl aștepta „Otto”, care l-a recrutat imediat pe tânărul „foarte serios și distant” ⁵¹ cu „relații bune”. Având numele de cod „Orfan”, MacLean a început la rândul lui să scape de trecutul politic. „«Sonny» îl laudă foarte mult pe «Orfan»” ⁵², raporta Deutsch către Moscova. Burgess părea o posibilitate mai îndoielnică: „Foarte deștept... dar puțin superficial și ar putea scăpa informații în anumite circumstanțe” ⁵³.

În mod caracteristic, Burgess a simțit că i se îngrădea accesul într-un partid cu o activitate interesantă și palpitantă, așa că a dat buzna cu nerușinare. Într-o

seară i-a spus deschis lui MacLean: „Ai impresia că te cred vreo clipă că ai încetat să mai fi comunist? Pur și simplu, pui ceva la cale” 54.

Oarecum ezitant, Deutsch l-a adăugat pe Burgess pe lista sa. Acesta a anunțat prompt, cu surle și trâmbițe, că l-a înlocuit pe Marx cu Mussolini și că acum era devotat fascismului italian. El a fost cel care i-a prezentat lui Deutsch mai târziu un nou recrut, Anthony Blunt, deja un cunoscut istoric al artei. Încet, discret, cu sânguință părintească și cu ajutorul lui Philby, Deutsch adăuga un nume după altul în rețeaua de spioni de la Cambridge.

În timp ce Deutsch se ocupa de recrutare, o mare parte din managementul cotidian al spionilor îi revenea altui „illegal”, Theodore Stepanovich Maly, un fost călugăr ungur care, ca fost capelan în armată în Primul Război Mondial, fusese luat prizonier în Carpați și văzuse atâtea orori, încât ieșise din război în chip de revoluționar: „Mi-am pierdut credința în Dumnezeu și, când a început revoluția, m-am alăturat bolșevicilor. Am devenit comunist și am rămas comunist pentru totdeauna” 55. După ce s-a pregătit să conducă rețele de agenți, a ajuns la Londra în 1932, sub numele de Paul Hardt. Pentru un spion, Maly ieșea în evidență, având 1, 88 m, cu un „ten cenușiu și lucios” 56 și plombe de aur la dinții din față. Dar știa să controleze lucrurile în moduri foarte subtile și împărtășea admirația lui Deutsch pentru Philby, caracterizându-l ca pe „un tip care te inspiră, un adevărat tovarăș și idealist” 57 Sentimentul era reciproc; în mintea lui Philby, personalitățile captivante ale celor care îl supravegheau nu se diferențiau de atracția lor politică: „Amândoi erau inteligenți și profesioniști cu experiență, precum și oameni cu adevărat buni” 58.

Munca lui Philby la *Anglo-German Trade Gazette* a luat sfârșit brusc în 1936, când naziștii și-au retras sprijinul financiar. Însă Centrul de la Moscova avea deja alte planuri pentru el. Izbucnise războiul civil în Spania între forțele republicane și rebelii naționaliști, sprijiniți de

fasciști, conduși de generalul Franco. Lui Philby i s-a spus să-i spioneze pe naționaliști, folosindu-se de jurnalismul independent ca acoperire, și să raporteze despre mișcările de trupe, despre comunicații, despre starea de spirit și sprijinul militar oferit forțelor lui Franco de către Germania și Italia. Moscova avea să-i plătească transportul. Philby „are mare grijă de banii noștri” 59, le-a spus Deutsch șefilor săi. În Spania, Philby s-a băgat repede pe sub pielea agenților de presă ai lui Franco și a început să trimită articole bine informate ziarelor britanice, mai ales celor de la *The Times*. Într-o excursie înapoi în Anglia, a convins cel mai influent ziar să-l desemneze corespondent special în Spania: „Ne este foarte greu să obținem orice informație din tabăra lui Franco” 60, i-a spus lui Philby Ralph Deakin, redactorul-șef al secțiunii de știri externe de la *The Times*.

Între timp, Philby aduna cu asiduitate informații pentru șefii rețelelor sovietice de spioni, despre „locația și efectivele trupelor, calibrul armelor, capacitatea tancurilor” 61 și alte informații de natură militară. Trimitea toate aceste date codificate la „Domnișoara Dupont” din Paris (la o adresă unde, după cum avea să afle mai târziu, se găsea chiar ambasada sovietică). A început o aventură cu Frances Doble, Lady Lindsay-Hogg, o fostă actriță aristocrată cu zece ani mai mare ca el, susținătoare a lui Franco și o „regalistă absolut de dreapta” 62, care i-a oferit acces în cercul intim al lui Franco. „Aș minți dacă aș spune că am început aventura de dragul muncii mele” 63, a declarat el mai târziu. Pe Philby nu-l deranja să facă dragoste cu o persoană ale cărei vederi politice le disprețuia.

Șeful lui Philby de la Paris, un leton pe nume Ozolin-Haskins, îl lăuda mereu: „Lucrează cu multă voință [și] știe mereu ce ne-ar putea interesa. Nu cere niciodată bani. Trăiește modest” 64. Philby nu-și neglija nici rolul de a recruta pentru cauză. În timpul unei vizite la Londra, a luat prânzul cu Flora Solomon, directoarea de la Marks &

Spencer care avea să i-o prezinte mai târziu pe Aileen. În ciuda averii moștenite și a căsătoriei cu un general ajuns agent de bursă, Flora Solomon era categoric de stângă. Potrivit unui ofițer MI5, „fusesse evident în miezul problemei la jumătatea anilor '30, în parte fiind sursă de inspirație, în parte complice și curier” 65. În timpul discuției, Philby i-a spus, pe o voce adâncă și gravă, că făcea „o muncă foarte periculoasă pentru pace și că avea nevoie de ajutor. Avea ea să-l ajute cu această sarcină? Ar fi minunat dacă s-ar alătura cauzei” 66. Nu i-a dat detalii despre „munca importantă pentru pace” 67, dar a insistat că „și tu ar trebui s-o faci, Flora” Solomon, surprinsă de ceea ce era, fără îndoială, o invitație de a face lucruri periculoase și sub acoperire pentru comunism, a refuzat oferta, dar i-a spus lui Philby că „putea să vină oricând la ea dacă era disperat” 68. Ea nu a uitat niciodată discuția aceasta stranie.

La Moscova se pune la cale un plan și mai radical pentru agentul „Sonny” Lui Philby i se ceruse deja să raporteze despre măsurile de securitate ale generalului Franco. Acum, cei de la Centrul din Moscova se întrebau dacă el ar fi putut să se apropie suficient de *Caudillo* și să-l omoare, dând o lovitură devastatoare naționaliștilor sprijiniți de naziști. Ofițerul cu sarcina de neînviat de a transmite această idee era Theodore Maly, care știa că era un lucru aproape imposibil de realizat și, chiar dacă era posibil, era o misiune sinucigașă. Maly a discutat propunerea cu Philby, însă apoi a trimis un mesaj la Centru demontând ideea, conștient fiind că, făcând asta, provoca o neplăcere mortală la Moscova. „Chiar dacă s-ar fi putut apropia de Franco... atunci, deși ar fi dorit, nu ar fi putut face ce se aștepta de la el. Cu toată loialitatea și dorința lui de sacrificiu, nu are curajul fizic și celelalte calități necesare”. 69 Planul a fost abandonat în secret, dar a reprezentat un semn al creșterii statutului lui Philby în ochii sovieticilor: în doar patru ani, trecuse de la un proaspăt recrut la un posibil asasin. Conducerea *The*

Times era la fel de impresionată de realizările lui: „Sunt foarte mulțumiți de Kim, au o părere foarte bună despre el, i-a spus jurnalistul Harold Nicolson lui Guy Burgess. Și-a clădit foarte repede o reputație bună” 70. Reputația i-a crescut imens când, cu o zi înainte de a douăzeci și șasea lui aniversare, în noaptea de Anul Nou, în 1937, Philby a fost cât pe ce să fie ucis de un obuz republican (produs în Rusia) în timp ce făcea pe corespondentul de război la bătălia de la Teruel. Medalia primită de la însuși generalul Franco i-a convins pe naționaliști că Philby era, după cum spunea un ofițer spaniol, „un tip de treabă” 71.

În vara anului 1939, după victoria lui Franco în Spania, Philby s-a întors la Londra, unde a fost primit cu căldură de colegii săi de la *The Times*. Nu s-a bucurat de o primire asemănătoare din partea prietenilor săi care erau spioni sovietici, din simplul motiv că erau cu toții morți sau dispăruseră, măturați de Teroarea lui Stalin. În contextul paranoiei nebunești și ucigașe a epurărilor, orice persoană cu legături externe era suspectată de lipsă de loialitate, iar bastioanele spionajului sovietic erau tratate cu mare neîncredere. Theodore Maly a fost printre primii chemați la Moscova, suspectat, evident, din pricina trecutului său religios: „Știu că, în calitate de fost preot, nu am nicio șansă. Dar am hotărât să merg acolo ca să nu spună nimeni «Poate că preotul acela chiar era spion»” 72. Maly a fost torturat în celulele din Lubianka, sediul Securității, până când a mărturisit, în final, că era spion pentru nemți, după care a fost împușcat în cap.

Soarta lui Arnold Deutsch nu a fost niciodată pe deplin elucidată. Philby avea să susțină mai târziu că acesta murise când un vapor care-l ducea în America, *Donbass*, a fost torpilat de un submarin, transformându-l, astfel, în prima victimă a atacurilor lui Hitler, nu ale lui Stalin. Istoria KGB menționează că a murit în drum spre America de Sud, dar un alt raport KGB susținea că se îndrepta către New York. Pare la fel de posibil ca „Otto”, cel cu ochi luminoși, cel care fondase rețeaua de recrutare

a spionilor de la Cambridge, să fi suferit aceeași soartă ca Maly. Fiind născut în străinătate, intelectual evreu cu mulți ani petrecuți peste graniță, era un candidat potrivit pentru epurare.

Sarcina de a-i supraveghea pe spionii de la Cambridge a fost preluată de Grigori Graf pen, până când și acesta a fost arestat și trimis în Gulag. Supraveghetorul lui Philby de la Paris, Ozolin-Haskins, a fost împușcat la Moscova în 1937. Succesorul lui, Boris Șapak, a rezistat încă doi ani înainte de a i se ordona să revină acasă și a fi ucis. Câțiva au dezertat înainte de a fi prinși, alimentând și mai mult paranoia lui Stalin, dar majoritatea s-au supus inevitabilului. După cum spunea Maly: „Dacă nu mă ucid acolo, mă vor ucide aici. Mai bine să mor acolo” Unul câte unul, supraveghetorii lui Philby au fost declarați dușmani ai poporului. Philby știa că nu erau deloc așa ceva. El îi admirase pentru „răbdarea lor nemărginită” 73 și „înțelegerea inteligentă” 74, pentru „sfaturile, admonestările și încurajările grijulii” 75. Însă mai târziu nu și-a exprimat prea insistent tristețea față de uciderea acestor „oameni minunați” 76 și nici nu a criticat tirania care i-a ucis. Nu conta decât politica.

Cu toate acestea, în 1939, politica devenea deja un lucru foarte complicat. În august, miniștrii de externe ai Uniunii Sovietice și Germaniei au semnat un pact de neagresiune. Philby devenise agent sovietic ca să lupte împotriva fascismului; din pricina Pactului Ribbentrop-Molotov, comunismul și fascismul erau, practic, aliate. Pentru prima și singura dată în viață, Philby pare să fi avut o șovăială ideologică: „Ce se va întâmpla cu lupta pe un singur front împotriva fascismului?” 77 l-a întrebat el pe supraveghetorul său sovietic.

Relația s-a răcit vizibil. Philby se plângea că nu primea suficientă pregătire politică. Ofițerul înlocuitor nu-l cunoștea și este posibil să nu fi avut încredere în el. Contactul s-a întrerupt o vreme, din motive ce rămân necunoscute.

În același an, șeful MI5 a spus sec că „activitatea sovietică în Marea Britanie nu există atât din punctul de vedere al spionajului, cât și al actelor politice subversive” 78. Nu s-ar fi putut înșela mai mult de atât, fiindcă rețeaua sovietică din Regatul Unit nu era doar una cu mult mai consistentă decât erau capabili nemții să creeze, ci dezvolta și noi tactici, încurajându-și spionii să-și caute loc chiar în serviciile secrete britanice, unde aveau acces la secrete de mare importanță. Anthony Blunt avea să se alăture în curând celor din MI5. Burgess reușise să intre, prin puterea sa de convingere, în MI6, cunoscut în codul sovietic de spionaj drept „Hotelul”, și l-a ajutat și pe Philby să intre după el. „Prietenii mei sovietici îmi spusese în mod foarte insistent că prioritatea mea trebuia să fie serviciul secret britanic” 79, scria Philby. Ascultător, a început să-și întindă antenele.

Răceala dintre Philby și supraveghetorii sovietici nu a durat prea mult. În vara anului 1940, *The Times* și-a trimis principalul corespondent să se alăture Corpului Expediționar Britanic în calitate de corespondent de război acreditat de ziar. Philby memorase deja instrucțiunile detaliate despre cum să contacteze serviciile secrete sovietice la Paris. Trebuia să stea în apropiere de biroul lui Thomas Cook din Place de la Madeleine cu un număr din ziarul *The Daily Mail* în mână; persoana de contact urma să aibă în mână același ziar. Philby trebuia să-l întrebe: „Unde este cafeneaua Henri în zonă?” 80 Bărbatul urma să răspundă: „Este aproape de Place de la République” După acest minispectacol, Philby i-a transmis informațiile aflate în calitate de jurnalist despre forța și armamentul armatei britanice, precum și despre forțele franceze de dincolo de Linia Maginot – informații de mare interes pentru Moscova și de un interes și mai mare pentru Berlin. Însă orice problemă ar fi avut cu pactul între nașiști și sovietici, aceasta părea să fi dispărut. Întorcându-se la Londra după retragere, s-a grăbit să-l contacteze pe MacLean, spunând că revenise cu „materiale extraordinar de valoroase” 81 pe

care voia să le vadă în „mâinile potrivite” 82. Loialitatea lui Philby nu se schimbaseră, hotărârea lui era nestrămutată, iar aluziile făcute la dorința lui de a se alătura serviciilor secrete dădeau deja roade, prin persoana lui Hester Marsden-Smedley.

Așadar, acesta era omul care s-a întâlnit și care s-a împrietenit cu Elliott în 1940, un bărbat cu două fețe, care se folosea de o latură ca să o mascheze pe cealaltă. Nick Elliott îl iubea și-l admira pe Philby, admira imaginea lui de suprafață, acel *bon viveur* educat la Cambridge, petrecărețul din cluburi, conservator, șarmant și cu o căsnicie fericită; Elliott nu știa nimic despre celălalt Philby, veteranul spion comunist, și aveau să treacă mulți ani înainte de a-l cunoaște cu adevărat.

VAI, VAI, IUBITO, SUNT SPION!

Sir Stewart Menzies, șeful MI6, era aproape o caricatură a ceea ce ar trebui să fie un șef al spionilor: aristocrat, șiret și enigmatic. Unii spuneau că era fiul nelegitim al lui Edward al VII-lea, un zvon care era sigur neadevărat, dar pe care el nu l-a contrazis niciodată. Ca toți șefii MI6, era cunoscut drept „C”, o tradiție începută odată cu Cumming (Mansfield), primul șef. Menzies era membru al White’s Club, mergea la vânătoare, se învățea printre membrii familiei regale, nu pierdea nicio cursă la Ascot, bea destul de mult și-și fereca secretele în spatele mustății mici și feroce. Prefera femeile în locul bărbaților și caii mai presus de orice. Era de o politețe impenetrabilă și complet nemilos: spionii inamici, vulpile și rivalii la funcția lui nu se puteau aștepta la iertare din partea lui. Nicholas Elliott îl venera pe „Șef pentru ceea ce el numea „adevăratele valori” 1 – modul lui de a spune că Menzies, fost absolvent la Eton și prieten cu tatăl său, îi împărtășea punctul de vedere asupra lumii. La suprafață, Kim Philby îl admira pe Menzies la fel de mult; în particular, îl considera un specimen tipic al elitei conducătoare condamnate. „Capacitatea sa intelectuală nu era impresionantă, a remarcat Philby mai târziu, cunoștințele lui despre lume și

părerile despre aceasta erau cele la care te puteai aștepta de la fiul naiv al nivelurilor superioare ale nomenclaturii". 2 „C” era numai bun de manipulat.

Ca multe comunități mici, izolate și ai căror membri se imită unii pe alții, MI6 era sfâșiata de lupte devastatoare. Ofițerii superiori se urau unii pe alții și țeseau intrigi neobosite. Claude Densey, șeful adjunct, era descris de Hugh Trevor-Roper ca un „rahat absolut, corupt, incompetent, dar cu o anumită viclenie meschină” 3 Valentine Vivian, „Vee-Vee”, care-i facilitase lui Philby intrarea în lumea secretă, era un veteran pe stil vechi al controlului de tip colonial, maniac formalist și protocolar care, ca fiu al unui biet portretist de rând, trăia într-o stare perpetuă de neliniște socială. Răspundea cu mânie la cel mai mic semn de neglijență, real sau imaginar. „Vivian trecuse de mult de apogeu, dacă a avut cu adevărat unul, remarcă Philby. Era subțire ca o trestie, cu părul alb pieptănat cu grijă și ochi umezi.” 4 Dansey îl ura pe Vivian, iar acesta îl ura pe Dansey; șeful lui Philby, Felix Cowgill, îi detesta pe amândoi și era detestat la rândul lui. Philby căuta să le câștige prietenia, îi flata și-i disprețuia pe toți, întreținând în același timp relații cu alte ramuri ale lumii informațiilor, în special cu MI5. Acesta era principalul beneficiar al întâlnirilor sale de contraspionaj în Marea Britanie: dacă Philby era vreodată suspectat, MI5 avea să iasă la vânătoare. Prin urmare, era un loc important unde să-și facă prieteni. Cea mai apropiată persoană de contact de la MI5 era Guy Liddell, șeful contraspionajului, violoncelist rafinat, client regulat al salonului plin de spioni al lui Harris. Cu o figura cam zbârcita și agreabilă, Liddell semăna mai mult cu un bancher de la țară decât cu un șef al spionilor. „Își murmură ideile ca și cum analiza pe bâjbâite datele unui caz, cu fața încrețită de un zâmbet plăcut și inocent” 5 nota Philby. „Dar în spatele lentoarei aparente, mintea lui subtilă și contemplativă derula un depozit de amintiri fotografice.” 46 Philby admira profesionalismul lui Liddell,

temându-se totodată de el.

Secretele reprezentau moneda de schimb a spionajului și, printre spionii profesioniști, puțină indiscreție calculată creștea cursul valutar. Philby a început să transmită detalii anumitor colegi, în mod neoficial, iar aceștia îi răspundeau în aceeași manieră. Conform spuselor lui, „răsplata acestor gesturi neortodoxe era deseori generoasă” Un secret împărtășit însemna un prieten câștigat, iar prietenia, sau simularea prieteniei, era cel mai bun mod de a extrage mai multe secrete. Philby a devenit o figură cunoscută și populară pe coridoarele de la MI5 și MI6, mereu bucuros să schimbe politețuri, bârfe și confidențe, oricând pregătit să meargă la un pahar după program, apoi la încă unul. Supraveghetorul sovietic al lui Philby raporta mândru că agentul „Sonny” era, probabil, „singurul om din «Hotel» fără niciun dușman” 8.

Menzies îi considera pe Philby și pe Elliott protejații lui, „băieții lui de aur” 9, care reprezentau o nouă generație de ofițeri ai serviciilor secrete, complet diferiți de foștii polițiști mustăcioși și resturile din rândurile armatei care dominaseră agenția MI6 înainte de război. Erau pasionați, ambițioși și bine educați (dar nu intelectuali – aceștia îi displăceau lui „C”). Erau membrii cluburilor potrivite și vorbeau cu accentele potrivite. În curând a devenit vizibil că ambii erau pregătiți pentru promovare de către Menzies, care se împotriva oricărei tentative de a-i convinge să plece. Când Ministerul de Interne s-a interesat dacă Philby putea fi promovat în serviciul de diplomație, „C” a respins cererea cu o notă acră: „Știți la fel de bine ca mine ce muncă prețioasă face Philby pentru mine... natura esențială a contribuției lui Philby la efortul de război îi obligă pe actualii săi angajatori să refuze cu regret să-l lase să plece” 10. De asemenea, secretarul particular al regelui, Tommy Lascelles, i-a trimis un bilet lui Guy Liddell, spunându-i că Elliott era vizat pentru funcția de secretar al monarhului și cerându-i părerea. Liddell i-a răspuns că ajunsese să-l

cunoască pe Elliott „prin agitația muncii grele” 11 și-l considera „o personalitate plăcută, cu recomandări de la Nevile Blând” 12. Putea deveni un curtean minunat. Menzies, a cărui mamă era doamnă de onoare a reginei Maria⁷, a zdrobit și această idee. Voia ca băieții lui să nu plece din cercul intim, iar Elliott și Philby, din motive destul de diferite, erau foarte bucuroși să rămână acolo.

*

Munca depusă de Secția a V-a luptându-se cu spionajul german peste tot în lume, era fascinantă, complicată și deseori frustrantă. „Pentru orice pistă care dădea rezultate, spunea Philby, alte câteva ne conduceau pe ocolite către un drum înfundat/413 Lui Elliott i se părea deosebit de plictisitor volumul „monstruos4414 de muncă la birou – o parte esențială a spionajului – și încerca să imite stilul concis al lui Philby de a scrie memorii, „un model de economie și luciditate 415. Ofițerii Secției a V-a se mai plângeau de orele care treceau greu, dar formau un grup unit, cu propriile ritualuri și obiceiuri de a relaționa: prânzul de duminică la soții Philby, crichet în weekenduri, câteva pahare servite la King Harry, o cină la un club din Londra din când în când și weekenduri ocazionale la Eton. „Aveam avantajul că-i puteam invita pe acești prieteni să petreacă uneori o noapte la părinții mei. care erau destul de norocoși să aibă câțiva servitori care să-i ajute să întrețină o casă atât de mare4416, spunea Elliott.

Philby părea să muncească de două ori mai mult decât oricine altcineva, ceea ce nu era de mirare, fiindcă lucra la doi stăpâni sau, mai bine zis, părea să-l servească pe unul în beneficiul celuilalt. Pe măsură ce influența lui asupra spionilor britanici creștea, la fel se întâmpla și cu importanța lui pentru sovietici. Centrul de la Moscova a trimis un mesaj *rezidentului* de la Londra, descriindu-l pe „Sonny44 ca pe „un agent interesant și promițător44 7 și

7 Victoria Mary Augusta Sonise Olga Paulene Claudine Agnes, cunoscuta și ca Mary of Teck, regină consoartă a Regatului Unit al Dominioanelor Britanice și împărăteasă consoartă a Indiei, în calitate de soție a regelui George al V-lea (n.red.)

ordonându-i să-l folosească mai mult. Philby a răspuns cu o seriozitate plină de devotament. Lucrând noaptea pe Broadway, sorta telegramele pentru a găsi orice detaliu ce putea interesa NKVD-ul; mesajele dintre Londra și misiunea militară de la Moscova erau „deosebit de valoroase”⁴⁴¹⁸. Descria pe oricine din Secția a V-a cu o precizie extraordinară. Elliott nu era singurul coleg care ar fi fost șocat să descopere părerea secretă a lui Philby: șeful său, Felix Cowgill, „nu prea avea maniere”¹⁹; prietenul său de la școală, Tim Milne, avea o „înclinație către inerție”²⁰; Trevor Wilson, fostul colector de excremente de sconcs, avea „o slăbiciune [pentru] femei”²¹, iar tânărul Desmond Bristow era „veriga slabă... din pricina imaturității și inferiorității cerebrale”²².

În fiecare seară, Philby pleca acasă cu o „servietă ticsită”²³ și mergea în biroul său, unde copia cu hărnicie dosare, în timp ce Aileen pregătea cina și avea grijă de copii. Dădea informații inclusiv despre Aileen, ca un comisar care evaluează slăbiciunea ideologică a celor mai apropiate rude: „Are vederi politice socialiste, dar, ca majoritatea bogaților de clasă mijlocie, are o tendință aproape imposibil de eradicat spre o formă clară de filistinism (mică burghezie), mai precis: crede în educația de acasă, în Marina Britanică, în libertatea personală, în democrație, în sistemul constituțional, în onoare etc. Sunt sigur că o pot vindeca de astfel de confuzii, deși, desigur, n-am încercat încă să o fac; sper că situația revoluționară îi va da impulsul necesar și motivul pentru o reacție corectă față de revoluție”²⁴. Căsnicia, familia, prietenii: toate erau subordonate cerințelor dogmei revoluționare.

Philby făcea tot ceea ce-i cereau supraveghetorii sovietici, deși considera că era „o muncă dificilă, epuizantă și deseori foarte banală, chiar plictisitoare, care necesita foarte multă răbdare, voință și stăpânire de sine”²⁵. Era și exasperantă. Suferea de „atacuri de panică”²⁶, după cum menționa supraveghetorul său, ceea ce nu era de mirare, dat fiind că juca un joc incredibil de periculos.

Dacă un singur spion sovietic schimba tabăra și îl demasca în fața serviciilor secrete britanice, era condamnat. Unul chiar a fost pe punctul de a face așa ceva.

În 1937, un ofițer sovietic din serviciile secrete pe nume Walter Krivițki fugise în Vest, aducând cu el zestrea spionajului de top, inclusiv identitatea a nu mai puțin de șaptezeci de agenți sovietici care activau în străinătate. Dezertarea lui atrăsese după sine arestarea și procesul lui John King, fostul instructor de criptografie al lui Elliott. Dar o mare parte din informații erau contradictorii și fragmentare. În 1940, a fost interogat de ofițerul MI5 Jane Archer la Hotelul St. Ermin's, unde Philby fusese recrutat pentru MI6. Interviuul nu a început bine, căci lui Krivițki (alias „Domnul Thomas”) i s-a oferit o tabletă de zaharină pentru ceai (zahărul era raționalizat). A presupus imediat că era o tabletă otrăvită și că urma să fie ucis de serviciile secrete britanice, deși în mod mult prea evident și politicos. După ce a trecut momentul de stânjeneală, Krivițki a vorbit deschis și a dezvăluit o informație foarte importantă: în timpul Războiului Civil din Spania, spionajul sovietic trimisese un agent să-l omoare pe generalul Franco. El nu a putut da un nume sau alte detalii, dar l-a descris pe presupusul asasin drept „un tânăr englez, jurnalist dintr-o familie bună, idealist și un antinazist fanatic” 27 MI5 a deschis o anchetă, însă în anii '30 fuseseră mai mulți jurnaliști de familie bună în Spania, iar cercetarea nu a dus nicăieri. Nimeni nu s-a gândit să facă legătura cu Philby. Indiciul avea să zacă în sertarele spionajului britanic pentru multă vreme, înainte de a căpăta o semnificație uriașă mulți ani mai târziu.

Philby trudea din greu pentru cauza sovietică, riscându-și viața și fiind pregătit să raporteze orice informație care era de interes pentru Moscova, inclusiv despre tatăl său, soția sa și cel mai bun prieten. Dar Moscova nu era mulțumită. Spionii de la Cambridge - Guy Burgess în MI6, Donald MacLean la Ministerul de Externe, Anthony Blunt la MI5, John Cairncross în Bletchley Park și

Kim Philby în Secția a V-a – produceau informații de cel mai înalt nivel, însă tocmai productivitatea lor crease o problemă. În lumea incredibil de neîncrezătoare a spionajului sovietic, calitatea, cantitatea și consistența acestor informații păreau suspecte. La Moscova prinsese rădăcini bănuiala că spionajul britanic pune probabil la cale o înșelătorie elaborată și complexă prin intermediul lui Philby și al prietenilor săi; cu toții trebuie că erau agenți dubli. Mai mult decât atât, povestea lui Philby nu se potrivea prejudecăților ferme ale sovieticilor: se presupunea că MI6 era impenetrabil, dar Philby intrase cu mare ușurință în instituție; fusese simpatizant de stânga la universitate, însă verificări presupus riguroase nu reușiseră să descopere acest amănunt; i se ceruse să găsească dovezi că însuși tatăl său era spion și nu reușise.

Era Philby un spion infiltrat? îl acoperea pe tatăl său? Era și el un dușman al poporului, prefăcându-se a fi prieten? S-a pus la cale un test prin care să se descopere adevărul. Informațiile oferite de acesta erau foarte bune, dar ceea ce îi interesa cel mai mult pe cei de la Moscova era identitatea spionilor britanici de pe teritoriul Uniunii Sovietice; pe cine recrutase MI6 în URSS, cum se numeau aceștia și ce secrete ale sovieticilor dezvăluiseră. Dacă Philby îi demasca pe acești spioni, atunci era loial și de încredere; dacă nu, atunci Moscova avea să tragă singură concluziile. Philby a arătat politicoș că rolul său în MI6 era să prindă spioni inamici, nu să caute agenți, ceea ce era de competența altei secții, într-un loc cu totul diferit. Dar Moscova insista: „I-am spus că trebuie să folosească orice pretext plauzibil și rezonabil ca să obțină aceste dosare” 28. După cum descoperise pe propria piele fostul său supraveghetor, Theodore Maly, în logica sucită a stalinismului refuzul de a face ceva doar pentru că era imposibil reprezenta un semn de lipsă de loialitate. Philby s-a pus ascultător pe treabă.

Registrul Central era memoria și biblioteca organizației MI6, cu sediul în Prae Wood din St. Albans,

alături de sediul Secției a V-a. Cartoteca Registrului conținea dosarele personale ale agenților secreți britanici activi și ale fiecărui agent care spionase pentru Marea Britanie încă de la înființarea MI6, în 1909, inclusiv nume, nume de cod, nume false, caracter, activitate și remunerație, un raport adus la zi al spionilor din MI6 din toată lumea. Căpitanul William Woodfield conducea acest tezaur de secrete deosebit de importante și de periculoase, un fost polițist roșu la față, a cărui preferință pentru băutură era extremă chiar și pentru standardele de la MI6. Într-o descriere făcută pentru supraveghetorul său sovietic, Philby îl menționa pe acesta în stilul său concis obișnuit: „Aproximativ 1, 67 m, statură zveltă, păr brunet, chelie în vârful capului, poartă ochelari, față lungă și îngustă, atașat timp de câțiva ani la Brigada Specială” 29 Lui Woodfield îi plăceau glumele obscene și ginul roz: Philby l-a căutat intenționat la barul King Harry, oferindu-i cantități impresionante din ambele plăceri. În curând au devenit cei mai buni prieteni de pahar, iar când Philby a cerut să vadă directoarele despre Spania și Portugalia, Woodfield a semnat pentru eliberarea lor fără să pună întrebări. Peninsula Iberică era sfera de lucru a lui Philby și avea toate motivele să fie interesat de agenții MI6 din regiune. Apoi, acesta a cerut directoarele pentru Uniunea Sovietică. Woodfield l-a servit din nou, fără să se întrebe de ce noul său prieten de la bar cerceta o zonă atât de îndepărtată de regiunea care îi era repartizată.

Philby a trimis de îndată un raport la Moscova. În raport i-a descris pe spionii britanici din Uniunea Sovietică în maniera directă tipică: „Nu există niciun spion” 30. Șeful rezidenței MI6 din Moscova nu recrutase niciun mare spion în Uniunea Sovietică, după cum menționa Philby, și nu avea decât câțiva informatori nesemnificativi, majoritatea polonezi. În plus, URSS-ul era „pe locul zece pe lista cu țările în care trebuiau trimiși agenți” 31. Dosarele arătau că nu exista nicio rețea de spioni britanici în Rusia Sovietică, nicio campanie de spionaj condusă de

MI6 și nici „cetățeni sovietici care să lucreze ca agenți secreți la Moscova sau oriunde în altă parte pe teritoriul sovietic” 32. Raportul a fost primit cu îndoială; paranoia de la Moscova și sentimentul de orgoliu s-au combinat pentru a provoca o reacție de neîncredere. Uniunea Sovietică era o putere mondială, iar MI6 era cea mai de temut agenție de spionaj din lume; era, așadar, logic că Marea Britanie spiona *cu siguranță* URSS. Dacă Philby spunea altceva, însemna că *sigur* mințea. Faptul că Regatul Unit putea să așeze marea Uniune Sovietică pe locul zece pe lista țintelor de spionat era „o absurditate evidentă” 33 (și de-a dreptul jignitoare). Un ofițer indignat din serviciile secrete sovietice a luat un pix roșu și a scris două semne de întrebare mari și mânioase pe raport. Afirmatia lui Philby era „foarte suspectă” 34; eșecul lui de a confirma așteptările era „dubios” 35; din acel moment, trebuia „testat și retestat” 36. De fapt, spionajul britanic se concentra în mod copleșitor pe amenințarea nazistă și, de când Moscova devenise aliată, Ministerul de Externe impusese restricții stricte asupra activităților sub acoperire din Uniunea Sovietică. Dar când Anthony Blunt a confirmat că MI6 nu avea agenți secreți în URSS, a devenit și el ținta bănuielilor; însemna că Philby și Blunt erau în cârdășie. Așa a început situația bizară în care Philby raporta adevărul la Moscova și nu era crezut, fiindcă adevărul contrazicea așteptările Moscovei.

Incursiunile reușite și neautorizate ale lui Philby în dosarele referitoare la Uniunea Sovietică reprezentau acte remarcabile de spionaj și o pierdere totală de vreme: pe lângă faptul că adânceau suspiciunile Moscovei, au fost și cât pe ce să-i pună capăt carierei. Într-o dimineață, Bill Woodfield, cel cu chipul roșu ca sfecla, i-a trimis un bilet politicos prin care-l ruga să returneze registrele cu informații despre Uniunea Sovietică; Philby a răspuns că făcuse asta deja. Woodfield, un bețiv dezordonat, dar bibliotecar meticulos, a spus că exista un singur volum pe rafturi, iar în registru nu se consemnase returnarea celui

de-al doilea. Philby era convins că volumele fuseseră trimise înapoi la depozit, însă și-a întors biroul „cu fundul în sus” 37, căutând fără succes volumul care lipsea. S-a întâlnit cu Woodfield la King Harry „ca să discute despre acest mister la câteva pahare de gin roz” 38 și a descoperit cu groază că, potrivit regulilor registrului, „C” trebuia informat despre dosarele lipsă. Asta se întâmpla vineri. Woodfield a spus că avea să trimită un memoriu luni. Nu exista motiv de îngrijorare, a spus Bill: doar birocrație. Philby se afla acum într-un mare pericol. Menzies ar fi putut înțelege, chiar să laude interesul său pentru agenții MI6 din Spania și Portugalia, dar cu siguranță avea să se întrebe ce naiba făcea protejatul său cu materiale despre Uniunea Sovietică, o zonă „foarte îndepărtată de orizontul obișnuit al sarcinilor sale” 39. În cel mai bun caz, Philby trebuia să dea câteva explicații dificile; în cel mai rău caz, era distrus.

După un weekend de panică îngrozitoare, a venit ziua de luni și, odată cu ea, o ușurare în ultimul moment. Secretara lui Woodfield, care fusese bolnavă de gripă câteva zile, s-a întors la lucru și a explicat că unise cele două volume într-unul singur ca să rămână mai mult spațiu pe raft. Philby returnase cu adevărat dosarele. Woodfield și-a cerut scuze îndelung pentru neînțelegerea jenantă la alt „potop de gin roz” 40. Dacă secretara lui ar fi fost bolnavă pentru mai multă vreme sau dacă Woodfield ar fi fost ceva mai puțin afumat, povestea lui Philby s-ar fi sfârșit atunci și acolo. Dar norocul a fost de partea lui: scăpase de un obuz republican în Spania, se ferise de indiciul oferit de dezertorul Krivițki și evitase la mustață demascarea în urma cercetării dosarelor despre Uniunea Sovietică. „Norocul a jucat un rol uriaș în viața mea, scria el mai târziu. Dar trebuie să știi cum să folosești norocul”.

41

*

Nicholas Elliott începea să devină neliniștit. Viața la St. Albans era destul de plăcută, dar „izolată” 42.

Desfășurarea operațiunilor de contraspionaj în Olanda aflată sub ocupație necesita scrierea de nenumărate memorii pentru rezultate mediocre și foarte puțină acțiune. Concluzia lui era că lumea spionajului era împărțită între „cei care stau la birou și acasă, analizând și evaluând informațiile primite, și cei care umblă de-a lungul și de-a latul prin lume încercând să le obțină” 43 Philby făcea parte din prima categorie, un analist și culegător de date talentat, dar Elliott aparținea celui de-al doilea tip, iar el era „nerăbdător să ajungă pe un nou teatru de război” 44. Își dorea să călătorească, în parte din cauza reacției față de neîncrederea acută a tatălui său în „străinătate”. („Toți străinii sunt sângeroși, cu excepția celor care fac alpinism, insista Claude, iar nemții sunt sângeroși chiar și în acest caz. tt45) Elliott tânjea după riscuri. Cu sprijinul lui Philby, a început să solicite un rol mai activ pe teren, de preferat într-un loc periculos. În primăvara anului 1942, a fost chemat în biroul lui Cowgill, unde i s-a spus că avea să plece în curând la Cairo și de acolo la Istanbul, ca reprezentant al Secției a V-a în Turcia. La vârsta de douăzeci și șase de ani, Nicholas Elliott trebuia să conducă operațiuni de contraspionaj într-un focar al spionajului, căci Turcia era neutră și, la fel ca Spania și Portugalia, scena unui război aprig și secret. „Am fost încântat” 46, remarcă el. Philby a dat o petrecere de adio în cinstea lui. A doua zi, pe 11 mai 1942, locotenentul delegat Elliott s-a urcat la docurile din Liverpool, oarecum nesigur, pe schela de îmbarcare a unei nave comerciale și de pasageri de cinci mii de tone, care făcea parte din convoiul de patruzeci de vapoare care plecau spre Africa.

A petrecut cele trei săptămâni de drum spre Lagos jucând bridge cu un ofițer SOE „care era trimis în Angola ca să arunce lucruri în aer”. folosind, când îi venea rândul, arma japoneză veche montată la pupa și servindu-se dintr-un „bar bine dotat” 48. Deși nu se compara cu modul în care bea Philby, lui Elliott îi plăcea totuși să bea – în ciuda faptului că avea diabet, pe care îl trata doar prin evitarea

zahărului. Majoritatea colegilor săi nu știau că era diabetic; cu neglijența lui caracteristică, Elliott nu avea de gând să lase sănătatea să-l împiedice să se distreze. Când vasul a ancorat în Freetown, a fost întâmpinat pe chei de Graham Greene, care era acum reprezentantul oarecum nemulțumit al MI6 în Sierra Leone – un loc bun de adunat material pentru ficțiune, dar nesemnificativ pentru spionaj. Greene l-a măsurat din priviri pe Elliott și l-a caracterizat drept „cel mai ponosit ofițer de armată pe care l-am văzut vreodată”⁴⁴⁴⁹ Stând la un pahar, Greene i-a explicat că principala lui grijă era „lipsa metodelor de contracepție în Sierra Leone”⁵⁰, situație pe care Elliott „a reușit să o amelioreze prin generozitatea câtorva pasageri”⁵¹. Elliott a presupus că aceste daruri erau special pentru Greene: de fapt, viitorul romancier înființase un „bordel ambulant”⁵² ca să obțină secretele „celor doi nemți singuri, suspectați că spionau navele britanice”⁵³, iar fetele din bordel cereau să fie protejate împotriva bolilor venerice.

Ajuns în Lagos, Elliott s-a urcat într-un avion de transport Dakota și, cinci zile mai târziu, a ajuns la Cairo, după câteva opriri prin Africa, la Kano, Fort Lamy, El Fasher și Kartoum. Când s-a prezentat la sediul serviciilor secrete, a fost informat că prima lui misiune era să transporte un camion de dosare confidențiale la Ierusalim pentru păstrarea acestora în siguranță, apoi să plece la Beirut. Pe urmă, avea să ia celebrul Taurus Express spre Turcia.

Trenul bătrâior a urcat, încet și pufăind, munții Taurus, apoi a traversat agale platoul Anatoliei către Ankara, fără să depășească cincizeci de kilometri pe oră și oprindu-se frecvent, fără vreun motiv clar. Mâncarea din vagonul restaurant era excelentă, iar lui Elliott călătoria i s-a părut „încântătoare”⁵⁴, devenită și mai plăcută datorită companiei noii sale secretare, o tânără englezoaică pe nume Elizabeth Holberton.

Elliott era foarte impresionat de domnișoara Holberton. Ea își petrecuse prima parte a războiului în

Corpul de Transport Motorizat, conducând jeepuri în deșert, înainte de a deveni secretară la Sediul Central (GHQ) din Cairo. Era isteață, descurcăreață, de o frumusețe modestă, catolică practicantă și foarte elegantă. Tatăl ei fusese director al Companiei Comerciale Bombay Burmah, iar mama provenea dintr-o lungă genealogie de judecători irlandezi. S-au înțeles foarte bine. Când trenul a rămas fără rezerve de apă, conductorul i-a adus lui Elizabeth o sticlă de Cointreau turcesc, cu care s-a spălat pe dinți. Ea a spus că experiența i s-a părut reconfortantă. Lui Elliott i-a plăcut acest lucru.

Ankara era capitala diplomatică a Turciei, dar marile puteri își păstrau ambasadele la Istanbul, la cumpăna dintre Europa și Asia; acolo se făcea spionajul adevărat. Ambasadorul Marii Britanii în Turcia era Sir Hughe Montgomery Knatchbull-Hugessen, un diplomat de școală veche care-și petrecea o mare parte din timp pe iahtul ambasadei și era, poate în mod inevitabil, vechi prieten de la Eton cu tatăl lui Elliott. Hugessen adopta atitudinea de „toleranță chinuită” 55 față de activitățile spionajului britanic în Turcia. În calitate de diplomat începător, Elliott s-a alăturat rândurilor crescânde ale spionajului britanic stratificat sub comanda generală a locotenent-colonelului Harold Gibson, veteran profesionist al MI6, cu „mare abilitate și energie” 56. „Gibbie” monitoriza un sistem vast de culegere a informațiilor și supraveghere a agenților, care se întindea din Turcia până în România, Bulgaria, Grecia, Iugoslavia și Ungaria. Ca reprezentant al Secției a V-a misiunea lui Elliott era să submineze operațiunile spionilor inamici, în special pe cele ale Abwehr-ului. Gibson l-a lăsat pe Elliott relativ liber să exploreze și să atace țintele spionajului din Turcia, iar el avea de unde alege.

Istanbulul era „unul dintre marile centre ale spionajului pe timp de război” 57, conform unui istoric oficial al MI6. Orașul se afla la numai șaiszeci și cinci de kilometri de Bulgaria ocupată de naziști; era poarta

Germaniei către Orientul Mijlociu și punct de acces pentru Aliați în Europa aflată sub ocupație. Turcii se fereau de nemți, nu aveau încredere în ruși și nu-i iubeau prea mult nici pe britanici, nici pe americani. Dar autoritățile erau pregătite să tolereze spionajul făcut de forțele străine, câtă vreme acest lucru nu încălca suveranitatea Turciei și spionii nu erau prinși, în 1942, se întâlniseră la Istanbul circa șaptesprezece agenții diferite de spionaj ca să socializeze, să mituiască, să seducă și să trădeze și, odată cu acestea, apăruse și o ceată pestriță de agenți și agenți dubli, contrabandiști, șantajști, traficanți de arme și droguri, refugiați, dezertori, speculanți la bursa neagră, proxeneți, falsificatori, prostituate și paraziți. Zvonurile și secretele, o parte din ele adevărate, circulau prin baruri și pe aleile dosnice. Toată lumea spiona pe toată lumea; poliția secretă turcă, Emniyet, îi spiona pe toți. Câțiva oficiali turci erau pregătiți să coopereze în vederea furnizării de informații pentru un preț corect, dar, din când în când, dacă spionajul devenea prea îndrăzneț sau insuficient de profitabil, Emniyet organiza o arestare. Lupta dintre spioni era intensă și ciudat de intimă. Șeful Abwehr-ului se saluta cu omologii săi din MI6 și serviciile secrete sovietice. „Toți erau bine informați în privința identității celorlalți” 58, nota Elliott. Când unul dintre șefii serviciilor secrete intra în sala de bal a hotelului Park, formația începea să cânte „Boo, Boo, Baby, I’m a Spy!”⁸

*Joc un joc periculos, 59 Zi de zi numele mi-l schimb,
Am altă față, dar același trup, Vai, vai, iubito, sunt spion!*

*Ai auzit de Mata Hari, Făceam afaceri foarte bune,
Ne-a prins tata și-a trebuit să ne luăm, Vai, vai, iubito, sunt spion!*

*Eu nu sunt un tip rău, De fapt, sunt un iubit grozav
de bun, Dar uite, draga mea, să fim discreți, și s-o facem
sub acoperire.*

*Sunt îndrăzneț și pășesc țațoș, Ce știu eu ți-ar da
amețeli, Sunt zece la sută capă și nouăzeci la sută spadă,*

8 Vai, vai, iubito, sunt spion! (în engleză în original - n.tr.)

Vai, vai, iubito, sunt spion!

Dar spada de sub capă era cum nu se poate mai ascuțită. La numai două luni de la sosirea lui Elliott, un student macedonean încercase să-l asasineze pe ambasadorul german Franz von Papen, însă bomba explodase prea devreme, ucigându-l pe asasin și doar rănindu-l pe diplomatul neamț. Moscova dădea vina pe Gestapo; nemții, pe Aliați; von Papen îi suspecta pe britanici. Complotul era, aproape sigur, opera NKVD-ului. Cu un an înainte, o servietă nemțească cu o bombă în interior, lăsată în holul hotelului Pera Palace, omorâse un membru al personalului consular britanic și rănisese grav un viceconsul, Chantry Page. Spionajul din Istanbul, după cum observa șeful rezidenței MI6, Harold Gibson, „nu era o treabă pentru copii” 60.

Elliott s-a lăsat sedus imediat de strălucirea ieftină a Istanbulului. S-a mutat într-un birou din ambasada „plină de sus până jos de agenți ai serviciilor secrete implicați în diverse escrocherii” 61 și cu o grădină surprinzător de împânzită de broaște-țeastoase care se împerecheau, iar acolo s-a aruncat direct în operațiunile de spionaj. În prima seară l-a luat pe sus maiorul Bernard O’Leary, un fost ofițer de cavalerie care vorbea mai multe limbi străine, „de o erudiție impresionantă, dar de o lene iremediabilă” 62, însărcinat să țină legătura cu serviciile secrete turcești. O’Leary l-a anunțat că aveau să plece la Taksim, centrul spionilor din Istanbul, o combinație între un restaurant, un club de noapte, un cabaret și un cazinou. „Clientela, nota Elliott, consta în reprezentanți - implicați în mare parte în spionaj - ai puterilor Axei și ai Aliaților”. 63 Taksim era condus de un rus cu simpatii țariste fermecător, care accepta mită de la oricine, fără favoritisme, și care se străduia să așeze spioni rivali la mese apropiate pentru a ușura trasul cu urechea. Se spunea că ospătăritele erau foste ducese țariste. Nimic din locul acela nu era așa cum părea. Într-o seară, Elliott admira o dansatoare din buric care apărea zilnic în club, o femeie uluitoare cu „pielea

albă și părul de abanos” 64, când aceasta a căzut de pe scenă, și-a răsucit glezna și a înjurat cu glas tare și un puternic accent de Yorkshire: era din Bradford. Când nu era la Taksim, Elliott putea fi găsit la Barul lui Ellie, o tavernă preferată de angajații armatei britanice, unde se servea „un Martini sec feroce, tare ca un cal” 65. Ellie era o blondă durdulie și se spunea că era româncă. „Vorbea o engleză excelentă și susținea că se temea de nemți și că-i ura”. 66 De fapt, după cum a descoperit Elliott, era plătită de nemți, angajată de Abwehr să-i îmbete zdravăn pe ofițerii britanici, sperând că aveau să divulge în cele din urmă informații prețioase.

Elliott a început să se împrietenească cu genul acela de oameni care l-ar fi băgat în sperietți pe tatăl său. Mai târziu, a scris că „abilitatea de a lega prietenii este o caracteristică deosebit de importantă” 67 pentru un ofițer al serviciilor secrete. „O mare parte a muncii din acest domeniu are de-a face cu formarea relațiilor personale; cu câștigarea încrederii oamenilor și, în anumite ocazii, cu a-i convinge să facă lucruri pe care nu vor să le facă”. 68 S-a împrietenit cu șeful rus de sală de la Taksim și cu ospătarii de la Barul lui Ellie; a mers la un pahar cu un fost ofițer din garda țaristă, Roman Sudakov, care era implicat în serviciile secrete sovietice și care se învoise să lucreze pentru MI6; a ajuns să-i cunoască pe portarii de la ambasade, pe angajații consulatelor și pe funcționarii de la telegraf. Și-a format legături cu corpul de presă și cu Lars pescarul, care făcea curse pe Bosfor și ceva contrabandă și culegere de informații pe lângă pescuit. A căutat mai ales să se împrietenească cu conductorii vagoanelor de dormit din Taurus Express, care erau foarte căutați pe post de curieri pentru agențiile de spionaj, deoarece calea ferată era singura modalitate de a ajunge din Turcia în Orientul Mijlociu. Conductorii ofereau informații despre cine călătorea și unde, livrau bârfele, transportau documente clandestin și, pentru ceva bani în plus, furau și documentele de călătorie. Se vindeau celui care plătea cel

mai bine, dar nimănui în mod exclusiv: „La un moment dat, un domn remarcabil lucra atât pentru Abwehr, cât și pentru SD [Sicherheitsdienst] (fără ca una să știe de cealaltă); pentru italieni și pentru japonezi; precum și pentru britanici**9

La polul opus al societății din Istanbul, Elliott se amesteca printre demnitari de rang înalt, ofițeri de armată, diplomați și lideri religioși. Nuntiiul papal, monseniorul Angelo Giuseppe Roncalli, care avea să devină apoi papa Ioan al XXIII-lea, se dovedea o sursă de informații bune și un antifascist vehement. La fel ca mulți dintre cei aflați în Istanbul în perioada războiului, Roncalli făcea un joc dublu, luând cina cu von Papen și ascultând spovedania soției sale, folosindu-se în același timp de funcție ca să scoată clandestin evrei din Europa aflată sub ocupație. La câteva luni după ce s-au împrietenit, Elliott a descoperit că asistentul lui Roncalli, monseniorul Rici, „un bărbat teribil de neatrăgător” 70, era spion, „utilizând un aparat de radiorecepție în folosul serviciilor secrete militare italiene” 71. Elliott a dat de știre poliției secrete turcești, iar Rici a fost arestat. Când l-a informat pe Roncalli, oarecum jenat, că asistentul său avea să petreacă un timp îndelungat spărgând piatră într-o colonie de deținuți din Anatolia, viitorul papă de-abia dacă a ridicat din umeri, lăsându-i lui Elliott impresia că „nu era tocmai deranjat” 72.

După doar câteva luni petrecute la Istanbul, Elliott a ajuns la concluzia că erau „mai multe persoane implicate în înșelătorii pe cap de locuitor decât în orice alt oraș din lume” Iar el identificase o mare parte a acestora: ofițeri ai serviciilor secrete germane, agenți italieni, polonezi, informatori polonezi, cehi și iugoslavi, spioni ai Forțelor Franceze Libere și ai agenției evreiești, precum și ofițeri ai NKVD-ului și ai GRU (serviciile secrete militare din URSS). „Toți erau ținuti sub supraveghere de către turci, care își aveau proprii informatori”. 74

Activitățile energice de contraspionaj ale lui Elliott

aveau aprobare de la Londra. Sir Stewart Menzies avusese mereu o atitudine „de școlar” 75 față de contraspionaj: „Baruri, bărbi și blonde” 76. Elliott avea parte din plin de toate trei, iar capitalul i-a crescut și mai mult când unul dintre informatorii săi din Taurus Express i-a înmânat o bombă, spunând că i-o dăduse atașatul militar japonez, colonelul Tateishi, cu instrucțiuni să o detoneze la linia dintre Aleppo și Tripoli. Elliott a predat cu grijă pachetul secției de contrasabotaj din Istanbul și i-a plătit un bonus generos informatorului; acesta i-a spus colonelului Tateishi că bomba nu explodase și i-a cerut încă un bonus. Toată lumea era mulțumită.

Elliott se bucura de noua sa funcție. Nici măcar febra aftoasă luată în călătoriile sale nu-i știrbea fericirea. Și începea să se îndrăgostească. Elizabeth Holberton se dovedea a fi mai mult decât o secretară excelentă. Catolicismul ei și aversiunea lui cordială față de toate religiile nu împiedicau relația care stătea să înflorească. Mergeau peste tot împreună și beau Bordeaux egiptean din belșug, pe care Elliott îl numea „cel mai prost vin roșu pe care l-am băut vreodată” 77 Timid în spatele bonomiei afișate, lui Elliott i-au trebuit luni de zile să-și facă destul curaj să spună ce gândea. Un cocktail făcut pentru spioni a rezolvat până la urmă problema: „După trei pahare de Martini vulcanice la Barul lui Ellie, ne-am hotărât să ne căsătorim” 78. Căsătoriile între ofițeri și secretarele lor erau un fel de tradiție în MI6, secretomania dând naștere unui soi de intimitate. Chiar și „C” avea o aventură de lungă durată cu secretara lui.

Elliott i-a trimis o scrisoare lui Sir Edgar Holberton, spunând că avea de gând să se însoare cu fiica lui și „spera să nu se supere” 79 Chiar dacă acesta s-ar fi supărat, nu ar fi schimbat ceva, căci Elliott nu avea de gând să aștepte un răspuns. Roman Sudakov, cavalerul său de onoare, a dat o petrecere de burlaci în cinstea lui la Hotel Park - un eveniment cu atât mai promițător cu cât la masa alăturată se aflau von Papen, ambasadorul neamț, și atașatul său

militar. După ceremonia din 10 aprilie 1943, oficiată de monseniorul Roncalli în capela privată a nunțiului papal, tinerii căsătoriți s-au mutat într-un apartament cu vedere către Cornul de Aur - împreună cu un bucătar micuț pe nume Iaroslav, care făcea votcă în cadă și îl învăța pe Elliott limba rusă.

Philby era încântat de succesul lui Elliott, de reputația lui crescândă și de vestea noului mariaj. Nicholas Elliott era o stea în ascensiune în serviciul secret și un prieten neprețuit, iar Kim Philby înțelegea valoarea prieteniei mai bine ca oricine.

TREI SPIONI TINERI

Viața lui Philby în suburbiile englezești părea monotonă prin comparație cu experiențele pitorești ale lui Elliott în linia întâi a spionajului. St. Albans era departe de Istanbul. După părerea lui Philby, era la mare distanță de orice altceva, inclusiv de Londra, unde se luau deciziile importante despre spionaj și se găseau cele mai valoroase secrete. La începutul anului 1943, Felix Cowgill a anunțat că Secția a V-a urma să-și mute sediul în Ryder Street, în inima parcului St. James's. Philby era încântat, căci noul sediu avea să fie la numai „două minute de MI5 și 15 de Broadway” 1, sediul MI6. Avea să fie mai aproape de club, mai aproape de petrecerile pline de bârfe găzduite de Tommy Harris și de supraveghetorii săi sovietici. Ryder Street era și un punct de observație ideal de unde să evaluezi, să atragi și să manipulezi o forță nouă, importantă, în lupta între spioni pe timp de război.

Atacul de la Pearl Harbor a catapultat America în război și a dus la înființarea Biroului de Servicii Strategice, un serviciu de informații nou și bine finanțat, condus de avocatul dur și extrovertit William „Wild Bill” Donovan. BSS avea să se transforme în cele din urmă în CIA, cel mai puternic serviciu de informații din lume, dar în 1942 America era încă novice în jocul spionajului de război, dispunând de resurse și energie din belșug, dar lipsită de experiență. Primii ofițeri ai BSS au început să ajungă la

Londra, dornici să învețe, spre sfârșitul anului 1942 și au ocupat birourile din Ryder Street. Malcolm Muggeridge îi compara cu niște tinere fecioare inocente, pe punctul de a fi deflorate în „bătrânul bordel înăbușitor al spionajului” 2, care era MI6. Pe Philby nu l-au impresionat nou-veniții din America, „un grup vizibil derutat” 3 Chiar și liderul lor, Norman Holmes Pearson, instruit la Yale, era necruțător în privința propriei sale echipe, descriindu-i ca pe „o gașcă de golani amatori” 444. Poate că erau novici, dar erau și înspăimântător de atenți, într-un mod pe care veteranii din MI6 îl găseau oarecum straniu. „Nu ratau nicio ocazie să ne spună că veniseră la școală” 5, nota Philby, care, ca un veteran respectat al serviciului pe care-l făcea de trei ani, era pe cale să devină unul dintre cei mai influenți instructori, aducându-i la zi pe americani în privința activității secției de contraspionaj de la MI6, a structurii serviciilor secrete britanice și a decodificării operațiunilor din Bletchley Park. Philby îi considera pe americanii înfocați drept „o bătaie de cap” 446, dar exista și unul care ieșea în evidență față de ceilalți: un tânăr înalt, emotiv, aproape scheletic, care scria poezii, cultiva plante tropicale și studia detaliile spionajului cu atenția unui adevărat obsedat. Se numea James Jesus Angleton și avea să ajungă, în timp, unul dintre cei mai puternici și mai controversați spioni din istorie. Acesta era produsul unui mariaj romantic și neobișnuit dintre Hugh Angleton, un soldat devenit vânzător de case de marcat, și Carmen Mercedes Moreno, o femeie focoasă, lipsită de educație și extrem de frumoasă din Nogales, Arizona, care avea sânge mexican și apaș. Cei doi se cunoscuseră în 1916, când Hugh Angleton era ofițer de cavalerie sub comanda generalului Pershing în timpul campaniei duse împotriva rebelului mexican Pancho Villa. James Angleton s-a născut în 1917 în Boise, Idaho, și a primit al doilea nume, Jesus, de la mama sa catolică – el ura acest nume, deși i se potrivea, din pricina aspectului de ascet și aerului straniu și spiritual. Băiatul avea paisprezece ani când tatăl lui s-a

mutat în Italia ca să conducă, de unul singur, filiala din Milano a Companiei Naționale de Case de Marcat. Tânărul Angleton a fost trimis în Anglia la școală, mai întâi la o școală preparatoare din Buckinghamshire, apoi la Malvem Collège, o școală cu internat britanică, condusă după tradiția victoriană. A devenit cercetaș, elev supraveghetor, apoi a intrat în Corpul de Pregătire a Ofițerilor. Aceștia au fost, conform spuselor lui Angleton, „anii săi de formare” 7: a plecat de la Malvem cu maniere frumoase, simț de fairplay, un aer de excentricitate cultivată și un ușor accent britanic pe care nu l-a pierdut niciodată. Băiatul din Idaho era deja „mai englez decât englezii” 8, o deghizare pe care avea să o poarte, alături de costumele Savile Row, pentru tot restul vieții. S-a înscris la Yale în 1937 ca să studieze literatura engleză, dar își petrecea majoritatea timpului ascultând jazz, alergând după fete și conducând o revistă literară, *Furioso*, care publica operele poezilor cunoscuți, precum Ezra Pound și E.E. Cummings, fiind, de altfel, prieten cu amândoi. Pasăre de noapte insomniacă, Angleton și-a creat reputația de anticomunist convins și estet: scria poezii romantice, majoritatea execrabile, și era poreclit „Poetul”. Colegii lui îl considerau enigmatic, „o persoană misterioasă cu o privire sumbră și la fel de misterioasă” 9. Curând după Pearl Harbor, s-a înrolat în Armata SUA, i s-a oferit de lucru la Londra în nou formatul BSS. Înainte de a se îndrepta spre Anglia, s-a căsătorit cu o fată din Minnesota de douăzeci și unu de ani, moștenitoare a unei averi acumulate din cherestea. Era un lucru oarecum ciudat, însă pe atunci Jim Angleton făcea multe lucruri neașteptate. „Ce miracol de o complexitate spectaculoasă este «Poetul»” 10, îi spunea E.E. Cummings unui prieten comun.

Angleton era detașat la X-2, secția de contraspionaj a BSS-ului și echivalentul direct al Secției a V-a de la MI6. X-2 avea să se extindă ulterior și să ocupe întreg etajul al doilea al clădirii din Ryder Street, în timp ce Secția a V-a ocupa etajul superior. Philby a fost adus să-i instruiască pe

nou-veniți cu privire la „meșteșugul” 11 contraspionajului, infiltrarea în serviciile inamice și supravegherea agenților dubli. După cum observa un ofițer american: „Îmi amintesc că am fost foarte impresionat. Știa cu adevărat ce făcea” 12.

Lui Philby i-a plăcut americanul de douăzeci și patru de ani, iar mai târziu a declarat că Angleton „i-a câștigat respectul respingând deschis anglomania” 13 multora dintre americanii nou-veniți. Angleton nu avea nevoie să fie anglofil, fiindcă, în multe privințe, era deja un englez tipic. Este greu de estimat profunzimea prieteniei dintre Philby și Angleton la acest moment, deoarece aliații lui Angleton au încercat mai târziu să o minimalizeze, după cum dușmanii lui au încercat să o exagereze. Conform biografiei lui Angleton, „poate că Philby credea că avea o relație de mentorat cu Angleton; poate că și Angleton simțea același lucru” 14. Cei doi au devenit protector și protejat, expertul și copilul-minune. „Philby era unul dintre instructorii lui Angleton, principalul său îndrumător în domeniul contraspionajului; Angleton îl privea ca pe un frate mai mare”. 15 Lui Philby îi plăcea să aibă acoliți, iar Angleton umplea probabil golul lăsat de absența lui Nicholas Elliott. Nou-veniții și veteranii au ajuns să se cunoască la un pahar – sau mai multe – de băutură. „Prietenii noștri europeni erau consumatori formidabili de băuturi alcoolice, nefiind aparent prea afectați” 16, își amintea un ofițer BSS. Angleton putea să bea cu îndârjirea lui Philby, dar el făcea orice cu o intensitate pe care alții o găseau impresionantă și oarecum stranie. Și-a pus un pat de campanie în biroul lui din Ryder Street și părea să-și petreacă aproape toată noaptea studiind secrete esoterice ale contraspionajului cu o fervoare evlavioasă, „ca și cum conțineau Taina Sfintei Treimi” 17 Vorbea cu scriitori și poeți, inclusiv cu William Empson și T.S. Eliot, iar din când în când strecura și o poezie în rapoartele sale. Empson remarcă „apetitul său nestăvilit pentru organizarea lucrurilor” 18. Colegii din BSS îl considerau „absolut

genial, dar puțin ciudat... plin de idei colosale, imposibile”
19. Angleton era, într-un fel, ca orhideele rare pe care avea să le cultive mai târziu cu atât devotament: un hibrid exotic, un poet-spion mexican-apaș din Vestul Mijlociu, cu accent britanic, rar și remarcabil, atrăgător pentru unii, dar puțin sinistru pentru cei care preferă o floră mai simplă. Șefii admiteau că Angleton, cu toate excentricitățile lui, își găsise vocația, așa că, după șase luni, a fost promovat la rangul de locotenent secund și numit șef al biroului pentru Italia din X-2, supraveghind operațiunile de contraspionaj în țara în care-și petrecuse o mare parte din tinerețe. Ascensiunea lui rapidă se datora, în parte, îndrumării și mentoratului lui Philby, iar Angleton avea să-l numească mai târziu un model demn de urmat. „După ce l-am întâlnit pe Philby, lumea spionajului care mă interesa cândva a ajuns să mă mistuie, a spus el. Se confruntase direct cu naziștii și fasciștii și se infiltrasse în operațiunile lor din Spania și Germania. Sofisticarea și experiența lui ne atrăgea... Kim m-a învățat o groază de lucruri”. 20

Cu amestecul său de farmec și competență, poziția lui Philby în serviciile secrete aliate a continuat să avanseze, și, concomitent, i-au crescut și răspunderile. Spre sfârșitul anului 1942, Cowgill i-a cerut să preia operațiunile de contraspionaj din Africa de Nord, o zonă de o importanță crucială, dată fiind invazia iminentă a Aliatilor în Marocul Francez și în Algeria. Regiunea fusese anterior în sarcina căpitanului Felix Russi, un fost soldat din Gibraltar, pe care Philby îl descria supraveghetorilor sovietici drept „un tip aproape complet idiot”¹¹. Philby se bucura să colonizeze regiunea acestuia... Reușisem să strângem lațul în jurul Abwehr-ului în Spania și Portugalia, afirma el, și nu exista niciun motiv pentru care să nu acumulez mai multe responsabilități”. 22 Câteva luni mai târziu, sarcinile de lucru s-au extins din nou, incluzând contraspionajul în Italia (regiunea pe care avea s-o acopere în curând James Angleton pentru BSS). La scurt timp de la

mutarea la Londra, Cowgill i-a cerut lui Philby să fie adjunctul său., în toate chestiunile legate de spionaj” 23 în timp ce el făcea o vizită de trei săptămâni în Statele Unite, cu treburi pentru MI6. Philby a spus, cu falsă modestie, că începea „să-și facă o carieră în serviciile secrete” 24. Cu toate acestea, promovarea era doar un mijloc pentru atingerea unui scop. „Vedeam atribuțiile mele pentru MI6 doar în lumina misiunilor sub acoperire, desfășurându-le suficient de bine ca să-mi asigur funcțiile în care munca mea pentru Uniunea Sovietică avea să fie cum nu se poate mai eficientă”. 25

Chiar și cei mai motivați oameni din punct de vedere ideologic simt nevoia de obicei să-și verifice convingerile; au nevoie ca alții să le înțeleagă, să le sprijine sau să le conteste. Philby nu-și făcea niciodată cunoscute părerile; nu discuta niciodată politică, nici măcar cu ceilalți spioni sovietici; după primele sale discuții despre ideologie cu Arnold Deutsch, subiectul comunismului a fost rareori deschis de supraveghetorii sovietici. Se convinsese de corectitudinea traseului său încă din 1934, după care subiectul a rămas încheiat. Își menținea și își susținea convingerile într-o stare de izolare perfectă.

Una dintre cele mai mari ironii ale situației lui Philby era că, deși britanicii considerau că era incapabil să dea greș, la Moscova era privit în continuare cu neîncredere. Sursa principală a suspiciunilor sovieticilor era o analistă de la NKVD, solidă, blondă, foarte inteligentă, îndoctrinată politic și extraordinar de paranoică, pe nume Elena Modrjinskaia, șefa departamentului pentru Marea Britanie de la Centrul din Moscova. La fel ca și în cazul celor mai mulți oameni care supraviețuiau epurărilor lui Stalin, frica, propaganda și obediența lăsaseră semne profunde de neîncredere în sufletul ei, fiind una dintre puținele femei aflate pe o poziție superioară în spionajul sovietic. Aceasta bănuia un complot gigantic: pur și simplu, nu putea crede în riscurile „de neînțeles” 26 pe care susțineau spionii de la Cambridge că și le asumau în numele sovieticilor; cu

siguranță era imposibil ca aceia care fuseseră comuniști în trecut să intre cu atâta ușurință în serviciile secrete britanice și să urce în rang atât de repede; se știa că britanicii înfiripau o înșelătorie elaborată la adresa naziștilor, așa că se putea deduce că încercau să facă același lucru cu Moscova. Pe scurt, pur și simplu, nu putea și nu voia să creadă că Philby era ceea ce declara că este: „Un agent de infiltrare care lucrează pentru interesele sovietice” 27 Philby era un impostor infiltrat, un trișor: „Ne minte în mod absolut insolent” 28. Anatoly Gorsky, noul *rezident* de la Londra, a fost instruit să afle ce informații greșite împrăstia Philby alături de ceilalți agenți britanici dubli. De-a lungul timpului, Centrul avea să trimită agenți sub acoperire ca să-i urmărească și să adune dovezi incriminatorii. Echipa de supraveghere nu vorbea engleză și se rătăcea în permanență, o problemă pusă pe seama măiestriei spionajului făcut de Philby și ceilalți, nu pe incapacitatea lor de a citi o hartă. Sovieticii erau porniți să găsească dovezi inexistente și, când nu au reușit să le găsească, au presupus că acest lucru era dovada faptului că probele fuseseră ascunse. În cele din urmă, tocmai caracterul profund englezesc al lui Philby îl făcea suspect. După cum remarcă Iuri Modin, ofițerul sovietic care avea să preia rețeaua de spioni de la Cambridge: „Era într-o măsură atât de mare ofițerul de servicii secrete britanice tipic, atât psihologic, cât și fizic, încât nu am reușit niciodată să accept că era de-al nostru, un marxist în serviciul clandestin al Uniunii Sovietice” 29

Bănuielile Elenei Modijinskaia cu privire la lipsa lui de loialitate nu afectau vizibil modul în care era controlat Philby de către supraveghetori. Lui Gorsky i s-a ordonat să mențină legătura cu spionii britanici „în așa fel încât să le confirme convingerea că avem încredere totală în ei” 30. Iată, așadar, o situație cu adevărat bizară: Philby spunea Moscovei adevărul, dar nu era crezut, dându-i-se în același timp motiv să creadă că era crezut; îi înșela pe britanici ca să-i ajute pe sovietici, care bănuiau că-i amăgea și care, la

rândul lor, îl amăgeau pe el. Încrederea Moscovei în Philby părea să fluctueze; uneori era considerat suspect, alteori sincer și câteodată ambele în același timp.

Marea Britanie și URSS erau aliate de la atacul lui Hitler asupra Uniunii Sovietice din vara anului 1941. Philby putea spune că, transmitând informații către Moscova, pur și simplu ajuta un aliat și sprijinea „frontul unit împotriva fascismului” 31. Colegii săi din MI6 și BSS nu ar fi văzut lucrurile la fel. Niște informații de importanță majoră se transmiteau deja între Londra și Moscova, dar în formă restrânsă, căci ambele părți continuau să se privească una pe alta cu suspiciune. Philby comunica secrete pe care șefii lui din MI6 nici nu ar fi visat să le împartă cu Stalin: operațiuni de contrainformații, identitățile agenților și ofițerilor și o imagine detaliată (și compromițătoare) a structurii serviciului secret. Mai exista și pericolul – niciodată confirmat sau infirmat – ca spionii nemți să se fi infiltrat printre spionii sovietici și ca informațiile furnizate de rețeaua de la Cambridge să ajungă înapoi la Berlin. Dacă lui Philby i-a trecut prin minte această posibilitate, nu pare să-l fi îngrijorat prea mult. El era loial Moscovei; nu-l preocupa ce făcea aceasta apoi cu informațiile oferite de el. Știa că era un act de trădare faptul că spiona pentru o putere străină și știa ce consecințe avea acest lucru. Dacă ar fi fost prins, l-ar fi judecat cu siguranță conform Legii trădării din 1940 și ar fi primit pedeapsa cu moartea.

Moartea făcea parte din joc. Philby acceptase lichidarea mult iubiților săi supraveghetori sovietici cu calmul unui adept credincios. Peste doisprezece spioni interceptați prin decodificările realizate în Bletchley Park își găsiseră sfârșitul la spânzurătoare sau în fața plutonului de execuție. Serviciile secrete britanice nu se dădeau înapoi de la „scoaterea din joc” spionilor inamici, ca să folosim eufemismul preferat de MI6. Philby avea să susțină mai târziu că avusese „o contribuție modestă pentru a sprijini câștigarea războiului” 32, ucigând un număr

semnificativ de nemți. Se considera combatant, deși unul care se lupta din spatele biroului, cu toate riscurile pe care le atrăgea războiul după sine. Dar pe măsură ce războiul se apropia de apogeu, cariera de spion a lui Philby era pe cale să intre într-o nouă etapă, mult mai periculoasă, în care avea să ajute la distrugerea nu a spionilor naziști, ci a femeilor și bărbaților obișnuiți, a căror singură crimă era aceea de a se opune crezului politic îmbrățișat de el. Philby avea să ucidă în curând pentru cauza comunistă, iar Nicholas Elliott, neștiutor, avea să-l ajute.

*

Principalul adversar al lui Elliott în lupta spionilor din Istanbul era un avocat înalt, chel, cu ochelari, rafinat și probabil homosexual, pe nume Paul Leverkühn. Smuls din cabinetul său confortabil din Lübeck pentru a fi șeful Abwehr-ului în Turcia, Leverkühn era un șef de rețea de spioni neobișnuit. Studiase dreptul la Universitatea din Edinburgh și lucra la New York și la Washington. „Țâfnos și agitat” 33, nu-i plăcea Turcia și, ca mulți ofițeri ai Abwehr-ului, nu avea răbdare pentru brutalitatea și vulgaritatea nazismului. Semăna mai degrabă cu un profesor decât cu un spion. Dar era un agent de primă clasă și, după cum descoperea și Elliott, un opozant valoros cu o rețea de spioni formidabilă, utilizând emigranți nemți și informatori turci, precum și huligani ruși, asasini persani, informatori arabi și chiar și un prinț egiptean. „Orașul e plin de agenții lor” 34, semnala un raport BSS. Germania spărsese codurile diplomatice ale Turciei încă de la începutul războiului. Spionii lui Leverkühn, capcanele amoroase și vânzătorii de ponturi se găseau oriunde se întrezăreau secrete. Hildegard Reilly, văduva nemțoaică și atrăgătoare a unui ofițer american, bântuia barul Taksim, unde „se specializa în a-i trage de limbă pe britanici și pe americani” 35. Wilhelmina Vargasy, o unguroaică blondă cu ochi albaștri, ieșea la vânătoare în Barul lui Ellie și se spunea că ar fi sedus nu mai puțin de șase soldați din forțele aliate. Leverkühn avea agenți în

Orientul Mijlociu care adunau informații despre forțele militare aliate din Palestina, Iordania, Egipt și Irak, precum și spioni infiltrați în Uniunea Sovietică pentru a stârni revoluția împotriva Moscovei – așa cum aveau să încerce să facă MI6 și CIA după război.

Misiunile lui Elliott îl trimiteau de multe ori la Ankara, unde stătea în reședința ambasadurului ca oaspete al familiei Knatchbull-Hugessen. Cu aceste ocazii, amabilul ambasador britanic i-l împrumuta lui Elliott chiar și pe valetul său personal, un albanez pe nume Elyesa Bazna, ca să-l ajute să se îmbrace pentru cină... Mi-l amintesc foarte clar” 36, scria Elliott, „un bărbat scund și rotofei, cu fruntea înaltă, părul brunet și des și o mustață mare, atârând în jos”.37 înainte de a se alătura personalului ambasadei britanice, Bazna fusese un criminal de joasă speță, servitor la ambasada Iugoslaviei și valetul unui demnitar diplomat din Germania, care-l prinsese citindu-i scrisorile și-l concediase. Bazna era, de asemenea, spion pentru nemți.

Sir Hughe Knatchbull-Hugessen își făcuse obiceiul periculos de a aduce documente oficiale în reședința ambasadurului în cutia sa de corespondență, citindu-le seara înainte de culcare. Lui Elliott îi plăcea ambasadorul, dar mai târziu a admis că ar fi trebuit „concediat pe loc” 38 pentru încălcarea flagrantă a normelor de securitate. Bazna și-a dat seama ce anume citea șeful său înainte de culcare și a înțeles că era o ocazie care-i putea aduce bani. În octombrie 1943 (cam în aceeași perioadă în care Elliott l-a găsit prima dată pe Bazna pregătindu-i haina pentru cină), valetul albanez a luat legătura cu serviciile secrete germane și s-a oferit să le dea fotografii cu documentele în schimbul unei sume mari de bani. În următoarele două luni, Bazna a livrat documente de aproximativ zece ori și a primit o avere pe care a dosit-o cu grijă, fără să-și dea seama că nemții își luaseră măsura de precauție de a-l plăti cu bancnote false. Cum nu vorbea engleză mai deloc, Bazna nu știa ce secrete anume divulga, dar știa ce

însemna cuvântul „secret”: rapoarte despre eforturile diplomaților britanici de a aduce Turcia în război împotriva Germaniei, infiltrarea personalului aliat în Turcia și ajutoarele militare din partea SUA pentru URSS. Spionul albanez - cu numele de cod „Cicero” dat de nemți - le furniza chiar și informații despre deciziile luate de Churchill, Roosevelt și Stalin la Conferința de la Teheran sau numele de cod al iminentei debarcări din Normandia: „Overlord”. Consecințele acestor descoperiri erau limitate de scepticismul nemților: deoarece fuseseră induși în eroare de planurile false care anunțau o invazie în Sicilia (cunoscută sub numele Operațiunea „Mincemeat”, în care un cadavru care avea asupra sa acte false a fost adus la mal în Spania), unele persoane din Corpul de Comandă al Germaniei bănuiau că așa-numitul „Cicero” ar reprezenta, de fapt, o altă capcană a britanicilor, care să-i amăgească într-un moment critic al războiului. Interceptările făcute în Bletchley Park și un spion din Ministerul de Externe german i-au alertat, în final, pe britanici cu privire la scurgerile de informații de la ambasada britanică din Ankara. Bănuiala a căzut repede asupra lui Bazna care, simțind pericolul, a încetat operațiunile de spionaj. A supraviețuit războiului și, mai târziu, a încercat să dea în judecată guvernul Germaniei de Vest când a descoperit că fusese plătit în bancnote fără valoare. A dat lecții de canto, a vândut mașini la mâna a doua și și-a găsit sfârșitul lucrând ca portar la un hotel ordinar din Istanbul. Afacerea „Cicero” a fost un dezastru jenant și o dovadă în plus că rețeaua de spioni nemți din Turcia era eficientă. Propaganda britanică a încercat mai târziu să susțină că Bazna fusese agent dublu, dar Elliott nu s-a lăsat păcălit. „Informațiile obținute de «Cicero» erau absolut autentice, nota el, și adevărul este că acest caz a fost, probabil, cea mai gravă scurgere de informații din domeniul diplomației din istoria Marii Britanii”. 39

Serviciile secrete britanice au ripostat, întărite în 1943 de sosirea BSS-ului. Șeful operațiunilor din Turcia

pentru serviciile secrete americane era Lanning „Packy” Macfarland, un bancher extravertit din Chicago, care și-o căuta cu lumânarea și căruia îi plăcea garderoba de spion, inclusiv fulgarinul și pălăria pleoștită: „Dacă n-ar fi fost spion, ar fi trebuit să devină spion după cum se îmbrăcă” 40, remarca un coleg ofițer. Ajutat de serviciile secrete britanice, Macfarland a început să pună bazele propriei rețele de agenți, pornind de la un om de afaceri ceh pe nume Alfred Schwartz, cu nume de cod, JDogwood66, care susținea că avea acces la grupurile de rezistență antinaziste din Germania, Austria și Ungaria. Elliott îl agreea pe Macfarland, în ciuda „tendinței de a se implica în escapade ghinioniste” 41, și și-a creat o relație de lucru eficientă cu americanii. Împreună au introdus cu succes un informator turc într-una dintre celulele de sabotaj ale lui Leverkuhn. „Acum se știu numele celor din Azerbaidjan, Persia și Caucaz, anunța ofițerul BSS Cedric Seager, unde se adună seara, unde lucrează și cum arată.” 42

Abwehr-ul era deosebit de interesat de Irak. În 1941, forțele britanice invadaseră țara, temându-se că un guvern pro Axă la Bagdad le-ar putea opri alimentarea cu petrol. Elliott a descoperit că Leverkuhn încerca să instige triburile kurde din Irak la rebeliune împotriva britanicilor, încurajând și finanțând, în același timp, grupările revoluționare subversive. Trei agenți nemți au fost parașutați în Irak și interceptați la scurt timp după aterizare. Apoi, Elliott a plasat, într-o celulă revoluționară, un agent dublu, cu numele de cod „Zulu66. Pe 3 septembrie 1943, Leverkuhn l-a luat pe „Zulu66 în Mercedesul său dintr-un loc de întâlnire aranjat dinainte în Istanbul. În timp ce se plimbau prin oraș, Leverkuhn i-a ținut o prelegere de propagandă, insistând pe „cauza arabă care depindea de victoria Germaniei” 43 după care l-a instruit pe agent în legătură cu identificarea unităților militare britanice din Irak și i-a dat un cod radio și două mii de dolari bani gheață. Autoritățile britanice din Bagdad i-au ridicat imediat pe cei din celula revoluționară.

Duelul dintre Nicholas Elliott și Paul Leverkthn era feroce și neobosit, dar era și ciudat de cavaleresc. Dacă Elliott îl vedea pe rivalul său luând cina la Taksim, îi trimitea de fiecare dată o sticlă de băutură, cu complimentele lui. Fiecare voia să-l facă într-un fel sau altul pe celălalt să știe că îi era superior și, uneori, încercau să demonstreze acest lucru în moduri foarte caraghioase. Când Leverkuhn a descoperit că „1200” era codul secret pentru transmisiuni radio pentru Germania, și-a informat imediat colegii: din acel moment, de câte ori Elliott sau alt ofițer al serviciilor secrete britanice intra într-un bar din Istanbul unde ofițerii nemți stăteau la băut, se confruntau cu un cor umilitor de „*Twelve-leând, Twelve-land, ilber-alles* „* Lupta „dinte pentru dinte” era în toi, fără să aibă un câștigător oficial. Dar pe măsură ce se apropia anul 1943, Elliott a reușit un act de spionaj atât de remarcabil încât a zdruncinat cel de-al Treilea Reich, l-a adus pe Hitler în pragul unui atac de furie, a slăbit Abwehr-ul și, în plus, l-a propulsat pe Elliott pe culmile organizației MI6. Primul semn că o asemenea lovitură spectaculoasă era posibilă a venit din partea lui Kim Philby.

Aluzie la versul din imnul Germaniei *Deutschland, Deutschland, über alles* (Germania, Germania, mai presus de toate – în germană), modificat în „Twelve-land” (twelve = doisprezece în engleză) (n.tr.)

DEZERTORUL GERMAN

În primăvara anului 1943, Kim Philby a aflat că un tânăr neamț pe nume Erich Vermehren apăruse la Lisabona, unde mama lui lucra ca ziaristă, și încercase să abordeze serviciile secrete britanice. Familia Vermehren era o familie cunoscută de avocați din Lübeck, cu vederi antinaziste declarate, iar Erich Vermehren nu făcuse un secret din faptul că se gândea să dezerteze la britanici. Primul contact nu s-a soldat cu niciun rezultat. Vermehren nu avea prea multă valoare ca spion, soția lui era încă la Berlin, așa că s-a întors acolo în scurt timp. Dar abordarea

a fost interesantă, iar Philby și l-a notat pentru posibila lui utilizare în viitor.

Erich Vermehren era unul dintre acei oameni rari a căror conștiință se extinde în forță și se întărește în condiții de stres. Avea un trup fragil, rezultatul unei plăgi împușcate suferite în tinerețe; dar sufletul lui era făcut dintr-un material dur, aproape incredibil de rezistent, un material sigur, care nu se îndoia și nu se rupea. Patriot și pios, Vermehren era convins de propria sa corectitudine morală. În 1938, la vârsta de nouăsprezece ani, a câștigat o bursă Rhodes la Oxford, dar nu a putut să profite de ocazie deoarece refuzul său repetat de a se alătura Tineretului Hitlerist îl făcuse, în ochii naziștilor, „nepotrivit pentru a reprezenta tineretul german” 1. Se spune că însuși Hitler ar fi ordonat ca numele său să fie șters de pe lista bursierilor. Considerat nepotrivit să facă stagiul militar din pricina răni, a lucrat într-un lagăr pentru prizonieri de război. În 1939, s-a convertit la catolicism și s-a căsătorit cu o aristocrată, contesa Elizabeth von Plettenburg, o catolică evlavioasă cu treisprezece ani mai mare ca el, a cărei ură pentru naziști era la fel de aprinsă ca și a lui. Elizabeth stârnise interesul Gestapoului înainte de război pentru că împărțise fluturași religioși care îi criticau pe naziștii păgâni. Familia Plettenburg era implicată în rezistența antinazistă, la fel ca familia Vermehren. Adam von Trott zu Solz, demnitar al Ministerului de Externe german, care avea să aibă un rol esențial în complotul de răsturnare a lui Hitler, era vărul lui Vermehren. Mariajul lui Erich cu Elizabeth a adus astfel la un loc două laturi ale rezistenței antinaziste secrete – ceea ce era, în parte, o problemă de familie. În micul grup de opozanți ai nemților, indignarea religioasă și morală fuzionau cu politica. Aceștia nu erau liberali: erau foarte conservatori, deseori bogați, anticomuniști convinși, din familii germane tradiționale, care se temeau că Hitler ducea Germania în direcția unei calamități ce avea să atragă dominația bolșevicilor păgâni. Complotiștii visau să scape de Hitler,

să facă pace cu Marea Britanie și SUA, apoi să înfrângă amenințarea roșie din Est, să creeze un nou stat german, democratic, anticomunist și creștin. Erich și Elizabeth Vermehren au hotărât, alături de câțiva conspiratori cu opinii asemănătoare, că Hitler trebuia nimicit înainte să apuce să distrugă Germania.

La sfârșitul anului 1943, cu ajutorul lui von Trott, Erich Vermehren a fost repartizat Abwehr-ului, a urmat două săptămâni de instruire în folosirea codurilor radio și cernelurilor secrete, apoi trimis la Istanbul ca asistent personal al lui Paul Leverkühn, prieten și coleg de profesie al tatălui său, din Lübeck. Oficial, soțiile nu aveau voie să meargă cu soții lor în misiunile diplomatice, descurajându-se astfel orice posibilitate de dezertare. Elizabeth, fiind deja luată în vizor, a rămas la Berlin ca o adevărată ostatică. Vermehren a ajuns la Istanbul la începutul lui decembrie și a început să lucreze la sediul Abwehr-ului sub comanda lui Leverkühn. După două săptămâni, a luat iar legătura cu serviciile secrete britanice; Harold Gibson de la MI6 i-a transmis numele la Secția a V-a; secția iberică a lui Kim Philby a revăzut tentativa lui recentă din Lisabona; dosarul Vermehren i-a fost trimis lui Elliott la Istanbul, iar roțile s-au pus în mișcare.

Pe 27 decembrie 1943, la ora șapte seara, Erich Vermehren a mers la o adresă de pe Istiklal Caddesi, strada principală din Pera. O servitoare cu un puternic accent rusesc a răspuns la ușa apartamentului, l-a condus pe tânărul neamț în camera de zi și i-a oferit, fără să i se fi cerut, un pahar mare de scotch. Câteva clipe mai târziu, un bărbat înalt și zvelt, cu ochelari, a apărut de după o ușă glisantă și i-a întins mâna cu un zâmbet prietenos. „Erich Vermehren? 2, a spus el. Cred că veneați la Oxford.⁴⁴ Nicholas Elliott își făcuse temele.

Vermehren și-a amintit foarte clar acel moment, precum și aerul englezesc încurajator și inconfundabil al lui Elliott... Am avut o senzație de mare ușurare. Am simțit ca și cum pășeam deja pe teren britanic”. 3

Cei doi au stat de vorbă în timp ce Elizabeth Elliott le-a servit masa, apoi au continuat să discute până târziu în noapte. Vermehren i-a explicat că era nerăbdător să-i dea o lovitură lui Hitler, dar îl chinuia gândul că își trăda țara. A insistat că nu-și putea abandona soția, care avea să fie arestată cu siguranță și ucisă dacă el dezerta. Elliott a depistat „semne de instabilitate⁴⁴⁴ la acest tânăr: l-a luat cu vorba bună; a chemat-o pe Elizabeth ca să insiste pe răspunderea morală pe care o avea Vermehren din pricina catolicismului său; i-a explicat că avea să dureze o vreme ca să facă rost de acte false, dar la momentul potrivit avea să-i scoată pe soții Vermehren din Turcia și să-i aducă în siguranță în Marea Britanie. Elliott i-a promis că dezertarea lui avea să dea o lovitură devastatoare nazismului. Întrucât neamțul a continuat să ezite, vocea lui Elliott a devenit mai aspră. Vermehren era prea implicat să mai dea înapoi. Odată cu ivirea zorilor în Istanbul, Vermehren s-a ridicat în picioare și a dat mâna cu Elliott. Avea să asculte de ceea ce îi cereau Elliott și Dumnezeu.

În raportul său către MI6, Elliott îl descria pe Vermehren ca pe „un tânăr neamț de familie bună, hipersensibil, cultivat, încrezător, extrem de deștept, cu o gândire logică și oarecum prețios⁴⁴⁵, „profund antinazist din motive religioase⁴⁴⁶. Elliott era „ferm convins⁴⁴⁷ de sinceritatea lui Vermehren.

Vermehren s-a întors la Berlin și i-a spus soției să se pregătească pentru momentul despre care discutau de mult. Von Trott îi găsisese de lucru la ambasada germană din Istanbul, unde vărul ei, Franz von Papen, era ambasador al Germaniei. Acest lucru îi putea oferi o oarecare protecție dacă Gestapoul dorea să afle cum ajunseseră cei doi să călătorească în străinătate, lucru care contravenea regulilor. Elizabeth a împărțit conturile din bănci fraților ei, apoi au plecat împreună cu trenul spre Istanbul. Însă, în timp ce trenul traversa Bulgaria, au aflat șocați că persoana care ocupa cușeta de alături era ofițer Gestapo. Deja erau supravegheați. După cum era de așteptat, la

granița bulgară Elizabeth a fost arestată și dusă la ambasada germană din Sofia. Erich nu a avut încotro și a continuat drumul spre Istanbul de unul singur. După o perioadă de așteptare de două săptămâni, tot cu ajutorul lui Adam von Trott, Elizabeth a reușit să facă rost de un loc într-un avion către Istanbul, unde l-a regăsit pe soțul ei. Leverkuhn știa că doamna Vermehren era pe lista neagră a Gestapoului și a observat alarmat apariția ei neanunțată în oraș; i-a spus lui Vermehren să scrie un memoriu la Berlin, prin care să explice cum și de ce a ajuns soția lui la Istanbul.

Soții Vermehren trebuiau să se miște repede, la fel și Elliott. Sub pretextul că se familiariza cu documentele de la birou, Vermehren a început să extragă dosarele Abwehr care păreau cele mai importante, inclusiv o organigramă a „întregii rețele a Abwehr-ului din Istanbul” 8 și „o sumă de informații detaliate” 9 despre operațiunile Abwehr în Orientul Apropiat și Mijlociu. Acestea erau fotografiate de Elliott, apoi returnate în biroul de la Abwehr de către Vermehren. Leverkuhn îi dădea noului său asistent acces complet la dosare, iar Vermehren a început, în scurt timp, să transmită cantități uriașe de informații în fiecare seară. Pe 25 ianuarie, unul dintre informatorii lui Vermehren de la poliția turcă i-a spus că știau că Vermehren avea legături cu britanicii; Leverkuhn își avea proprii săi spioni în poliție, așa că „nu avea să mai dureze mult până când nemții aflau” 10 ce se întâmpla.

După două zile, Erich și Elizabeth Vermehren au mers la o petrecere la ambasada Spaniei. Când au ieșit din clădire, au fost prinși de doi bărbați și înghesuiți într-o mașină care-i aștepta. Scena era aranjată de Elliott ca să pară că soții fuseseră răpiți, ca să câștige astfel timp și poate chiar să limiteze repercusiunile asupra familiilor lor. Soții Vermehren au fost duși în sud-est, pe coastă, lângă Smyrna, și transferați pe o barcă rapidă cu motor, care a plecat în viteză prin întunericul de pe Mediterana. După douăzeci și patru de ore, erau în Cairo, îmbrăcați încă în

hainele de la petrecere.

Paul Leverkuhn a reacționat la dispariția celor doi cu uimire, apoi cu mânie, iar în final cu o panică totală, paralizantă. Șeful Abwehr-ului, anunța MI6 cu bucurie, „nu mai știa pe ce lume se află” 11. Von Papen și-a scurtat vacanța la schi în Munții Bursa ca să se ocupe personal de criză și i-a cerut poliției turce să-i găsească pe fugari. Turcii s-au învoit politicos să-i ajute, după care nu au făcut absolut nimic. Leverkuhn a primit ordin să se întoarcă la Berlin. În timp ce nemții cercetau orașul, Ernst Kaltenbrunner, nemilosul șef al Securității lui Hitler, a dat ordin ca rezidența Abwehr din Istanbul să fie strașnic investigată și curățată, deoarece cu siguranță acolo mai erau spioni inamici. Avea dreptate. Mai mulți colegi ai lui Leverkuhn s-au hotărât atunci să fugă. Karl Alois Kleczkowski, un jurnalist de patruzeci și trei de ani care lucrase ca propagandist pentru Germania și culegător de zvonuri pentru Abwehr, s-a ascuns într-o casă conspirativă de la marginea orașului. Wilhelm Hamburger, moștenitorul unei averi obținute dintr-un ziar austriac, era unul dintre cei mai de încredere adjuncți ai lui Leverkuhn. Pozând în cumpărător de in își petrecuse o mare parte din război adunând informații despre Orientul Mijlociu, părăsindu-și rareori masa de la Hotel Park. Ținea legătura cu serviciile secrete ale Aliatilor. Pe 7 februarie, a fost trezit de doi ofițeri nemți, care l-au anunțat că era arestat. Hamburger i-a întrebat dacă putea să-l sune pe cel mai important agent turc, „pentru ca dispariția lui să nu dea naștere la controverse” 12.

În mod bizar, i s-a permis s-o facă: Hamburger a format numărul prestabilit, l-a găsit pe omul de legătură de la BSS și i-a spus următoarele cuvinte: „Plec la Berlin pentru o săptămână și mă voi întoarce. *Asta să i-o spui lui Mutu!*” („Prostii” în argou.) După o jumătate de oră, în timp ce Hamburger încă împacheta, trăgând de timp, o mașină a oprit în fața casei. Hamburger a ieșit în fugă pe ușa de la intrare înainte ca nemții să-l poată opri, a sărit pe

bancheta din spate și a fost dus în viteză la consulatul britanic, unde „a fost servit cu micul dejun și cu o nouă identitate” 13. Cei doi dezertori au urmat ruta secretă a soților Vermehren către Egipt. Packy Macfarland de la BSS a trimis un mesaj bucuros la Washington, spunând că orașul Cairo era în pericol de a fi „copleșit de o invazie de evadați și transfugi” 14. Kaltenbrunner i-a transmis veștile proaste lui Hitler: dezertarea lui Vermehren „prejudiciase grav nu doar activitățile Abwehr-ului din Istanbul, ci și pe cele ale celorlalte agenții militare din Turcia. Întreaga muncă a rezidenței Abwehr-ului fusese dată în vileag și activitatea acesteia nu mai putea să continue” 15.

După ce a scos din Istanbul nu mai puțin de patru dezertori, Elliott i-a urmat în Marea Britanie. A mers cu trenul în Liban, apoi a zburat via Cairo, Alger și Casablanca, ajungând în final la Newquay, Cornwall, după o călătorie „excesiv de plictisitoare și lipsită de confort” 16 care a durat peste o săptămână.

Kim Philby, îndatoritor ca întotdeauna, se oferise să pună la dispoziție apartamentul mamei sale din Kensington pentru adăpostirea soților Vermehren la sosirea lor în Londra. Dezertarea era atât de secretă, încât nici cei de la MI5 nu știau că erau în țară. Elliott a mers direct la apartamentul Dorei Philby din Drayton Gardens, South Kensington, unde l-a întâmpinat Philby zâmbind și unde i-a regăsit pe soții Vermehren. În următoarele două săptămâni, Philby și Elliott i-au supus pe cei doi soți unui interogatoriu amabil, detaliat și riguros. Vermehren lucrase pentru Abwehr doar câteva luni, dar informațiile pe care le putea transmite erau de o valoare uriașă: structura serviciilor secrete germane, operațiunile din Orientul Mijlociu, identitățile ofițerilor și ale agenților; Elizabeth Vermehren le-a oferit toate detaliile despre rezistența catolică clandestină din Germania. Cucernicia soților Vermehren îi făcea destul de enervanți. În timp ce majoritatea spionilor erau animați de o varietate de motive, inclusiv aventura, idealismul și avariția, putând fi

astfel manipulați, cei doi soți îl slujeau numai pe Dumnezeu, ceea ce-i făcea imprevizibili și uneori ostili. „Sunt incredibil de scrupuloși, așa că nu știi niciodată ce vor face în continuare” 1 \ i se plângea Elliott lui Philby, exasperat după ce asculta încă o predică religioasă din partea celor doi. Numele de cod al lui Vermehren era „Prețiosul”, fiindcă așa și era, din toate punctele de vedere.

În timpul unei pauze în interogatoriu, Elliott a avut, în sfârșit, ocazia să-și cunoască socrii, o experiență care ar fi putut fi derutantă pentru un om neobișnuit cu excentricitățile elitei britanice. Sir Edgar Holberton s-a dovedit a fi sociabil, ceremonios și deosebit de ciudat. Anii petrecuți la tropice îl lăsaseră cu un tic verbal neobișnuit: din când în când, fără vreun avertisment, spunea ceva cu totul nepotrivit. Elliott s-a întâlnit cu Sir Edgar la club, să ia prânzul. Bărbatul mai vârstnic s-a lansat într-o expunere deosebit de plictisitoare despre economia statului Chile, apoi a remarcat brusc, fără să-și iasă din ritm: „Nu mă deranjează să-ți spun, băiete, că și eu aveam o iubită birmaneză în Rangoon. Nu m-a costat nici măcar un penny peste douăzeci de lire pe lună” 18. Conversația cu Sir Edgar, spunea Elliott, era ca o „cursă cu obstacole în care trebuia să sari tot timpul” 19

O parte din materialul extras de soții Vermehren a fost considerat suficient de valoros ca să fie transmis aliaților Marii Britanii. Moscova a fost informată că Vermehren dezvăluise faptul că anumiți demnitari turci transmiteau informații către Abwehr. Sovieticii au protestat vehement față de această încălcare a neutralității turcilor, iar Turcia a încetat imediat orice „schimb de informații între Germania și Turcia cu privire la URSS” 20. Dar multe dintre dezvăluirile dezertorilor, mai ales cele legate de organizația de rezistență anticomunistă din Germania, erau considerate prea delicate pentru a fi transmise și către Uniunea Sovietică. După mai bine de un an, Moscova încă se lamenta că nu primise un raport

detaliat al interogatoriului soților Vermehren.

Vestea dezertării celor doi soți a fost făcută cunoscută cu prudență. Associated Press declara: „Atașatul de douăzeci și patru de ani și soția sa au afirmat că au dezertat din Germania deoarece erau dezgustați de brutalitatea naziștilor. Se spune că el deține informații detaliate de o mare importanță” 21. Cei din MI5 s-au enervat când au aflat că dezertarea era monitorizată exclusiv de MI6. „Dacă un inamic străin este adus aici doar cu scopul de a fi stors de informații, cred că ar trebui să se afle sub controlul nostru” 22, nota Guy Liddell. Era vorba numai de invidie profesională. Aranjând dezertarea lui Vermehren, MI6 trâmbea faptul că Elliott dăduse o „lovitură uimitoare” 23 dușmanului: datele pe care le aducea erau destul de utile din punct de vedere informativ, dar impactul simbolic al dezertării din Germania era de-a dreptul devastator.

Se spune că Hitler ar fi „explodat” 24 când i s-a spus despre dezertarea lui Vermehren. Bănuia de ceva vreme (și avea dreptate) că amiralul Wilhelm Canaris și mulți dintre ceilalți ofițeri ai Abwehr-ului nu erau tocmai loiali proiectului nazist și că aceștia complotau în taină împreună cu inamicul. Iată și dovada. Hitler mai credea (greșit) că Vermehren luase cu el cărțile cu codurile secrete ale Abwehr-ului. Toți cei care îi ajutasera sau îi cunoscuseră doar pe soții Vermehren erau acum suspectați. Tatăl, mama, surorile și fratele lui Vermehren au fost arestați și duși în lagăre de concentrare. Hitler l-a chemat pe Canaris pentru o muștruliuială strașnică și i-a spus că Abwehr-ul se prăbușea. Cu mai mult curaj decât tact, Canaris i-a răspuns că „nu era tocmai surprinzător, dat fiind că Germania pierdea războiul” 25. Două săptămâni mai târziu, Hitler a desființat Abwehr-ul și a creat un serviciu de informații nou și multilateral, sub conducerea Sicherheitsdienstului⁹ lui Himmler. Canaris a

9 Sicherheitsdienst: (literal) Serviciul de Siguranță; a funcționat ca serviciu de informații al SS-ului (n.red.)

fost expeditat pe un post neînsemnat, plasat sub arest la domiciliu și executat în final, după eșecul Complotului din iulie 1944. Poate că Abwehr-ul era corupt, inefficient și neloial în parte, dar măcar era un serviciu de informații care funcționa la scară mondială. Dezertările au declanșat o reacție în lanț care l-a distrus complet, cu numai trei luni înainte de Debarcarea din Normandia. Conform istoricului Michael Howard, serviciile secrete germane au fost „aruncate într-o stare de confuzie tocmai în momentul în care funcționarea lor eficientă era vitală pentru supraviețuirea celui de-al Treilea Reich” 26.

*

Nicholas Elliott era acum preferatul celor de la MI6. Evaluarea internă a conchis că se ocupase de caz cu „o îndemânare și o plăcere desăvârșite, dar cu fermitatea necesară” 27 O parte din glorie i s-a transmis și lui Philby, care contribuise de la distanță la organizarea dezertărilor, apoi îi interogase pe soții Vermehren în apartamentul mamei sale. Operațiunea părea să se fi sfârșit cu un triumf complet. Elliott avea „să ia masa în oraș” 28 multă vreme datorită succesului său, dar mesele îmbelșugate au început imediat ca sărbătorire a „loviturii uluitoare” date de Elliott.

Tot prin Philby l-a cunoscut Elliott pe tânărul american mohorât, dar prietenos James Jesus Angleton. Cei trei ofițeri au devenit buni prieteni și-și petreceau o mare parte din timp împreună, Elliott rămânând „incredibil de impresionat de intelectul și personalitatea lui Jim, precum și de capacitatea și plăcerea lui de a bea și a mânca” 29. Angleton începuse să poarte o pălărie Homburg, ca Philby, și privea pe sub borul acesteia prin ochii lui mici. „Dincolo de aerul mistic și puțin sinistru, era un om foarte plăcut, scria Elliott, cu o personalitate marcantă și orizonturi intelectuale vaste”. 30 Angleton și Elliott aveau multe în comun: o ambiție aprigă, tați descurajatori și, desigur, o admirație comună pentru Kim Philby.

Înainte de a se întoarce la Istanbul, Elliott a fost chemat la sediul MI6 de șeful securității, un fost soldat proaspăt desemnat să monitorizeze procedurile de secretizare și validare în cadrul serviciilor diplomatice și al MI6. Era o problemă care nu mai fusese ridicată în cazul lui Elliott, care era de o discreție patologică. „Pe vremea aceea, secretele erau secrete” 31, nota el. Acum însă, se întreba dacă lăsase cumva garda jos sau dăduse informații cui nu trebuia. Nu avea de ce să se îngrijoreze. Conversația pe care și-a notat-o mai târziu spunea multe despre agenția în care Elliott reprezenta acum un element valoros:

Ofițer de securitate: Luați loc, aș vrea să am o discuție sinceră cu dumneavoastră.³²

Nicholas Elliott: Cum doriți, domnule colonel.

Ofițer: Soția știe cu ce vă ocupați?

Elliott: Da.

Ofițer: Cum s-a întâmplat asta?

Elliott: A fost secretara mea timp de doi ani și cred că trebuie să-i fi picat fisa.

Ofițer: Cu siguranță. Dar mama dumneavoastră?

Elliott: Crede că fac parte din ceea ce se numește SIS, ceea ce ea crede că înseamnă Serviciile Secrete de Informații.

Ofițer: Dumnezeu! Cum de-a ajuns să știe așa ceva?

Elliott: Un membru al Cabinetului de Război i-a spus asta la o petrecere.

Ofițer: Dar tatăl dumneavoastră?

Elliott: El crede că sunt spion.

Ofițer: De ce-ar crede că sunteți spion?

Elliott: Pentru că i-a spus-o Șeful în barul de la clubul White's.

Și asta a fost tot și de aceasta dată.

Elliott și Philby trăiau în cercul restrâns al clasei conducătoare din Marea Britanie, unde încrederea reciprocă era totală și incontestabilă, așa că nu erau necesare precauții deosebite de securitate. Făceau toți

parte din aceeași familie: „Timp de câteva secole, ministerul operase pe bază de încredere, spunea George Carey Foster, ofițerul de securitate al Ministerului de Externe. În atmosfera aceea de familie, nu-și puteau imagina că era unu' rău printre ei” 33. Elliott avea încredere că soția lui putea păstra un secret; șeful lui Elliott avea încredere că tatăl acestuia putea, la rândul lui, să țină un secret și Elliott avea încredere că prietenul său, Philby, îi păstra secretele, fără să bănuiască faptul că acele secrete erau acum folosite în scopuri criminale.

Informațiile livrate de soții Vermehren includeau descrierea detaliată „a tuturor persoanelor de contact din rândul rezistenței catolice din Germania și a rolului pe care acestea îl puteau juca în Germania democratică și creștină de după război” 34. Erau informații de cea mai mare valoare, deoarece includeau nume, adrese și ocupații ale celor care, la fel ca soții Vermehren, i se opuneau lui Hitler, dar doreau să prevină preluarea țării de către comuniști - „principalii activiști catolici care puteau fi esențiali în perioada postbelică pentru a-i ajuta pe Aliați să stabilească un guvern anticomunist în Germania” 35. Din motive evidente, cu Armata Roșie pregătită să mărșăluiască spre Germania dinspre Est, MI6 nu a transmis această listă Moscovei.

Dar Philby a făcut-o.

După război, ofițerii Aliaților i-au căutat pe activiștii anticomuniști identificați de soții Vermehren, oameni care „ar fi putut forma coloana vertebrală a conducerii politice germane postbelice, conservatoare și creștine” 36. Nu au găsit niciunul: „Toți fuseseră deportați sau lichidați” 37 Ultimele luni ale războiului au fost sângeroase și haotice: pronaziștii au ucis aproximativ cinci mii de oameni în urma Complotului din iulie, inclusiv o mare parte din rezistența catolică. Abia după câțiva ani și-au dat seama cei din MI5 ce s-a întâmplat: Philby trimisese lista supraveghetorului său rus, care o dăduse mai departe Centrului de la Moscova, care trimisese asasinii cu lista de cumpărături

gata făcută: persoanele influente care se opuneau ideologiei și care trebuiau eliminate pe măsură ce armatele lui Stalin înaintau. „Fiindcă Moscova hotărâse să elimine orice opoziție necomunistă în Germania, nota Phillip Knightley, acești catolici fuseseră împușcați”. 38

Nimeni nu știe câți au murit ca urmare a faptelor lui Philby, pentru că MI5 și MI6 nu au făcut niciodată publică lista lui Vermehren. În jurnalul său, Liddell de la MI5 menționa faptul că forțele sovietice lichidau opoziția din Germania de Est „în acțiunea împotriva Bisericii Catolice, pe care rușii o recunosc drept cea mai puternică forță internațională opusă comunismului” 39 Câteva ani mai târziu, Philby remarcă: „Am fost vinovat de moartea unui număr mare de nemți4M0 S-a presupus că vorbea despre naziști, dar printre victimele lui a fost și un număr necunoscut de nemți antinaziști, care au pierit pentru că nu aveau aceleași vederi politice ca Philby. Orice dubii mai avea Moscova în privința lui Philby păreau să se fi evaporat pentru moment.

Soții Vermehren credeau că le atrăgeau Aliaților atenția cu privire la bărbații și femeile care puteau salva Germania de comunism; fără să-și dea seama, predau țara Moscovei. Prin trădarea lui Philby, marele triumf al lui Elliott era, de fapt, o tragedie secretă și sordidă.

DEZERTORUL SOVIETIC

Debarcarea din Normandia se apropia, Aliații avansau, iar Kim Philby, Nick Elliott și colegul lor de la BSS, Jim Angleton, asemenea altora care se maturizaseră în perioada războiului, începeau să se întrebe ce puteau face cu viața lor după sfârșitul acestuia. Toți erau hotărâri să rămână în jocul spionajului și să-și construiască o carieră în domeniu; fiecare avusese succes în tainica artă a spionajului și cu toții erau destinați promovărilor rapide, doi prin merit și unul printr-un puci în cadrul biroului.

Pe măsură ce amenințarea nazistă scădea, revenea teama de spionajul sovietic. Înainte de război, MI5 și MI6 consumaseră o cantitate considerabilă de energie, resurse

și neliniște în lupta împotriva amenințării comuniste atât în interiorul, cât și în exteriorul Marii Britanii. Dar provocarea copleșitoare a războiului cu Germania și alianța cu Stalin le deviase atenția de la activitățile secrete ale Moscovei. În 1944, amenințarea spionajului sovietic revenea în centrul atenției. „Comuniștii s-au infiltrat printre noi, i-a spus

Sir Stewart Menzies lui Angleton, și se află în interior, dar nu știm exact cum au ajuns acolo”. 1 Dându-și seama de pericolul comunismului din interior, șefii serviciilor secrete britanice conștientizau tot mai mult faptul că aveau nevoie de arme noi și de un serviciu restructurat ca să facă față „următorului dușman” 2, Uniunea Sovietică. Se puneau bazele liniilor de bătaie ale Războiului Rece.

În martie 1944, Philby i-a sugerat lui „C” că venise vremea să lupte împotriva spionilor comuniști prin înființarea unei secții noi, Secția a IX-a, pentru „rezolvarea profesionistă a oricărui caz care ne este semnalat în care sunt implicați comuniști sau oameni preocupați de spionajul sovietic” 3. „C” s-a arătat entuziasmat, la fel și Ministerul de Externe, „cu condiția să nu faceți ceva URSS-ului însuși (în ciuda spionajului sovietic din Marea Britanie) *”. Jack Curry, ofițer MI5, a fost numit inițial la conducere, dar persoana cea mai potrivită să conducă noua divizie pe termen lung era Felix Cowgill, șeful experimentat al Secției a V-a. Philby a susținut mai târziu că Moscova i-a ordonat să-l dea la o parte pe acesta, o sarcină care nu i-a făcut plăcere. „Trebuie să fac totul, adică *totul* ca să mă asigur că devin șeful Secției a IX-a, nota Philby5. Cowgill trebuie să plece”. 6 Pare mai credibil ca Philby să-i fi sugerat înființarea Secției a IX-a cu intenția fermă de-a o prelua el însuși, iar Cowgill îi stătea în drum.

Îndepărtarea acestuia a fost realizată cu detașarea unui chirurg și fără remușcări. Philby a ațâțat cu grijă antagonismul dintre Cowgill și colegii săi superiori,

dificilul Valentine Vivian și veninosul Claude Dansey; le șoptea în taină celor cu autoritate despre relațiile proaste dintre Cowgill și MI5; s-a poziționat pe el însuși ca prim candidat pentru preluarea Secției a IX-a în locul lui Cowgill. În cele din urmă, în septembrie 1944, Philby a fost chemat în biroul lui „C”, primit cu „mare căldură” și anunțat că avea să conducă noua secție de contraspionaj antisovietic. Philby a acceptat cu plăcere, dar nu înainte de a planta în mintea acestuia o sugestie mică și suficient de respectuoasă. Întrucât colaborarea lui Cowgill cu MI5 fuseseră atât de slabă, oare nu ar fi fost mai bine să se asigure că serv Teiul paralel nu avea obiecții față de numirea lui? Philby nu se temea deloc că MI5, unde avea mulți prieteni, i-ar contesta promovarea. Nu voia decât să se asigure că totul lăsa impresia că decizia aparține, de fapt, MI5; în acest fel, dacă MI5 investiga vreodată cum ajunsese într-o poziție atât de puternică, le putea arăta că ei îl pusese de fapt acolo. Menzies s-a convins repede că „ideea îi aparținea” 8. Când Cowgill a descoperit că se trecuse peste el pentru postul superior, a demisionat mânios, așa cum Philby știa că o va face.

Secția a IX-a a fost imaginată inițial ca o unitate de contraspionaj, pentru a submina eforturile spionilor Moscovei din străinătate, dar în curând s-a extins, incluzând operațiunile active ale serviciilor secrete împotriva blocului sovietic, precum și monitorizarea și subminarea în taină a mișcărilor comuniste în Europa. Philby, spion sovietic veteran, se ocupa acum de operațiunile de spionaj antisovietice britanice, având capacitatea de a informa Moscova nu numai despre ce făcea Regatul Unit ca să contracareze spionajul sovietic, ci și despre propriile activități de spionaj ale Marii Britanii împotriva Moscovei. Vulpea nu doar păzea cotețul găinilor, ci îl construia, îl conducea, îi evalua punctele tari și pe cele slabe și îi plănuia dezvoltarea viitoare. După cum a remarcat un contemporan mai târziu, „Dintr-o lovitură, a scăpat de un anticomunist convins și s-a asigurat că

întregul efort postbelic pentru contracararea spionajului sovietic era cunoscut la Kremlin. Istoria spionajului oferă puține, dacă nu deloc, lovituri de maestru comparabile” 9

Reacția Moscovei a fost, firește, una de încântare. „Importanța noii numiri este de necontestat” 10, a anunțat secțiunea pentru Marea Britanie a NKVD-ului, menționând că Philby „avansa în instituția lui, fiind respectat și apreciat” Suspiciunea sovieticilor în privința lui Philby se atenuase deja, iar acum se spulberase cu totul, în parte datorită faptului că Elena Modrjinskaia, șefa teoriilor conspiraționiste, se pensionase cu rang de colonel și ținea, la Institutul Sovietic de Filosofie, prelegeri despre ticăloșia cosmopolitismului. În ciuda bănuielilor ei, Philby și ceilalți spioni de la Cambridge fuseseră loiali pe tot parcursul războiului și uimitor de eficienți. Philby raportase despre programul „Manhattan” pentru bombe atomice, despre planurile pentru Debarcarea din Normandia, politica poloneză a Marii Britanii, operațiunile BSS în Italia (datorită lui Angleton), activitățile MI6 în Istanbul (mulțumită lui Elliott) și multe altele, toate absolut veridice. În timpul războiului, aproximativ zece mii de documente, politice, economice și militare, au fost trimise la Moscova de la biroul din Londra al NKVD-ului. Modijinskaia rămâne un simbol al stalinismului în cel mai straniu sens: era permanent corecta din punct de vedere ideologic, fiind în același timp și în eroare, în mod hilar și absolut.

Cel mai nou ofițer sovietic de caz al lui Philby era Boris Krotenschild, un tânăr avid de muncă, cu numele de cod „Max” - un „tip jovial și blând” 11 care vorbea o engleză de curte, învechită, ce-l făcea să pară un boier de țară îmbrăcat în tweed. Acesta era mai apropiat, sub aspectul caracterului și al mentalității, de oamenii care-l recrutaseră pe Philby în 1934, „un profesionist remarcabil și o persoană minunată” 12, căruia putea să-și „destăinuie” 13 gândurile și sentimentele. Redescoperea o parte din fosta lui adorație față de eroi. Centrul îl copleșea cu laude

și cadouri. „Trebuie să vă mulțumesc din nou pentru cadoul grozav, scria Philby în decembrie 1944. Perspectivile care mi s-au deschis în legătură cu schimbarea recentă a locului de muncă îmi inspiră gânduri optimiste”. 14 Noua slujbă a lui Philby la MI6 era reflectată întâmplător în schimbarea numelui de spion: agentul „Sonny” era acum agentul „Stanley”.

*

La Istanbul, Elliott nu știa nimic despre felul în care Philby îl îndepărtase pe fostul lor șef. Știa numai că prietenul său primise o slujbă nouă și importantă, ca șef al secției puternice a MI6 de contraspionaj antisovietic, iar Elliott se ridica odată cu el în funcție. După câteva luni de la întoarcerea în Turcia, Elliott a fost chemat la Londra, unde „C” l-a anunțat că fusese numit șeful rezidenței MI6 în Elveția neutră, un câmp de luptă esențial pentru spionaj în timpul războiului, loc ce avea să capete o importanță și mai mare pe măsură ce Războiul Rece se încingea.

După o călătorie lungă și dificilă prin Franța devastată de război, dar proaspăt eliberată, Elliott a traversat frontiera elvețiană la începutul lui aprilie 1945, cazându-se la hotelul Beau-Rivage din Geneva la căderea nopții. „După aerul mohorât din Londra și Franța, era un contrast extraordinar să fiu condus într-un dormitor curat, cu vedere spre lac, și să mă relaxez într-o baie fierbinte, cu un pahar de whisky și suc”. 15 După Turcia, Elveția părea ciudat de civilizată, de ordonată și curată, o lume aproape artificială. Aici nu existau cluburi de noapte periculoase unde spionii făceau schimb de secrete cu dansatoarele din buric, nu erau asasini cu bombe, nici demnitari corupți gata să-ți vândă adevăruri și minciuni la același preț piperat. Elliott se supăra când îi auzea pe elvețieni lamentându-se de lipsurile din timpul războiului, când războiul părea să fi ocolit Elveția.

Dar sub aparența placidă și neutră, țara era înțesată de spioni. Eforturile Elveției de a descuraja spionajul în timpul războiului eșuaseră complet: agenți ai Aliaților, ai

Axei, precum și liber-profesioniști se întâlniseră în această țară, o bază de unde lansau operațiuni de spionaj pe teritorii inamice. Sovieticii avuseseră cel puțin două rețele de spioni conexe, cu baza în Elveția, și anume „Rote Kapelle” (Orchestra Roșie) și „Rețeaua Lucy”, care extrăgeau informații ultrasecrete din Germania nazistă, trimițându-le la Moscova. În 1943, un diplomat neamț antinazist, Fritz Kolbe, apăruse la Berna și-și oferise serviciile Aliatilor: mai întâi ambasadei britanice, care l-a refuzat, apoi șefului rezidenței BSS, Allen Dulles (care avea să ajungă director al CIA). Kolbe a devenit, după cum spunea Dulles, „nu numai cea mai bună sursă a noastră în legătură cu Germania, ci, fără îndoială, și unul dintre cei mai buni agenți pe care l-au avut vreodată serviciile secrete de pretutindeni” 16. Acesta a transportat clandestin peste două mii șase sute de documente naziste în Elveția, inclusiv planurile Germaniei dinainte de Debarcarea din Normandia și modelele armelor secrete ale lui Hitler, rachetele VI și V₂. Pe măsură ce regimul lui Hitler se prăbușea, Elveția a devenit un magnet pentru dezertorii, opozanții și delatorii care părăseau corabia nazistă ce se scufunda, toți ținând cu dinții de secretele lor. În timpul războiului, sovieticii își conduceau propriile rețele, iar britanicii și americanii și le conduceau pe ale lor, într-o colaborare precaută. Dar, odată cu instalarea păcii, serviciile de informații sovietice și occidentale aveau să se întoarcă unele împotriva celorlalte.

La Berna, Elliott a închiriat un apartament pe Dufourstrasse, nu departe de ambasada britanică, locuință în care și-a instalat familia, care o includea acum și pe Claudia, fika lui. (Elliott insistase ca fata să se nască pe teritoriu britanic; dacă s-ar fi născut la data prevăzută, de Ziua Victoriei în Europa, 8 mai 1945, ar fi fost botezată Victoria Montgomeriana, ca un omagiu patriotic adus generalului englez. Din fericire pentru ea, s-a născut mai târziu.) De copil se ocupa „dădaca Sizer”, văduva unui sergent-major, care avea niște picioare enorme, bea gin

dintr-o sticlă cu eticheta, Agheasmă” și făcea și pe bodyguardul lui Elliott.

Oficial, Elliott era secretar adjunct al ambasadei britanice și ofițer însărcinat cu controlul pașapoartelor; în realitate, la vârsta de treizeci de ani, era spion-șef pentru Marea Britanie într-o altă pepinieră de spioni. În vara anului 1945, după doar câteva luni în noul post, a fost invitat să se întâlnească cu Ernest Bevin, noul ministru de externe. Unul dintre primii luptători din Războiul Rece, Bevin a făcut această observație la masa de prânz: „Comunismul și comuniștii sunt abjecți. Este de datoria tuturor membrilor serviciului să-i calce în picioare cu orice ocazie” 17 Elliott nu a uitat niciodată aceste cuvinte, căci oglindeau filosofia după care avea să se ghideze în noul său rol.

*

În timp ce Elliott se instala în Elveția, James Angleton s-a stabilit în țara vecină, Italia. În noiembrie 1944, tânărul ofițer BSS a fost numit șeful „Unității Z” din Roma, o unitate de contraspionaj comună a SUA și Marii Britanii, care îi dădea raportul lui Kim Philby la Londra. Câteva luni mai târziu, la vârsta de douăzeci și șapte de ani, a fost numit șeful X-2 (Contraspionajului) pe tot teritoriul Italiei, având misiunea de a aduna resturile rețelelor fasciste și de a combate amenințarea crescândă a spionajului sovietic. Cu o energie care aducea a manie, Angleton s-a apucat să construiască o operațiune de contraspionaj de o anvergură și de o complexitate extraordinară. Se spunea că în ultimele luni ale războiului a prins în Italia „peste o mie de agenți inamici” 18. Philby îi furniza lui Angleton mesajele importante decodificate în Bletchley Park. Americanul era „complet dependent de Philby pentru continuarea succesului său profesional” 419

Angleton discuta cu preoți și prostituate, dirija agenți și agenți dubli și căuta comorile furate de naziști. O „fantomă enigmatică” 4420 în haine elegante, de croială englezească, „bântuia pe străzile Romei, infiltrându-se în

partidele politice, angajând agenți și bând cot la cot cu ofițerii serviciului secret italian⁴⁴²¹. Noaptea îl găsea printre dosare, notând, înregistrând, urmărind, complotând, învăluit în fum de țigară. „Stătea pe canapeaua din fața biroului, iar el se uita la tine prin vreun spațiu rămas printre mormanele de dosare de pe masă⁴⁴²², remarcă un coleg. Abordarea pasionată a muncii reflecta probabil o convingere romantică și eronată că, asemenea lui Keats, era destinat să moară de tuberculoză la Roma. Zâmbea deseori, dar rareori îi zâmbeau și ochii. Părea să nu doarmă niciodată.

De-a lungul anilor ce au urmat, pe măsură ce spionajul sovietic a pătruns tot mai adânc în Europa de Vest, James Angleton și Nicholas Elliott au lucrat din ce în ce mai mult cu Philby, coordonatorul operațiunilor britanice antisovietice. Dar cele două laturi diferite ale vieții lui Philby creau un paradox neobișnuit: dacă toate operațiunile lui antisovietice eșuau, avea să rămână în curând fără slujbă; dar dacă îi ieșeau prea bine, risca să facă rău cauzei pe care o îmbrățișase. Avea nevoie să recruteze oameni buni pentru Secția a IX-a, dar nu prea buni, căci aceștia puteau să se infiltreze printre spionii sovietici și să descopere că unul dintre cei mai eficienți spioni sovietici din Marea Britanie era chiar șeful lor. Jane Archer, ofițerul care îl interogase pe Krivițki în 1940, s-a alăturat secției curând după Philby. El o considera „poate cel mai capabil ofițer profesionist al serviciilor secrete angajat vreodată de MI5”²³, deci și o amenințare gravă. „Jane ar fi fost un inamic foarte serios”, medita el.

Când s-a terminat războiul, câțiva demnitari sovietici cu acces la informații secrete au început să se gândească la dezertare, tentați de atracțiile vieții din Vest. Philby disprețuia astfel de persoane. „Căutau libertatea sau bordelurile?”²⁴ Dintr-un anumit punct de vedere, și el era un dezertor, dar rămânea la locul lui (deși se bucura și el de bordeluri). „Niciunul dintre ei nu s-a oferit să rămână pe poziție și să-și riște gâtul pentru «libertate», a spus el

mai târziu. Toți până la ultimul au dat bir cu fugiții”. 25 Pe Philby îl obseda spaima că un dezertor sovietic avea să apară în cele din urmă cu informații prin care să-l demaște. Se afla în fața altei dileme: cu cât spiona mai bine, cu atât îi creștea reputația în serviciile secrete sovietice și cu atât creștea posibilitatea unei trădări din partea unui dezertor.

În septembrie 1945, Igor Guzenko, un ofițer de douăzeci și șase de ani, specialist în coduri la ambasada URSS din Ottawa, s-a prezentat la redacția unui ziar canadian cu peste o sută de documente secrete îndesate în cămașă. Dezertarea lui Guzenko avea să fie privită, în retrospectivă, ca lovitura care a declanșat Războiul Rece. Acest tezaur era tocmai vestea de care se temea Philby, căci părea foarte posibil ca Guzenko să-i cunoască identitatea. L-a contactat imediat pe Boris Krotenschild. „«Stanley» era puțin agitat, a raportat Krotenschild la Moscova cu o exprimare eufemistică. Am încercat să-l liniștesc.²⁶ «Stanley» a spus că ar putea avea informații extrem de importante în legătura cu asta pe care să ni le transmită.”² Pentru prima dată, pe măsură ce aștepta nerăbdător rezultatele interogatoriului lui Guzenko, Philby s-a gândit probabil să fugă în Uniunea Sovietică. Dezertorul a demascat o rețea importantă de spioni din Canada și a dezvăluit faptul că sovieticii obținuseră informații despre proiectul cu bombă nucleară de la un spion care lucra în laboratorul anglo-canadian de cercetare nucleară din Montreal. Dar Guzenko lucra pentru GRU, serviciul sovietic militar de informații, nu pentru NKVD; știa puține lucruri despre spionajul sovietic în Marea Britanie și aproape nimic despre spionii de la Cambridge. Philby a început să se liniștească. Acest dezertor nu părea să-i știe numele. Dar următorul dezertor îl cunoștea.

*

La sfârșitul lui august, în 1944, Chantry Hamilton Page, viceconsul la Istanbul, a primit cartea de vizită a lui Konstantin Dimitrievici Volkov, demnitar consular sovietic,

însoțită de o scrisoare nesemnată prin care i se solicita, într-o engleză foarte proastă, o întâlnire urgentă. Page a discutat cu consulul despre ciudata întâmplare și a ajuns la concluzia că trebuia să fie „o glumă” 28: cineva îi scria pretinzând că era Volkov. Page încă suferea de pe urma rănilor provocate de atacul cu bombă de la hotelul Pera Palace și avea uneori pierderi de memorie. Nu a răspuns la scrisoare, apoi a pierdut-o și, în final, a uitat de ea. Câteva zile mai târziu, pe 4 septembrie, Volkov a apărut în persoană la consulat, împreună cu soția lui, Zoia, și a cerut să fie primit în audiența de Page. Cuplul rus a fost condus în biroul viceconsulului. Doamna Volkov era „într-o stare de agitație deplorabilă” 29, iar Volkov „nu se ținea nici el prea bine pe picioare” 30. Dându-și seama tardiv că întâlnirea era într-adevăr importantă, Page l-a chemat pe John Leigh Reed, prim-secretarul ambasadei și vorbitor fluent de limbă rusă, pentru a-i traduce. În următoarea oră, Volkov a prezentat o propunere care promitea să schimbe dintr-o lovitură balanța puterii în spionajul internațional.

Volkov a explicat că poziția lui oficială la consulat era o acoperire pentru misiunea lui reală de șef adjunct al serviciilor secrete sovietice în Turcia. A explicat apoi că înainte de a veni la Istanbul lucrase câțiva ani la departamentul pentru Marea Britanie din cadrul Centrului de la Moscova. El și Zoia doreau acum să fugă în Vest. Motivația lui era parțial personală, din dorința de a se răzbuna după o ceartă aprinsă cu ambasadorul URSS. Informațiile oferite de el erau neprețuite: o listă completă cu rețelele sovietice de agenți din Marea Britanie și Turcia, adresa sediului NKVD din Moscova și detalii despre sistemul de alarmă împotriva spărgătorilor, programul gărzilor, pregătirea și finanțarea, modelele pe ceară ale cheilor de la fișetele cu dosare și informații despre interceptarea de către sovietici a comunicațiilor secrete ale britanicilor. După nouă zile, Volkov avea să revină, de data aceasta cu o scrisoare în care figurau și termenii

înțelegerii.

Se vedea că rusul „se pregătea de multă vreme pentru dezertare „31, căci condițiile lui erau clare: avea să dea numele a 314 agenți sovietici din Turcia și a încă 250 din Marea Britanie; copii după anumite documente înmânate de spioni sovietici din Regatul Unit se aflau acum într-o valiză, într-un apartament gol din Moscova. Odată ce înțelegerea era finalizată, iar Volkov și soția lui ajungeau în siguranță în Vest, avea să le dezvăluie adresa, iar MI6 putea lua hârtiile. În schimbul celor oferite, Volkov cerea 50.000 de lire (echivalentul a aproximativ 1, 6 milioane de lire astăzi) și azil politic în Marea Britanie, sub o identitate nouă. „Consider că e o sumă modestă având în vedere importanța materialului pe care vi l-am oferit, ceea ce a dus la condamnarea tuturor rudelor mele din URSS”. 32 Rusul a dat detalii doar cât să demonstreze că informațiile erau autentice: a dezvăluit faptul că printre spionii sovietici care ocupau funcții importante în Marea Britanie se aflau și șapte persoane din serviciile secrete britanice sau Ministerul de Externe. „Știu, de exemplu, că unul dintre acești agenți îndeplinește funcția de șef al unei secții din serviciul britanic de contraspionaj din Londra”. 33

Volkov a insistat și asupra altor condiții. Britanicii nu trebuiau sub nicio formă să-i pomenească numele în mesajele radio, fiindcă sovieticii spărseseră codurile lor și citeau tot ce se trimitea prin canale oficiale; sovieticii aveau și un spion în ambasada britanică, așa că orice documente în legătură cu oferta lui trebuiau păzite și scrise de mână. Orice comunicare avea să se facă prin intermediul lui Chantry Page, care îl putea contacta pentru chestiuni consulare de rutină fără să stârnească bănuielile colegilor săi sovietici. Dacă nu primea vești de la acesta în douăzeci și una de zile, avea să presupună că înțelegerea picase și să meargă în altă parte cu informațiile. Agitația lui Volkov era într-un totu de înțeles. Ca ofițer NKVD veteran, știa exact cum și cât de repede avea să acționeze

Centrul de la Moscova dacă afla despre lipsa lui de loialitate.

Noul ambasador britanic în Turcia, Sir Maurice Peterson, era alergic la spioni. Predecesorul său, Knatchbull-Hugessen, fusese destituit din cauza spionului „Cicero” Peterson nu voia să aibă nimic de-a face cu astfel de oameni, iar reacția lui la cererea lui Volkov a fost să expedieze toată problema celor de la MI6 cât mai repede cu putință: „Nimeni nu-mi va transforma ambasada într-un cuib de spioni... să o facă prin intermediul Londrei” 34. Nici măcar șefului rezidenței MI6 din Istanbul, Cyril Machray, nu i s-a adus la cunoștință ce se întâmpla. John Reed a scris un raport de mână și l-a pus într-o geantă diplomat. Aceasta a ajuns pe biroul lui Sir Stewart Menzies zece zile mai târziu. „C” l-a chemat imediat pe șeful contraspionajului antisovietic, Kim Philby, și i-a înmănat raportul. Era o nouă posibilă lovitură, o comoară de informații care putea să schimbe jocul complet, așa cum făcuse dezertarea lui Vermehren în urmă cu doi ani.

Philby a citit memoriul cu o groază tot mai mare, dar mascată: aluzia făcută de Volkov la spionul sovietic care conducea o secție de contraspionaj în Londra nu putea face referire decât la el însuși. Chiar dacă Volkov nu-i cunoștea identitatea, promisese să ofere Moscovei „copii după materiale” 35, ceea ce avea să-i conducă în final până la el. Spionii pe care amenința Volkov să-i demaște și care lucrau la Ministerul de Externe trebuiau să fie Guy Burgess, care lucra acum la departamentul de știri, și Donald MacLean, prim-secretarul ambasadei britanice la Washington. Acest dezertor avea destule informații cât să destrame întreaga rețea a spionilor de la Cambridge, să dea pe față structurile interne ale serviciilor secrete sovietice și să-l distrugă inclusiv pe Philby. Străduindu-se să-și stăpânească emoția, acesta a tras de timp, spunându-i lui „C” că abordarea lui Volkov era un „lucru de maximă importanță” 36. Avea să chibzuiască peste noapte la memoriu și să-i raporteze a doua zi dimineață.

„În noaptea aceea am lucrat până târziu, a scris Philby după mai mulți ani. Situația părea să necesite o acțiune imediată de natură extracurriculară”. 3 Tonul calm este înșelător; Philby aproape că intrase în panică. A aranjat o întâlnire grabnică cu Krötenschield și i-a spus ce se întâmplase. Max a încercat să-l calmeze, într-un limbaj care amintește de un englez care discută despre scorul la crichet cu un alt englez: „Nu-ți face griji, bătrâne. Am văzut vremuri mai grele. Șansele sunt de partea noastră” 38. Krötenschield i-a spus lui Philby că trebuia să se eschiveze și să încerce să controleze situația. În aceeași seară, interceptorii britanici ai transmisiunilor radio au remarcat (fără să acorde atenția cuvenită acestui lucru) o creștere subită a numărului mesajelor radio codificate trimise de la Londra către Moscova, urmată de o nouă creștere a transmisiunilor între Moscova și Istanbul.

A doua zi dimineată, Philby a revenit în biroul lui „C” plin de entuziasm, deoarece orice semn de reticență putea să pară foarte suspect dacă se întâmpla ceva. „Ar trebui trimisă o persoană bine instruită ca să se ocupe imediat de caz” 39, a spus el, cu sarcina „de a se întâlni cu Volkov, de a-l duce împreună cu soția într-un loc sigur din Istanbul și de a-l scoate din țară, cu sau fără complicitatea turcilor, și a-l trimite în Egiptul aflat sub ocupație britanică” 40. „C” a fost de acord. De fapt, cu o seară înainte la White’s Club, tocmai îl întâlnise pe cel mai potrivit om pentru această misiune: brigadierul Sir Douglas Roberts, șeful Serviciului de Securitate (în Orientul Mijlociu) - SIME - cu baza la Cairo, care se afla, întâmplător, în permisie la Londra. Roberts era un ofițer experimentat al serviciilor secrete și antibolșevic veteran. Născut la Odessa, tatăl său fiind englez și mama rusoaică, vorbea fluent limba lui Volkov. Era, într-adevăr, singurul ofițer care vorbea limba rusă atât în Orientul Mijlociu, cât și la Londra, ceea ce spune multe despre pregătirile făcute de MI6 pentru Războiul Rece. Roberts putea să-l scoată cu ușurință din Istanbul pe Volkov, iar Philby știa asta. Nu putea decât să spera că

„munca lui din noaptea precedentă avea să dea roade înainte ca Roberts să se implice în caz” 41.

Încă o dată a funcționat norocul neobișnuit al lui Philby. Brigadierul Roberts era un om curajos, veteran al Primului Război Mondial, care avea o singură spaimă: zborul. Într-adevăr, suferea de o fobie de zbor atât de puternică, încât în fișa postului său scria clar că nu trebuia să meargă nicăieri cu avionul. Când i s-a cerut să meargă de îndată la Istanbul și să preia cazul Volkov, el s-a răstit: „Nu mi-ați citit contractul? Eu nu zbor” 42.

Înlocuitorul lui Roberts a fost, evident, Nicholas Elliott. De la Berna putea ajunge la Istanbul, vechiul său loc preferat, în doar câteva ore. Se descurcase de minune scoțându-l pe Vermehren din țară în urmă cu doi ani și avea legături excelente în Turcia. Părea chiar să se fi întâlnit cu Volkov la un moment dat pe parcursul șederii sale la Istanbul. Dar Elliott, tocmai din pricina potrivirii, era ultima persoană pe care Philby și-o dorea pentru a se ocupa de caz. De această dată, în loc să planteze în mod delicat o idee șefului său și să aștepte ca acesta să creadă că ideea îi aparținea, Philby a intervenit direct și i-a sugerat lui „C44 să-l trimită pe el în Turcia ca să se ocupe personal de Volkov. Menzies a fost de acord, „vizibil ușurat4443, văzând problema birocratică rezolvată. Philby dădea acum impresia că făcea pregătiri febrile, târăgănând în același timp lucrurile cât mai mult posibil. Mai întâi a făcut un curs-fulger de spargere de coduri, apoi a continuat să piardă vremea alte trei zile. Când avionul lui a decolat în cele din urmă cu destinația Cairo, zborul a fost deviat spre Tunisia, provocând o nouă întârziere. Era încă pe drum când consulatul turc din Moscova a eliberat două vize pentru doi „curieri diplomatici4444 ai URSS care călătoreau la Istanbul.

Philby a ajuns, în final, în Turcia pe 26 septembrie 1945, la douăzeci și două de zile după primul contact stabilit de Volkov. Orașul părea deosebit de frumos în lumina soarelui de vară târzie, dar Philby reflecta mohorât

la faptul că, dacă nu reușea să împiedice dezertarea lui Volkov, „aceea avea să fie ultima vară memorabilă de care urma să mă bucur4445. Când Reed l-a întrebat de ce MI6 nu a trimis pe cineva mai repede, Philby l-a mințit cu blândețe: „Îmi pare rău, bătrâne, ar fi împiedicat planurile noastre de plecare4446. Reed s-a trezit mai târziu întrebându-se despre „întârzierile și eschivările inexplicabile ale vizitei lui Philby4447, dar, la momentul respectiv, angajatul Ministerului de Externe și-a ținut gura. „Am crezut că era doar iresponsabil și incompetent48.

În luna următoare, cu Philby alături, Chantry Page a pus mâna pe telefon, a format numărul consulatului sovietic și i-a cerut operatorului să i-l dea la telefon pe Konstantin Volkov. I s-a făcut însă legătura cu consulul general. Page a sunat din nou. De data aceasta, după o pauză lungă, la telefon a răspuns o persoană care susținea că este Volkov, dar care vorbea foarte bine engleza, ceea ce Volkov nu putea să facă: „Nu era Volkov, a spus Page. Cunosc bine vocea lui Volkov. Am vorbit cu el de zeci de ori4449. Al treilea apel nu a trecut mai departe de operatoare.

„A spus că e plecat, s-a plâns Page. Acum un minut mi-a făcut legătura cu el.4450 Fața lui Page era „un exemplu de nedumerire44. Philby jubila în tăcere. A doua zi, Page a sunat din nou la consulatul sovietic. Am cerut să vorbesc cu Volkov, iar fata mi-a spus că «Volkov e la Moscova». Apoi s-au auzit niște zgomote și convorbirea s-a întrerupt.4451 În cele din urmă, Page s-a dus personal la consulatul sovietic, de unde s-a întors mânios. „Nu are niciun rost. Nu reușesc să mă înțeleg cu nimeni în casa aia de nebuni. Nimeni nu a auzit măcar de Volkov.4452 În taină, Philby se simțea triumfător. „Cazul era mort.4453 La fel cum era și Volkov în clipa aceea.

Cei doi „curieri diplomatici44, asasini trimiși de Centrul de la Moscova, lucraseră foarte eficient. Cu câteva ore mai înainte, două siluete, bandajate din cap până în picioare, fuseseră văzute în timp ce erau urcate într-un

avion rusesc, „puternic sedate și întinse pe tărgi” 54. La Moscova, Volkov a fost dus în celulele de tortură din Lubianka unde, supus unui „interogatoriu brutal” 55, a mărturisit că intenționase să dezvăluie identitățile a sute de agenți sovietici. Volkov și soția lui înspăimântată, Zoia, au fost apoi executați.

Philby a menționat mai târziu că episodul fusese „o scăpare ca prin urechile acului” 56, momentul în care se apropiase cel mai mult de dezastru. Cât despre Volkov, Philby nu a spus despre el decât că fusese „un afurisit periculos” 57 care „primise ceea ce merita” 58.

Konstantin Volkov nu a lăsat nicio urmă: nicio fotografie, niciun dosar în arhivele URSS, nicio dovadă care să ateste că motivația lui era mercenară, personală sau ideologică. Nici familia lui, nici cea a soției sale nu au mai scăpat din întunericul statului lui Stalin. Avusese dreptate să presupună că rudele lui erau condamnate. Volkov nu a fost, pur și simplu, lichidat, a fost șters de pe fața pământului.

Philby i-a trimis un mesaj codificat lui Menzies, explicându-i că Volkov dispăruse și cerând permisiunea să închidă cazul. Într-un raport ulterior, a oferit câteva explicații plauzibile pentru dispariția lui Volkov: poate că se răzgândise în privința dezertării sau se îmbătase și vorbise prea mult. Dacă sovieticii puneau microfoane în telefoanele din consulat, poate că descoperiseră astfel adevărul. Nu a făcut aluzie nicio clipă la posibilitatea unui pont dat din tabăra britanică. Menzies, mulțumit de explicațiile lui Philby, a tras concluzia că era „prea puțin probabil” 59 ca „indiscreția ambasadei britanice din Istanbul să fi fost cauza. Explicația mai sigură era că Volkov se trădase singur... Era chiar posibil ca discuțiile sale contradictorii [cu ambasadorul URSS] să fi dus la supravegherea lui și ca ori el, ori soția lui, ori amândoi să fi făcut vreo greșală” 60.

Pe drumul spre casă, Philby s-a oprit la Roma, ca să-i facă o vizită lui James Angleton. Presiunea spaimei trase

din pricina lui Volkov îl zdruncinase, așa că s-a îmbătat crunt. Serviciile secrete americane știau despre dezertarea eșuată, iar dorința lui Philby de a-l vedea pe Angleton avea probabil ca scop parțial „să încerce marea cu degetul” 61 și să afle cum era văzută toată povestea la Washington. Angleton a ascultat cu atenție povestirea lui Philby și „și-a exprimat regretul pentru faptul că un caz atât de promițător se pierduse” 62. Dar americanul părea mai preocupat de propriile lui griji: se temea de „efectele muncii sale asupra căsniciei” 63, căci nu o văzuse pe soția lui, Cicely, de mai bine de un an și „se simțea vinovat din pricina asta” 64. Philby îl compătimea. „M-a ajutat să mă lămuresc” 65, a spus Angleton. După trei zile de schimburi de secrete și sprijin reciproc, Angleton l-a urcat pe Philby în avion, „șifonat de cantitatea mare de alcool consumat” 66.

Odată stabilit în noua funcție, viața lui Philby a început să se desfășoare după un tipar dualist, în care își submina permanent propria muncă, fără să stârnească vreodată suspiciuni. Făcea planuri elaborate de combatere a spionajului sovietic, după care le trăda imediat serviciilor secrete sovietice; depunea eforturi tot mai mari de a lupta cu amenințarea comunistă în timp ce personifica aceasta amenințare; propria lui secție funcționa ca pe roate, deși nimic nu părea să dea rezultate. Informația despre dezertorul Igor Guzenko îi ajutase pe cei de la MI5 să-l identifice pe Alan Nunn May, alt comunist ascuns recrutat la Cambridge, spion sovietic care lucra în Canada în cercetări nucleare. Metoda lui May de a-l contacta pe supraveghetorul rus era să stea în față la British Museum cu un număr din *The Times* în mână. I s-a întins o capcană, dar nici May și nici supraveghetorul său nu au apărut. Philby îi anunțase pe cei de la Moscova, așa cum, în mod sigur, „îi avertizase pe cei de la Centru cu privire la ceilalți agenți identificați de Guzenko și care se aflau sub supravegherea britanicilor și a americanilor” 67.

Philby lucra îndeaproape cu alți demnitari din elita

secretă a puternicului Comitet Unit pentru Informații; la întâlnirile oficiale și la petrecerile private se amesteca printre cei mai importanți oameni ai serviciilor secrete, oameni deosebit de secretoși în afara cercului restrâns și foarte indiscreți în interiorul acestuia. Secția a IX-a a lui Philby aduna informații pentru a-i discredita pe demnitarii sovietici, se străduia să stimuleze dezertările, să afle secretele foștilor prizonieri de război din Armata Roșie și trăgea cu urechea la diplomați și la spioni. Philby aproba orice mișcare în acest joc și apoi îl anunța pe Krotenschield, care transmitea totul la Centru. De la persoanele lui de contact din MI5 și MI6, de la Elliott și Angleton, Menzies și Liddell, din orice colț al mașinăriei de informații, Philby scotea secrete pentru a stârni revoluția și a pune piedici Vestului, după care informa Moscova despre tot, „fără reținere”⁶⁶⁸.

În timpul războiului, decriptorii din Bletcheley Park ajutaseră Marea Britanie să descopere ce făceau serviciile de informații germane. Spionajul făcut de Philby i-a întrecut: le putea spune supraveghetorilor ruși ce intenții aveau șefii rețelelor de spionaj înainte ca aceștia să le pună în practică; putea spune Moscovei ce *gândea* Londra. „«Stanley» mi-a povestit despre un plan de a pune microfoane simultan în toate telefoanele personalului din instituția sovietică [ambasada] din Anglia⁶⁶⁹, raporta Krotenschield. Mulțumită lui Philby, sovieticii nu erau doar cu un pas înainte, ci cu doi. Și erau recunoscători: „«Stanley» este o sursă deosebit de valoroasă... Cei unsprezece ani de muncă în serviciul nostru reprezintă o dovadă incontestabilă a sincerității sale... Scopul nostru este de a-l proteja pentru a nu fi descoperit⁶⁷⁰.

Spionilor le place să primească medalii pe care nu le pot purta în public, bonusuri secrete pentru fapte secrete. În 1945, Elliott a primit Legiunea de Onoare a SUA, deși, cu modestia-i tipică, a glumit că probabil primise medalia pentru că-l salvase pe Packy Macfarland, omologul său de la BSS din Turcia, dintr-un bar din Istanbul pe când acesta

era beat. La începutul anului următor, un Regat Unit recunoscător l-a recompensat pe Kim Philby cu Ordinul Imperiului Britanic pentru munca depusă în timpul războiului. Cu câteva luni înainte, la Moscova, el fusese recomandat pentru Ordinul Sovietic al Steagului Roșu, ca recunoaștere a „muncii conștiincioase din ultimii zece ani”⁶⁶⁷¹. La sfârșitul anului 1946, Philby reușise ceea ce nu putuse obține niciun alt spion: primise trei medalii diferite din partea Spaniei naționaliste, a Uniunii Sovietice comuniste și a Marii Britanii.

Kim Philby, OBE, era privit tot mai des de colegii săi din serviciul britanic de informații ca un om destinat unor lucruri mărețe: profesionistul desăvârșit, vedeta fermecătoare a serviciului care-i învinsese pe nemți în jocul informațiilor și care acum se lupta cu spionajul sovietic. Stewart Menzies fusese spionul-șef al Marii Britanii în perioada războiului, dar, în cele din urmă, „C” trebuia să predea ștafeta. privit în jur, spunea Hugh Trevor-Roper răutăcios, la agenții de bursă cu jumătate de normă și polițiștii indieni pensionați, la epicurienii amabili din barurile de la White’s și Boodle’s, la foștii ofițeri de marină veseli și formalști și la aventurierii robuști de la bursa neagră; pe urmă m-am uitat la Philby... el era singurul potrivit. Eram convins că era predestinat să fie șeful serviciului”.²

STELE ÎN ASCENSIUNE

Odată cu instaurarea păcii, locuitorii lumii secrete au apărut în noul peisaj politic invadat de nesiguranță și plin de oportunități. James Angleton, anticomunist până în măduva oaselor, era încântat de ideea de a se lupta cu mecanismul sovietic de spionaj. „Credeam că suntem la începutul unui nou mileniu”¹, a remarcat el mai târziu. Nicholas Elliott a trecut ușor de la ura împotriva nazismului la cea față de comunism; amândouă amenințau stilul de viață britanic pe care-l prețuia, așadar, amândouă erau malefice. În mintea lui Elliott, amenințarea venită din Rusia reprezenta o alegere clară: „Continuarea unei

civilizații în care să poți trăi sau Armaghedonul” 2. Și pentru Kim Philby s-au schimbat frontierele politice, însă nu și convingerile sale. În cea mai mare parte a războiului, spionase pentru aliatul Marii Britanii; acum spiona pentru dușmanul declarat al Regatului Unit și încă din inima mecanismului informativ al țării.

Elliott s-a lansat în rolul său de spion-șef pentru Marea Britanie în Elveția suprasaturată de spioni cu entuziasmul unui școlar – ceea ce, în multe privințe, încă era. Acum era soț și tata (fiul său, Mark, avea să se nască în 1947) și avea o carieră de ofițer al serviciilor de informații, angajat al MI6 cu responsabilități uriașe, dar încă mai exista în el ceva copilăresc, o combinație atrăgătoare de viclenie și naivitate, croindu-și bucuros drum prin nisipurile mișcătoare morale și etice ale spionajului. Găsea că provocarea de a aduna informații nu era doar neplăcută, ci deseori absurdă. „Fac asta pentru hohotele de râs” 3, spunea el. Știa că tendința lui de a vedea partea amuzantă din cea mai neagră situație era „un mecanism de apărare” 4, o modalitate de a ține realitatea la distanță prin glume, cu cât mai obscene, cu atât mai bine. Caracterul lui Elliott era o combinație specific englezească între cumpătare și lipsă de convenționalism, între conservatorism și ciudățenie: era popular printre colegi, căci era mereu curtenitor și nu ridica niciodată tonul. „Abuzul verbal nu este o cale bună de urmat, a spus cândva. Poate doar atunci când ai de-a face cu nemți”. 5 Elliott nu suporta birocrația, administrația și regulile. Talentul său de a culege informații se baza pe contactul personal, pe risc, pe instinct și pe ceea ce numea „tradiția britanică de a supraviețui cumva în ciuda condițiilor vitrege” 6. Glumeț, de modă veche și excentric, Elliott le părea multora un prostănac elegant. Era o deghizare utilă.

După cum făcuse și în Istanbul, Elliott a adunat în jurul lui personaje mai mult sau mai puțin pestrițe, agenți, informatori și vânzători de ponturi; își făcea noi prieteni și-i aducea cu el pe cei vechi. „Una dintre bucuriile vieții din

Elveția în perioada de după război era că puteai invita prieteni din Anglia sărăcită și-i puteai hrăni”. 7 Dormitorul liber din Dufourstrasse a devenit o casă temporară pentru o pleiadă de spioni americani și britanici care traversau Europa. Richard Brooman-White, prietenul lui Elliott care-l introdusese pe Philby în Secția a V-a a venit la el în 1946 și a fost cât pe ce să fie cuprins de flăcări când o ospătăriță de la restaurantul preferat al lui Elliott a încercat să flambeze o omletă la masă turnând coniac într-o tigaie încinsă, provocând o explozie violentă, care i-a aprins părul unei cliente suedeze. Elliott a stins flăcările cu trei pahare de vin alb. Philby se oprea mereu în Elveția în timpul călătoriilor repetate prin Europa, în vacanțele în care lucra împreună cu Elliott și care includeau băute strașnice, mâncăruri suedeze și bârfe între spioni. Un alt vizitator frecvent era Peter Lunn, unul dintre „cei mai vechi și mai apropiați prieteni” 8 de la Eton. Zvelt, cu ochi albaștri și peltic, Lunn se alăturase MI6 în același an ca și Elliott, 1939, dar, în general, prefera schiul în defavoarea spionajului. Familia Lunn făcea parte din „schiorii aristocrați englezi” 9: bunicul lui Peter fusese misionar și-și petrecuse toată viața predicând despre bucuria de a schia; fondase și o companie ce organiza excursii de schi ce-i poartă încă numele; tatăl său dusese o campanie de succes pentru recunoașterea schiului ca sport olimpic, iar Peter condusese echipa britanică de schi la Olimpiada de lamă din 1936. Îndrumat de Lunn, Elliott a început să practice acest sport cu amestecul său tipic de entuziasm și inconstiență. Deși tatăl său se cățăraseră încet pe munți, Elliott descoperea bucuria de a luneca pe ei la vale cât de repede posibil. În majoritatea weekendurilor putea fi găsit pe pârtiile din Wengen sau St. Moritz. Viața lui Elliott la Berna a devenit și mai plăcută odată cu sosirea lui Klop Ustinov, vechiul său prieten și mentor de la Haga. După scoaterea spionului Wolfgang zu Putlitz din mâinile Gestapoului, rusul pe jumătate evreu și jumătate etiopian, cu accent de englez aristocrat, avusese parte de aventuri

fascinante în război, lucrând pentru serviciul britanic de informații, în ultima perioadă în Germania, în uniformă de colonel britanic, dovedindu-se „persoana ideală pentru a i se încredința interogarea suspectilor naziști” 10. În 1946, Ustinov a fost trimis la Berna să lucreze alături de Elliott și „să încerce să pună cap la cap o imagine a rețelelor sovietice de informații din Europa de după război” 11. Elliott era încântat să-l regăsească pe acest om jovial și grăsun, ai cărui ochi sticleau mereu de bucurie în spatele monoclului. Klop credea că viața era „o existență superficială” 12, o stare de spirit care fuziona perfect cu frivolitatea lui Elliott și gustul său pentru pericol. Parteneriatul dintre cei doi s-a dovedit a fi extraordinar de eficient, dar i-a și îngrășat: bun bucătar, Klop avea tendința de a apărea din senin, aducând cu el *rinichi de vițel à la Liège* într-o servietă de piele.

Elliott și Ustinov s-au concentrat mai întâi asupra resturilor din sistemul de spionaj sovietic din Elveția din timpul războiului, în special din rețeaua cu numele de cod „Rote Kapelle”, care însumase la apogeu o sută șaptesprezece agenți, inclusiv patruzeci și opt în interiorul Germaniei, producând informații foarte semnificative. Unul dintre cei mai importanți membri ai rețelei era un comunist englez tânăr, pe nume Alexander Foote. Născut în Derbyshire, acesta făcuse armata în RAF¹⁰ înainte de a dezerta și a se alătura Batalionului Britanic al Brigăzilor Internaționale în timpul Războiului Civil din Spania. Cu puțin timp înainte de-al Doilea Război Mondial, a fost recrutat de serviciile sovietice de informații și trimis în Elveția ca operator radio pentru nou înființata „Rote Kapelle” în ianuarie 1945, Foote s-a mutat la Moscova, i-a convins pe anchetatori de loialitatea lui veșnică și a fost trimis din nou în sectorul sovietic din Berlinul postbelic sub pseudonimul „Maior Grantov” De acolo, în iulie 1947, a dezertat înapoi la britanici. Foote a oferit o imagine detaliată a metodelor sovietice de obținere a informațiilor

10 Royal Air Force = forța aeriană din Forțele Armate Britanice (n.tr.)

și „o ocazie unică de a studia metodologia rețelei sovietice” 13, pe baza căreia Elliott și Ustinov au reușit să creeze „o schiță a activităților comuniste în timpul Războiului Rece” 14. Interogatoriul lui Foote conținea câteva elemente foarte tulburătoare, în special dezvăluirea că Moscova avea mulți spioni cu vechime și bine infiltrați în Marea Britanie, dintre care o parte fuseseră recrutați cu mult înainte de începerea războiului. Elliott și Ustinov au ajuns la concluzia că majoritatea acestor spioni erau „activiști comuniști de o viață” 15, dar fără a avea neapărat o legătură deschisă cu partidul.

*

James Angleton ajunsese să vadă misiunea de a combate spionajul sovietic „nu doar ca pe o ideologie, ci ca pe un stil de viață” 16. În ultimii ani de război și primii ani de pace, agenții lui Angleton pătrunseseră în toate colțurile Italiei, în serviciul civil, în forțele armate, în serviciile de informații și partidele politice, inclusiv în Partidul Comunist Italian, sprijinit de sovietici. La fel ca Elliott, Angleton demonstra un anumit soi de excentricitate: dădea agenților săi nume de cod inspirate din botanică, precum „Smochin”, „Trandafir” sau „Roșie”, și purta o pelerină de blană cu guler înalt, care-l făcea să arate „ca un actor englez ce imita un spion din anii '30” 17 Pe la spate, colegii îl numeau „Cadavrul” 18 și se mirau de ciudățenia lui. „Tipul parcă era de pe altă lume” 19, spunea unul. Dar era bun. În 1946, se infiltrase cu succes în nu mai puțin de șapte servicii străine de informații și avea o listă de peste cincizeci de informatori activi – majoritatea destul de îndoielnici, iar unii dubioși de-a binelea. Printre cei mai fermecători și mai puțin de încredere se afla și prințesa Maria Pignatelli, văduva unui marchiz italian, care avea legături cu Mussolini și care-și oferise serviciile de informatoare BSS-ului cu privire la ce mai rămăsese din fascismul italian. Angleton a descoperit însă că avusese legături anterioare cu serviciile germane de informații; nu era niciodată sigur cât de multă

Încredere putea să aibă în spioana pe care o știa, cu un dram de afecțiune, drept prințesa Pig. Virgilio Scattolini era și mai dubios, un jurnalist italian corpulent, care scria romane semipornografice ce se vindeau ca pâinea caldă, inclusiv unul intitulat, oarecum respingător, *Amazoane în bideu*. Această preocupare nu l-a împiedicat să obțină o slujbă la ziarul Vaticanului. În 1944, s-a oferit să transmită BSS-ului din Roma documente diplomatice ale Vaticanului, precum și mesajele telegrafice, inclusiv copii după rapoartele nunțului papal din Tokio, care era în legătură directă cu demnitarii japonezi cu funcții înalte. Angleton îi plătea lui Scattolini o sumă frumușică, de cinci sute de dolari pe lună. Rapoartele lui erau trimise direct la Roosevelt și erau considerate atât de secrete, încât numai președintele sau Secretarul de Stat puteau autoriza accesul altcuiva la ele. Însă Angleton a început să aibă îndoieli când s-a aflat că Scattolini oferea materiale asemănătoare altor structuri de informații, inclusiv MI6. Criza s-a instalat când acesta a raportat o discuție dintre trimisul japonez la Sfântul Scaun și omologul său american, despre care Departamentul de Stat a aflat că, de fapt, nu avusese loc niciodată. Scattolini inventa lucruri și a continuat să o facă chiar și după ce a fost concediat de Angleton. În 1948, a fost condamnat pentru fabricarea a doua volume în care s-ar fi găsit „documente secrete ale diplomației din Vatican” 20.

Episodul cu Scattolini a fost foarte rușinos, prima pată din cariera lui Angleton. I-a dezvoltat acestuia înclinația firească spre suspiciuni exagerate. Perioada petrecută în Regatul Unit observând o operațiune de contrainformații de succes împotriva Germaniei îl învățase „cât de vulnerabil este și serviciul de contraspionaj presupus a fi cel mai sigur în fața infiltrărilor clandestine” 21. Chibzuind la asta, se întreba dacă nu cumva Scattolini fusese agent dublu pentru sovietici, trimis acolo pentru a răspândi informații false. Duplicitatea unor spioni precum prințesa Pig și Virgilio Scattolini părea să întărească

neîncrederea lui Angleton față de oricine, cu excepția câtorva apropiați; a devenit tot mai obsedat de agenți dubli și de „căile întortocheate accesibile unui practicant al contraspionajului” 22. În timpul vizitelor lui Angleton la Berna, Elliott a remarcat neîncrederea profundă a prietenului său american, analizarea compulsivă a dosarelor secrete, aderarea lui la secretomanie ca la un fel de religie. În fiecare zi, Angleton își verifica biroul să nu aibă microfoane, „târându-se în patru labe” 23, convins că sovieticii încercau să-i asculte discuțiile, așa cum trăgea și el cu urechea la ale lor. „Adevărata lui dragoste era să descopere rețeaua înșelătoriei, a infiltrării și a intrigii generale țesute de KGB, scria Elliott. Mai presus de orice, iubea discreția, poate numai de dragul discreției în sine”. 24

Singura apropiere reală pentru Angleton era cea față de alți spioni, vorbind mai târziu despre felul în care prietenia, discreția și camaraderia profesională păreau să se amestece în anii petrecuți la Roma. „Eram... al naibii de buni prieteni, a comentat el mai târziu. Cred că acesta este singurul mod prin care poți să faci serviciul să continue”. 25 Exista o rivalitate între serviciile americane și cele britanice în multe colțuri ale lumii, dar Angleton și Elliott păstrau puține secrete unul față de altul și încă și mai puține față de Kim Philby.

În timpul unei vizite făcute de Philby la Roma, Angleton i-a descris una dintre cele mai mari realizări ale sale: un dispozitiv de ascultare plantat în birourile lui Palmiro Togliatti, liderul veteran al Partidului Comunist italian. Togliatti petrecuse anii războiului în Uniunea Sovietică, făcând emisiuni la radio prin care îi îndemna pe comuniștii italieni să se împotrivească naziștilor, întorcându-se apoi în Italia după căderea lui Mussolini pentru a face parte din guvernul democratic de uniune națională. Legăturile lui Togliatti cu Moscova stârneau bănuielile americanilor, iar Angleton se lăuda că înregistra fiecare cuvânt pronunțat în biroul liderului comunist.

Câteva săptămâni mai târziu, Boris Krotenschild a trimis un mesaj Centrului de la Moscova: „«Stanley» a raportat că secția de contraspionaj a BSS-ului din Italia a instalat un microfon în clădirea unde lucrează Togliatti, prin care se pot monitoriza toate discuțiile din imobil” 26.

În toamna anului 1946, Philby a anunțat că se căsătorește cu Aileen Furse - vestea i-a șocat și pe Elliott, și pe Angleton, care presupuneau dintotdeauna că mama copiilor lui Philby era deja soția lui. Philby refuzase până atunci să se însoare cu Aileen, în ciuda rugămintelor ei, pentru simplul motiv că era deja căsătorit cu o comunistă străină. Dar pe măsură ce s-a ridicat în funcție în MI6, Philby a ajuns la concluzia că acest schelet, aflat într-un dulap plin de alte schelete asemănătoare, trebuia dezvăluit. L-a abordat pe Valentine Vivian, omul care îl introdusese atât de nonșalant în serviciu de la început, și i-a explicat că, pe când era tânăr și impetuos, se căsătorise cu o austriacă de aripă stângă, de care dorea acum să divorțeze ca să se căsătorească oficial cu Aileen. Dezvăluirea nu pare să-i fi provocat vreun moment de neliniște lui Vee-Vee.

Philby a luat legătura cu Litzi, care trăia atunci la Paris, a aranjat un divorț amiabil și necontestat, după care s-a căsătorit cu Aileen trei săptămâni mai târziu, pe 25 septembrie, într-o ceremonie civilă la registrul de evidență a populației din Chelsea. Ocupat cu îndatoririle lui din Elveția, Elliott nu a putut participa, dar a trimis un buchet de flori enorm și o ladă de șampanie. Martori au fost Tommy Harris, supraveghetor MI5 al agenților dubli, și Flora Solomon, prietena lui Philby și fosta șefa a lui Aileen, care le făcuse cunoștință în 1939. Alaiul de nuntă s-a îndreptat apoi către casa familiei Philby din Carlyle Square pentru o petrecere stropită cu mult alcool, care s-a prelungit până târziu în noapte. Au venit mulți colegi și prieteni de la MI6, care au închinat în cinstea unei căsătorii întârziate ce se potrivea cu imaginea oarecum boemă a lui Philby. Un coleg mai vârstnic de la MI6, Jack

Easton, care avea să devină director adjunct, a remarcat mândria evidentă a acestuia față de familia lui tot mai mare, spunând: „Ce tip de treabă trebuie să fie Kim!” 27 Flora Solomon simțea o mândrie de stăpână datorită „poveștii cu happy-end” 28 a tânărului cuplu: „Kim, un tată fericit și devotat, avea o carieră de succes la Ministerul de Externe, iar Aileen părea echilibrată și mulțumită” 29 Cât despre înclinarea timpurie a lui Philby către comunism, considera Solomon, aceasta „părea să aparțină trecutului juvenil și încetoșat” 30.

Philby nu-i spunea nimic lui Aileen despre munca lui la MI6, cu atât mai puțin despre activitățile sale pentru serviciile sovietice de informații. Ea știa doar că el lucra la Ministerul de Externe. Dar și ea avea ceva de ascuns. De ani de zile, fără ca Philby să știe, suferea de o tulburare psihică, numită mai târziu sindromul Münchhausen, care se manifesta prin episoade de automutilare și accese de piromanie pentru a atrage simpatie și atenție. În adolescență, își deschisese singură rana de la operația de apendicită și o infectase cu propria urină, prelungindu-și considerabil recuperarea. „Nesigură în compania altora și cu gesturi stânjenite” 31, sănătatea mintală a lui Aileen se deteriorara, iar „accidentele” și suferințele se înmulțeau. Poate că tulburarea ei reflecta primele împunsături de îndoială; poate că începuse deja să se întrebe dacă soțul ei era cu adevărat birocratul fermecător, fidel, popular, cinstit care părea să fie. El avea tendința să dispară fără avertisment sau explicații, uneori câte douăzeci și patru de ore, întorcându-se mahmur și tăcut. Aileen venea din mediul tradiționalist al familiilor ale căror fete erau înscrise la cercetașe, care aveau servitorii din colonii, pentru care jurămintele matrimoniale erau sfinte și patriotismul o caracteristică implicită. Flora Solomon o considera „incapabilă de lipsă de loialitate, fie personală, fie politică” 32, dar era imposibil ca Aileen să nu înceapă să bănuiască faptul că soțul ei se întâlnea cu altcineva. Dacă avea îndoieli, nu a spus lucrul acesta nimănui. Și

doamna Philby, fost detectiv sub acoperire la M & S, se pricepea să păstreze secrete.

Decizia lui Philby de a-și normaliza situația familială a fost o manevră înțeleaptă pentru cariera lui, dacă era să devină șeful MI6. Elliott avea ambiții asemănătoare. Dar în timp ce Elliott petrecuse deja timp pe teren, în Istanbul și Berna, Philby își petrecuse cea mai mare parte a carierei la birou. Spre sfârșitul anului 1946, Menzies l-a informat pe Philby că pentru „a-și îmbogăți experiența” 33 trebuia să calce pe urmele lui Elliott și să plece în Turcia, ca șef al rezidenței MI6. Secția a IX-a a fost preluată de Douglas Roberts, ofițerul veteran a cărui teamă de zbor îi permisesese lui Philby să preia controlul cazului Volkov. Lui Liddell de la MI5 i-a părut „extrem de rău” 34 să afle că părăsea Londra și se îndoia că succesorul său avea să fie la fel de bun. Dar Philby era bucuros să meargă mai departe. Istanbulul era „baza sudică principală pentru spionajul împotriva Uniunii Sovietice și a țărilor socialiste din Balcani și Europa Centrală” 35, iar noua lui slujbă era încă un semn că se îndrepta către apogeu. „Kim a dat o petrecere mare de adio, nota Liddell de la MI5 în jurnal, la care au luat parte mai ales americani și reprezentanți ai biroului nostru, ai MI6. Acum pleacă în Turcia”. 36

Pe drum, Philby s-a oprit în Elveția ca să-l vadă pe Elliott, care i-a povestit în detaliu la ce să se aștepte în Istanbul și i-a oferit lista cu persoane de contact. Importanța Istanbulului ca și centru pentru spioni era și mai mare în 1947 decât în timpul războiului. Tensiunea între Turcia și URSS creștea în mijlocul temerilor legate de un conflict la scară maximă între Orient și Occident; din Turcia, serviciile occidentale de informații căutau să infiltreze spioni și insurgenți în Uniunea Sovietică și viceversa. Înainte de a pleca din Londra, lui Philby i se ceruse, în cazul în care avea ocazia, să devină un „coat trailer”, termen specific spionajului pentru un agent care încearcă să fie recrutat de inamic pentru a fi agent dublu. Lui Philby „i s-a dat permisiunea să joace rolul agentului

dublu pentru sovietici” 37 Iată încă un strat de protecție: dacă se descoperea că Philby avea legături cu sovieticii, avea o explicație perfect plauzibilă.

Philby a aterizat pe același aeroport de pe care, cu doi ani în urmă, ghinionistul Konstantin Volkov zburase, în stare de inconștiență, către propria moarte. Philby a închiriat o casă în Beylerbeyi, pe malurile Bosforului, și-a instalat familia și apoi, înarmat cu prezentările lui Elliott, a pătruns cu ușurință în societatea spionilor din Istanbul. A moștenit chiar și serviciile cavalerului de onoare al lui Elliott, Roman Sudakov, „un rus cu simpatii țariste de un farmec aparte și o energie îngrozitoare” 38, după părerea lui Philby. Autoritățile turce, atunci când erau mituite cum se cuvine, lăsau încă agențiilor străine de informații „libertatea de a spiona, cu condiția să nu spioneze Turcia” 39. În următorii doi ani, Philby și cei cinci adjuncți ai săi au ținut legătura cu serviciile turcești de securitate, au cultivat relațiile cu exilații, i-au urmărit pe dezertori, i-au coordonat pe agenții britanici și au realizat un studiu topografic al frontierei dintre Turcia și Uniunea Sovietică – o posibilă țintă pentru invazie în cazul unui război. Dar prioritatea lui era să încerce să infiltreze agenți în URSS de-a lungul unui front lărgit, în Caucaz, Ucraina, Crimeea, Georgia, Armenia și Azerbaidjan. MI6 considera că Armenia și Georgia sovietică, mai ales, erau pregătite pentru acte subversive. Sute de emigranți georgieni și armeni fugiseră de comunism și se stabiliseră în Beirut, Paris și alte orașe occidentale; dacă puteau găsi candidații potriviți, dacă îi puteau antrena și trimite apoi dincolo de graniță, acești insurgenți puteau forma nucleul unei celule contrarevoluționare ce putea începe „să țeasă o rețea de spioni” 40, să instige la rebeliune împotriva guvernului comunist și să recruteze aliați locali, respingând în cele din urmă valul roșu. Cel puțin asta era teoria. Asemenea infiltrări aveau să devină o adevărată obsesie pentru MI6 și CIA în anii următori, pe măsură ce politica „respingeai” 44 acestui val roșu s-a transformat într-o

dogmă a informațiilor. Philby era un „entuziast energic” în privința acestei politici de război prin intermediari cu Uniunea Sovietică. Noua misiune i se părea fascinantă. La fel considerau și cei de la Moscova.

Philby nu a luat legătura direct cu serviciile sovietice de informații din Istanbul. În schimb, trimitea orice informație primită către Guy Burgess, care lucra acum pentru Ministerul de Externe și care o transmitea mai departe sovieticilor. Philby organiza cu o mână operațiunile de infiltrare, iar cu cealaltă le submina. Cu informațiile pe care le primea de la acesta Moscova știa exact ce avea de făcut: „Știam dinainte despre orice operațiune care avea loc, pe cale aeriană, terestră sau pe apă, chiar și în regiunile muntoase și inaccesibile”.

Și Angleton continua să avanseze. Agenția Centrală de Informații (CIA) a fost înființată în septembrie 1947. Trei luni mai târziu, după trei ani petrecuți la Roma, Angleton s-a întors la Washington pentru a prelua o nouă funcție în OSO (Biroul de Operațiuni Speciale), fiind responsabil cu spionajul și contraspionajul. Revenit lângă soția lui, bolnavă de mulți ani, și băiatul lor, el s-a instalat în suburbiile Virginiei, iar în noaptea de Anul Nou a depus oficial cererea de a se alătura CIA, agenția de informații pe care avea să o servească, să o transforme și să o domine timp de aproape trei decenii.

OSO era divizia de acumulare de informații a proaspetei agenții, iar Angleton avea să înceapă din acest loc să-și construiască propriul imperiu, lucrând zi și noapte, împingându-se de la spate pe el însuși, dar și pe colegii și secretarele lui cu o hotărâre maniacală. A început într-un birou mic, cu o singură secretară; în decurs de un an a fost promovat, cotelat ca „excelent” și i s-a acordat o creștere salarială și un birou mult mai mare; după doi ani avea în subordine șase secretare și asistenți și acumulasă un registru bogat de dosare pe model britanic, care avea să devină „însuși mecanismul prin care CIA avea să organizeze războiul secret împotriva Uniunii

Sovieticett43 Pe măsură ce noul război se extindea, creștea și puterea lui Angleton. „Era complet absorbit de munca lui. Nu mai exista loc pentru altceva444, spunea secretara lui. În weekenduri pescuia, de obicei singur, sau se îngrijea de orhidee. În mod uimitor, Cicely nu doar îi suporta ciudăţeniile, ci îl şi iubea din pricina lor. „Ne-am redescoperit unul pe altul” 45, povestea ea. În ciuda tuturor excentricităţilor, era ceva romantic la acest poet-spion pe jumătate mexican, sfrijit şi amator de băutură, care cultiva secrete în taină de parcă erau cele mai rare flori.

Dacă mariajul soţilor Angleton se afla pe teren mai stabil, cel al soţilor Philby, aparent solid la suprafaţă, începea să se destrame. Aileen Philby era convinsă că soţul ei avea o aventură cu secretara lui, Edith Whitfield, care era tânără, drăguţă şi prietenă cu Guy Burgess, pe care Aileen îl displăcea profund. Aşa cum făcea şi la Londra, Philby dispărea uneori toată noaptea fără să o anunţe sau să se explice. Edith îl însoţea în toate călătoriile lui prin ţară. Bănuielile lui Aileen, aproape justificate, au împins-o într-o depresie şi mai adâncă. S-a îmbolnăvit grav. Se injecta în taină cu urină, ceea ce îi umplea corpul de furuncule. Starea ei de sănătate a devenit atât de precară încât, după zece luni, a fost spitalizată. În timpul şederii la clinică a suferit o arsură gravă, după ce, în mod misterios, în dormitorul ei a izbucnit un incendiu.

Aileen se întorsese la Beylerbeyi şi părea să-şi revină când, într-o seară, Philby a venit acasă şi i-a spus zâmbind: „Afară, în jeepul meu, se află unul dintre cei mai rău famaţi funcţionari ai Ministerului de Externe” 46. Venise Guy Burgess, neanunţat, într-o vacanţă. Avea să rămână mai bine de o lună de zile. Cei doi vechi prieteni şi ceilalţi spioni făceau petreceri de pomină în oraş, alături de Edith Whitfield. Au băut cincizeci şi două de pahare de coniac într-o singură noapte la Moda Yacht Club. La sfârşitul serii, Burgess cânta pe melodia lui Verdi din aria *La Donna e Mobile*:

Băieții sunt ieftini azi, Mai ieftini decât ieri, Băieții costă jumătate de coroană în picioare sau întinși pe jos.

Exclusă din toate chefurile, foarte bănuitoare și supărată pe prezența în casa ei a acestui bețiv destrăbălat, de care soțul ei părea extrem de atașat, Aileen se îndrepta către o adevărată cădere nervoasă.

Philby nu părea prea îngrijorat sau conștient de criza iminentă. Era același personaj fermecător și vesel, destul de libertin ca să atragă atenția membrilor rigizi ai frăției diplomatice, dar nu până într-atât încât să pară malefic și să dăuneze perspectivelor propriei cariere în serviciile secrete, în ochii celor de la MI6, „era eficient și sigur”⁴⁷ în plus, făcea lucruri importante, luptându-se cu sovieticii pe teren propriu, chiar dacă rezultatele eforturilor lui de a infiltra Uniunea Sovietică nu aveau la fel de mare succes.

O întâlnire în Elveția (aranșată probabil de Elliott), cu un turc care reprezenta câteva grupuri exilate din Georgia și Armenia, s-a soldat cu înțelegerea verbală că MI6 era „dispusă să-i susțină cu bani și antrenament”⁸ dacă emigranții furnizau contrarevoluționari potriviți. Însă găsirea oamenilor care să stârnească revolta în spatele Cortinei de Fier se dovedea dificilă: mulți dintre ei se născuseră în străinătate sau erau exilați de atâta vreme încât abia își cunoșteau țările de baștină, iar alții erau pătați de asocierea cu eforturile naziste de a destabiliza URSS-ul în timpul războiului. Philby s-a gândit inițial să trimită șase grupuri de câte cinci sau șase „insurgenți” în Georgia și Armenia sovietică pentru câteva săptămâni. În cele din urmă, doar doi candidați au fost selectați din comunitatea de georgieni exilați la Paris: „flăcăi energici”⁴⁹, de douăzeci de ani, pregătiți să preia o misiune în țara lor de origine pe care nu o văzuseră niciodată. Pe unul îl chema Rukhadze; numele celuilalt nu a fost descoperit niciodată.

Cei doi tineri au fost instruiți la Londra timp de șase săptămâni, apoi trimiși la Istanbul ca să se întâlnească cu

Philby. Operațiunea, cu numele de cod „Climber”¹¹, era un exercițiu de tipul „anunță și fugi” 50, o incursiune de explorare pentru a evalua posibilitățile de a provoca o revoltă în Georgia: urma ca ambii agenți să stabilească liniile de comunicare cu potențialii rebeli anticomuniști, apoi să treacă granița înapoi în Turcia. Tinerii i-au părut lui Philby „inteligenți și ageri” 51, convinși că dădeau o lovitură pentru eliberarea Georgiei de jugul comunist. Cu toate acestea, unul din ei, dându-și probabil seama că risca moartea dacă era prins, părea „vizibil tăcut” 52. Cei trei au plecat la Erzurum, în estul Turciei, unde Philby s-a ocupat cu instruirea celor doi agenți, dându-le arme, echipament radio și o geantă cu monede de aur. „Era esențial să fiu văzut făcând tot posibilul pentru a asigura succesul operațiunii” 53, a spus el mai târziu. De fapt, se asigurase tocmai de opusul acestui lucru. Locul ales pentru infiltrare era Posof, în nord-estul îndepărtat al Turciei, la granița cu Georgia. În toiul nopții, cei doi au fost duși într-un sector izolat al frontierei și introduși pe furiș pe teritoriul sovietic.

În câteva minute, un ropot de împușcături a răsunat din tabăra georgiană. Unul din ei s-a prăbușit la primul foc. Celălalt, Rukhadze, a fost observat în semiîntineric „îndepărtându-se printr-o pădurice de la granița cu Turcia” 54. Nu a ajuns prea departe, în curând se afla în mâinile serviciilor sovietice de informații. Este puțin probabil ca torționarii săi să fi scos ceva de la el înainte de a-l ucide; nu avea prea multe de dezvăluit. Câțiva ani mai târziu, Philby a discutat cu șeful KGB-ului georgian despre soarta celor doi: „Băieții nu erau slabi, a spus el. Absolut deloc. Știam foarte bine că aveau să fie prinși, precum și soarta grea ce-i aștepta. Dar, pe de altă parte, era singurul mod de a înfrige țarușul în planurile operațiunilor viitoare” 55 Poate că această operațiune prost gândită și slab plănuită ar fi eșuat oricum; dar Philby nu ar fi putut fi mai sigur de uciderea lor decât dacă i-ar fi executat cu mâna lui.

11 Cățărătorul (în engleză în original - n.tr.)

Moartea celor doi nu l-a tulburat nici atunci, nici mai târziu. Dacă exista o pată pe orizontul lui fericit, era vorba de comportamentul tot mai aberant al soției sale.

*

Într-o seară din martie 1949, Aileen Philby a fost găsită întinsă pe marginea unui drum de țară cu o rană la cap. Când și-a recăpătat cunoștința, a povestit că, în timp ce se plimba, a fost atacată violent de un turc care a lovit-o cu o piatră. Au fost adunați câțiva posibili vinovați și aduși lângă patul ei de spital „în lanțuri” 56, dar Aileen nu l-a putut identifica în mod sigur pe agresor. Polițiștii turci erau nedumeriți; la fel și medicii, atunci când s-a instalat septicemia. Aileen se simțea extrem de rău. În acest moment de criză, Philby a apelat la vechiul său prieten.

El l-a contactat pe Nicholas Elliott la Berna și i-a spus că Aileen părea că „trage să moară din pricina unei boli misterioase” 57 Voia acesta să găsească un doctor elvețian care să vadă ce nu era în regulă cu ea? Elliott s-a pus imediat pe treabă. După căutări intense, i-a spus lui Philby că descoperise omul potrivit: un profesor elvețian, medic renumit, care ascultase care erau simptomele lui Aileen și credea că o poate vindeca. Soții Philby au luat imediat avionul spre Geneva și au ajuns cu o ambulanță la Berna: Aileen a fost internată într-o clinică modernă, iar Philby s-a cazat la soții Elliott. La câteva zile după sosire, Aileen a încercat să dea foc camerei, apoi și-a tăiat brațul cu o lamă. Doctorul elvețian a stabilit de îndată că rana inițială a lui Aileen fusese autoprovocată și autoinfectată. Povestea atacului de pe marginea drumului era inventată. Doctorul lui Aileen de la Londra, Lord Border, a confirmat incidentele de automutilare care aveau loc încă din anii adolescenței, precum și internarea ei într-o clinică psihiatrică sub supraveghere atentă. Elliott a rămas profund șocat de faptul că „această femeie fermecătoare, soție și mamă iubitoare, suferea de o gravă boală mintală fără să știe nimeni” 58. Soții Elliott au îngrijit-o cu blândețe și atenție; Nicholas Elliott stătea lângă patul ei,

dându-i să mănânce struguri și spunându-i glume. Treptat, Aileen s-a înzdrăvenit și și-a recăpătat într-o oarecare măsură stabilitatea mintală.

Philby era livid, o reacție care i s-a părut foarte ciudată lui Elliott. Se așteptase ca acesta să fie ușurat că soția lui fusese, în sfârșit, diagnosticată. Dimpotrivă, prietenul lui se lamenta că Aileen îl amăgise și se jura că nu avea s-o ierte niciodată. „Era un afront grav adus mândriei lui⁴⁶⁵⁹, a conchis Elliott, faptul că el, un profesionist în materie de spionaj, instruit în arta duplicității, „fusese dus de nas atâția ani de propria soție. Trebuia să se întoarcă la Istanbul știind că fusese păcălit în toți anii în care trăise cu Aileen” Elliott nu l-ar fi criticat niciodată pe Philby, mai ales în privința femeilor. Știa despre aventurile lui extraconjugale și nu-l judeca. De altfel, Elliott avea și el o amantă, o suedeză pe care o ascundea cu grijă de Elizabeth. Căsnicia omului era numai treaba lui, iar Kim Philby, după părerea lui Nicholas Elliott, nu putea greși cu nimic. Cu toate acestea, i se părea ciudat că prietenul lui era atât de supărat pentru o minciună care, la urma urmei, era mai degrabă medicală decât morală. Din acel moment, „mariajul lui s-a deteriorat treptat”⁶⁰, după spusele lui Elliott.

Aileen se întorsese la Istanbul de mai puțin de o lună când Philby a anunțat că familia urma să se mute din nou: i se oferise o slujbă extrem de importantă în serviciile britanice de informații, slujbă pe care o și acceptase, ca șef MI6 la Washington DC.

*

Blocada Berlinului scosese în evidență tensiunea crescândă a Războiului Rece, iar balanța puterii în relația dintre serviciile secrete britanice și americane se schimba. Trecuse de mult vremea când MI6 îi putea privi de sus pe americanii amatori, abia intrați în jocul spionajului, iar la Whitehall șefii rețelelor britanice de spioni se luptau cu senzația nouă și stânjenitoare că americanii erau acum cei care dominau, ducând un nou tip de război împotriva

sovieticilor și suportând costurile. În cea mai mare parte a celui de-al Doilea Război Mondial, Statele Unite fuseseră un partener novice în domeniul serviciilor de informații, fiind bucuroase să urmeze îndrumările britanicilor. Această relație se schimba acum, însă veteranii din MI6 erau hotărâți să dovedească faptul că Marea Britanie era încă stăpâna jocului de spionaj, în ciuda dovezilor tot mai numeroase ale declinului în care se afla Imperiul. Un mod de a opri decăderea era trimiterea unei tinere vedete la Washington, un erou decorat al spionajului pe timp de război cu un istoric uimitor, ca dovadă vie a faptului că serviciile britanice de informații erau la fel de viguroase și eficiente ca întotdeauna.

În Statele Unite, Philby avea să răspundă de menținerea relației anglo-americane sub aspectul schimbului de informații, creând legături cu CIA și FBI și chiar supraveghind comunicările secrete dintre președinte și prim-ministrul Marii Britanii. MI6 nu i-ar fi putut da un vot de încredere mai mare de atât. Numele lui Philby fusese unul dintre cele trei propuse pentru acest post râvnit, iar americanii fuseseră lăsați să-și aleagă candidatul preferat. Conform istoricului CIA Ray Cline, „James Jesus Angleton a fost cel care a ales numele lui Philby” 61.

Lui Aileen nu i s-a cerut părerea cu privire la noua slujbă. Philby nu a așteptat nici măcar aprobarea supraveghetorilor ruși. A acceptat postul deosebit de tentant la numai jumătate de oră după ce i s-a oferit. „Dintr-odată, aveam să fiu din nou în mijlocul creării politicii de informații și aveam să văd de aproape structuri americane de spionaj” 62, scria el. I se ofereau, de asemenea, „posibilități nenumărate” 63 de a spiona pentru patronii săi sovietici.

Vestea numirii lui Philby a fost întâmpinată cu tristețe de colegii săi din Istanbul, care se obișnuiseră cu amestecul lui de eficiență și veselie. „Cu cine ar trebui să mai lucrez acum? 464 se întreba ambasadorul, Sir David

Kelly. La Londra, investirea era privită ca un pas firesc pentru un om menit să ajungă în vârf. Elliott era încântat și, dacă a simțit vreo clipă o împunsătură de invidie că prietenul lui părea să urce în rang mai repede ca el, caracterul lui tipic englezesc nu l-a lăsat s-o arate.

Philby s-a întors la Londra la începutul lui septembrie pentru a fi pregătit pentru noul său rol. A insistat să-și regăsească vechii prieteni din MI5 și MI6, invitându-l pe fiecare să îl viziteze la Washington. luat deseori prânzul în cluburi, spunea el. Discuțiile la o cafea și un pahar de Porto au acoperit numeroase subiecte.⁴⁴⁶⁵ Philby a discutat despre aceleași subiecte într-o serie de întâlniri, nu mai puțin vesele, dar ceva mai clandestine, în diverse parcuri din Londra. Boris Krotenschiold era încântat de numirea agentului său și profund impresionat de devotamentul omului care juca la dublu: „O latură este deschisă familiei și prietenilor și tuturor din jurul lor, a raportat Krotenschiold la Centrul din Moscova. Cealaltă îi aparține doar lui și muncii sale secrete⁴⁴⁶⁶.

O mare parte din timpul petrecut de Philby la Londra a fost ocupat cu discuții despre Albania. Majoritatea cetățenilor britanici, americani și sovietici, dacă se gândeau măcar la Albania, își imaginau o țară sălbatică la marginea Europei, un loc de o insignifianță aproape mitologică pentru tot restul lumii. Însă Albania, prinsă între Iugoslavia, Grecia și Marea Adriatică, avea să devină un teatru de luptă esențial în Războiul Rece. După război, regele Zog al Albaniei a fost înlăturat, iar țara a ajuns sub conducerea dictatorială a lui Enver Hoxha, liderul șiret și nemilos al partizanilor comuniști, care a început să transforme Albania într-un stat stalinist. În 1949, Albania reprezenta o țintă ispititoare pentru uliii anticomuniști din serviciile secrete americane și britanice: separați de blocul sovietic de Iugoslavia (separată la rândul său de URSS), Albania era săracă, feudală, slab populată și instabilă din punct de vedere politic. Mulți naționaliști și regaliști exilați din Albania abia așteptau să se întoarcă acasă și să se

lupte cu comuniștii. Văzută de la Londra și Washington printr-un vâl de optimism naiv, Albania părea gata să scape de comunism: trupele de gherilă antrenate urmau să fie introduse în țară pentru a lua legătura cu grupurile locale de rebeli, stârnind în cele din urmă războiul civil și răsturnându-l pe Hoxha. Se considera că, dacă era subminat cu succes comunismul albanez, acest lucru avea să pornească „o reacție în lanț, care să răstoarne valul imperialismului sovietic”⁶⁴⁶⁷ SOE jucase un rol important în Albania în timpul războiului, așa că s-a ajuns la un acord în legătură cu preluarea conducerii de către britanici a instruirii rebelilor albanezi, SUA rămânând un partener entuziast. Philby a fost informat în privința acestor planuri. Primul val de insurgenți avea să fie trimis pe mare în Italia în octombrie 1948; misiunea avea numele de cod „Valuable”¹²

Operațiunea albaneză a fost un exemplu de gândire entuziastă pe timp de război, aplicată în mod eronat circumstanțelor mai nuanțate ale Războiului Rece. Însă în cadrul MI6 a fost văzută ca salva de început a unui război nou și tăinuit. Stalin sprijinise o insurgență comunistă în Grecia, pusese la cale preluarea de către comuniști a Cehoslovaciei și instaurase blocada Berlinului. Albania avea să fie ținta unui contraatac, prin încălcarea flagrantă a legilor internaționale, dar conform cu noua stare de agresiune. Mulți au întâmpinat cu bucurie ideea. Richard Brooman-White, prietenul lui Elliott de la MI6, și-a imaginat chiar situația în care campania din Albania putea să provoace „o intervenție armată oficială a britanicilor și americanilor”⁶⁸. Philby avea să răspundă de coordonarea planurilor legate de Albania, alături de americani.

Înainte de a pleca în SUA, Philby a fost îndoctrinat, cu respectul necesar, cu probabil cel mai bine păstrat secret din Războiul Rece. Între 1940 și 1948, criptanaliștii americani interceptaseră aproximativ trei mii de telegrame secrete sovietice, scrise într-un cod care era, teoretic,

12 Valoros (în engleză în original - n.tr.)

indescifrabil, însă în 1946, datorită unei singure greșeli din partea sovieticilor, o echipă de spărgători de coduri, condusă de geniala criptanalistă americană Meredith Gardner, a început să descifreze mesajele trimise între SUA și Moscova. Ceea ce au dezvăluit era șocant: în timpul războiului, peste două sute de americani deveniseră agenți sovietici; Moscova avea spioni la Departamentul Trezoreriei, la Departamentul de Stat, în Proiectul nuclear Manhattan și în OSS. Operațiunea de spargere a codului, cu numele „Venona” (un cuvânt care, după cum se cuvine, nu are niciun sens), era atât de tainică încât nici măcar președintele Truman nu a fost informat de existența sa timp de mai bine de trei ani; CIA nu a aflat despre „Venona” până în 1952. Dar acest lucru demonstrează nivelul de încredere existent între agențiile de informații britanice și americane, faptul că vestea reușitei, precum și consecințele tulburătoare au fost împărtășite imediat cu MI6, fiindcă interceptările arătau și că spionii sovietici pătrunseseră în guvernul britanic. În special, echipa „Venona” a descoperit dovada existenței unui agent sovietic cu numele de cod „Homer”, care, în 1945, transmitea secrete din interiorul ambasadei britanice din Washington. Identitatea acestui spion era încă un mister, dar s-a presupus că, la fel ca în cazul lui „Cicero” în Turcia pe timpul războiului, acesta era probabil un angajat al ambasadei, poate un om de serviciu sau un funcționar. Philby știa mai bine: Donald MacLean, prietenul lui de la Cambridge și spion ca și el, fusese prim-secretar la ambasada din Washington între 1944 și 1948. MacLean era „Homer”.

Prima umbră, nimic mai mult decât un fir de praf în depărtare la acel moment, a căzut peste traseul lung și însoțit al norocului lui Philby.

MĂRI FURTUNOASE

Bido Kuka stătea ghemuit în vasul *Stormie Seas*¹³, laolaltă cu ceilalți luptători care strângeau în mâini

13 mări firtunoase (sic) (în limba engleză în original) (n.red.)

pistoalele-mitralieră germane model Schmeisser, în timp ce vasul se ridică și cobora pe valurile întunecate ale Adriaticii, stârnindu-le greața. Kuka se simțea emoționat, înspăimântat și patriot, în plus, avea rău de mare. În interiorul curelei avea prinsă o pungă cu monede de aur. În ceasul de mână avea lipită o singură capsulă de cianură, pe care trebuia să o folosească dacă era prins de poliția secretă albaneză, Sigurimi. În rucsac avea o hartă, medicamente, grenade de mână, rații suficiente să poată supraviețui o săptămână în munți, bani albanezi, fluturași de propagandă și fotografiile liderilor anticomuniști emigranți pe care să le arate oamenilor și prin care să-i instige la revoltă împotriva dictatorului disprețuit, Enver Hoxha. Prin hublou, stâncile zimțate din Karaburun se ridicau întunecate pe fundalul nopții fără lună, pământul unei țări pe care Kuka nu o văzuse de trei ani. Îi auzea pe englezii de pe punte șoptind ordine nedesluite în timp ce se apropiau de mai. Erau ciudați englezii aceștia, bărbați masivi și înroșiți de soare care vorbeau o limbă aproape imposibil de înțeles și râdeau când nu era nimic amuzant de care să râzi. Aduseseră cu ei un câine pe nume Leante; unul venise cu soția. Se prefăceau că erau în vacanță cu barca. Bărbatul pe nume „Lofty44 stătea cu binoclul îndreptat spre stânci. Cel numit „Geoffrey44 repeta încă o dată procedura de operare a mașinăriei masive, de transmisiuni radio, alimentate de un dispozitiv care semăna cu o bicicletă fără roți. Kuka și cei opt tovarăși ai lui fumau tăcuți și neliniștiți. *Stormie Seas* se apropia de malul albanez.

Cu șase luni înainte, Bido Kuka fusese recrutat pentru Operațiunea „Valuable44 într-o tabără de refugiați de lângă Roma. Kuka era „balist44, membru al Balli Kombetar, grupul naționalist albanez care se luptase cu naziștii în război, apoi cu comuniștii după încheierea acestuia. Odată cu înstăpânirea comunismului în Albania, sute de baliști fuseseră arestați, torturați și uciși, iar Kuka fugise în Italia împreună cu alți naționaliști. De atunci

petrecuse trei ani nefericiți în tabăra din Frascchetti, alimentându-și ura față de comunism, repetând lozinca Balli Kombetar „Albania pentru albanezi, moarte trădătorilor! 44 și punându-și la cale întoarcerea. Când a fost abordat de un alt emigrant și rugat să se alăture noii unități de gherilă pentru operațiuni secrete anticomuniste în Albania, nu a ezitat deloc. După cum spunea un alt recrut: „Nu se punea problema să refuzi. Când îți dedici viața țării tale, ești pregătit să faci orice ca s-o ajuți441. Pe 14 iulie 1949, Kuka și colegul său balist, pe nume Sami Lepenica, s-au îmbarcat într-un avion militar la Roma și au zburat către insula britanică Malta din Mediterana. Nu aveau acte de călătorie. Un ofițer al Marinei Britanice, fluturând o batistă roșie ca semn de recunoaștere, i-a trecut dincolo de bariera vămii și i-a urcat într-o mașină. După o oră, albanezii năucii au ajuns la poarta unui castel masiv, înconjurat de un șanț: Fortul Bingemma, o citadelă victoriană de pe colțul sud-vestic al insulei, selectată de serviciile de informații britanice ca locul ideal din care să lanseze contrarevoluția anticomunistă.

În următoarele trei luni, Kuka și alți treizeci de recruți albanezi au trecut prin antrenamente intensive sub privirea atentului (și oarecum smintitului) locotenent-colonel David de Crespigny Smiley, ofițer aristocrat din Armata Marii Britanii, cu un gust deosebit pentru riscuri nesăbuite. În timpul războiului, Smiley se luptase cu italienii în Abisinia ca membru al corpului călare pe cămile din Somalia, împiedicase o lovitură sprijinită de nemți de răsturnare a regelui Irakului, luptase alături de gherilele siameze și eliberase patru mii de prizonieri aliați („cu toții goi pușcă cu excepția unei cârpe la brâu” 2) din lagărul japonez de la Ubon. Însă în Albania și-a câștigat reputația de a avea un curaj nebun: în 1943, s-a parașutat în nordul Greciei și a început să arunce în aer poduri, atacând, în ambuscade, trupele germane și instruind gherilele. A terminat războiul iubind profund Albania, urându-i pe Hoxha și pe comuniști, decorat cu Crucea Militară și cu

cicatrice pe față de la o servietă explodată mult prea repede. Când MI6 a avut nevoie de un om care să echipeze, să antreneze și să infiltreze luptătorii anticomuniști în Albania, Smiley a fost alegerea evidentă. Era imperialist, neînfricat, romantic și imprudent și, în toate aceste privințe, reflecta perfect Operațiunea „Valuable”.

Programul de instrucție a fost scurt, dar intens, desfășurat în mare taină. O serie de instructori britanici, inclusiv un membru al consiliului de la Oxford, ofereau lecții de citire a hărților, de luptă fără arme, de tras cu mitraliera și de folosire a unui radio cu un generator acționat de o pedală. Cum instructorii nu vorbeau albaneza, iar albanezii nu vorbeau niciun pic de engleză, antrenamentul se realiza prin limbajul semnelor. Așa se explică de ce concepția lui Kuka despre misiunea lui era oarecum vagă: trebuia să intre în Albania, să meargă în orașul natal de lângă granița cu Grecia, să vadă care erau posibilitățile unei insurecții armate, apoi să plece de acolo și să raporteze. Niciunul dintre recruți nu era ofițer și puțini aveau instrucție militară. Viața în tabără îi adusese pe unii în stadiul de malnutriție și toți erau destul de mărunți la trup. Britanicii le spuneau „pitici”, vorbindu-le de sus.

La sfârșitul lui septembrie, Bido Kuka și alți opt recruți au fost duși la Otranto, pe coasta Italiei, la aproape nouăzeci de kilometri de Albania, peste Adriatică. Deghizați în pescari de prin partea locului, au fost îmbarcați pe un vas de pescuit într-un loc de întâlnire la treizeci de kilometri de coasta albaneză, apoi transferați pe *Stormie Seas*, o goeletă de patruzeci și trei de tone, vopsită în așa fel încât să semene cu o barcă de agrement, dar în care se găsea un motor de nouăzeci de cai-putere, containere ascunse cu combustibil și suficientă muniție cât să înceapă un mic război. *Stormie Seas* era sub comanda lui Sam Barclay și John Leatham, doi foști ofițeri îndrăzneți din Marina Regală, care-și petrecuseră anul precedent

transportând provizii de la Atena la Salonic pentru forțele care se luptau cu gherilele comuniste din Grecia. MI6 le oferise cincizeci de lire ca să-i transporte pe insurgenți pe coasta albaneză, o sumă care lui Leatham i s-a părut mai mult decât generoasă: „Nu căutam decât să ne câștigăm pâinea și să avem aventuri” 3

Puțin după ora nouă seara, pe 3 octombrie, la 180 de metri de peninsula Karaburun, „piticii” înarmați până în dinți au urcat în două bărci de cauciuc și s-au îndreptat spre un golful, în timp ce doi foști marinari vânjoși, „Lofty” Cooling și Derby Allen, trăgeau la rame. Karaburun avea puțini locuitori, un loc sălbatic, cu poteci pentru capre și tufe țepoase. După ce au descărcat oamenii și echipamentul, englezii s-au întors pe *Stormie Seas*. Privind înapoi spre coasta de care se îndepărtau, au văzut o lumină aprinzându-se deodată în vârful unei stânci, apoi stingându-se. Cei nouă „pitici” se îndreptau deja spre stâncă. Înaintarea prin întuneric era lentă. La venirea zorilor, grupul s-a împărțit în două. Bido Kuka și alți patru, inclusiv prietenul lui, Ramis Matuka, și vărul său, Ahmet, au luat-o spre sud, către regiunea sa natală, iar ceilalți patru, conduși de Sami Lepenica, au luat-o spre nord. Când s-au despărțit, pe Kuka l-a cuprins deodată o presimțire rea, o senzație intensă, dar neclară, că „îi așteptau comuniștii, gata să-i prindă” 4.

După o zi în care au stat ascunși într-o peșteră, Kuka și oamenii lui au pornit din nou la căderea nopții. A doua zi dimineată s-au apropiat de satul Gjorm, un centru de rezistență în timpul războiului și locul de baștină al multor simpatizanți ai Balli Kombetar. În timp ce se apropiau, o fată tânără a alergat către ei, strigând: „Fraților, o să fiți uciși cu toții!” 5 Fata le-a explicat pe nerăsuflăte că al doilea grup fusese deja prins de forțele guvernamentale: trei dintre cei patru fuseseră uciși, inclusiv Lepenica, iar al patrulea dispăruse. Cu două zile înainte, Beqir Balluku însuși, șeful de stat major al armatei albaneze, sosise împreună cu sute de soldați, iar coasta Karaburun era

plină de forțe ale guvernului, cutreierând fiecare sat, potecă, peșteră și râpă în căutarea „teroriștilor fasciști”⁴. Păstorii locali fuseseră instruiți să raporteze orice li se părea suspect, sub amenințarea cu moartea. Luptătorii albanezi i-au mulțumit fetei, au luat recunoscători pâinea și laptele oferite de aceasta și au fugit.

*

În aceeași clipă în care Bido Kuka se străduia să supraviețuiască în munții Albaniei, Kim Philby se îndrepta spre New York la bordul navei RMS *Ceironia*, cel mai luxos transatlantic de la acea vreme. Numeroșii săi prieteni din MI5 și MI6 îl conduseseră „în chip memorabil”⁷ la plecare. *Caronia* avea abia un an; un hotel plutitor spectaculos, poreclit „Zeița Verde” din pricina culorii verde-pal. Era dotat cu cele mai moderne și mai luxoase lucruri, inclusiv interioare somptuoase în stil Art Deco, un bazin în aer liber și punți suprapuse. Nu se călătorea decât la clasa întâi. Descriș ca „un club privat plutitor”⁸, vasul avea patru sute de angajați pentru șapte sute de pasageri. Ajungând în cabina cu lambriuri și baie privată, Philby găsisse o ladă de șampanie care-l aștepta, cadou de la un „prietен dezgustător de bogat”⁹, Victor Rothschild. Poate că Philby dezaproba bogățiile lui Rothschild, dar aproba întru totul șampania. Călătoria de șapte zile a fost și mai plăcută datorită companiei caricaturistului Osbert Lancaster, un cunoscut simpatic de prin cluburi al lui Philby, cu o mustață ca de morsă și o sete grozavă. Philby și Lancaster s-au instalat la bar și acolo au rămas tot drumul până în America. „Mi-am dat seama că-mi va plăcea prima traversare a Atlanticului”¹⁰, scria Philby.

Caronia a ajuns la New York pe 7 octombrie. FBI-ul a trimis o șalupă să-l preia pe Philby; la fel ca Bido Kuka, a fost trecut prin vamă fără formalitățile obișnuite. În noaptea aceea a rămas la un hotel într-un zgârie-nori, cu vedere spre Central Park, înainte de a lua trenul spre Washington DC. Pe marginea drumului, arborii de sumac erau încă în floare, dar toamna plutea în aer și frunzele

începeau să-și schimbe culoarea. Prima întâlnire a lui Philby cu peisajul american i-a tăiat răsuflarea. Toamna, a spus el mai târziu, este „una dintre puținele glorii ale Americii pe care americanii nu au exagerat-o, fiindcă exagerarea este imposibilă” 11.

În gara Union Station l-a așteptat Peter Dwyer de la MI6, amabilul șef al rezidenței, apoi a intrat imediat în iureșul prezentărilor și al ședințelor cu oficialii de la CIA, FBI, Departamentul de Stat și serviciul secret canadian. Cu toții erau bucuroși să dea mâna cu acest englez civilizat, a cărui reputație i-o luase înainte – dar niciunul nu se bucura mai mult ca James Jesus Angleton, fostul său protejat, acum un personaj important în CIA. Angleton îi pregătise terenul, povestindu-le colegilor săi americani despre munca lui Philby din timpul războiului și despre cât de mult „îl admira ca *profesionist*2. Relația serviciilor secrete anglo-americane era încă apropiată în 1949 și nu existau doi spioni care să simbolizeze această apropiere mai bine decât Kim Philby și James Angleton.

Angleton a rămas, în multe privințe, englez. „Am fost crescut în Anglia în anii de formare, a spus el mulți ani mai târziu, și trebuie să mărturisesc că am învățat, cel puțin am fost disciplinat să învăț, anumite aspecte ale vieții și ceea ce am considerat a fi datoria mea”. 13 Onoarea, loialitatea, costumele croite manual, băuturile tari, fotoliile adânci din piele în cluburile pline de fum: aceasta era Anglia pe care Angleton o cunoștea și o admira prin intermediul lui Philby și al lui Elliott. Exista o grupare în cadrul serviciilor americane de informații care avea o părere mai puțin bună despre pretențiile de măreție ale Marii Britanii, dar Angleton era croit din altă stofa. Timpul petrecut în Ryder Street își pusese definitiv amprenta asupra lui, personal și profesional. Philby îi prezentase misterele tulburi ale muncii de contrainformații, enigmele contraspionajului la care chibzuiai la nesfârșit, precum și însăși ideea că doar câteva persoane, alese pe sprânceană, erau de încredere. Philby era suvenirul din război al lui

Angleton, un exponent al datoriei, al alianței de nezdruccinat și al încrederii. Angleton făcea paradă la Washington cu prietenul său englez de parcă era un trofeu.

În timp ce Philby ciocnea pahare la Washington, în cealaltă parte a lumii, David Smiley aștepta, cu nelinește crescândă, ca luptătorii albanezi să ia legătura cu el. De două ori pe zi, dimineața și seara, operatorul de radio de la MI6, instalat într-o vilă mare pe coasta insulei Corfu, intra pe frecvență la momentul stabilit, dar trecuse o săptămână și nu primiseră nicio veste de la „pitici” în cele din urmă, au recepționat un mesaj grăbit, trimis din peșterile de deasupra satului Gjorm, unde se ascundeau Kuka și echipa lui: „Lucrurile au mers prost... trei oameni uciși... poliția știe totul despre noi” 14. Albanezii erau îngroziți: când pedala mergea la viteză maximă, generatorul masiv scotea un sunet ascuțit și prelung, iar zgomotul traversa dealurile și amenința să le dezvăluie ascunzătoarea. Rămâneau fără mâncare și nu îndrăzneau să coboare în sat ca să fure sau să cerșească. Bido Kuka i-a convins pe ceilalți să-și încerce norocul și să facă tot posibilul să ajungă în satul lui natal, Nivica, la numai patruzeci de kilometri către sud. Drumul traversa un teren neospitalier, iar forțele guvernamentale erau, cu siguranță, încă în acțiune, dar de la Nivica nu mai erau până la granița cu Grecia decât cincizeci și șase de kilometri.

După o expediție de patru zile în care au mers noaptea, au fugit de patrulare și s-au ascuns în timpul zilei, au ajuns la casa pe care Kuka o văzuse ultima dată cu trei ani în urmă. A fost primit bine, dar cu precauție. Când Kuka a explicat că erau avangarda unei forțe sprijinite de britanici ce avea să-l înlăture pe Hoxha, sătenii au fost sceptici: de ce erau atât de puțini? Unde erau britanicii? Unde erau armele? Kuka a simțit că și aici se aflau în pericol de moarte. Grupul a refuzat ofertele de a petrece noaptea în sat. S-au retras în schimb în munți și s-au înțeles să încerce să treacă granița cât mai curând posibil în două grupuri: Bido Kuka, Ramis Matuka și încă o

persoană s-au îndreptat spre sud; vărul său, Ahmed, și al cincilea om au luat-o pe un drum mai direct. Patrulele erau peste tot; grupul lui Kuka a fost de trei ori pe punctul de a fi prins. Mai aveau douăzeci de kilometri până la graniță, răzbătând printr-o râpă îngustă, când s-a auzit o voce puternică prin întuneric care le-a cerut să se identifice sau vor fi împușcați. „Cine sunteți?” 15 a strigat Kuka armând mitraliera. „Poliția”, a venit răspunsul. Cei trei au deschis focul. Polițiștii, aflați mai sus de ei, au tras la rândul lor. Ramis Matuka a fost ucis. Kuka și ultimul său tovarăș au fugit în pădure, trăgând în neștire.

Trei zile mai târziu, epuizați și înfometați, Kuka și camaradul său au ajuns în cele din urmă la granița cu Grecia. Au fost arestați imediat, închiși de poliția din această țară și interogați. Kuka a susținut în continuare că era „Enver Zenelli”, numele de pe legitimația lui albaneză falsă. „Am spus că eram niște albanezi oarecare și că fugeam din țară”. 16 Grănicerii greci nu-i credeau „și i-ar fi împușcat într-o clipită” După câteva săptămâni a apărut un ofițer britanic. Kuka a pronunțat fraza de cod stabilită la Malta: „Soarele a răsărit” 17 în sfârșit, erau liberi. Supraviețuitorii au fost duși cu avionul la Atena, cazați într-o casă conspirativă și interogați de doi ofițeri britanici de la serviciile secrete.

Conform oricărei estimări obiective, prima fază a Operațiunii „Valuable” fusese un dezastru. Dintre cei nouă luptători de gherilă care debarcaseră în octombrie, patru erau morți, unul aproape sigur că fusese capturat, unul dispăruse, ceilalți scăpaseră cu viață ca prin urechile acului și „câțiva civili albanezi fuseseră, de asemenea, arestați și uciși” 18, acuzați că-i ajutaseră pe aceștia. Un al doilea grup, care sosise la puțin timp după primul, pățise cam la fel. Forțele albaneze erau pregătite și-i așteptau, evident informate cu privire la incursiune, dacă nu și în legătură cu momentul și locul exacte.

Prin eufemisme apropiate mai mult de fantezie, MI6 a descris prima fază a operațiunii ca fiind doar

„dezamăgitoare” 19 Pierderea a jumătate din trupa inițială era un pas înapoi, nu un dezastru, iar numărul morților era „considerat, conform standardelor din timpul războiului, drept acceptabil” 20. Colonelul Smiley ajurat să continue, cu incursiuni noi, cu gherile mai bine pregătite și cu implicare mai mare din partea SUA. Albania nu avea să fie cucerită peste noapte și „ar fi o greșeală să abandonăm un exercițiu atât de important” 21, mai ales acum, când MI6 avea unul dintre cei mai importanți oameni instalați la Washington, pregătit și foarte dornic să lucreze cu americanii la noua etapă a Operațiunii „Valuable”.

La doar câteva zile de la sosirea lui la Washington, Philby a fost numit comandant asociat al Comitetului Anglo-American de Tactici Speciale, răspunzând de conducerea operațiunii albaneze alături de omologul său american, James McCargar. Americanii aveau să joace un rol tot mai important în Operațiunea „Valuable” (care avea un nume de cod ceva mai realist, „Fiend”¹⁴) îndeosebi prin finanțare, însă Philby „a fost cel care a luat toate deciziile operative” 22.

*

James McCargar era un fost ziarist dintr-o familie bogată din California, care-și construisese o reputație în perioada postbelică organizând rute de evadare din Ungaria pentru oamenii de știință și intelectualii care fugeau de comunism. A scos clandestin o româncă din țară în portbagajul mașinii, apoi s-a căsătorit cu ea. Asemenea multor ofițeri americani din serviciile de informații de la acea vreme, McCargar avea un respect exagerat pentru omologii săi britanici, iar noul său coleg avea niște recomandări strălucite. „Philby era cum nu se poate mai fermecător. A venit la noi cu o reputație uriașă, își amintea McCargar. Aveai senzația că poți să ai încredere în el”. 23 Philby părea să întruchipeze acel gen de calități pe care sperau americanii să le vadă la aliații lor britanici: vesel, hotărât, isteț și deosebit de generos cu băutura. „Avea

14 Dușman (Satana) (în engleză în original - n.tr.)

farmec, căldură și un soi de umor captivant, autoironie, spunea McCargar. Bea mult, dar așa făceam toți pe vremea aceea. Am ieșit din război plutind pe un ocean de alcool, fără ca asta să ne afecteze prea mult. L-am considerat prieten". 24

Philby iubea Washingtonul, iar Washingtonul îl iubea pe el. Ușile se deschideau larg, invitațiile curgeau și puțini erau cei care aveau nevoie să-l vadă de două ori înainte să-l considere, la rândul lor, prieten. Și Aileen părea să se înzdrăvenească în atmosfera primitoare a orașului. Familia s-a mutat într-o casă mare, cu două niveluri, pe Nebraska Avenue la numărul 4 100, un loc care s-a aglomerat în scurt timp cu jucăriile copiilor, scrumierele pline și sticlele goale. După cum spunea Nicholas Elliott, Philby era absolut „devotat copiilor săi” 25, o trăsătură care îl făcea și mai plăcut noilor colegi și prieteni din America: era un familist, modelul gentlemanului englez, un om de încredere. Se pare că, în decurs de câteva săptămâni, Philby întâlnește mai toate persoanele de legătură importante din serviciile americane de informații. De față cu acești oameni, era politețea întruchipată; pe la spate, le făcea numai reproșuri. Johnny Boyd, director adjunct la FBI - era „un om groaznic, după orice standard obiectiv” 26; Frank Wisner, șeful Biroului de Coordonare a Tacticilor - „cu început de chelie și autosuficiență, se îndreaptă spre obezitate”; Bill Harvey, de la Departamentul de contraspionaj al CIA - „fost angajat FBI... concediat din cauza beției” 27; șeful CIA, Walter Bedell Smith - „un tip rece, dubios” 28; Allen Dulles, adjunct la CIA și viitor șef - „prost” 29; Bob Lamphere, de la FBI - „rotofei” 30 și așa mai departe. Casa de pe Nebraska Avenue a devenit în curând un loc de întâlnire pentru toată elita serviciilor secrete din Washington. „Primea în vizită mulți americani, spunea un ofițer CIA. Vinul curgea în valuri, whisky-ul de asemenea”. 31 Aileen juca rolul gazdei acestui salon, învârtindu-se cu tăvi cu pahare și bând la rândul ei destul de mult. Iată ce spunea un musafir despre petrecerile lui

Philby: „Erau lungi și foarte, foarte ude” 32.

Philby părea să incite la familiaritate. Zâmbetul lui înțeleghător, „care sugera complicitatea la o glumă tainică, transmitea o înțelegere nespusă a ironiilor din substratul muncii noastre” 33 Avea obiceiul de a trece pe la biroul colegilor și omologilor săi americani spre sfârșitul după-amiezii, știind că, mai devreme sau mai târziu (de obicei mai devreme), gazdele lui aveau „să sugereze o ieșire la un bar prietenos pentru încă un rând de discuții legate de birou” 34. Schimbul de informații interne este o slăbiciune specifică lumii spionajului; spionii nu pot vorbi despre meseria lor cu oamenii din afară, așa că se agață de orice ocazie să discute despre ea cu cei din aceeași breaslă. „Ofițerii serviciilor de informații discută între ei, permanent, despre munca lor, spunea un ofițer CIA. Philby afla o groază de lucruri pe care nu trebuia să le știe”. 35 CIA și FBI erau agenții rivale, uneori chiar înverșunate, exista un soi special de diviziune socială între cele două ramuri ale serviciilor de informații americane, asemănătoare competiției dintre MI5 și MI6. Philby îi caracteriza pe angajații CIA drept băutori de vin din clasa dominantă, iar pe cei de la FBI ca pe niște băutori de bere cu picioarele pe pământ; Philby era bucuros să bea din amândouă cu toată lumea, încercând în același timp „să mulțumească o parte fără s-o supere pe cealaltă” 36. Biroul lui se afla în ambasada britanică, însă pe el îl găseai deseori la sediile CIA sau FBI ori la Pentagon, unde era o cameră rezervată pentru ședințele legate de operațiunea din Albania. Existau puține subiecte tabu: „Cerul era limita noastră... avea ocazia să știe oricât de multe dorea să afle” 37

James Angleton era acum șeful Personalului A, comandând operațiunile străine de spionaj, precum și, după estimările lui Philby, „forța propulsoare” 38 din divizia de culegere de informații din cadrul CIA. Angleton era înconjurat de un aer straniu și mistic; folosea numele „Lothar Metzi” și inventase o acoperire cum că înainte de

război ar fi fost pianist la o cafenea vieneză. În spatele casei din suburbiile din North Arlington și-a construit o seră încălzită, numai bună să-și cultive orhideele și aura de excentricitate atotștiutoare. În pivniță șlefua pietre semiprețioase. Avea un ceas de buzunar din aur; costumele și accentul său rămăseseră tipic englezești. Angleton avea tendința să-și descrie munca folosind metafore pescărești: „A mușcat ceva aseară” 39, comenta el misterios, după o seară de pescuit dosare cu năvodul. În cercurile agenților inspira admirație, bârfa și puțină teamă. „În CIA se credea că Angleton avea mai multe secrete și că le înțelegea semnificația mai bine decât oricine altcineva/440

Harvey's, pe Connecticut Avenue, era cel mai căutat restaurant din capitală, probabil cel mai scump și cu siguranță exclusivist. Salonul Oyster pentru doamne și domni de la Harvey s-a început să servească stridii la abur, homar pe grătar și crab imperial în 1820 și a continuat de atunci să servească aceleași lucruri în cantități impresionante. În 1863, în ciuda Războiului Civil, oaspeții de la Harvey's consumau cinci sute de vagoane de stridii pe săptămână. Toți președinții de la Ulysses S. Grant cinaseră acolo, iar restaurantul se bucura de o reputație neîntrecută, ca locul unde trebuia să fii văzut dacă erai puternic și influent. Ospătarii de culoare, îmbrăcați în uniforme albe și călcate, erau discreți, Martini era tare, șervețelele apretate și țepene ca un carton, iar mesele destul de depărtate ca să asigure intimitate și celor mai secrete conversații. Doamnele aveau intrare separată și nu le era permis accesul în sala mare de mese. În cele mai multe seri, directorul FBI, J. Edgar Hoover, putea fi văzut la masa lui din colț, cinând cu Clyde Tolson, adjunctul și, probabil, iubitul său. Se spune că Hoover era dependent de stridiile de la Harvey's; nu-și plătea niciodată consumația.

Angleton și Philby au început să ia regulat prânzul la restaurantul Harvey's, la început o dată pe săptămână, apoi de trei ori în două săptămâni. Vorbeau la telefon cel

puțin o dată la două zile. Prânzurile lor au devenit un fel de ritual, un „obicei”⁴⁴⁴¹, după cum spunea Philby, începând cu whisky cu gheață, continuând cu homar și vin și terminând cu coniac și trabucuri. Philby era impresionat atât de capacitatea lui în materie de informații, cât și de apetitul pentru mâncare și băutură. „Dovedea regulat că munca în exces nu era singurul său viciu, nota Philby. Era unul dintre cei mai slabi oameni pe care i-am întâlnit vreodată și unul dintre cei mai mândre. Norocosul de Jim!”⁴⁴⁴² Cei doi puteau fi văzuți adânciți în conversații animate, discutând, bând, râzând și bucurându-se de dragostea comună pentru secrete. Angleton avea puțini prieteni apropiați și încă și mai puțini confidenți. Philby avea mulți prieteni și transformase oferirea și primirea informațiilor într-o formă de artă. Se potriveau perfect unul cu celălalt.

Apropierea noastră era, cu siguranță, inspirată de prietenia autentică, spunea Philby. Dar amândoi aveam și motive ascunse... Cultivând prietenia mea la maximum, mă putea supraveghea mai bine. În ce mă privește, eram cât se poate de dispus să-l amănesc în această privință. Cu cât aveam mai mare încredere unul în altul la suprafață, cu atât mă bănuia mai puțin în realitate. Nu pot spune cine avea mai mult de câștigat din acest joc complex. Dar aveam un avantaj important. Eu știam ce făcea el pentru CIA, iar el știa ce făceam eu pentru MI6. Dar el nu cunoștea adevărata natură a interesului meu/⁴⁴⁴³ în spatele prieteniei lor se afla o competiție nerostită, fiecare încercând să-l întrecă pe celălalt în istețime și la băutură. Conform unui coleg, Angleton „se mândrea că putea să-l bage pe Kim sub masă și să obțină totuși informații utile. Poți să-ți imaginezi câte informații a trebuit să dea la schimb la asemenea beții?”⁴⁴⁴⁴

„Discuțiile noastre acopereau lumea întreagă”⁴⁴⁴⁵, își amintea Philby. Vorbeau despre diverse operațiuni sub acoperire împotriva Uniunii Sovietice, despre insurgenții anticomuniști introduși în Albania și în alte țări din spatele

Cortinei de Fier; discutau despre operațiunile de spionaj din Franța, Italia și Germania, precum și despre resursele alocate proiectelor anticomuniste la nivel mondial, inclusiv despre recrutarea persoanelor aflate în exil pentru acțiuni subversive în spatele Cortinei. „Atât CIA, cât și MI6 erau băgate până la gât în politica emigranților⁴⁴, remarca Philby. Angleton a explicat cum preluase CIA rețeaua de spioni antisovietici înființată de Reinhard Gehlen, fostul șef al serviciilor germane de informații pe Frontul de Est, care-și oferise serviciile Statelor Unite după capitularea din 1945. Printre spionii și informatorii lui Gehlen se numărau și mulți foști naziști, însă cei de la CIA nu erau pretențioși în privința aliaților în noul război purtat împotriva comuniștilor. În 1948, CIA finanța rețeaua de spioni a lui Gehlen cu aproape 1, 5 milioane de dolari (aproximativ 14, 5 milioane în prezent). Philby era tot numai ochi și urechi: „Mulți dintre homarii de la Harvey s-au fost serviți ca să-l provoace pe Angleton să apere, cu lux de amănunte, trecutul și activitățile actuale ale organizației lui Gehlen⁴⁷. Intervențiile CIA în Grecia și Turcia de oprire a comunismului; operațiunile sub acoperire din Iran, Guatemala și statele baltice; planurile americane secrete pentru Chile, Cuba, Angola și Indonezia; schițele cooperării dintre Aliați în cazul unui război cu URSS. Toate acestea și nu numai i-au fost prezentate lui Philby, ca între prieteni, în timp ce Angleton se îmbuiba și bârfea la masa cu fața apretată și pahare pline de la Harvey's. „În timpul acelor prânzuri și cine lungi și stropite cu alcool, probabil că Philby l-a curățat de toate secretele⁴⁴, a declarat mai târziu un coleg ofițer.

Însă Philby și Angleton erau și profesioniști. După fiecare prânz, Angleton se întorcea la birou și-i dicta un memoriu lung secretarei sale, Gloria Loomis, raportând în detaliu discuțiile cu șeful îndatoritor al legăturilor cu MI6. „Totul era pus pe hârtie” ⁴⁹, a insistat acesta mai târziu. La fel făcea și Philby, dictându-i propriul memoriu pentru MI6 secretarei sale, Edith Whitfield, care-l însoțise la

Washington de la Istanbul (spre nemulțumirea lui Aileen). Mai târziu, la domiciliul de pe Nebraska Avenue, Philby își scria propriile notițe, pentru alți ochi.

*

Lui Philby îi plăcea să descrie serviciile secrete sovietice ca pe o organizație de o eficiență neegalată. În realitate, Centrul de la Moscova era deseori copleșit de cârpăceli birocratice, inerție și incompetență, precum și de epurări sângeroase intermitente. Înainte de sosirea lui Philby, avanpostul spionajului sovietic din Washington trecuse printr-o perioadă de turbulențe „haotice” 50, soldate cu retragerea succesivă a doi *rezidenți*. La început, Philby nu avea contact direct cu spionii sovietici din SUA, preferând să trimită orice informații prin Guy Burgess, aflat la Londra, așa cum făcuse și din Istanbul. În cele din urmă, la patru luni de la sosirea lui Philby, Moscova s-a trezit și și-a dat seama că ar trebui să aibă mai multă grijă de spionul veteran.

Pe 5 martie, un tânăr a coborât de pe vasul *Báthory*, proaspăt ajuns în portul New York din Gdynia, Polonia, în pașaportul său scria că era cetățean american de origine poloneză, pe nume Ivan Kovalik; numele său adevărat era Valeri Mihailovici Makaiev, ofițer în serviciile sovietice de informații, în vârstă de treizeci și doi de ani; primise ordin să se stabilească la New York sub acoperire și să aranjeze o metodă prin care Philby să poată ține legătura cu Centrul de la Moscova. Makaiev a obținut repede o slujbă de profesor de compoziție muzicală la Universitatea din New York și a început o aventură cu o dansatoare poloneză care avea o școală de balet în Manhattan. Makaiev era un bun muzician, un romantic fascinat de natură, dar era un ofițer de caz incompetent. Șefii lui îi oferiseră 25.000 de dolari pentru misiune, pe care el a început să-i cheltuie, în mare parte, pentru el însuși și pentru balerină. În cele din urmă, el i-a transmis lui Philby că sosise. S-au întâlnit în New York, iar proaspătul ofițer de caz al lui Philby i-a înmănat un aparat foto pentru fotografiat documente. S-au

întâlnit apoi în diverse locuri între New York și Washington, în Baltimore sau Philadelphia. După nouă luni, Makaiev reușise să creeze două canale de comunicare cu Moscova, folosindu-se de un marinar finlandez pe post de curier și o rută poștală printr-un agent din Londra. Sistemul era lent și greoi; Philby se temea de întâlnirile față în față și nu era deloc impresionat de noul ofițer de caz; pe Makaiev îl interesa mai mult baletul decât spionajul. Philby oferea Moscovei mai multe informații valoroase decât avea s-o facă vreodată în viață, însă nu avusese niciodată un supraveghetor mai incompetent.

Frank Wisner, ofițerul CIA care se ocupa de operațiunile cu insurgenți în spatele Cortinei de Fier, era uimit: orice încercare de a submina comunismul prin crearea tainică a rezistenței în cadrul URSS și în sateliții Uniunii părea să meargă incredibil de prost. Dar Wisner – sau „The Whiz”*, după cum îi plăcea să fie cunoscut – refuza să se lase descurajat sau să schimbe tactica. În ciuda startului dezamăgitor, operațiunea albaneză avea să continue. „O să reușim data viitoare” 51, i-a promis Wisner lui Philby.

Prescurtare atât a numelui propriu Wisner, cât și a substantivului comun wizard – vrăjitor în limba engleză (n.tr.)

Dar nu le-a ieșit. Dimpotrivă, a continuat să meargă prost și nu doar în Albania. Fondurile, echipamentul și armele erau trimise către rezistența anticomunistă din Polonia, care s-a dovedit a fi doar un paravan organizat de serviciile secrete sovietice. Anticomuniști lituanieni, estonieni și armeni erau recrutați, apoi parașutați în țările de baștină din avioane americane și britanice; ruși filoțariști și naționaliști erau trimiși să continue lupta împotriva bolșevicilor. Aproape toți dispăreau în mod misterios... Agenții noștri se parașutau, înaintau pe apă, pe jos sau cu bărcile, spunea un fost ofițer CIA. Practic, toate aceste operațiuni erau eșecuri totale... toate s-au terminat prost/652 CIA și MI6 se țineau una pe cealaltă la curent în

pravința locului și momentului exact când echipele lor intrau în acțiune, ca să evite suprapunerile și confuzia. Philby, ca ofițer de legătură la Washington, răspundea de transmiterea „coordonatelor temporale și geografice” 53 de la o agenție de informații la alta, apoi la următoarea. Ucraina era considerată un teren deosebit de fertil pentru o revoltă, un grup de rezistență fiind deja înființat și activ în munții Carpați. În 1949, prima echipă instruită de britanici și formată din insurgenți ucraineni a fost trimisă în luptă cu echipamente radio. Nu s-a mai aflat nimic despre ei. Alte două echipe au urmat după un an, apoi alte trei unități de câte șase oameni au fost parașutate în locuri de întâlnire din Ucraina și de dincolo de granița poloneză. Cu toții au dispărut. „Nu știu ce s-a întâmplat cu grupurile implicate, a notat Philby ulterior, cu o ironie nemiloasă. Dar pot să fac o presupunere informată”. 54

Nicio incursiune nu a fost mai catastrofală, mai lipsită de valoare ca Operațiunea „Valuable”. Neînfricați, britanicii au continuat să instruiască „pitici” în Malta, iar CIA a înființat o tabără de pregătire separată, într-o vilă împrejmuată de ziduri de lângă Heidelberg. „Știam că aveau să se răzbune pe familiile noastre, a spus un recrutar, dar aveam speranțe mari”. 55 În același timp, MI6 se pregătea să arunce mii de broșuri de propagandă deasupra Albaniei din baloane cu aer cald și fără piloți: „Băieții de la Londra își imaginau o ploaie de foi volante deasupra orașelor albaneze, foi prinse din zbor de mii de albanezi care aveau să le citească și să se pregătească de eliberare” 56. Primii parașutiști au fost aduși în zbor de foștii piloți polonezi ai RAF la sfârșitul anului 1950, traversând spațiul albanez la o înălțime de numai șaiszeci de metri, ca să evite radarele.

Forțele comuniste erau pregătite și-i așteptau. Cu două zile mai înainte, sute de polițiști de securitate veniseră în zona de aterizare. În fiecare sat se afla câte un polițist. Știau chiar și numele insurgenților care soseau. O parte din parașutiști au fost uciși la aterizare, alții au fost

capturați. Doar câțiva au scăpat. Următorul transport, în iulie, a fost și mai dezastruos. Un grup de patru parașutiști a fost secerat imediat; un altul a fost înconjurat, doi oameni au fost uciși și doi capturați; ultimul grup, de patru persoane, s-a refugiat într-o casă și s-a baricadat înăuntru. Poliția a dat foc clădirii și oamenii au ars de vii. Luptători antrenați de britanici au continuat să intre clandestin în Albania, unii pe apă, alții pe uscat, de-a lungul graniței cu Grecia, fiind însă interceptați ca și predecesorii lor. Între timp, membrii Sigurimi¹⁵ au început să aresteze rudele și prietenii insurgenților. Un nume de familie comun era suficient ca să stârnească bănuieli. Pentru fiecare partizan, aproximativ patruzeci de persoane erau împușcate sau aruncate în închisoare. Doi prizonieri au fost „legați de un jeep și târați pe străzi până când nu a mai rămas din trupul lor decât un stârv însângerat” 57 Se pare că o mână de luptători au scăpat și au trimis mesaje prin radio, cerându-le americanilor și britanicilor să mai trimită trupe. De-abia mai târziu a ieșit la iveală faptul că Sigurimi făcea uz de un tertip clasic: mesajele erau trimise de prizonierii forțați să dezvăluie codurile și să le transmită cu pistolul la cap. „Faimoasa noastră emisie radio a provocat eșecul umilitor al planurilor dușmanului străin, se lăuda Enver Hoxha. Bandele de criminali lanșați cu parașuta sau infiltrați pe lângă graniță la cererea noastră au venit ca niște miei la tăiere”. 58

Mai târziu s-au desfășurat procese politice intentate supraviețuitorilor capturați – spectacole de propagandă, în care acuzații torturați și aproape incoerenți se autocondamnau și-i blestemau pe susținătorii capitaliști înainte de a primi sentințe lungi de executat în închisoare, din care puțini au mai scăpat cu viață.

La Londra și la Washington, pe măsură ce operațiunile treceau de la eșecuri la calamități, moralul scădea și bănuielile creșteau. „Era limpede că pe undeva se scurgeau informații, spunea un ofițer CIA. Am avut mai

15 Poliția secretă din Albania (n.tr.)

multe ședințe în care am încercat să descoperim unde se făceau greșelile. A trebuit să ne întrebăm cât timp mai eram dispuși să-i trimitem pe oamenii aceștia la moarte”. 59 Englezii dădeau vina în taină pe americani și viceversa. „Sistemul nostru de securitate este foarte, foarte bun” 60, insista colonelul Smiley.

De fapt, secretul din jurul operațiunii nu era deloc sigur. Spionii sovietici se infiltraseră nu numai în grupurile de emigranți albanezi din Europa, ci și în orice comunitate de exilați nemulțumiți. Prin intermediul contactelor sale din Italia, James Angleton a aflat că Operațiunea „Valuable” fusese „complet compromisă” 61 încă de la început: spionii italieni urmăriseră *Stormie Seas* din clipa în care pornise spre Albania. Până și ziariștii au aflat despre toată povestea. Odată cu interceptarea primilor partizani, autoritățile albaneze erau, firește, pregătite pentru următorii. Operațiunea avea probleme încă din faza de concepere: Hoxha era mai bine înrădăcinat, iar opoziția mult mai slabă decât își imaginaseră serviciile secrete anglo-americane. Cei care puseseră la cale operațiunea crezuseră, pur și simplu, că, Albania avea să cadă din arborele imperial sovietic ca o prună coaptă și că aveau să urmeze și alte fructe” 62. Din păcate, s-au înșelat.

Poate că Operațiunea „Valuable” ar fi eșuat și fără Philby, dar nu într-un totu, nu atât de sângeros. Privind retrospectiv, inițiatorii știau pe cine să dea vina pentru eșecul jenant și absolut. „Fără îndoială că Philby nu doar a informat Moscova despre planurile generale ale britanicilor și americanilor, scria istoricul CIA Harry Rositzke, ci le-a oferit și detalii despre trimiterea fiecărei echipe de agenți înainte ca acestea să ajungă în Albania/463 Iun Modin, supraveghetorul NKVD de la Londra care trimitea mesajele lui Philby la Moscova, era la fel de explicit: „Ne-a oferit informații vitale despre numărul celor implicați, despre ziua și momentul aterizărilor, despre armele pe care le aduceau și planul exact de acțiune... sovieticii au transmis imediat

informațiile de la Philby către albanezi, care au pus la cale ambuscade” 64.

Mai târziu, Philby se lăuda cu ce făcuse: „Agenții pe care i-am trimis în Albania erau oameni înarmați, hotărâți să ucidă, să saboteze și să asasineze. Erau la fel de pregătiți ca mine să verse sânge în slujba unui ideal politic. Știau ce riscuri își asumă. Eu serveam interesele Uniunii Sovietice și acele interese cereau ca acești oameni să fie înfrânți. În privința faptului că am ajutat la înfrângerea lor, chiar dacă acest lucru le-a provocat moartea, nu am niciun regret” 65

Nu vom ști niciodată numărul exact al morților: au pierit între o sută și două sute de luptători albanezi; dacă luăm în considerare familiile lor și alte victime ale represaliilor, cifra este de ordinul miilor. Câțiva ani mai târziu, cei care i-au lansat pe insurgenții albanezi condamnați au ajuns la concluzia că, în decursul a doi ani de prânzuri luate împreună, James Angleton „i-a dat lui Philby, la un pahar, coordonatele exacte ale fiecărei zone de aterizare alese de CIA în Albania” 66.

În miezul acestei tragedii se afla o prietenie apropiată și o mare trădare. Prânzul la restaurantul Harvey's avea să coste destul de scump.

10

ODISEEA LUI „HOMER”.

Petrecerea anuală de Ziua Recunoștinței organizată la reședința familiei Angleton în anul 1950 nu a fost tocmai cumpătată. Jim și Cicely Angleton au invitat tot clanul Philby în casa lor din Arlington pentru cina la care se servea curcan și alte bunătăți. Printre ceilalți musafiri se afla și Wilfred Mann, fizician la Departamentul de științe al ambasadei britanice. Potrivit anumitor surse, William E. Colby, viitorul șef al CIA, era, de asemenea, de față. Cei patru bărbați erau implicați în cursa tot mai accelerată de înarmare nucleară și în spionajul desfășurat cu această ocazie. Uniunea Sovietică realizase primul test nuclear cu un an mai devreme, din cauza, în parte, a spionilor

Moscovei care se infiltraseră în programul atomic din Occident. Interceptările făcute prin intermediul Operațiunii „Venona” au dus la identificarea unuia dintre spionii URSS la laboratoarele din Los Alamos, Klaus Fuchs, fizician nuclear născut în Germania. Atunci când s-a strâns lațul în jurul lui Fuchs, Philby a alertat Centrul din Moscova, însă era prea târziu ca să-l mai salveze: acesta mărturisise la interogatoriu și acum executa o sentința de paisprezece ani. Alți câțiva spioni sovietici au fost avertizați că se aflau, de asemenea, în pericol. Mai mulți au fugit. Doi dintre cei care nu au fugit erau Julius și Ethel Rosenberg, organizatorii unei rețele sovietice de spioni în New York. Aceștia au fost executați în 1953.

Spionii mureau. Președintele Truman cerea o creștere a înarmării pentru a opri influența sovietică tot mai mare la nivel mondial. Se vorbea despre un război nuclear, iar serviciile de informații din Occident erau prinse într-un conflict din ce în ce mai sângeros cu rivalii lor sovietici. Taberele opuse din acest război secret erau așezate la masa din casa Angleton, însă niciun indiciu de neînțelegere nu părea să le strice ocazia fericită când Philby li s-a alăturat prietenilor săi și a formulat omagii îmbibate cu alcool pentru belșugul Americii. „Jim și Kim țineau foarte mult unul la altul, a declarat Cicely Angleton. Toți îl plăceau”. 1 Philby avea doar treizeci și opt de ani, dar părea mult mai în vârstă. Trăsăturile lui aveau un aspect îmbătrânit. Avea ochii la fel de strălucitori și atrăgători, dar pungile de sub ei deveneau tot mai grele, iar prânzurile de la Harvey se începeau să lase urme pe talia lui. „După un an în care am ținut pasul cu Angleton, scria el, am urmat sfatul unei prietene mai vârstnice și am trecut la dietă, ajungând de la 82 kg la 69 kg în trei luni”.

2

Erau vremuri agitate la Washington, capitala tânără și puternică fiind scăldată în bogăție și încredere în sine. Philby se mișca lejer printre liderii acestei noi ordini mondiale, o prezență caldă și reconfortantă între

participanții la Războiul Rece. Philby nu era un om lacom, însă nu-i lipsea nimic. „Dacă ai mulți bani, medita acest comunist neștiut aflat în inima puterii capitaliste, îți poți organiza viața într-un mod destul de plăcut”. 3 Viața lui Philby nu ar fi putut fi organizată mai plăcut decât era deja. îl îndemna pe Nicholas Elliott să vină în vizită. „Cu cât aveam mai mulți oaspeți la Washington, nota el, cu atât puneam mâna pe mai mulți spioni”. 4 Și Philby voia să aibă la mână orice spion.

La suprafață, Philby părea la fel de calm și amabil ca întotdeauna, însă în interior își făcea loc o sămânță de neliniște. Împunsătura pe care o simțise la aflarea veștii că un spion sovietic fusese descoperit în ambasadă în perioada războiului a devenit și mai chinuitoare în iunie 1950, când decriptările Operațiunii „Venona” au dezvăluit „o rețea valoroasă de agenți” 5 care activa în Marea Britanie în 1945, inclusiv un spion „deosebit de important” 6 cu numele de cod „Stanley” Spărgătorii de coduri câștigau teren în fiecare zi. Philby a decis să facă o vizită centrului de decodificare al guvernului SUA în Arlington Hall, Virginia. Meredith Gardner, șefa Proiectului „Venona”, l-a primit pe Philby în laboratorul secret al cuvintelor, amintindu-și mai târziu de atenția stranie cu care observase englezul echipele de decriptare la lucru, muncind la imensul puzzle al spionilor. „Sigur că Philby urmărea totul cu multă atenție, dar nu a spus nicio vorbă, nici măcar una”. 7 Acesta știa că un singur cuvânt care să-l identifice ca fiind „Stanley” era de ajuns să-l distrugă.

O anchetă comună, condusă de FBI și MI6, nu reușise încă să-l identifice pe spionul cu numele de cod, „Jiomer” Anchetații păreau convinși că informatorul din ambasada britanică trebuia să fie un angajat local, un om de serviciu sau servitor, deși informațiile transmise de „Homer” erau de calitate superioară. După plecarea lui de la Washington în 1948, Donald MacLean ajunsese la Cairo pe post de consilier și șef al arhivei la ambasada britanică. Felul lui de a se comporta devenise tot mai bizar din

pricina stresului provocat de viața dublă, însă nimeni nu-și putea imagina că acest diplomat englez, cultivat și politicos, ar putea fi spion pentru Rusia. MacLean era fiul unui fost ministru de Cabinet, produsul unei școli particulare cu internat și al Universității Cambridge, membru al Clubului Reformei. Așadar, era ferit de bănuieli, după cum spunea Philby, prin „blocajul mental autentic care se încăpățâna să creadă că membrii respectați ai nomenclurii nu puteau face asemenea lucruri” 8. Dar această presupunere nu avea să-l păzească la nesfârșit. Pe măsură ce anchetatorii săpau mai adânc, Philby îi informa pe cei de la Moscova în legătură cu progresul lor... Ar trebui ca MacLean să rămână în post cât mai mult posibil”, au răspuns cei de la Centru, menționând că ar putea fi necesar să-l extragă „înainte să fie prins în laț” 9

Philby a întins plasa de protecție, știind că dacă decriptările de la „Venona” îl demascau pe MacLean, atunci toți asociații lui aveau să devină suspecti și pista avea să ducă, în final, la el. Le-a indicat discret celor din MI5 că ar dori să-și extindă răspunderile de la Washington, pesemne ca să îmbunătățească eficiența, însă, în realitate, dorea să se asigure că poate monitoriza mai îndeaproape ancheta în cazul „Homer” „Cu siguranță, are impresia că nu dispune de suficientă libertate, spunea Guy Liddell de la MI5. Mi s-a părut că-mi sugerează pe ocolite că nu este, de fapt, necesar să avem un reprezentant la Washington și că se poate descurca singur cu toate/410 Șeful de la contraspionaj s-a opus ofertei subtile a lui Philby de a reprezenta și MI5, și MI6, dar nu pentru că ar fi bănuît cumva care era adevărata sa intenție. Philby a insistat și pe lângă „C” la Londra să-l anunțe dinainte dacă se făcea vreun progres în decodificare, „ca să avem timp să-l studiem” 11; și, dacă era cazul, să aibă mai mult timp să fugă.

Căsnicia lui Philby avea din nou probleme serioase. Clanul Philby creștea, însă în timp ce Philby îi povestea lui Nicholas Elliott despre „mândria părintească de a fi tatăl a

cinci copii” 12, sosirea altui copil a sporit povara lui Aileen, care dădea din nou semne de instabilitate. Acum bea aproape la fel de mult ca soțul ei. Relația lor a suferit o nouă lovitură odată cu sosirea unei scrisori de la Guy Burgess, care vestea cu bucurie: „Am o veste șoc pentru tine. Tocmai am fost numit pe post la Washington” 13. Burgess dorea să stea la soții Philby „câteva zile” 14, cât își căuta o locuință. Aileen era îngrozită. „Îl cunosc prea bine, scria ea unor prieteni. Nu va pleca niciodată din casa noastră”. 15

Burgess era încă la Ministerul de Externe, deși rămâne un mister modul în care a reușit să-și păstreze slujba în acea instituție serioasă și respectabilă. Pe parcursul unei cariere mai degrabă pătate decât pestrițe, lucrase în Departamentul de știri, ca asistent al ministrului secretar de stat din Ministerul de Externe și în Departamentul pentru Orientul îndepărtat. În tot acest timp, a transmis rușilor toate documentele secrete pe care a reușit să pună mâna, scoțându-le seara și aducându-le înapoi dimineata, după ce fuseseră copiate de sovietici. Burgess era la fel de amuzant ca întotdeauna, precum și o năpastă curată: se lăuda cu legăturile lui printre spioni, fără să încerce să-și ascundă homosexualitatea promiscuă, lăsând haos în urma lui. De obicei era beat și deseori jignitor, mai ales cu oamenii importanți. Nu-și plătea facturile, stârnea încăierări, dădea de gol ofițerii MI6 în locuri publice și chiar a tras o beție în Gibraltar atât de cruntă încât un ofițer MI5 din zonă a rămas impresionat: „Cred că nici în Gibraltar n-am văzut pe cineva care să bea atâta tărie într-un timp atât de scurt” 16. Cu altă ocazie, s-a luat la bătaie cu un coleg de la Ministerul de Externe, a căzut pe niște trepte de marmură de la Clubul Regal de Automobilism și a suferit o fractură craniană, după care comportamentul lui a devenit și mai șocant. Burgess era permanent în pericol de a fi concediat. Cu toate acestea, a fost numit ofițer de informații la ambasada britanică din Washington, o slujbă care necesita delicatețe și tact și

pentru care era complet nepotrivit. În mod ridicol, Guy Liddell insista că acesta „nu era genul de persoană care să transmită în mod voit informații confidențiale persoanelor neautorizate” 17. Toți sperau că „excentricitățile” 18 lui Burgess (eufemism pentru homosexualitate) aveau să fie mai puțin evidente în SUA. Însă șeful securității de la Ministerul de Externe l-a avertizat pe Sir Robert Mackenzie, ofițerul de securitate de la ambasada din Washington, că, întrucât Burgess era în oraș, trebuia să fie pregătit pentru escapade și mai grave. Se spune că Mackenzie ar fi murmurat: „Cum adică *mai grave*? Cu capre?” 19

Dacă venirea lui Burgess la Washington îi îngrijora pe unii dintre angajați, pe Aileen, pur și simplu, o îngrozea, însă Philby insista că vechiul său prieten trebuia primit cum se cuvine și că putea locui în subsolul casei lor. Aileen s-a împotrivit, așa că a urmat o ceartă înveninată, pe care amândoi i-au raportat-o de îndată lui Elliott în Elveția; acesta a spus: „Cunoscând problemele care aveau să urmeze inevitabil – și amintindu-mi orgiile homosexuale și alcoolice ale lui Burgess de când locuise cu ei în Istanbul –, Aileen s-a împotrivit acestui lucru, dar în final a cedat (ca de obicei) în fața dorinței lui Philby” 20. Burgess a ajuns în capitala SUA, apoi în căminul familiei Philby, ca un meteorit volatil și deosebit de distrugător. „Au urmat inevitabilele scene de beție și scandal, scria Elliott, punându-le mariajul la grea încercare”. 21

Philby a descris mai târziu decizia lui de a-l primi pe Burgess ca pe un act de loialitate. Fuseseră prieteni peste douăzeci de ani, descoperiseră comunismul împreună și rămăseseră în serviciul Moscovei. Burgess era acum unul dintre puținii oameni cu care Philby putea vorbi deschis. I-a asigurat pe cei de la ambasadă că avea „să stea cu ochii” 22 pe renegat – o sarcină care era, oricum, aproape imposibilă, totuși ceva mai ușoară cu acest om sub acoperișul său. Philby își avea propriile interese pentru primirea lui Burgess la Washington. Ca ofițer de informații,

Burgess putea călători liber fără să stârnească discuții; putea, astfel, să facă pe curierul, preluând informații de la supraveghetorul sovietic al lui Philby, Valeri Makaiev, în New York. La scurt timp de la sosirea lui Burgess, Philby i-a povestit despre căutarea lui „Homer” și despre riscul major de demascare a lui MacLean, care putea mărturisi totul, lucru care ar fi putut avea consecințe catastrofale.

Philby nu-l văzuse pe MacLean de la sfârșitul războiului, însă prietenia lor inițială nu ar fi fost greu de dovedit: Burgess îl cunoștea mai bine pe MacLean și era prieten apropiat al lui Anthony Blunt; asocierea dintre Burgess și Philby era evidentă; și Blunt păstra legătura cu MacLean. Dacă MacLean ceda, MI5 putea stabili rapid legăturile dintre spioni, iar lanțul bănuielilor urma să ajungă, în cele din urmă, la Philby.

MacLean o lua razna cu o viteză fantastică. Încercase să-și convingă supraveghetorul sovietic că nu mai dorea să fie spion pentru URSS, fără să-și dea seama că acesta nu era genul de club din care să te retragi. Moscova i-a ignorat, pur și simplu, cererea. În mai 1950, stresul a devenit mult prea mare pentru el: s-a îmbătat, a distrus apartamentul din Cairo unde locuiau două secretare de la ambasada SUA, le-a sfâșiat lenjeria și a aruncat o oglindă mare de perete, spărgând o cadă masivă în două. A fost trimis acasă, lăsat în grija unui psihiatru de pe Harley Street și apoi, în mod uimitor, după o scurtă perioadă de tratament, promovat ca șef al Departamentului pentru SUA de la Ministerul de Externe. Se pare că nici măcar sfâșiatul chiloților în stare de beție și de dezechilibru psihic nu putea să împiedice avansarea în serviciile diplomatice britanice dacă omul era „de tipul potrivit” însă lista cu suspecti devenea tot mai scurtă, o listă pe care apărea și numele lui MacLean. Era cu adevărat în pragul unei căderi nervoase. Dacă MI5 îl lua la interogatoriu, cu siguranță era capabil să cedeze. Cu Burgess ca intermediar, Philby era acum sigur de „o linie garantată de comunicare cu Moscova” 23 când și dacă izbucnea criza.

Odată instalat în casa familiei Philby, Burgess a început să se comporte ca de obicei. Hălăduia prin Washington, lăudându-se cu diversele sale cunoștințe celebre, stârnind încăierări, bând în neștire și lăsându-i pe alții să plătească pentru asta. Purta o haină veche de stofa, se ferea de săpun și declara înguramare că - americanii erau incapabili de dezvoltare intelectuală. Philby i l-a prezentat pe Burgess lui Angleton ca „pe cel mai mare istoric de la Cambridge din generația sa” 24. (Oricine îi cunoaște pe istoricii de la Cambridge poate să confirme că obiceiurile lui Burgess nu erau în deplină contradicție cu această afirmație.) Cu siguranță, era extraordinar de jenant. Câteva zile mai târziu, Burgess s-a apropiat de masa lui Angleton la Restaurantul Occidental, s-a așezat fără să aștepte invitație și a cerut un pahar cu „cel mai ieftin whisky” 25 Avea „o ținută ieșită din comun, și anume o haină albă de marinar englez, murdară și pătată. Era beat, neras și, după aspectul ochilor, nu se spălase după ultimul pui de somn” 26. Burgess s-a lansat în descrierea unui plan nebunesc de a importa haine de tipul celei purtate de el, pentru a le vinde și a scoate „profiteri extraordinare” 27 la New York. Apoi i-a cerut lui Angleton să-l plimbe cu mașina lui Oldsmobile, iar în final l-a rugat pe ofițerul CIA să-i împrumute niște bani. Apoi a plecat. Nu exista vreo dovadă că acest comportament i se părea reprobabil lui Angleton. Îi plăceau englezii excentrici și orice prieten al lui Philby era și prietenul lui.

Pe 19 ianuarie 1951, Philby a luat o decizie crucială: soția lui era deprimată, prietenul său periculos se împleticea prin Washington, iar viitorul său era nesigur, așa că a hotărât să dea o petrecere acasă. Conform părerii generale, a fost o petrecere îngrozitoare.

Philby i-a invitat pe toți oamenii importanți din serviciile secrete americane: pe soții Angleton, desigur, pe Robert Lamphere, vânătorul de spioni de la FBI, precum și pe soții Mann și alții. Erau de față și Bill Harvey, fost agent FBI, însărcinat acum cu contraspionajul la CIA, și soția sa

ultrasensibilă, Libby. Harvey, ambițiosul originar din Ohio, era inteligent, dar și un „alcoolic buhăit, cu manierele unui polițist corupt și nostim dintr-un roman de Raymond Chandler” 28. Soții Harvey mai luaseră parte la o petrecere acasă la familia Philby, în urma căreia Bill Harvey sfârșise prăbușit pe masă, în stare de inconștiență.

Seara a început, ca de obicei, cu Martini servit din carafa. Atmosfera era tensionată. Cicely Angleton a remarcat că Bob Lamphere era singurul oaspete care nu fuma. „Ce fel de impuls freudian te face să nu fumezi?” 29 a întrebat ea cu șiretenie. Beau cu toții în mod constant, iar Libby Harvey își pierdea deja echilibrul. După cină (nimeni nu și-a putut aminti mai târziu ce s-a spus sau ce s-a servit), oaspeții au trecut la whisky. În acel moment, Burgess a dat buzna pe ușă. Era răvășit, beat și gălăgios și dornic să tulbure apele. Libby a sărit în picioare la sosirea lui, l-a încolțit și i-a cerut să deseneze o caricatură având-o pe ea ca model. Burgess se pricepea să schițeze, iar caricaturile lui deveniseră un lucru de admirat în circuitul petrecerilor de la Washington. Burgess ezita. Libby, amețită, a insistat. În cele din urmă, sătul de sâcăiala ei, a luat un carnet și un creion și a început să deseneze. După câteva minute, zâmbind misterios, i-a înmănat caricatura.

Din nefericire, opera lui nu a supraviețuit, dar conținutul a fost descris de martori. Femeia din imagine era, neîndoielnic, Libby Harvey, deși fața ei era „distorsionată în chip hidos” 30, însă nu fața era principala atracție a desenului: rochia îi era ridicată pe talie, avea picioarele depărtate și sexul dezgolit. Libby l-a privit, a țipat și a izbucnit în lacrimi. Bill Harvey i-a tras un pumn lui Burgess. S-a stârnit vacarmul. Soții Harvey au plecat supărați.

Incidentul i se părea teribil de amuzant lui Burgess. Philby nu era de aceeași părere. „Cum ai putut? Cum ai putut?” 31 a întrebat el înainte de a se prăbuși pe canapea. Aileen s-a retras în bucătărie, hohotind de plâns. Înainte de a pleca, Angleton și Mann au mai rămas puțin în fața

casei cu numărul 4 100 de pe Nebraska Avenue, ca doi adolescenți după o ceartă, discutând despre ceea ce Angleton numea „un dezastru social” 32.

Philby le-a trimis apoi soților Harvey o scuză „consistentă” 33 pentru comportamentul jignitor al lui Burgess.

„S-o lăsăm baltă!” 34, a spus Bill Harvey nemulțumit, însă Harvey n-a făcut, de fapt, asta niciodată.

Câteva săptămâni mai târziu, la Arlington Hall s-a făcut descoperirea la care sperau spărgătorii de coduri și de care se temea Philby: Meredith Gardner a decodificat, în sfârșit, un mesaj din iunie 1944, care menționa că spionul „Homer” avea soția însărcinată și că aceasta stătea cu mama ei în New York. Melinda, soția americană a lui MacLean, era gravidă în 1944; mama ei, bogată și divorțată, locuia în Manhattan; așadar, „Homer” trebuia să fie Donald MacLean.

Vestea acestei descoperiri a ajuns la Londra, după care s-a întors la Philby, în Washington. Era acum mai aproape de demascare decât fusese atunci când Volkov amenințase să-i dezvăluie identitatea, în 1945. Însă timpul era de partea lui. Încă nu erau dovezi care să facă legătura directă între el și MacLean, iar cei doi nu se mai întâlniseră de ani de zile. Mai mult decât atât, în loc să-l aresteze imediat pe MacLean, MI5 a ales să aștepte și să îl supravegheze, sperând să mai adune și alte dovezi. Materialul obținut de „Venona” era, pur și simplu, prea secret ca să fie folosit în instanță: punându-i microfoane în telefon, în birou, interceptându-i scrisorile și punându-l sub urmărire, MI5 spera să-l prindă pe MacLean în contact direct cu supraveghetorul său rus. Însă serviciile de securitate sufereau probabil de un soi de paralizie, care afectează instituțiile când se confruntă cu o situație profund jenantă, posibil distructivă și întru totul fără precedent. MacLean, cel mai important spion depistat vreodată în guvernul britanic, avea să mai rămână în libertate vreme de cinci săptămâni.

Philby i-a raportat imediat veștile proaste lui Makaiev, cerând ca MacLean să fie scos din Marea Britanie înainte de a fi interogat și de a compromite toată rețeaua de spioni din Regatul Unit – și, mai ales, pe Philby. Însă MacLean era supravegheat îndeaproape, așa că organizarea evadării lui era o sarcină delicată, fiindcă orice legătură directă cu sovieticii putea duce la arestarea sa imediată. Philby a ajuns la concluzia că mesagerul ideal era la îndemână, în persoana neîngrijită și cu reputație proastă a lui Guy Burgess, a cărui carieră diplomatică era cât pe ce să se sfârșească, aproape literalmente, cu un accident de mașină. Fie voit, fie întâmplător, a primit trei amenzi pentru viteză într-o singură zi, gonind prin Virginia într-un Lincoln decapotabil; a susținut de fiecare dată că are imunitate diplomatică, a insultat doi polițiști care l-au oprit și a primit muștrări oficiale și mânioase atât de la Departamentul de Stat, cât și de la guvernatorul statului Virginia. Nu era vorba chiar de capre, dar pentru ambasador a fost picătura care a umplut paharul. Căzut în dizgrație, dar fără a se căi vreun pic, Burgess a fost sfătuit să se întoarcă imediat la Londra. Philby avea să declare mai târziu că rechemarea lui Burgess a fost un scenariu regizat cu grijă; cel mai probabil a fost, de fapt, o întâmplare norocoasă, însă, oricum ar fi fost, părea ocazia ideală de a-l avertiza pe MacLean că trebuia să fugă la Moscova.

În noaptea dinaintea plecării lui Burgess, cei doi spioni au luat cina la un restaurant chinezesc din centrul orașului Washington, ales pentru că avea separeuri și muzică de fond, care putea să împiedice pe oricine să tragă cu urechea. Au repetat planul: Burgess avea să ia legătura cu sovieticii la Londra, apoi să-l viziteze pe MacLean la birou și, în timp ce discutau diverse lucruri, să-i dea o foaie de hârtie, aranjând astfel locul și momentul întâlnirii. Burgess nu fusese concediat oficial, așa că nu aveau să apară bănuieli dacă ofițerul de informații abia întors de la Washington îi dădea raportul șefului

Departamentului american. Sovieticii aveau apoi să aranjeze evadarea lui MacLean. „Să nu pleci și tu!” 35, a spus Philby, glumind doar pe jumătate, când l-a condus pe Burgess la Union Station. Însă acesta era incapabil din fire să facă tot ce i se spunea.

Burgess a ajuns înapoi în Anglia pe 7 mai 1951, după care l-a contactat pe Anthony Blunt, care i-a trimis un mesaj lui Iuri Modin, supraveghetorul rus al rețelei de la Cambridge. „Avem probleme grave, a raportat Blunt. Guy Burgess s-a întors în Londra. «Homer» va fi arestat... E o chestiune de zile, poate doar de ore...” 36 „Donald e acum într-o stare atât de proastă, încât sunt sigur că va ceda în clipa în care va fi arestat”. 37 Modin a transmis mesajul mai departe la Moscova și a primit răspuns de îndată: „Suntem de acord să organizezi dezertarea lui MacLean. Îl vom primi aici și-i vom oferi tot ce are nevoie” 38.

Absolvent al Academiei de Marină din Leningrad, Iuri Modin nu avea, după părerea lui, „nicio înclinație pentru ocupația de spion” 39 Dar era foarte bun la asta. Moștenise rețeaua de la Cambridge într-un moment în care aceasta se dezintegra, însă se descurcase cu alcoolismul lui Burgess și instabilitatea lui MacLean cu tact și competență. Totuși, trimiterea lui MacLean la Moscova era de departe cea mai mare provocare cu care se confruntase.

Unitatea de supraveghere a MI5, A4, era cunoscută drept „Observatorii” în 1951, număra aproximativ douăzeci de bărbați și trei femei. Majoritatea erau foștii polițiști din Unitatea Specială, selectați pentru vederea lor foarte bună, auzul perfect și înălțimea medie („bărbații care sunt prea scunzi... ies în evidență la fel de mult ca bărbații înalți” 40, a declarat șeful „Observatorilor”). Trebuiau să poarte impermeabile și pălării moi de fetru și să comunice unii cu alții prin semne. Stăteau la colțurile străzilor, privind și încercând să nu sară în ochi. Pe scurt, arătau exact ca niște agenți de supraveghere. După terminarea războiului, A4 rămăsese cu ochii pe sediul

serviciilor secrete sovietice din Kensington Palace Gardens, iar rușii, la rândul lor, continuaseră să-i urmărească pe ei. Modin știa că „Observatorii” nu lucrau seara sau în weekend. Mai știa și că supravegherea lui MacLean nu depășea limitele Londrei, căci MI5 se temea că un om cu pălărie de fetru se putea da de gol în peisajul provincial. MacLean locuia în Tatsfield, în zona rurală Kent, și făcea naveta cu trenul la Londra. „Observatorii” îl urmăreau în timpul zilei, însă, după cum a remarcat Modin, „cinci oameni de la MI5 se uitau cum ieșea trenul din stația Victoria, apoi plecau acasă ca niște funcționari cumiți.

Nu era nimeni la Tatsfield care să continue urmărirea” 41. Modin credea că MacLean avea să fie arestat luni, pe 28 mai. Vineri, pe 25 mai, în aceeași zi în care ministrul de externe și-a dat oficial acordul pentru interogarea lui MacLean, planul de evadare a fost pus în aplicare.

În seara respectivă, când MacLean tocmai împlinea treizeci și opt de ani, Burgess a apărut la el acasă în Tatsfield cu o mașină închiriată, cu bagajele făcute și două bilete dus-întors pe nume false pentru *Falaise*, o navă de croazieră care pleca în noaptea aceea spre Saint-Malo, în Franța. Își petrecuse ziua precedentă la club, vorbind în gura mare despre o excursie în Scoția cu noul lui iubit. Burgess a luat cina cu Donald și Melinda MacLean (care cunoștea planul), apoi cei doi bărbați au pornit spre Southampton într-o stare de încântare și neobișnuit de treji. Au ajuns cu câteva minute înainte de plecarea de la miezul nopții, au parcat mașina strâmb pe docuri și au alergat pe schela de acces la bord. Unul dintre muncitorii de la docuri a strigat după ei că lăsaseră portiera deschisă; „Ne întoarcem luni!” 42 i-a strigat Burgess. Probabil că și el credea ce spune.

Înainte ca Burgess să plece din Washington, Philby îl făcuse să-i promită că nu avea să fugă la Moscova cu MacLean. „Nu pleca odată cu el. Dacă faci asta, s-a zis cu

mine. Jură-mi că nu pleci". 43 însă Modin insistase că Burgess trebuia să-l însoțească pe MacLean. La început, Burgess s-a împotrivit. I-a spus că nu dorea să dezerteze, iar perspectiva traiului la Moscova i se părea absolut îngrozitoare. Dar în cele din urmă s-a învoit, crezând că îl putea duce pe MacLean la Moscova, după care avea să se întoarcă și să-și reia viața de până atunci. Sovieticii aveau însă alte planuri: Burgess și MacLean călătoreau cu bilet numai dus. După spusele lui Modin: „Centrul a ajuns la concluzia că nu aveam numai unu, ci doi agenți terminați. Burgess își pierduse în mare parte valoarea pe care o avea pentru noi... Chiar dacă își păstra slujba, nu ar mai fi putut transmite informații KGB-ului, așa cum făcea înainte. Era terminat” 44. Ceea ce rușii nu luaseră în considerare era impactul pe care această dublă dezertare avea să-l aibă asupra lui Kim Philby. Modin a recunoscut mai târziu că făcuse o greșală permițându-i lui Burgess să plece cu MacLean. În lumea spionajului, nimic nu trebuie să fie din întâmplare, dar în acest caz explicația lui Modin era probabil veridică: „Pur și simplu, s-a întâmplat... serviciile de informații fac uneori lucruri prostești” 45.

Falaise era căutată de adulterini bogați care voiau să-și ducă amantele într-o plimbare pe Canalul Mânecii. Nu se făcea controlul pașapoartelor și se puneau puține întrebări. Teoretic, vasul naviga în apropiere de coasta Franței, dar neoficial acosta mereu la Saint-Malo pentru câteva ore de vizitare a obiectivelor turistice și gustare a mâncării franțuzești. Nava acosta la 11.45 a doua zi. Burgess și MacLean și-au lăsat bagajul la bord, au coborât împreună cu ceilalți pasageri, apoi s-au îndepărtat furișându-se prin mulțime. Au mers cu un taxi până la gara din Rennes, de unde au luat trenul către Paris și încă unul spre Berna, în Elveția, unde Nicholas Elliott, neștiind de prezența celor doi fugari pe teritoriul său, lua cina la hotelul Schweizerhof.

Elliott considera că era unul dintre cele mai bune restaurante din Europa, care servea un *foie gras* deosebit

de bun. „N-am mâncat niciodată unul mai bun, insistă Elliott, nici măcar la Strasbourg/46 Șeful de sală, Theo, era unul dintre informatorii plătiți de Elliott, așa că reușea mereu să-i facă rost de o masă. Cina de sâmbătă seara la Schweizerhof devenise o tradiție pentru Elliott.

În seara de 26 mai, în timp ce Elliott își savura porția de *foie gras*, un taxi a oprit în fața ambasadei sovietice, la mai puțin de doi kilometri distanță. Elliott i-ar fi recunoscut pe ambii pasageri. Burgess fusese deseori invitat la petrecerile de la Harris, iar el, Philby și Elliott luaseră de multe ori cina împreună la restaurantul Pruniers din Piccadilly. Burgess candidase cândva pentru un post de profesor la Eton, dar a fost respins atunci când Claude Elliott a aflat cât de nepotrivit era pentru asta... Păcat că Ministerul de Externe nu s-a deranjat să facă o cercetare similară⁴⁷, a spus Elliott mai târziu, întristat. Și cu MacLean se întâlneau cu diverse ocazii.

După câteva ore, Burgess și MacLean au ieșit din ambasadă cu pașapoarte false, emise pe nume false. Au luat apoi trenul spre Zürich, unde s-au îmbarcat într-un avion către Stockholm, cu escală la Praga. Pe aeroportul din Praga, ajunși în siguranță în spatele Cortinei de Fier, cei doi au ieșit din sala de sosiri și au fost preluați de o mașină care-i aștepta.

Luni dimineața, „Observatorii” s-au uitat degeaba la trenul de Tatsfield care a intrat în Gara Victoria fără ca MacLean să fie printre pasageri. Ceva mai târziu, Melinda MacLean a sunat la Ministerul de Externe ca să anunțe că soțul ei plecase de acasă vineri seara cu un bărbat pe nume „Roger Styles” și că nu-l mai văzuse de atunci. Cei de la minister au sunat la MI5. Unitatea Specială a raportat că o mașină închiriată de Guy Burgess fusese abandonată la docurile din Southampton. Un val de groază a cuprins guvernul britanic.

Ministerul de Externe a trimis o telegramă urgentă către ambasadele și rezidențele MI6 din Europa, cu instrucțiunea de a-i aresta pe Burgess și MacLean „cu

orice preț și prin orice mijloace” 48. A fost emis un afiș cu persoane dispărute, care oferea descrierea fugarilor. „MacLean, 1, 92 m, statură normală, păr scurt, pieptănat pe spate, cărare pe stânga, ușor încovoiat, buze subțiri, picioare lungi și subțiri, ținută neglijentă, fumător și băutor înrăit. Burgess, 1, 79 m, statură zveltă, ten închis, păr negru și creț, cu fire grizonante, obraji bucălați, bărbierit proaspăt, degetele de la picioare întoarse spre interior”. 49 La Berna, Elliott le-a dat ordin propriilor „Observatori” să stea cu ochii pe ambasada sovietică. Unul dintre colegii săi a pregătit „o carafă cu whisky otrăvit” 50, în cazul în care apăreau spionii faimoși pentru setea lor și era nevoie să-i imobilizeze. Însă la Moscova deja se închinau pahare în cinstea celor doi fugari.

A doua zi dimineată, după descoperirea dispariției celor doi, o telegramă lungă și codificată a ajuns la ambasada britanică din Washington, marcată cu „Strict Secret”. Geoffrey Paterson, reprezentantul MI5 la Washington, l-a sunat acasă pe Kim Philby și l-a întrebat dacă i-o putea împrumuta pe secretara lui, Edith Whitfield, ca să-l ajute s-o descifreze.

Philby s-a învoit bucuros. După câteva ore, l-a găsit pe Paterson livid la față, în biroul de la ambasadă.

— Kim, i-a spus Paterson abia șoptit. A zburat puiul cu ața! 51

— Care pui? a zis Philby stăpânindu-și trăsăturile feței ca să arate consternarea necesară. Doar nu MacLean?

— Ba da, dar e mai rău de atât... Guy Burgess a plecat cu el.

Spaima lui Philby nu mai era acum prefăcută. Burgess fusese oaspete în casa lui în urmă cu câteva săptămâni. Philby era unul dintre puținii oameni informați cu privire la ancheta din cazul lui „Homer” și avea posibilitatea de a-l avertiza pe MacLean. Fuseseră toți trei colegi la Cambridge. Era doar o chestiune de timp – probabil un timp foarte scurt – până când MI5 să devină

interesat de prietenia lui cu Burgess și să înceapă să sape în trecutul său. Philby și-a dat seama, deși supraveghetorii sovietici nu păreau să o facă, de amenințarea gravă pe care o reprezenta pentru el fuga lui Burgess. Putea fi pus sub urmărire oricând, concediat sau chiar arestat. Trebuia să se miște repede.

Avea deja făcut un plan în caz de urgență. Dacă MI5 dădea semne că se apropia de el, sovieticii aveau să-i dea banii și actele false, iar Philby putea să fugă la Moscova prin Caraibi sau Mexic. Makaiev, la New York, fusese instruit să lase două mii de dolari și un mesaj la o „căsuță poștală” secretă tocmai în acest scop. Makaiev nu a făcut-o. Philby nu a primit niciodată banii. Makaiev a fost mai târziu sancționat de superiorii lui de la Moscova, care au remarcat „lipsa de disciplină” 52 și „proastele maniere” 53 ale acestuia: probabil că, pur și simplu, a cheltuit banii cu balerina lui.

Ambasada britanică era cuprinsă de o rumoare tainică după ce se răspândise vestea că nu doar unu, ci doi angajați ai Departamentului de Stat de la Washington dispăruseră și că probabil erau spioni ai URSS. Philby și Paterson le-au dat împreună vestea jenantă celor de la FBI. Philby a studiat cu grijă reacția prietenilor săi din FBI, inclusiv pe cea a lui Bob Lamphere, fostul său invitat la dineu, și a remarcat doar uimire și un strop de bucurie mascată față de necazul britanicilor. Până în acel moment, Philby nu părea să fie bănuț. La ora prânzului, acesta i-a spus lui Paterson că merge acasă să bea „ceva tare” 54, o reacție care ar fi părut absolut normală celor care-l cunoșteau. Întors la domiciliul de pe Nebraska Avenue, Philby nu s-a dus la dulăpiorul cu băutură, ci în magazie, de unde a luat o lopată de grădină, cu care s-a dus apoi în pivnița unde îl găzduise, până nu de mult, pe Guy Burgess. A scos dintr-o ascunzătoare o cameră foto rusească, un trepid și filmul pe care i-l dăduse Makaiev, a pus lucrurile în tuburi etanșezate și le-a așezat în portbagajul mașinii. S-a urcat apoi la volan, a pornit motorul și s-a îndreptat

spre nord. Aileen era acasă cu copiii; dacă i s-a părut straniu faptul că soțul ei venise devreme de la serviciu, se încuiase în pivniță și plecase apoi fără o vorbă, nu a spus nimic.

Philby făcuse de multe ori drumul până la Great Falls. Angleton îl dusesese la pescuit în Potomac Valley, unde se afla o imitație de pub englezesc, Old Angler's Inn, unde își petrecuseră numeroase seri vesele. Drumul era, în general, liber și foarte împădurit. Ajuns lângă o porțiune pustie, cu pădurea pe o parte și râul pe cealaltă parte, Philby a parcat mașina, a scos lopata și tuburile și a pornit spre copaci. A ieșit după câteva minute, încheindu-și nonșalant nasturii de la șliț în caz că erau trecători, apoi s-a întors acasă. Undeva, într-o groapă superficială, în pădurea de lângă Potomac, se află ascuns echipamentul fotografic rusesc, rămas acolo de peste șaiszeci de ani, în semn de aducere aminte a măiestriei lui Philby ca spion.

Dacă Philby avea de gând să fugă și să li se alăture lui Burgess și MacLean în exil, acela era momentul potrivit, însă nu a fugit. A decis să rămână și să riște. Philby și-a îmbrăcat alegerea (așa cum făcea în general în privința comportamentului său) în ideea de principiu: „Datoria mea evidentă era să lupt” 56. Dar decizia era un risc calculat: FBI nu-l suspecta încă, așadar putea presupune același lucru despre MI5. Nimeni nu-l identificase pe „Stanley” Când și dacă îi explorau trecutul, dovezile pe care le puteau găsi erau, în mare parte, circumstanțiale. Primele sale preferințe pentru politica de stânga nu erau nicidecum secrete și îl informase pe Valentine Vivian despre căsătoria lui cu Litzi. Prietenia lui cu Burgess arăta rău (în 1940, Burgess jucase un rol esențial în recrutarea lui în MI6), dar dacă erau amândoi spioni sovietici, de ce i-ar fi permis Philby lui Burgess să locuiască în casa lui? „Kim Philby este, fără îndoială, dezgustat de purtarea lui Burgess” 56, scria Liddell după ce Philby l-a contactat ca să-și exprime consternarea față de dezertarea prietenului său.

Gestul în sine de a rămâne sugera faptul că avea conștiința curată. Într-adevăr, existau anumite indicii cu privire la loialitatea lui reală: spionul britanic descris de dezertorul Krivițki care lucrase în Spania ca jurnalist; aluzia lui Volkov cu privire la ofițerul de contraspionaj și dispariția ulterioară a rusului după preluarea cazului de către Philby. Dacă făcea cercetări în trecutul și mai îndepărtat, MI6 își putea aminti de dosarele despre URSS pe care le luase din registrul din St. Albans. Însă, pentru un proces, MI5 ar fi avut nevoie de mai multe probe. Îl puteau bănuî, îl puteau interoga, îl puteau obliga să mărturisească și încerca să-l prindă în capcană. Dar le-ar fi fost foarte greu să-l condamne. Iar Philby știa asta. Păstrându-și mintea limpede și cu norocul care părea să se agațe de el, era încă posibil să scape nevătămat din furtuna ce stătea să înceapă. „În ciuda tuturor aparențelor, credeam că am șanse mari”.

Philby mai avea o armă în dotare, poate cea mai puternică dintre toate, și anume capacitatea lui de a lega prietenii. Avea prieteni puternici de ambele părți ale Atlanticului, oameni care munciseră cu el și care aveau încredere în el de mulți ani. Acești oameni fuseseră martorii talentului său ca ofițer de informații, îi împărtășiseră secrete și băuseră Martini cu el. Dacă acceptau vinovăția lui Philby, ar fi fost, într-un fel, ca și cum s-ar fi implicat pe ei înșiși. „Trebuie să fie mulți oameni în funcții înalte, medita Philby, care-și doresc foarte mult să vadă că sunt găsit nevinovat. Oameni care ar dori să-mi acorde prezumția de nevinovăție”. 57

Philby știa că putea conta pe prietenii lui ca să-l apere și mai ales pe doi dintre aceștia: Jim Angleton și Nick Elliott.

11

„PEACH”.

Chemarea lui Philby la Londra a venit sub forma unui bilet politicos, scris de mână, de la superiorul său, Jack Easton, prin care era informat că avea să primească în

curând o telegramă oficială, invitându-l să vină acasă și să discute despre dispariția lui Burgess și a lui MacLean. Easton era unul dintre puținii ofițeri superiori pe care Philby îi respecta, un om cu „minte brici” 1, capabil de „manevre foarte subtile” 2. Philby s-a întrebat mai târziu dacă nu cumva scrisoarea era un pont cu scopul de a-l face să fugă și să evite astfel un scandal. În realitate, probabil că era doar un gest amical, o asigurare că nu avea de ce să-și facă griji. Înainte de a pleca, el și-a vizitat oamenii de legătură de la CIA și FBI încă o dată, fără să observe la aceștia vreo urmă de suspiciune. Angleton părea la fel de prietenos ca întotdeauna. Pe 11 iunie 1951, în seara dinaintea zborului spre casă, cei doi prieteni s-au întâlnit într-un bar.

— Cât vei fi plecat? a întrebat Angleton.³

— Cam o săptămână, a spus Philby nonșalant.

— Poți să-mi faci o favoare cât ești la Londra? l-a rugat Angleton, explicându-i că trebuia să trimită o scrisoare urgentă la MI6, dar că ratase poșta diplomatică de săptămâna aceea. Era de acord Philby să o ducă personal? l-a întins un plic, cu adresa șefului contraspionajului din Londra.

Philby și-a imaginat mai târziu că și aceasta fusese o păcăleală, cu intenția de a-l testa sau de a-l prinde în capcană. Paranoia începea să-l macine. Angleton nu bănuia nimic: prietenul său de încredere avea să transmită scrisoarea și să se întoarcă într-o săptămână, când aveau să ia din nou prânzul la Harvey's, ca de obicei. După ce au petrecut „o oră plăcută” 4 la bar, după cum s-a exprimat Philby, discutând despre „probleme de interes comun” 5, Philby a urcat la bordul cursei de noapte spre Londra. Nu avea să mai revadă niciodată America, sau pe Jim Angleton.

Norii negri ai îndoiieli începeau să se adune de ambele părți ale Atlanticului, așa cum Philby știa că avea să se întâmple. Aceștia aveau să dea naștere în curând unei furtuni care să devieze cursul „relației deosebite” și

să facă serviciile secrete britanice să sară unul la gâtul celuilalt. Poate că americanii păreau calmi, însă dispariția diplomaților provocase „o adevărată vâlvă” 6 la Washington. Se desfășura o anchetă al cărei subiect principal era Guy Burgess și, prin asociere, prietenul, protectorul și gazda lui, Kim Philby. Șeful CIA, Walter Bedell Smith, a ordonat tuturor ofițerilor care aveau informații despre cei doi englezi să relateze de îndată tot ce știau despre Philby și Burgess. Primul raport a ajuns pe biroul șefului CIA de la Bill Harvey, de la contraspionaj; al doilea, sosit cu câteva zile mai târziu, era scris de James Angleton. Erau documente profund diferite.

Raportul lui Harvey - „foarte profesionist, instructiv și acuzator” 7 - era, practic, o denunțare a lui Philby. Fostul agent FBI avea să susțină mai târziu că îl bănuia pe acesta cu mult înainte de dezertarea lui Burgess și a lui MacLean și că ar fi avut acces la FBI la materialele echipei „Venona”. Harvey studiase cariera englezului cu o atenție meticuloasă și adunase la un loc toate dovezile cu o precizie devastatoare, totul în cuprinsul a cinci pagini, acoperite cu litere mărunte: a scris despre legăturile lui Philby cu Burgess, rolul său în povestea cu Volkov, implicarea sa în operațiunile albaneze eșuate și informațiile lui de natură intimă despre vânătoarea spionului „Homer”, care îl adusese în poziția ideală de a-l avertiza pe MacLean despre arestarea lui iminentă. Niciunul dintre aceste amănunte nu era suficient pentru a-i dovedi vinovăția, însă primate în ansamblu, spunea Harvey, duceau la o singură concluzie: „Philby era spionul sovieticilor” 8. Philby a descris mai târziu acuzarea făcută de Harvey ca fiind „un exercițiu retrospectiv de ranchiună” 9, răzbunare personală pentru jignirea adusă soției sale la dineul dezastruos găzduit de el cu doar șase luni în urmă.

Al doilea raport contrasta puternic cu primul. Angleton descria diversele sale întâlniri cu bețivul Guy Burgess, însă menționa că Philby păruse jenat de comportamentul prietenului său și că îl justifica spunând

că Burgess „suferise o contuzie gravă într-un accident, care îl afecta din când în când” 10. Angleton respingea în mod explicit orice sugestie că Philby ar fi putut fi complicele dezertorului și își exprima „convingerea” 11 că orice infracțiuni ar fi comis Burgess, acționase „fără să aibă legătură cu Philby” 12. După cum spunea un ofițer CIA, „ideea de bază era că... nu puteai să-l condamni pe Philby pentru ce făcuse nebunul de Burgess” 13. Angleton era de părere că Philby nu era trădător, ci un om cinstit și genial, care fusese amăgit cu cruzime de prietenul său, care, la rândul său, devenise instabil psihic după o lovitură gravă la cap. Conform biografului lui Angleton, „era convins că prietenul său englez avea să scape de orice bănuială” 14 și l-a avertizat pe Bedell Smith că, în cazul în care CIA începea să dea crezare acuzațiilor nefondate de trădare aduse unui ofițer superior din MI6, acest lucru avea să dăuneze grav relațiilor anglo-americane, fiindcă Philby era „foarte stimat” 15 la Londra.

În anumite privințe, cele două memorii reflectau două abordări diferite ale serviciilor de informații care se dezvoltau de o parte și de alta a Atlanticului. Cel al lui Harvey reprezenta stilul american nou de investigație, suspicios, tentat să pună la îndoială orice și gata să insulte. Al lui Angleton era scris conform stilului MI6, specific englezesc, bazat pe prietenie și încredere în cuvântul unui gentleman.

Harvey a citit memoriul lui Angleton, atât de diferit ca stil și ca sens de al său, apoi a notat în josul paginii: „Care e restul poveștii?” 16 – acuzându-și astfel un ofițer CIA care-i era coleg că nu voia să vadă adevărul. Contradicția dintre Harvey și Angleton în privința lui Philby a stârnit o rivalitate care avea să dureze tot restul vieții lor. O diferență de opinii la fel de radicală se năștea și în interiorul serviciilor britanice de informații.

În după-amiaza zilei de 12 iunie, Kim Philby a sosit la sediul MI5 la Leconfield House, pe Curzon Street, simțindu-se epuizat și „temător” 17, dar încordat și

pregătit de duelul pe cale să înceapă. Valul de adrenalină provocat de pericol îl stimulase întotdeauna. Jack Easton a insistat să-l însoțească la interogatoriu și să-l sprijine moral. Cei doi angajați ai MI6 au fost întâmpinați de Dick White, șeful contraspionajului la MI5, care, în următoarele ore, avea să-l supună pe Philby unui interogatoriu deghezizat în discuție amicală. S-a servit și ceai. Camera era plină de un nor de fum de țigară. S-au schimbat remarci politicoase. Dick White (a nu se confunda cu Richard Brooman-White, vechiul prieten al lui Elliott) era fost director de școală, fiul unui negustor de fierărie din Kent, un om sincer, calm și onorabil, care avea să conducă MI5, apoi MI6. Philby îl cunoștea încă din timpul războiului și avusese mereu o relație bună cu el, deși în secret îl disprețuia pentru caracterul său șovăielnic și nivelul intelectual redus. „S-a străduit ca discuția noastră să se poarte la un nivel amical” 18, a declarat Philby. Atmosfera din cameră era mai degrabă stânjenită decât conflictuală. „C” se învoise cu greu să-i permită unuia dintre ofițerii săi să fie interogat de MI5, pe baza ideii că Philby își oferea ajutorul într-o anchetă și că „ar fi avut o părere despre acest caz” 19 White se chinuia să demonstreze că Philby se afla acolo doar ca să facă lumină în „povestea asta oribilă cu Burgess și MacLean” 20. Însă, pe sub comportamentul civilizat, începeau să se întrevadă fisurile care aveau să despartă în curând o ramură a serviciilor secrete britanice de cealaltă.

MI6 își susținea omul. Dosarele nu conțineau nimic care să-l incrimineze pe Philby, doar numeroase dovezi de admirație care culminaseră cu numirea sa la Washington, „în momentul acela nu aveau dovezi împotriva lui” 21, își amintește Easton. În cel mai bun caz, putea fi acuzat de indiscreție, fiindcă se asociase cu un degenerat ca Guy Burgess. Dar dacă asta era vina lui, mulți dintre angajații Ministerului de Externe și ai serviciilor secrete erau vinovați în egală măsură. Philby nu fugise, din contră, era bucuros să-i ajute și era, mai ales, un gentleman, membru

al clubului și om de carieră, ceea ce însemna că trebuie că era nevinovat. Mulți dintre colegii lui de la MI6 s-au agățat de prezumția de nevinovăție ca de o dogmă. Acceptarea altei variante însemna recunoașterea faptului că toți fuseseră păcăliți; serviciile de diplomatie și de informații s-ar fi dovedit complet incompetente. Însă MI5 făcuse cercetări, iar jovialul Kim Philby, membru în toate cluburile, începea deja să capete o aură sinistră. Suspiciunile prezentate de Bill Harvey la Washington erau urmărite acum cu și mai multă hotărâre la Londra. În cele două săptămâni de la desertare, se alcătuiseră un dosar stufos, care se afla acum pe biroul lui White, la doar câțiva metri de locul în care Philby stătea și bea ceai, își fuma pipa și încerca să pară relaxat.

Atitudinile contradictorii în privința acestuia ale agențiilor-surori de contrainformații din Marea Britanie au dezvăluit o fractură care preceda această criză, care a continuat ulterior și încă mai persistă și astăzi. Competențele MI5 și MI6 – Serviciul de Securitate și Serviciul Secret de Informații, echivalente în linii mari cu serviciile FBI și CIA – se suprapuneau în diverse privințe, însă cele două agenții aveau perspective complet diferite. MI5 avea tendința de a recruta foști soldați și polițiști, oameni care vorbeau cu accente regionale și care, în general, nu știau, sau nu le păsa, care era ordinea tacâmurilor folosite la un dineu. Aplicau legea și apărau teritoriul, prindeau spionii și îi trimiteau în instanță. MI6 recruta mai degrabă din școlile cu internat britanice și din Oxford și Cambridge; accentul era mai *rafinat*, hainele erau mai bine croite. Agenții și ofițerii săi încălcau frecvent legile altor țări în căutarea secretelor și o făceau cu un aer de trufie. Agenții MI6 se întâlneau la White's; cei de la MI5 la Rotary Club. MI6 avea membri din clasa superioară (uneori chiar din rândul aristocrației); membrii MI5 făceau parte din clasa de mijloc (uneori chiar și din clasa muncitoare). Din perspectiva diferențelor minuscule de clasă care însemnau atât de mult în Marea Britanie, cei din

MI5 erau așezați „în coada mesei”, puțin cam din popor, iar cei din MI6 erau gentlemen, elitiști și de modă veche. Membrii MI5 erau vânători, în timp ce membrii MI6 erau culegători. Disprețul înfumurat al lui Philby față de Dick White, pe care-l considera „anost” 22, reflecta întocmai atitudinea celor din MI6 față de serviciul paralel: White, după cum spune biograful său, reprezenta „breslele” 23, pe când Philby simboliza „nomenclatura” 24. MI5 privea de jos în sus, cu ranchiună, spre MI6, iar aceasta îi privea pe ceilalți de sus, cu o oarecare batjocură prost disimulată. Lupta iminentă provocată de Philby era doar o alta altercație în războiul britanic dintre clase, absolut ridicol, îndârjit și fără sfârșit.

White era un om de treabă, un bun administrator și un abil politician în agenție, însă nu se pricepea să interogheze. Dovezile aduse împotriva lui Philby erau încă, după cum spunea el, „foarte neclare” 25. De asemenea, se confrunța cu un spion de o duplicitate rafinată, care se ascunsese la vedere timp de aproape două decenii. Era nevoie de un om mai deștept decât el ca să-l demaște. Philby presupunea că încăperea avea microfoane. Bâlbâitul lui dădea conversației un aer straniu, sacadat: poate că era dovada emoțiilor, poate că încerca să câștige timp și simpatie. White l-a întrebat întâi despre MacLean: Philby a spus că și-l amintea de la Cambridge și că îi știa reputația, dar că nu-l văzuse de ani buni și probabil că nici nu l-ar mai fi putut recunoaște. Discuția a deviat apoi spre Burgess, iar tensiunea din cameră a crescut. Philby insistă că era, pur și simplu, de necrezut că un serviciu de informații, cu atât mai puțin cel sovietic, ar fi angajat o persoană atât de puțin potrivită pentru spionaj, „un depravat indiscret, dezorganizat, bețiv și homosexual” 26. Philby își juca bine rolul, cu un amestec precaut de jenă, linguseală și legitimă apărare: era un ofițer de informații superior, care se apăra împotriva acuzației neexprimate că ar fi fost păcălit și care risca să-și piardă slujba din cauza unei prietenii dezastruoase. Nu s-a pus deloc problema

loialității lui Philby, nici măcar nu s-a făcut aluzie la asta, însă plutea ca fumul de pipă deasupra discuției. Întâlnirea s-a terminat cu strângeri de mână amicale. Dornic să fie de ajutor.

Philby s-a oferit să întocmească un rezumat al conversației și a spus că putea fi contactat la apartamentul mamei sale. White a lăsat să se înțeleagă faptul că aveau probabil să se întâlnească din nou, în curând.

Amândoi au vorbit cu Guy Liddell despre discuția lor, iar Liddell a notat în jurnalul lui: „JCim este extrem de îngrijorat” 27. La rândul său, White considera că răspunsurile lui Philby nu erau „absolut convingătoare” 28. Liddell fusese prietenul lui timp de douăzeci de ani. îl cunoștea bine pe Guy Burgess. Anthony Blunt îi era unul dintre cei mai apropiați prieteni. Jurnalul lui Liddell înfățișează un om care se luptă cu ideea că unii dintre prietenii săi, dacă nu chiar toți, erau spioni. „Am luat cina cu Anthony Blunt, scria el. Sunt sigur că acesta nu a fost niciodată colaborator în mod conștient al lui Burgess în orice activitate ar fi desfășurat acesta pentru Comintern”. 29 însă tonul său nu era deloc sigur. Era „greu de crezut” 30 că Burgess și MacLean erau spioni, darămite Philby. Pentru că nu voia să o creadă.

Două zile mai târziu, Philby a revenit în biroul lui White, unde atmosfera era cu câteva grade mai rece. Între timp, sosise o scrisoare de la șeful CIA, Walter Bedell Smith, scrisă de Bill Harvey și cu acuzarea anexată. Adresată lui „C” în persoană și alcătuită în stil agresiv, scrisoarea menționa că Philby nu avea voie să se întoarcă la Washington sub nicio formă. Mesajul nerostit era direct: „Concediați-l pe Philby, altfel rupem schimbul de informații” 31. Relația era supusă presiunii mai mult ca niciodată. Observând că încrederea în Ministerul de Externe fusese „grav zdruncinată” 32 de dispariția lui Burgess și a lui MacLean, amândoi reprezentând riscuri evidente de securitate, SUA îndemna guvernul britanic „să facă ordine, indiferent cine avea de suferit” 33, în mod și

mai jignitor, Washingtonul sugera că o asemenea breșă în securitate nu s-ar fi produs niciodată în SUA: „În Departamentul de Stat, beția, căderile nervoase recurente și devierile sexuale, precum și alte slăbiciuni omenеști sunt considerate pericole de securitate, iar persoanele care dau dovadă de una sau mai multe astfel de slăbiciuni sunt concediate de îndată” 34.

După cum prevăzuse Angleton, MI6 nu a primit cu plăcere vestea că unul dintre ofițerii săi erau acuzat de trădare, fără dovezi incontestabile, cu atât mai puțin sugestia că Ministerul de Externe era format din devianți sexuali bețivi și instabili din punct de vedere psihic. Șefii de la MI6 i-au trimis imediat un mesaj lui Dick White la MI5, asigurându-l de „angajamentul deplin față de apărarea protejatului lor și de reputația serviciului din care făceau parte” 35. Pe White îl aștepta acum o confruntare iminentă atât cu Philby, cât și cu MI6. În același timp, dosarul în cazul lui Philby lua amploare. Anchetele dezvăluiseră înclinațiile lui de stânga la Cambridge, căsătoria cu o comunistă, trecerea ulterioară la extrema dreaptă și referirea dezertorului Krivitchki la un spion al sovieticilor care lucra ca jurnalist în Spania în timpul Războiului Civil. Cazul Volkov, eșecul Operațiunii „Valuable”, ancheta în cazul „Homer” și momentul dezertării lui Burgess și a lui MacLean păreau să indice, deși doar circumstanțial, și nu irevocabil, că Philby era vinovat. „Deși toate acuzele care i se aduc pot avea o altă explicație, efectul lor cumulat este cu siguranță impresionant” 36, nota Liddell. Ca semn al neîncrederii profunde, Philby a primit propriul nume de cod: „Peach”¹⁶. Numele de cod trebuie să fie neutre, dar sunt rareori astfel. Este tentant să vezi sensul ascuns al numelui de cod dat de MI5 lui Philby, căci piersica era unul dintre cele mai exotice și mai îmbietoare fructe din Marea Britanie slăbită de raționalizările din timpul războiului, fruct care era numai bun de cules.

16 Piersică (în engleză în original - n.tr.)

Dick White era la fel de politicoș ca înainte, dar mai incisiv. L-a rugat pe Philby să descrie din nou, dar cu mai multe detalii, când anume îl întâlnise pe Burgess, ce știa despre simpatiile lui politice și cum se împrieteniseră. Philby a fost instruit să nu se grăbească. „Nu mă grăbesc în mod deosebit” 37, a spus White cu un aer nerăbdător. O minciună scurtă e ușoară. Una amplă este mult mai grea, căci neadevărurile de la început se suprapun, constrâng și contrazic minciunile care urmează. Philby a recunoscut că prima lui soție fusese comunistă, dar a insistat că „o convertise ulterior” 38 și că „el nu fusese niciodată comunist” 39 Când a fost întrebat cum ar fi putut MacLean să descopere că îl aștepta arestarea, Philby „a negat cu vehemență că discutase vreodată cu Burgess despre MacLean” 40.

În mijlocul unui răspuns lung și întortocheat, White și-a dat seama, cu o siguranță deplină, că Philby mințea.

White a schimbat macazul, concentrându-se pe anul 1936 și prima călătorie în Spania în calitate de corespondent pentru *The Times*. Philby s-a grăbit să-l corecteze: la început, plecase în Spania ca ziarist *independent*, abia după aceea se angajase la ziar. White se înroșea tot mai mult la față, iar gulerul îl strângea tot mai tare. Atunci cum reușise Philby, ca tânăr sărac, să găsească bani să plece în Spania și să devină corespondent? Philby a notat mai târziu că a fost „o întrebare de-a dreptul perfidă” 41 fiindcă, după cum bănuia White, ordinul de a pleca în Spania și banii pentru asta veniseră din partea serviciilor secrete sovietice. Philby s-a lăudat că își vânduse cărțile și discurile de gramofon ca să-și finanțeze călătoria. Aceasta era ocazia lui White de a ataca, pentru că doar câteva întrebări în plus i-ar fi dezvăluit răspunsul: câte cărți? Câte discuri? Le vânduse pe bani gheață? Unde erau înscrisurile bancare? În schimb, White a catalogat răspunsul lui Philby ca pe o nouă minciună. După câteva ore, White s-a ridicat în picioare, arătând că ședința se încheiase. De data aceasta,

nu și-au mai dat mâna. Philby a plecat de la al doilea interviu știind că, în ochii lui White, era suspectul principal. A rămas convins că MI5 nu avea dovezi concrete mai deloc, probabil nu de ajuns ca să-l acuze oficial și aproape sigur nu ca să-l condamne. Dar erau mai mult decât suficiente probe ca să devină indezirabil pentru MI5 și cu neputință de a mai fi angajat de MI6. White i-a trimis un memoriu lui Stewart Menzies, înfățișându-i motivele pentru care-l bănuia pe Philby și sugerându-i ca MI6 să ia măsuri cât mai repede posibil.

Philby era în mare pericol. Copoii de clasă mijlocie de la MI5 lătrau după sângele lui de clasă superioară. Era încolțit, compromis și rămânea iară muniție. Dar avea încă aliați gata să-l sprijine și, mai ales, unul a cărui loialitate era la fel de trainică și de încrezătoare ca întotdeauna.

Nicholas Elliott s-a întors în Anglia exact în momentul în care ancheta împotriva lui Philby era în plină desfășurare. Acesta a sărit în apărarea prietenului său cu ferocitate, cu zel și o încredere deplină.

Sincronizarea rechemării lui Elliott era probabil o coincidență. După șase ani de succes ca șef de rezidență în Elveția, trebuia să fie promovat și a acceptat o slujbă nouă la Londra, făcând legătura între serviciile de informații ale puterilor străine prietene. Era o slujbă care necesita multe călătorii în străinătate și care hrănea ceea ce Elliott numea „apetitul său nesățios pentru locuri și fețe noi”. Îi dădea însă și ocazia să se dedice unei misiuni aproape de casa și de inima lui: apărarea lui Philby împotriva acuzațiilor care circulau la Whitehall. Elliott era de neclintit, convins în întregime de nevinovăția lui Philby. Se angajaseră împreună la MI6, urmăriseră împreună meciuri de crichet, mâncaseră și băuseră împreună. Era, pur și simplu, de neconceput pentru el ca Philby să fi fost spion sovietic. Philby, cel pe care îl știa el, nu discuta niciodată despre politică. În peste zece ani de prietenie apropiată, nu-l auzise niciodată pe acesta să spună o vorbă ce putea fi considerată de stânga, nicidecum să fie comunist. Poate că

Philby făcuse o greșeală, împrietenindu-se cu un om ca Burgess; poate că făcuse politică radicală la universitate; poată că se însurase cu o comunistă și tănuise acest lucru. Dar acestea erau erori, nu infracțiuni. Restul așa-ziselor probe erau doar zvonuri, bârfe din cele mai abjecte. Campania anticomunistă condusă de senatorul Joe McCarthy era la apogeu în Statele Unite, iar după părerea fermă a lui Elliott, Philby era victima unei vânători de vrăjitoare în stilul lui McCarthy, condusă de o clică de clasă inferioară de fanatici anticomuniști din MI5.

Familia Elliott s-a mutat într-o casă pe Wilton Street, în Belgravia, la doar câteva minute distanță de locul unde Philby locuia în apartamentul mamei lui, în Drayton Gardens. În cadrul MI6, Elliott s-a distins imediat ca fiind cel mai brav apărător al lui Philby, apărându-l de toți acuzatorii și susținându-i cu glas tare nevinovăția. Philby era prietenul, mentorul, aliatul lui și, în lumea lui Nicholas Elliott, asta însemna că nu putea fi spion sovietic. Aceasta era o relație de prietenie pe care el o prețuia mai mult decât pe oricare alta; vedea acuzațiile făcute de MI5 nu doar ca pe un test al acestei legături, ci și ca pe un atac asupra valorilor clubului secret la care aderaseră în iureșul războiului. Elliott lua apărarea unui om nevinovat, „vinovat doar de o prietenie nechibzuită⁶⁴⁴³; după părerea lui, își apăra tribul, cultura și clasa.

Însă apărarea îndârjită a lui Elliott și părerea generală din cadrul MI6 că Philby era „victima unei bănuieli nefondate⁴⁴⁴⁴ nu-i puteau salva slujba. Cum MI5 și americanii cereau să se ia măsuri, Menzies nu a avut încotro. „C44 l-a chemat la el pe fostul său protejat. Philby știa ce urma. Potrivit câtorva declarații, s-ar fi oferit să demisioneze: „Nu vă mai sunt util acum... Cred că ar fi mai bine să mă lăsați să plec⁴⁴⁴⁵. Conform versiunii oferite de Philby, „C44 i-a spus, „vădit tulburat⁴⁴⁴⁶, că trebuia să-i ceară să-și dea demisia. Prietenia lui cu Burgess, un spion sovietic, îl făcuse inutil îndatoririlor ca ofițer MI6. Suma considerabilă oferita la plecare - 4.000 de lire,

echivalentul a 32.000 de lire la valoarea actuală – dovedea faptul că pleca onorabil și cu sprijinul serviciului de care răspundea. Philby „nu avea cum să fie trădător” 47, i-a spus Menzies lui White. Philby s-a prefăcut optimist, acceptându-și rolul de țap ispășitor. Însă Elliott era furios și nu și-a ascuns deloc opinia conform căreia „un ofițer loial și devotat fusese tratat în mod abominabil pe baza unor dovezi care nu însumau mai mult decât o teorie paranoică a conspirației” 48.

Cariera strălucitoare a lui Philby ca ofițer MI6 se sfârșise. Acum era șomer, bănuț de trădare și aflat sub „norul mare și negru” 49 al nesiguranței. Familia s-a înghesuit într-o casă veche, închiriată în Heronsgate, în inima regiunii rurale Hertfordshire. Philby își petrecea o mare parte a timpului în barul din sat. Știa că era supravegheat. Cam o dată pe săptămână, apărea în sat un polițist care se foia de colo-colo și arăta suspect. Telefonul avea microfon și scrisorile îi erau interceptate, fiindcă MI5 încerca să strângă dovezi și-l supraveghea ca să vadă dacă avea să se autodemăște. Cei care trăgeau cu urechea nu au găsit dovezi că avea legături cu rușii, dar au primit destule care să demonstreze sprijinul acordat de colegii lui din MI6. Știind cine asculta tot, Philby își menținea cu grijă rolul de om forțat să părăsească o slujbă pe care o iubea, dar fără să poarte pică. „Spunea că a fost tratat cu multă generozitate și că nu purta ranchiună fostei firme”. 50 Elliott încerca să-l înveselească, făcând glume despre interceptările convorbirilor telefonice: „Eu aș fi încântat dacă MI5 mi-ar pune microfoane în telefon, pentru că astfel aș fi sigur că de câte ori se strică – așa cum se întâmplă din când în când – s-ar repara foarte repede” 51. Poate că lui Philby nu i se părea la fel de amuzant.

Nicholas Elliott îl suna deseori: convorbirile lui cu Philby și cu Aileen erau înregistrate și transcrise cu atenție. Una dintre acestea, interceptată în august, a trimis un semnal de alarmă la MI5, când Aileen a fost auzită cum îi spunea lui Elliott că Philby era plecat cu

barca cu un prieten, un afacerist de la oraș care își ancorase iahtul în Chichester, pe coasta de sud. „Sper că nu e vorba de o *dis*?” 52 l-a întrebat Aileen pe Elliott, temându-se probabil că soțul ei s-ar putea folosi de o plimbare cu barca pentru a „dispărea”, la fel ca Burgess și MacLean, și a fugi în Franța. Elliott a încurajat-o râzând, spunându-i că nu era niciun pericol ca Philby să dezerteze.

Guy Liddell s-a întrebat dacă să intercepteze plimbarea cu barca, dar a tras concluzia că Aileen vorbea doar „în glumă” 53, în orice caz, „era deja prea târziu să-l oprim pe Philby să se urce pe iaht și n-avea rost să îi avertizăm pe francezi” 54. Philby s-a întors acasă în seara aceea, neștiind nimic despre agitația pe care o provocase. Dar pe măsură ce dovezile se adunau, creștea și teama celor de la MI5 că acesta plănuia să o șteargă. În decembrie, vânătorii au atacat din nou.

*

Copacii erau dezgoliți pe drumul către Londra, în timp ce Philby se îndrepta cu mașina spre sud, ca să răspundă altei chemări din partea lui „C”. Ancheta intra într-o nouă etapă. „Cazul împotriva lui Philby pare puțin mai negru” 55, nota Liddell. Apropiindu-se de birou, Philby își imagina că MI5 trebuia să fi găsit alte probe și că următoarele câteva ore aveau să fie „dificile” 56. Avea dreptate în ambele privințe. Menzies i-a explicat, scuzându-se, că fusese lansată „o anchetă judiciară” 57 în cazul dispariției lui Burgess și a lui MacLean. Se supăra Philby dacă mergea la sediul MI5 ca să răspundă la câteva întrebări? Era un ordin deghizat în invitație. Prim-ministrul Winston Churchill aprobase personal decizia de a-l aduce din nou pe Philby la interogatoriu. Temerile lui Philby s-au confirmat pe deplin când a fost introdus într-un birou de la etajul cinci din Leconfield House, unde îl aștepta o persoană familiară, robustă și deosebit de periculoasă.

— Bună, Buster, a spus Philby. 58

Helenus Patrick Joseph Milmo, cunoscut de toată

lumea drept „Buster”¹⁷, era un avocat de modă veche, agresiv, minuțios, ceremonios și nemilos. Nu-și câștigase porecla nemeritat. Îi plăcea să-și distrugă oponenții cu un zid de acuzații declamate pe un ton baritonal, cu aerul omniscienței juridice. Philby fusese martorul acestor tactici de demolare în timpul războiului când, în calitate de consilier juridic la MI5, „Buster” Milmo i se alăturase în demascarea suspectilor de spionaj reținuți în Baza 020, centrul secret de interogare din Richmond. După război, Milmo a jucat rolul principal în echipa acuzării la procesele de la Nürnberg ale criminalilor de război naziști. Avea să devină mai târziu judecător la Curtea Supremă. Înarmat cu dosarul de la MI5, Milmo intenționa să-l înfrângă pe Philby și să-l oblige, cu forța argumentelor, să mărturisească.

Philby s-a așezat și, în parte din cauza emoțiilor, și-a scos pipa și a aprins-o. Milmo i-a spus imediat să o stingă, amintindu-i brusc că aceasta era o anchetă judiciară oficială, echivalentă cu o instanță. Acest lucru nu era adevărat: interogatoriul nu avea bază legală, dar schimbul de replici a dat tonul a ceea ce a urmat. Milmo a ieșit cu toate armele la atac. L-a acuzat pe Philby că spiona pentru ruși încă din anii '30, că trimisese sute de oameni la moarte, că îl trădase pe Volkov și că îi avertizase pe Burgess și pe MacLean. Philby i-a răspuns ezitând și ferindu-se. Milmo a apelat la cea mai bună armă: i-a dezvăluit faptul că traficul pe unde radio între Londra și Moscova crescuse considerabil după ce Volkov se oferise să dezerteze, ceea ce sugera că avertizase Centrul de la Moscova, urmat de o intensificare asemănătoare a traficului radio dintre Moscova și Istanbul. Cum explica Philby toate astea?

Philby a ridicat din umeri.

— De unde să știu eu? 59

Milmo a trecut apoi la raportul lui Krivițki despre misteriosul spion sovietic trimis sub acoperirea de jurnalist să transmită despre Războiul Civil din Spania, cu misiunea

17 Bombă - termen figurat (în engleză în original - n.tr.)

de a-l ucide pe Franco.

— Cine a fost acel tânăr jurnalist? a întrebat Milmo. Tu ai fost? 60

Philby a răspuns că dacă sovieticii ar fi vrut cu adevărat să-l ucidă pe Franco, ar fi folosit un asasin profesionist, nu un absolvent de la Cambridge care nu trăsesese niciodată cu arma. Frustrat, Milmo a riscat, acuzându-l pe Philby că i-ar fi trimis lui Burgess documente importante, o acuzație pe care Philby o putea respinge și fără să mintă.

Milmo l-a acuzat apoi că se căsătorise cu o comunistă și că o adusese clandestin în Anglia. Philby a spus că dacă și-ar fi lăsat iubita evreică în Viena, ar fi ajuns într-un lagăr de concentrare nazist.

— Cum puteam să nu o ajut? 61

Avocatul rămânea fără muniție. Cu fiecare eschivare, vocea lui Milmo devenea mai tunătoare, se înroșea mai tare la față, atitudinea lui era și mai belicoasă. Lovea cu pumnul în masă. Pufnea pe nas a neîncredere. Plesnea și se zbătea.

Un stenograf nota fiecare cuvânt. În camera de alături, un detașament de ofițeri superiori de informații, printre care și Dick White, Guy Liddell și Stewart Menzies, îl ascultau posaci pe Milmo, care se enerva din ce în ce mai tare și devenea tot mai inefficient. „Până acum nu a recunoscut nimic, nota Liddell în jurnal. Milmo îl presează destul de tare”. 62

„Totul s-a transformat într-o ceartă cu strigături” 63, a spus White.

După patru ore, Milmo era răgușit, Philby era epuizat și interogatoriul s-a terminat într-un punct mort. Milmo știa că Philby era vinovat. Philby știa acest lucru, dar era convins și că, fără mărturisirea lui, acuzațiile erau inutile din punct de vedere juridic. „Interogatoriul lui Philby s-a terminat fără o mărturisire, scria Liddell în seara aceea, deși Milmo are părerea fermă că este sau a fost agent pentru ruși și că a fost vinovat de scurgerea de informații

către MacLean și Burgess”. 64 Înainte de a pleca de la sediul MI5, Philby a trebuit să predea pașaportul, ceea ce el a făcut bucuros, gândindu-se că, dacă avea nevoie să fugă, avea să călătorească pe baza actelor false oferite de prietenii săi sovietici.

„Descopăr că nu pot să evit concluzia că Philby este și a fost mulți ani agent sovietic” 65, scria Milmo. Cu White a fost și mai direct. „Nu există speranța de a obține o mărturisire, dar e cât se poate de vinovat”. 66 Reverificând înregistrările și stenogramele interviului cu Milmo, Guy Liddell a admis că Philby, fostul său prieten și stimat coleg, nu reușise să se comporte ca un om acuzat pe nedrept. „Atitudinea lui Philby în tot acest timp a fost de-a dreptul extraordinară. Nu și-a susținut cu tărie nevinovăția, nici nu a încercat să-și susțină cauza/467 însă în lipsa probelor noi și concludente, nota Liddell, Philby „avea toate cărțile în mână” 68. Și dacă era vinovat, ce se putea spune despre ceilalți prieteni comuni? Ce era cu bunul său prieten, Anthony Blunt, care îi cunoscuse și pe Burgess, și pe Philby? Ce era cu Tomás Harris, alt fost angajat la MI5, a cărui casă fusese locul numeroaselor întâlniri stropite cu băutură? Fisurile provocate de îndoieli au început să se ivească în structurile de contrainformații, pe măsură ce persoanele cu funcții înalte se priveau cu suspiciune și-și puneau întrebări.

Philby i-a povestit lui Elliott despre interogatoriul de patru ore, insistând furios că fusese atras într-o capcană juridică. Indignat în numele prietenului său, Elliott i s-a plâns lui Malcolm Cumming, un ofițer superior în MI5 și unul dintre puținii absolvenți la Eton din agenție.

Nicholas Elliott a vorbit din nou despre furia intensă a lui PEACH față de MI5 din pricina interogatoriului lui Milmo. A spus că acesta nu s-a împotrivit în niciun fel unui interogatoriu atât de independent, dar i-a displicut faptul că, după conversația amicală cu Dick White, a fost, practic, ademenit la Londra printr-un șiretlic și aruncat apoi în vârtejul a ceea ce s-a dovedit a fi o anchetă oficială, în care

i s-a refuzat până și dorința de a fuma.69

Ca susținător al lui Philby, Elliott era hotărât să obțină o scuză pentru modul în care fusese realizat interogatoriul. MI6 „contraataca” 70, a remarcat Liddell întristat, iar Elliott se afla în fruntea ofensivei.

MI5 încerca însă din răspuțeri să scoată de la Philby o recunoaștere a vinovăției sale, întorcându-se acum spre cel care era, în aproape toate felurile posibile, opusul lui „Buster” Milmo. „Jim” Skardon, fost inspector-detectiv la Poliția Metropolitană, era observator-șef, șeful secției de urmărire A4 și recunoscut drept „cel mai de seamă expert din țară” 71 în arta interogării. Skardon avea o atitudine blândă și modestă; purta pălărie de fetru, impermeabil, avea o mustață umedă și o expresie smerită. Vorbea discret, în șoapte șuierătoare, având rareori contact vizual cu ceilalți. În timp ce Milmo se baza pe intimidare și gălăgie, Skardon se furișa în mințea omului prin insinuări și viclenii. Reușise să obțină o mărturisire în ianuarie 1950 de la Klaus Fuchs, spionul atomic, câștigându-i încrederea în timpul plimbărilor lungi în natură și discuțiilor liniștite din barurile de la țară. Skardon descoperea adevărul treptat, punând întrebări care păreau identice, cu variații subtile, iar și iar, până când ținta lui se împiedica și se încurca în propriile minciuni. Philby știa multe despre Skardon și reputația lui. Așadar, atunci când acest bărbat șters, lingușitor și adus de spate i-a bătut la ușă acasă în Heronsgate, întrebând dacă putea să rămână la o ceașcă de ceai, Philby știa că era încă pe teren nesigur.

În timp ce trăgeau din pipă, Skardon părea să sară, oarecum vag, de la un subiect la altul, într-un „mod aproape desăvârșit” 72. După aceea, Philby a rămas cu impresia că observase și evitase „două mici capcane” 73, întrebându-se însă neliniștit dacă mai fuseseră și altele pe care nu reușise să le depisteze. „Nimic nu ar fi putut fi mai măgulitor decât interesul exprimat față de opiniile și acțiunile mele”. 74 Skardon i-a raportat lui Guy Liddell că avea „mințea deschisă” 75 în privința vinovăției lui Philby.

A fost prima dintre cele câteva vizite pe care Skardon avea să i le facă lui Philby în următoarele luni, cercetând și iscodind, umil, politicos, ingenios și neînduplecat. Apoi, în ianuarie 1952, la fel de abrupt pe cât începuseră, discuțiile cu Skardon au încetat, lăsându-l pe Philby „în coadă de pește” 76, întrebându-se cât de multe aflase detectivul. „Aș fi dat orice să arunc o privire pe rezumatul lui” 77, a notat el. De fapt, raportul final demonstra că farmecul lui Philby întrecuse pretinsa bonomie a lui Skardon. Anchetatorul a recunoscut că orele petrecute alături de Philby îi lăsaseră „o impresie mult mai favorabilă decât s-ar fi așteptat” 78. Acuzațiile împotriva lui Philby erau „nedovedite” 79, a conchis Skardon. Pașaportul i-a fost returnat.

„Ancheta va continua și într-o zi s-ar putea obține... dovada supremă a vinovăției sale, raporta MI5. În scopuri practice, ar trebui să presupunem că Philby a fost spion sovietic în tot timpul angajării sale la MI6”. 80 MI6 și-a exprimat brutal dezacordul: „Considerăm că dosarul împotriva lui Philby nu conține dovezi concrete și că este posibil să aibă o interpretare mai puțin sinistă decât se sugerează prin dovezile neacoperite” 81. Și iată cum cazul straniu al lui Kim Philby a rămas timp de luni și ani un mister neelucidat, cu totul necunoscut de către public, reprezentând însă sursa unui conflict otrăvitor între serviciile de informații. Situația lui Philby era în suspensie, prins între suspiciunile detractorilor lui și loialitatea prietenilor. Majoritatea ofițerilor superiori de la MI5 erau convinși acum că era vinovat, dar nu puteau s-o dovedească; majoritatea foștilor colegi din MI6 erau la fel de siguri de nevinovăția lui, însă nici ei nu puteau găsi probe care să-l exonereze. Unii membri ai MI5, precum Guy Liddell, încă se agățau de speranța că totul avea să se dovedească a fi o mare greșeală și că Philby avea să scape în cele din urmă de bănuielile celorlalți; de asemenea, existau membri în MI6 care se îndoiau de fostul lor coleg, deși o făceau în tăcere, de dragul instituției.

Dar printre cei convinși de vinovăția lui Philby se afla

cineva care îl cunoștea mai bine ca oricine și căruia îi era tot mai greu să tacă; era vorba despre soția lui, Aileen.

12

„BARONII HAIDUCI”.

Când a descoperit Aileen Philby, fosta agentă de securitate de la magazin, indiciile care demonstau că soțul ei – personajul important din Ministerul de Externe, tatăl devotat, angajatul ideal din administrație – era spion sovietic? Poate atunci când a fost chemat acasă și și-a pierdut slujba? Sau a avut cumplita revelație mai devreme? Bănuise întotdeauna că era ceva în neregulă cu Guy Burgess, pacostea ei, care îl urmărea pe soțul ei mai întâi la Istanbul, apoi la Washington? îi picase fisa când Philby se încuiase în pivniță în ziua de după dezertarea lui Burgess și plecase apoi cu un pachet misterios și o lopată de grădină? Sau avea suspiciuni cu și mai mult timp înainte, când Philby refuzase să divorțeze de prima lui soție, comunistă austriacă?

În 1952, Aileen știa că soțul ei o mințise, cu sânge rece și în mod constant, din momentul în care se cunoscuseră și pe tot parcursul căsniciei lor. Descoperirea duplicității lui a aruncat-o într-un abis psihologic din care nu avea să mai iasă vreodată. L-a înfruntat pe Kim, care a negat tot. Cearta care a urmat, în loc să-i alunge temerile, nu a făcut decât să o convingă că acesta mințea. A început să facă aluzie, în prezența altora, la furtuna din sufletul ei: „Cui ar trebui să-i fie credincioasă o soție? 1 a întrebat-o ea pe o prietenă. Țării sau soțului ei?” Luată la întrebări în timpul unui dineu de către Tommy Harris, care băuse zdravăn, Aileen a recunoscut că era „suspicioasă” 2 în privința soțului ei, însă pe urmă a dat înapoi și a spus că era „complet nevinovat” 3.

Probabil i-a făcut confidențe prietenei sale, Flora Solomon, care nu avea cum să fie prea uimită din moment ce Philby încercase să o recruteze ca agent sovietic încă din 1936. Cu siguranță, Aileen a discutat despre temerile ei cu Nicholas Elliott, care i-a luat bănuielile în răs. MI5

presupusese că Aileen glumea când îi spusese lui Elliott că era posibil ca Philby să „încerce o *dis*” Nu glumea. Trăia cu teama că el avea să dezerteze și să i se alăture lui Burgess, prietenul lui îngrozitor, la Moscova, lăsând-o cu cinci copii mici și cu rușinea de neșters de a se fi măritat cu un trădător. De câte ori ieșea Philby din casă, ea se întreba dacă avea să se mai întoarcă. L-a amenințat cu demararea procedurilor legale prin care să i se încredințeze custodia copiilor. A început iar să bea mult. Contactul ei cu realitatea începea să slăbească.

Într-o zi, Elliott a primit un telefon de la Aileen, care plângea și bolborosea.

- Kim a plecat.⁴
- Unde? a întrebat Elliott.
- Cred că în Rusia.
- De unde știi?
- Am primit o telegramă de la el.

În clipa aceea, până și loialitatea de neclintit a lui Elliott s-a zdruncinat puțin.

- Ce scrie în telegramă? a întrebat el șovăind.
- Scrie: „Adio pentru totdeauna. Transmite copiilor dragostea mea”.

Șocat, Elliott l-a sunat pe ofițerul de serviciu de la MI5. A fost dată alarma în toate porturile maritime și aeroporturile, cu instrucțiunea de a-l intercepta pe Philby dacă încerca să iasă din țară.

În mod straniu, când i s-a cerut să arate telegrama, Aileen a spus că nu putea, că îi fusese citită la telefon. Uimit, Elliott a întrebat la Oficiul Poștal, dar nu a găsit nici urmă de vreo telegramă trimisă de Philby lui Aileen. A sunat din nou la casa din Hertfordshire. Era deja seara târziu. De data aceasta, i-a răspuns Philby. La auzul vocii lui cunoscute, Elliott a simțit un val de ușurare.

- Slavă Domnului că te aud în sfârșit.⁵
- Pe cine te așteptai să auzi? a spus Philby.
- Mă bucur că ești acasă.
- Unde altundeva să fiu noaptea?

— Data viitoare când ne vedem o să-ți spun unde ai fi putut fi în seara asta, a spus Elliott râzând stingherit, apoi a închis.

Aileen inventase întreg episodul, așa cum scornise și povestea cu atacul din Istanbul sau cum avusese boli și răni închipuite de-a lungul anilor. Elliott ținea la ea și încerca să o protejeze, dar îi era foarte cunoscută boala ei psihică.

A suferit alta serie de „accidente”, intrând cu mașina prin vitrina unui magazin. Doctorul ei a internat-o pentru tratament psihiatric. Philby le-a spus prietenilor că Aileen era „nebună” 6. În loc să-l facă pe Elliott să vadă adevărul, comportamentul femeii i-a întărit acestuia simpatia pentru prietenul său copleșit de necazuri, care nu era doar acuzat și rămas fără slujbă, ci mai era atacat și de soția lui, care-și imagina tot felul de lucruri. În cadrul MI6, suspiciunile lui Aileen erau catalogate drept bătăjeli paranoice ale unei femei nebune.

Având cinci copii, o soție instabilă psihic și înclinații către pahar de întreținut, Philby avea nevoie de bani, însă era greu de găsit o slujbă pentru un bărbat trecut de patruzeci de ani, care lucrase în aparență pentru Ministerul de Externe, dar care nu putea explica de ce plecase. S-a gândit o vreme să-și reia cariera în jurnalism și a trimis câteva articole la ziare, însă fără să găsească un loc de muncă stabil. Interceptările telefonice „dezvăluiau cu precizie faptul că Philby își căuta activ un loc de muncă” 7 și nu reușea să găsească unul. În cele din urmă, Jack Ivens, „un fost coleg loial” 8 de la Secția a V-a i-a găsit o slujbă la firma lui de import-export. Salariul era de numai șase sute de lire pe an. Mama lui Aileen i-a ajutat financiar să se mute într-o casă mare și urâtă, în stil edwardian, din Crowborough, „Surrey-ul săracului” 9, după cum descria zona Graham Greene. Philby făcea nemulțumit naveta la biroul din Londra, unde completa acte, importând portocale din Spania și exportând ulei de ricin în SUA. Nu îndrăznea să încerce să restabilească

legătura cu supraveghetorii sovietici. „Philby era urmărit permanent, nota Iuri Modin. De câteva ori, echipele noastre de contrafilaj au raportat prezența agenților MI5 aflați în apropiere”. 10 Era mai singur ca niciodată.

Philby fusese mereu un alcoolic sociabil și capabil să funcționeze bine. Acum începea să se stăpânească tot mai greu și să aibă un comportament imprevizibil. MI5, care intercepta convorbirile de pe linia lui telefonică, observa că „«Peach» e în stare să se îmbete crunt și să se comporte îngrozitor cu cei mai buni prieteni ai lui” 11. Veșnic loial și îndurerat, Elliott suporta izbucnirile lui Philby. Acesta căuta mereu sprijinul vechiului său prieten. În lumea ciudată și cu două fețe în care trăia, lucrul acesta nu suferea contradicție: prețuia cu adevărat prietenia lui Elliott, avea nevoie de ajutorul lui și se baza pe sfaturile acestuia, deși îl mințea totodată. Philby nu ascundea de Elliott faptul că îi eșua căsnicia, însă motivul era discutat doar vag. Ca majoritatea englezilor din clasa lor socială, avea tendința de a evita subiectele jenante din punct de vedere emoțional.

Elliott îi împrumuta bani lui Philby când avea nevoie, îi achita notele de la club și îl lua cu el la meciurile de crichet de la Lord's. îl îndemna să iasă la atac: „Trebuie să te lupți, nu glumă. Dacă aș fi eu acuzat că sunt spion, m-aș duce la prim-ministru și m-aș plânge” 12, îi spunea el. Philby „zâmbea stins” la această sugestie. „Întreaga familie trecea printr-o perioadă grea” 13, scria Elliott, care încerca să-și înveselească prietenul insistând că exilul lui din MI6 era doar temporar; Philby avea să intre în curând înapoi în club și să-și reia cariera de unde o lăsase.

Și Sir Stewart Menzies îl sprijinea cu tărie. Pe 1 aprilie 1952, l-a invitat pe Philby la masă la Traveller's Club și l-a întrebat „dacă voia un avans la bonusul care i se acordase în momentul demisiei” 14. „C” a discutat apoi despre acest prânz cu Guy Liddell de la MI5, care a raportat:

„C” pare să fi ajuns la concluzia că Philby este

nevinovat. I-am spus că, după părerea mea, singurul lucru care se poate face în asemenea cazuri, când persoana era cunoscută îndeaproape, e să lași deoparte părerile personale și să le permiți doar pe cele care au legătură cu meseria, bazate numai și numai pe constatarea faptelor. Altfel, riști să te înșeli... Kim, din câte se pare, nu are resentimente față de departament. Dacă ar fi fost în locul nostru, ar fi reacționat în același fel, chiar și în privința reținerii pașaportului.¹⁵

Siguranța lui Elliott că prietenul său avea să se întoarcă în curând la MI6 își găsea ecoul la principalul aliat al lui Philby din SUA. James Angleton și-a asigurat un coleg, în 1952, că „Philby o să-și revină din încurcătura actuală și o să devină șeful serviciului secret britanic” ¹⁶. Philby știa că asta nu avea să se întâmple niciodată. Izolat de supraveghetorii sovietici, blocat într-un loc de muncă prost plătit, așteptând ca MI5 să lovească în orice clipă și trăind lângă o soție care îi știa secretul, viața lui Philby intra pe o pantă descendentă.

Elliott făcea tot ce putea ca să-i îmbunătățească starea de spirit proastă, oferindu-i sprijin și încurajări. MI5, cercetând stenogramele convorbirilor telefonice ale lui Philby, și-a exprimat uimirea și iritarea față de „măsura în care «Peach» ținea încă legătura cu MI6 și era încă subvenționat de aceștia” ¹⁷ Fiul lui cel mai mare, John, avea unsprezece ani și, cu toate că Philby era devotat distrugerii administrației britanice, își dorea totuși ca fiii lui să intre la școli particulare bune. Eton și Westminster îi depășeau bugetul, însă Elliott i-a oferit soluția. Acesta a discutat cu tatăl său, Claude (acum în funcția de rector la Eton), care s-a învoit să-i găsească lui John Philby (și mai târziu fratelui său, Tommy), un loc la Colegiul Lord Wandsworth în Hampshire, „unde era membru în consiliul director și care, fiind finanțat cum se cuvine, nu era prea scump” ¹⁸. Vechile legături din școală reușeau încă să-l ajute pe Philby.

Elliott monitoriza îndeaproape progresul cazului lui

Philby; sau, mai bine zis, lipsa acestuia, căci lupta dintre MI5 și MI6 se transformase într-un impas plin de resentimente. Ronnie Reed, ofițerul MI5 care îl cunoștea pe Philby dinainte de război, remarcă „dezacordul intens dintre cele două servicii în privința acestuia” 19 În iunie 1952, Stewart Menzies s-a retras și a fost înlocuit de adjunctul său, general-maiorul Sir John „Sinbad” Sinclair, un militar înalt, tradiționalist și cu tabieturi fixe. (Prânzul lui nu varia niciodată: un hering pe grătar și un pahar cu apă. Sinclair era la fel de hotărât ca predecesorul său să fie alături de Philby: noul „C” „refuza să-l dezamăgească pe unul dintre băieții lui” 20. Era însă de acord că ofițerii activi ai MI6 trebuiau descurajați să mai socializeze cu Philby, o directivă pe care Elliott și ceilalți o ignorau pur și simplu. Între timp, cei din MI5 continuau să sape după dovezi, convinși că trebuiau să mai existe și alți spioni în interiorul stabilimentului și indignați de felul în care MI6 strânsese rândurile. „Observatorii64 ascultau și observau, așteptând ca Philby să facă o greșală.

Interceptările telefonice ale MI5 aveau să umple, în cele din urmă, treizeci și trei de volume: nu dezvăluiau activitatea de spionaj a lui Philby, însă arătau distrugerea mariajului acestuia. Philby începuse o aventură cu o femeie din Londra, o funcționară la stat, și nu trecea pe acasă cu zilele. Când revenea, cei doi soți aveau certuri cumplite. Philby a început să doarmă într-un cort din grădină. Le-a spus prietenilor că Aileen îl denunțase la Ministerul de Externe și că asta îl împiedicase să obțină o slujbă decentă. Susținea chiar că încercase să-l omoare. La rândul ei, Aileen îl suspecta pe Philby că avea planuri ucigăse. În mod secret și lipsit de etică, psihiatrul ei transmitea informații către MI5. Iată ce se menționa într-un raport: „După părerea [lui Aileen] și cea a psihiatrului ei, Philby, dintr-un soi de cruzime psihică față de ea, făcuse tot posibilul să o determine să se sinucidă6621. Același psihiatru sugera că Philby ar fi homosexual, în ciuda numeroaselor dovezi care arătau contrariul. Având la

dispoziție puținii bani dați de soțul ei înstrăinat, Aileen era nevoită să lucreze la bucătărie într-o casă din Eton Square doar ca să plătească facturile. Nicholas Elliott încerca să o ajute, sprijinind-o financiar și moral. Locul ei de muncă, scria el, „era suficient de aproape de casa noastră din Wilton Street ca să-și petreacă împreună cu noi timpul în care nu lucra⁶²²”.

După optsprezece luni nefericite în care a vândut ulei de ricin și portocale, Philby a rămas din nou fără slujbă după ce firma de import-export a lui Jack Ivens a dat faliment. Philby se străduia, încercând să-și câștige pâinea ca jurnalist independent, dar fără prea mare succes. Depindea acum de familie și prieteni. Tatăl său, care trăia în Arabia Saudită pe post de consilier al lui Ibn Saud, îi trimitea sumele de care se putea lipsi. Elliott plătea taxele școlare pentru copiii lui Philby. Tommy Harris a aranjat lucrurile în așa fel încât Philby să scrie o carte despre Războiul Civil din Spania pentru o editură din Londra care i-a plătit șase sute de lire avans. Cartea nu a fost scrisă niciodată, iar înțelegerea pare să fi fost un șiretlic prin care Harris îi putea da bani fără ca Philby să descopere vreodată sursa.

Philby continua să socializeze cu prietenii săi din serviciile de informații, însă relațiile erau încordate. Într-o seară, Guy Liddell a mers la cină cu Tommy Harris și a descoperit că fusese invitat și Philby. L-a salutat pe Philby „în felul său obișnuit” ²³, deși amândoi știau că situația era cât se poate de ciudată. Cei de la MI5 erau convinși de trădarea lui Philby; însuși Harris se afla acum sub observație, telefonul îi era ascultat în cazul în care apărea vreun indiciu în convorbirile sale cu Philby. Mesenii încercau să pretindă că întâlnirea nu era cu nimic diferită de cele dinainte. Philby părea „oarecum îngrijorat” ²⁴, a notat Liddell în jurnalul său, apoi a plecat devreme.

În cele mai negre clipe, Philby se întreba dacă trebuia să reactiveze planul de evadare și să fugă la Moscova, însă nu putea lua legătura cu serviciile sovietice

de informații fără să alerteze MI5 și știa asta. Era blocat și izolat, conștient că orice dezertor sovietic l-ar putea demasca.

*

Vladimir Petrov era un țăran din Siberia care, cu multă muncă și obediență, supraviețuise epurărilor lui Stalin și se ridicase treptat în rândurile serviciilor de informații. După trei decenii în slujba comunismului, devenise colonel KGB și *rezident* la ambasada URSS din Canberra. Oficial, Petrov era o slugă preaplecătă; în particular, era un rebel. Văzuse cum satul lui din Siberia fusese distrus de foamete și colectivizare forțată. Din munca lui ca agent de decriptare, aflase anvergura crimelor comise de Stalin. În august 1954 a dezertat în Australia. Soția lui, Evdochia, a fost arestată de o echipă KGB înainte să poată face la fel, apoi a fost salvată în timp ce răpitorii încercau s-o urce forțat într-un avion la Darwin, deși îi lipsea un pantof.

Fiind dezertorul cu cel mai înalt grad de după război, Petrov a adus cu el un bagaj mare de informații despre cifruri, rețele de agenți și numele a aproximativ șase sute de ofițeri KGB care lucrau ca diplomați în toată lumea. Tot el a furnizat primele dovezi concrete că Burgess și MacLean se aflau cu adevărat în Uniunea Sovietică (până atunci, acest lucru era presupus, dar nu verificat) și că locuiau în Kuibîșev. Cu atât mai uimitoare a fost confirmarea faptului că aceștia fuseseră avertizați să fugă de un alt englez cu funcție oficială, un al Treilea Om. La Whitehall, pe Fleet Street și nu numai acolo, identitatea celui de-al Treilea Om a devenit subiectul zvonurilor, al insinuărilor și al speculațiilor bine informate.

Auzind de dezertarea lui Petrov, Philby aștepta acum neliniștit ca Jim Skardon să-i reapară în prag, de data aceasta cu un detașament de poliție și un mandat de arestare. Pe măsură ce treceau săptămânile fără să audă o bătaie în ușă, a presupus în mod corect că dezertorul nu-i dezvăluise numele. Îl urmărea însă „grija că Petrov

adusese ceva substanțial cu el despre care eu nu știu nimic” 25, ceva ce putea fi folosit ca să-l prindă dacă era interogată din nou.

Dick White, vechiul adversar al lui Philby, plănuia într-adevăr o asemenea capcană după ce preluase postul de director general al MI5. Guy Liddell se așteptase să obțină el slujba, dar amicitiiile lui îi stricaseră iremediabil reputația. MI6 a făcut chiar aluzii la faptul că el însuși ar fi fost un spion sovietic homosexual, arătând că „se despărțise de soție, avea un vag aer homosexual și că, în timpul războiului, fusese prieten apropiat cu Burgess, Philby și Blunt” 26. Cumplit de dezamăgit, Liddell l-a felicitat cu entuziasm pe White pentru numire, apoi a demisionat.

White considera că dezertarea lui Petrov era o ocazie de a-l elimina pe Philby o dată pentru totdeauna, așa că l-a îndemnat pe Anthony Eden, ministrul de externe, să facă publice descoperirile legate de al Treilea Om. „Îl va submina pe Philby. Va crea o stare de nesiguranță pentru el. Îl vom atrage aici pentru o nouă serie de întrebări și vom încerca din nou să obținem o mărturisire”. 27 Eden a refuzat, în parte fiindcă Sir John Sinclair de la MI6 insistă că White „căuta să se răzbune pe Philby și că ar fi mai bine să ignore acest lucru” 28. Dușmănia dintre MI5 și MI6 era la fel de aprigă și nocivă ca întotdeauna.

Philby nu avea de unde să știe, dar stăpânii lui sovietici îl urmăreau îngrijorați. O evaluare întocmită de secțiunea britanică a KGB raporta faptul că agentul „Stanley” „avea nevoie disperată de bani” 29 și că bea foarte mult. Iuri Modin i-a întrebat pe cei de la Moscova ce să facă, arătând că Philby „ne-a făcut servicii foarte mari [și] s-ar putea să fie nevoie să-l reactivăm în viitor” 30. Centrul a ordonat ca Philby să primească „o sumă mare de bani” 31 și asigurarea că Uniunea Sovietică avea să-i rămână alături. KGB-ul nu acționa din generozitate sau loialitate, ci dintr-un pragmatism lucid: un spion bețiv și sărăcit era un punct vulnerabil, un om care putea

mărturisi sau putea cere să fie scos din bucluc. Sperau că o sumă de bani l-ar fi ajutat să se mențină stabil, la locul lui. Însă predarea banilor (ca majoritatea directivelor de la Moscova) era un lucru mai ușor de zis decât de făcut, fiindcă Philby era încă monitorizat îndeaproape. Mai mult decât atât, Modin a primit instrucțiuni să nu ia contact direct cu el; misiunea lui era să-l plătească pe Philby sub nasul celor de la MI5 fără să-l vadă, de fapt. Ofițerul KGB reușise să-i scoată pe Burgess și MacLean din Anglia; însă avea să fie ceva mai greu să-l convingă pe Philby să stea locului.

*

În seara zilei de 16 iunie 1954, profesorul Anthony Blunt, fost ofițer MI5, spion sovietic și istoric de artă reputat, se pregătea să țină o prelegere la Institutul de Artă Courtauld, la care era director. Tema prelegerii era Arcul lui Gallienus, o arcadă romană glorioasă aflată în pericol de demolare pentru a face loc unui proiect modern de urbanism. Publicul era compus din clasicisti nerăbdători, studenți la arte plastice și cetățeni erudiți, care citiseră despre prelegere în *The Times* și voiau să sprijine cauza merituoasă de a proteja moștenirea clasică a Romei. În rândul întâi, cu fața spre pupitru, stătea un tânăr blond și robust, care semnase în cartea de vizitatori cu numele de Greenglass și se prezentase drept norvegian.

Pe fața prelungă și cu pungi sub ochi a lui Blunt se vedea o expresie de preocupare savantă în timp ce distribuia fotografii cu arcada amenințată, înainte de a trece la un atac împotriva „maleficelor autorități italiene” 32 care voiau să scape de ea. La sfârșit, toți au aplaudat, însă cel mai entuziasmat era Greenglass – deși nu fusese niciodată în Italia, nu știa nimic despre arhitectura clasică și nu-i păsa câtuși de puțin dacă toate arcadele din Roma erau dărâmate și acoperite cu beton. La finalul prelegerii, profesorul Blunt a fost asaltat, cum se întâmpla deseori, de un grup de doamne entuziasmate, dornice să discute despre artă și care „se întreceau în a-și etala cunoștințele”

33. Greenglass a rămas deoparte, apoi, cu o mișcare bruscă, a trecut prin mulțime, băgând un cot în coasta unei admiratoare și punând în mâna profesorului o vedere cu o pictură renașcentistă.

— Scuzați-mă, a întrebat norvegianul nepoliticos. Știți unde pot găsi această pictură? 34

Blunt a întors vederea pe partea cealaltă, în timp ce doamnele pasionate de artă priveau cu răceală. Pe spate scria: „Măine. 8 seara. Angel” 35. Blunt și-a dat seama imediat că scrisul era al lui Guy Burgess.

Blunt i-a aruncat bărbatului „o privire pătrunzătoare” 36 și l-a recunoscut pe Iuri Modin, supraveghetorul sovietic de spioni pe care îl văzuse ultima dată în 1951, înainte ca Burgess și MacLean să fugă. Apoi s-a uitat din nou la vedere și la mesajul scris. „Da, a spus el. Da. Da”. 37

În seara următoare, Blunt și Modin s-au întâlnit în barul Angel în Islington, pe Caledonian Road, o speluncă oarecare pe care o folosiseră și în trecut pentru întâlniri conspirative. Au discutat mai întâi despre situația lui Blunt – fusese interogat de MI5, dar nu părea încă să fie suspect –, apoi au trecut la Philby. Blunt i-a spus despre colegul său spion că era într-o situație dificilă, fără slujbă și fără bani, și că fusese deja supus câtorva interogatorii ostile de către MI5. Modin i-a cerut lui Blunt să-i dea lui Philby niște bani din partea lui. Ezitând – căci renunțase de mult la spionaj în favoarea protejării arcadelor romane –, Blunt s-a învoit.

Câteva zile mai târziu, Philby a plecat cu mașina din Crowborough la Tonbridge și a cumpărat un bilet pentru primul tren spre Londra. A așteptat până au urcat toți pasagerii și peronul s-a golit, după care s-a urcat și el în tren. La Vauxhall, a luat metroul spre Tottenham Court Road, unde a cumpărat o haină lungă și o pălărie. Timp de o oră s-a plimbat, privind în vitrine ca să vadă dacă era urmărit, apoi a servit un pahar la un bar, după care și-a cumpărat bilet la cinema. S-a așezat pe ultimul rând. La

jumătatea filmului, s-a furișat afară. Nu părea să fie urmărit. S-a plimbat însă fără țintă timp de două ore, apoi s-a urcat în autobuz și a coborât din nou. Spre seară, se afla în nordul Londrei: „Eram convins că eram în siguranță” 38.

La apus, trei spioni s-au întâlnit în piațeta de pe Caledonian Road. Se pare că Modin, urmând ordinele, nu a luat legătura direct cu Philby în seara aceea și a vorbit numai cu Blunt în timp ce i-a dat pachetul, iar Philby a păstrat distanța, gata să fugă. După cum povestește Modin în mod melodramatic, „silueta întunecată ținea pasul cu noi de-a lungul aleii străjuite de copaci; o siluetă solidă, pătrătoasă, înfășurată în haină” 39 Philby s-a întors la Crowborough cu 5.000 de lire bani gheață și „o stare de spirit mai bună” 40, înviorat de faptul că reluate legătura cu serviciile sovietice de informații după o pauză de patru ani. Modin îi transmisese și o asigurare, prin intermediul lui Blunt, că dezertorul „Petrov nu știa nimic despre cariera lui de agent sovietic” 41. Schimbul din parcul întunecat din Londra a îmbunătățit atât situația financiară a lui Philby, cât și starea sa sufletească. „Nu mai eram singur. tt42

Prietenii sovietici ai lui Philby erau alături de el; prietenii lui britanici aveau să facă acum același lucru. În aceeași perioadă cu dezertarea lui Petrov, un grup de ofițeri din MI6, conduși de Nicholas Elliott, au lansat o campanie care să-l exonereze de vină.

Elliott primise o nouă slujbă la rezidența MI6 din Londra. Cu numele de cod „BIN” și cu sediul în Londonderry House, Victoria, rezidența londoneză acționa, practic, ca orice bastion MI6, însă pe teren britanic, cu un personal de douăzeci de ofițeri care conduceau operațiuni de contrainformații împotriva diplomaților, a oamenilor de afaceri și a spionilor, recrutând agenți în ambasadele străine și monitorizând activitățile demnitarilor aflați în vizită. Noul rol al lui Elliott îi permitea să se comporte ca un spion în străinătate, însă putea și să ajungă la club cu

ușurință.

În 1954, apăruse în MI6 o nouă grupare, cu influență considerabilă asupra șefului, Sir John Sinclair: era vorba despre Tinerii Turci din serviciul de informații, oameni ca Elliott care învățaseră jocul spionajului în zilele tumultuoase ale războiului, când, cu destul curaj și imaginație, orice părea posibil. În interiorul serviciului, Elliot și cei ca el erau cunoscuți drept „Robber Barons”, bărbați îndrăzneți, cu un simț acut al propriei importanțe și cu prea puțin respect față de autoritatea civilă. Credeau în acțiunile secrete, în asumarea de riscuri și, când era necesar, în încălcarea regulilor. Mai presus de orice, credeau în serviciile de contrainformații ca într-o religie patriotică, o pavază împotriva barbarismului. George Kennedy Young, bun prieten cu Elliott și Philby, care avea să ajungă director adjunct al MI6, a pus în cuvinte crezul acestui grup tot mai ambițios și mai influent. „Este spionul care a fost chemat să remedieze situația creată de defectele miniștrilor, diplomaților, generalilor și preoților”, insista Young, cu o aroganță care nu mirosea a bine.⁴³

Mintea oamenilor, desigur, este formată de mediul înconjurător, iar noi, spionii, deși avem un aer misterios și profesionist, trăim probabil mai aproape de realitățile și datele concrete ale relațiilor internaționale decât

— Baronii Haiduci (în engleză în original - n.tr.) ceilalți specialiști din guvern. Suntem relativ eliberați de problemele statutului, ale ierarhiei, de atitudinile departamentale și de evitarea răspunderii personale care, toate la un loc, creează tiparul oficial al minții. Nu suntem nevoiți să dezvoltăm, ca parlamentarii condiționați timp de o viață de om, abilitatea de a produce fraze dinainte pregătite, replici istețe și zâmbete cuceritoare. Așadar, nu e de mirare că în zilele noastre spionul descoperă că este principalul păzitor al integrității intelectuale⁴⁴.

Oamenii ca Young și Elliott se considerau paznicii secreți ai Marii Britanii, membrii unei frății alese, neîngrădiți de convențiile obișnuite. Kim Philby fusese un

model pentru mulți dintre „Baronii Haiduci”; acel aer cunoscător și plin de tact și succesele din timpul războiului confirmau simțul identității colective. Acum se porniseră să-l salveze.

Pe 20 iulie 1955, „Sinbad” Sinclair i-a scris lui Dick White, omologul său de la MI5, susținând că interogatoriul lui Philby condus de „Buster” Milmo fusese „părtinitor” 45 și că fostul ofițer MI6 fusese „victima unui abuz în justiție” într-un memoriu ulterior către Sir Ivone Kirkpatrick, subsecretarul de stat permanent al Afacerilor Externe, „C” a făcut un rezumat al cazului în apărarea lui Philby:

Raportul Milmo, care nu oferă nici măcar o probă concretă care să arate că Philby a fost agent sovietic sau că a fost al „Treilea Om”, este, așadar, un caz de acuzație inadmisibilă în fața legii, și care nu a adus niciun fel de clarificări din punct de vedere informativ. Este alcătuit din bănuieli și dovezi circumstanțiale, însumând într-un singur argument tot ceea ce ingeniozitatea procurorului poate imagina împotriva unui suspect. Probabil că va rămâne ca un deget acuzator îndreptat către Philby [care] nu a fost, practic, condamnat pentru ceva după ancheta din 1951 și, în ciuda celor patru ani de investigații ulterioare, nu este nici acum condamnat pentru ceva. Contravine total tradiției englezești ca un om să fie nevoit să-și dovedească nevinovăția... într-un caz în care procurorul nu se bazează decât pe suspiciuni.⁴⁶

Cazul trebuia reexaminat, spunea el, iar Philby trebuia să aibă ocazia să se apere. „Produceți dovezile și nu mai avem nicio dispută⁴⁴”, i-a spus Sinclair lui White. White a fost de acord, în ciuda ezitărilor, că Philby trebuia interogat încă o dată, știind că acest caz împotriva lui nu era cu mult mai puternic acum decât fusese în 1951. Scena era pregătită pentru ultimul spectacol, iar Elliott, „cel mai mare apărător⁶⁸ al lui Philby, avea să aștepte în culise ca să regizeze piesa.

Pe 18 septembrie, ziarul *The People* a publicat știrea despre dezertarea lui Petrov și o serie de dezvăluiri

dramatice: Burgess și MacLean fuseseră amândoi recrutați de agenți sovietici încă de când erau studenți la Cambridge; fuga lor la Moscova, tocmai când MacLean era pe punctul de a fi arestat, fusese orchestrată de serviciul sovietic de contrainformații; aceștia nu erau „diplomați dispăruți”⁶⁶, cum susținuse guvernul atâta timp, ci spioni care fugiseră. Legea britanică a secretului de stat fusese folosită ca să se ascundă adevărul și să protejeze guvernul de rușine.

Harold Macmillan, noul ministru de externe, se confrunta cu o criză majoră: „Trebuie să dăm o declarație”⁴⁹, a spus el supărat. Cinci zile mai târziu, guvernul a publicat o Carte Albă de opt pagini prin care se încerca explicarea situației cu Burgess și MacLean. Era un amestec straniu de jumătăți de adevăruri și eschivări, care atenua scandalul și nu-l menționa deloc pe Kim Philby, al cărui nume era vehiculat șoptit și, în unele cazuri, în gura mare. La un dineu, Aileen Philby s-a ridicat în picioare, clătinându-se puțin, și i-a reproșat soțului ei: „Știi că tu ești al Treilea Om”⁵⁰. Până și soția lui îl denunța în public; presa avea să urmeze în curând. Cartea Albă a fost considerată o mușamalizare.

De cealaltă parte a Atlanticului, J. Edgar Hoover era tot atât de convins de vinovăția lui Philby pe cât de sigur era Angleton de nevinovăția acestuia și, în plus, era furios că englezii nu reușeau să-l aresteze. Șeful FBI a decis să împingă lucrurile de la spate, printr-un subterfugiu caracteristic. Însă înainte de asta, Philby se pregătea de un ultim interogatoriu.

Pe 7 octombrie, la două săptămâni de la publicarea Cărții Albe, Philby s-a prezentat la casa conspirativă a MI6 de lângă Sloane Square, unde a fost introdus într-o cameră mobilată cu o canapea cu model și scaune aranjate în jurul unei măsuțe; pe un perete se afla un bufet vechi cu un telefon deasupra. În telefon se afla un microfon de înaltă calitate. Un amplificator, așezat sub scândurile de sub scaunul lui Philby, transmitea sunetul spre microfon, de

unde ajungea apoi la Leconfield House, sediul MI5. Aici, conversația avea să fie înregistrată pe discuri de gramofon și trimisă apoi dactilografilor, ca să transcrie fiecare cuvânt.

Philby era neliniștit. Acesta era al patrulea interogatoriu oficial. În ciuda asigurărilor date de Modin, se temea că Petrov îi înarmase pe anchetatori cu vreun indiciu nou și incriminator. Philby le spusese celor de la MI6 că „se bucura că avea ocazia să-și spele numele” 51, însă în realitate era obosit și îngrijorat. Se pregătea să fie jupuit de viu.

În schimb, ceea ce s-a întâmplat a semănat mai mult cu o discuție în jurul focului decât cu o anchetă a inchiziției, un interogatoriu cu totul diferit de cele dinainte. O comisie alcătuită de Macmillan hotărâse oficial că această rundă de întrebări trebuia să cadă în sarcina celor de la MI6, nu de la MI5. Aceasta nu avea să fie o anchetă în stilul lui „Buster” Milmo, ci o analiză internă a situației realizată de foștii colegi ai lui Philby „care îl cunoșteau bine” 52. Probabil că unul dintre ei era Nick Elliott.

Când s-a pornit discuția și aparatele de înregistrat au început să se învârtă, ofițerii MI5 ascultau tot mai nervoși cum prietenii lui Philby îi puneau întrebări dintre cele mai ușoare. „Ar fi o batjocură să spui că a fost un interogatoriu”, a notat mai târziu un ofițer MI5.53

A fost un interviu în cadrul MI6... l-au purtat cu blândețe pe un teren cunoscut. Mai întâi în legătură cu trecutul lui comunist, apoi cu cariera în MI6 și prietenia cu Guy Burgess. Philby se bâlbâia și-și susținea nevinovăția. Însă ascultând vocile fără trup, minciunile păreau evidente. De câte ori Philby se încurca în vorbe, unul dintre anchetatori îl îndruma către răspunsul acceptabil. „Ei bine, presupun că asta și asta ar fi explicația”. Philby accepta recunoscător și interviul trecea mai departe.

Philby a fost trimis acasă cu o strângere de mână amicală și cu un verdict de nevinovăție: „Te vei bucura să

afli că am ajuns la o decizie unanimă în privința nevinovăției tale” 54. Philby jubila... Pista era veche și se împotmolise, a scris el. Faptul că nu am făcut nicio încercare de a fugi un timp atât de lung începea să fie în favoarea mea”. 55 Când Dick White a citit stenogramele, a rămas „livid” 56; copiii de la MI5 au declarat oficial că, după părerea lor, „unul dintre anchetatori era vizibil în favoarea lui Philby, ajutându-l în mod repetat să găsească răspunsuri la întrebările stânjenitoare, fără să insiste pe întrebările la care nu reușea să răspundă” 57 „Baronii Haiduci” lansaseră un contraatac foarte eficient, însă Philby nu scăpase încă.

După o săptămână, duminică, pe 23 octombrie 1955, familia Philby s-a trezit cu locuința înconjurată de o ceată de jurnaliști care făceau zarvă. În dimineața aceea, la New York, *The Sunday News* publicase un articol în care Philby era numit al „Treilea Om”, „informatorul” 58 care-i ajutase pe dezertori să fugă. Aici era mâna lui Hoover, care lăsase să-i scape numele lui Philby în prezența unui ziarist de-al lui, ca să-i forțeze pe britanici să lanseze o anchetă judiciară. Timp de peste patru ani, numele lui Philby nu apăruse în ziare, deși acest lucru era bine știut pe Fleet Street. Vânătoarea începuse. „Casa din Crowborough era asediată” 59, spunea Elliott, care l-a sfătuit pe Philby să țină presa la distanță cât mai mult timp posibil. Dacă ziarele britanice repetau ce scria în *The Sunday News*, puteau fi date în judecată pentru calomnie. Însă numele lui Philby apărea acum negru pe alb și toată lumea vorbea despre al Treilea Om. A durat încă două zile până s-a rupt zăgazul.

13

AL TREILEA OM

Colonelul Marcus Lipton, parlamentar și membru al Partidului Laburist pentru regiunea Brixton, era un scandalagiu demodat și arțăgos, care nu avea încredere în guvern și ura muzica modernă, despre care credea că avea să distrugă monarhia. „Dacă muzica pop va năru

instituțiile consacrate, atunci aceasta trebuie distrusă prima” 1, a declarat la un moment dat. Specialitatea lui erau întrebările incomode. Nimeni nu-l putea acuza pe Lipton că era subtil, însă cunoștea bine procedurile politice și mai ales „privilegiile parlamentare”, vechiul drept al parlamentarilor de a face declarații la Westminster fără a fi în pericol de a fi puși sub acuzare.

Marti, pe 25 octombrie, s-a ridicat în timpul întrebărilor adresate prim-ministrului și a lansat bomba:

S-a hotărât prim-ministrul să mușamalizeze cu orice preț activitățile acestui misterios al Treilea Om, ale domnului Harold Philby, care a fost mai întâi prim-secretar la ambasada din Washington cu ceva vreme în urmă, și s-a decis să înăbușe orice discuție despre problemele grave care au fost evitate în Cartea Albă, o insultă adusă inteligenței oamenilor din țară? 2

Pentru presă, era ca o bucată de carne crudă: s-a stârnit o mare agitație.

În după-amiaza aceea, într-un vagon de metrou din Londra, mergând spre casă, Kim Philby a aruncat un ochi pe titlul de pe prima pagină a primei ediții din ziarul ținut în mână de un călător din fața lui, *Evening Standard*. „Un parlamentar vorbește despre activitățile dubioase ale celui de-al Treilea Om, domnul Harold Philby”. Ziarul publicase cuvânt cu cuvânt ce spusese Lipton. După mai bine de două decenii în care se ascunsese, Philby era complet expus.

Întors la Crowborough, Philby l-a sunat imediat pe Nicholas Elliott.

— Numele meu a apărut în ziare. Trebuie să fac ceva.³ Elliott era calm.

— Sunt de acord. Cu siguranță. Dar hai să stăm să ne gândim la asta măcar o zi. Să nu faci nimic timp de o zi, bine? Te sun mâine.

În acel moment, o declarație nu ar fi făcut decât să alimenteze vâlvătaia deja aprinsă și „i-ar fi putut aduce prejudicii de imagine⁶⁴⁴. Dacă Marcus Lipton avea probe

noi care-l incriminau pe Philby, cu siguranță că le-ar fi transmis autorităților, iar MI5 ar fi acționat în consecință. Parlamentarul, pur și simplu, repeta ceea ce apăruse deja în presa din America, sub acoperirea privilegiului parlamentar. Harold Macmillan, ca șef al Ministerului de Externe și al MI6, trebuia să facă o declarație prin care fie să-l sprijine pe Philby, fie să-l condamne: dat fiind că MI5 nu dispunea de dovezile care să-l incrimineze, erau șanse mari ca acesta să fie exonerat de vină. Sfatul lui Elliott era să rămână pe poziții, să nu spună nimic, să înfrunte furtuna și să le permită prietenilor din MI6 să lucreze în beneficiul lui.

— Am decis că, firește, trebuie să răspunzi, i-a spus Elliott a doua zi. Dar ar trebui să o faci numai când încep dezbaterile parlamentare. Mai rezistă două săptămâni.5

Casa din Crowborough era scena unui spectacol bizar, cu zeci de jurnaliști instalați pe peluză. Mergeau după Philby la bar la ora prânzului, apoi îl urmau înapoi, punând întrebări la care el refuza să răspundă în mod cât mai politic. Telefonul suna întruna. *The Sunday Express* a lăsat o scrisoare la ușa din față, oferindu-i lui Philby o sută de lire dacă lua parte la o dezbatere publică cu Marcus Lipton. Elliott își făcea griji pentru „stresul suplimentar la care erau supuși Aileen și copiii” 6 și i-a ajutat să meargă să stea la o rudă. Philby s-a refugiat la mama lui, în apartamentul din Kensington, unde a deconectat soneria și a băgat telefonul sub un maldăr de perne. Jurnaliștii au rupt ciocănelul de la ușă bătând ca să intre înăuntru. Un ziarist a încercat să urce pe scara de incendiu, speriindu-l pe bucătar.

Guvernul promisese să facă o declarație publică și să țină o dezbatere pe 7 noiembrie. Elliott s-a apucat de treabă, asigurându-se că atunci când îi venea rândul lui Macmillan să vorbească, acesta avea să spună ceea ce trebuia. Cel ales pentru a-i prezenta ministrului de externe raportul cu privire la această chestiune delicată nu era nimeni altul decât Richard Brooman-White, prietenul lui

Elliott de la Eton și de la Trinity, care contribuise la recrutarea lui Philby în MI6 în timpul războiului. Brooman-White părăsise serviciile secrete pentru o carieră în politică, iar în 1951 fusese ales ca parlamentar din partea Partidului Conservator pentru Rutherglen. Philby, Elliott și Brooman-White erau prieteni din 1939. Când parlamentul era în sesiune, Brooman-White locuia la etajul de sus al casei lui Elliott din Wilton Street; Elizabeth Elliott lucra ca secretara lui; Claudia Elliott era fina lui de botez; Elliott și Brooman-White erau și coproprietari ai unui cal de curse. Brooman-White era vocea din parlament a „Baronilor Haiduci” și cel mai vehement apărător al lui Philby în Camera Comunelor. După spusele lui Philby, Elliott, Brooman-White și ceilalți aliați ai săi erau „absolut convinși că fusese acuzat pe nedrept [și], pur și simplu, nu-și puteau imagina că prietenul lor era comunist. Credeau sincer în mine și-mi acordau sprijinul lor” 7

Raportul întocmit de Brooman-White pentru Macmillan se presupunea a fi nepărtinitor, însă „înclina mult în favoarea nevinovăției lui Philby” 8. Brooman-White insista că nu existau dovezi concrete; fostul său coleg își pierduse slujba doar din pricina flirtului cu comunismul și a prieteniei nechibzuite cu Guy Burgess. Aceste vederi se potriveau instinctelor lui Macmillan. Absolvent aristocrat al școlii Eton, Macmillan considera că munca în serviciile de informații era oarecum murdară, iar cearta din cauza lui Philby reprezenta un conflict inutil între MI5 și MI6. Își dorea foarte mult să evite un scandal, cu atât mai mult un proces. „Nimic nu ar fi mai rău decât să ne apucăm să dezgropăm morții și să formulăm insinuări” 9, a spus Macmillan în Cabinet, cu numai cinci zile înainte de atacul lansat de Lipton. Ministrul de externe voia doar ca toată povestea aceasta jenantă și scandaloasă să dispară.

Pe 7 noiembrie, Macmillan a luat cuvântul în Camera Comunelor și a făcut o declarație care ar fi putut fi scrisă de Nicholas Elliott și Richard Brooman-White, lucru care, probabil, s-a și întâmplat:

În timpul petrecut la universitate și după aceea domnul Philby a avut prieteni comuniști [însă] nu s-au găsit dovezi care să arate că a fost vinovat de avertizarea lui Burgess și a lui MacLean. În timpul serviciului făcut în slujba guvernului, și-a îndeplinit sarcinile în mod conștiincios și competent. Nu am niciun motiv să conchid că domnul Philby ar fi trădat vreodată interesele țării sau să-l identific cuașa-numitul „al Treilea Om”, dacă acesta a existat cu adevărat.¹⁰

Richard Brooman-White a continuat cu o apărare entuziastă a lui Philby – „un om al cărui nume a fost pătat”¹¹ – și cu un atac feroce la adresa lui Marcus Lipton, calificându-l drept un vânător de vrăjitoare de tip McCarthy, prea laș să mai repete acuzațiile făcute și dincolo de Camera Comunelor și să riște astfel să suporte rigorile legii:

El [Lipton] preferă să acționeze pe baza suspiciunilor, să defăimeze pe baza bănuielilor, stârnind neîncrederea publică împotriva unui individ contra căruia nu s-a găsit nicio dovadă. Trebuie să lăsăm în seama conștiinței sale ce preț au de plătit prin suferință soția, copiii și prietenii persoanei implicate. Singurul lucru care s-a dovedit împotriva domnului Philby este că l-a găzduit pe Burgess și că a avut anumiți prieteni comuniști. Poate că nu și-a ales cu înțelepciune prietenii, dar ce membru onorabil în această Cameră poate spune că toți prietenii săi sunt oameni care nu pot fi atinși de nicio umbră de îndoială?¹²

De pe băncile laburiste au izbucnit murmure și reclamații legate de o nouă mușamalizare. „Oricine acoperă pe cineva și sub orice pretext, fie că este din pricina apartenenței la un cerc sau club, fie că e vorba de camaraderie sau ce o mai fi, trebuie să se gândească a doua oară și să o facă foarte repede”¹³, a declarat parlamentarul Frank Tommey, un tip dur, din nordul Angliei.

Lipton a încercat să riposteze. „Nu-mi va pune căluș la gură nimeni din Camera asta sau din afara ei, încercând

să mă împiedice să-mi fac datoria” 14, a răbufnit el. „Spune-o și afară!” strigau în cor conservatorii. Lipton a răspuns fără vlagă: „Nici măcar domnul Philby nu a cerut ca totul să fie repetat în public” 15. Apoi s-a așezat, vizibil descumpănit.

Philby a dat apoi lovitura decisivă. Elliott îi spusese că avea să fie exonerat de Macmillan, însă o simplă exonerare nu era de ajuns: avea nevoie ca Lipton să-și retragă afirmațiile, public, rapid și cu umilință. După o discuție la telefon cu Elliott, i-a spus mamei sale să spună oricui suna la telefon că avea să țină o conferință de presă în apartamentul Dorei din Drayton Gardens, a doua zi dimineată.

*

Când Philby a deschis ușa cu câteva minute înainte de ora unsprezece dimineată, pe 8 noiembrie, a primit destule dovezi ale noii sale celebrități. Casa scării era plină de ziaști de la toate ziazele. „Iisuse!” 16 a spus el. „Intrați, vă rog”. 17 Philby se pregătise cu prudență. Proaspăt bărbierit și tuns, purta un costum în dungi, bine croit, o cravată sobră și autoritară și afișa cel mai fermecător zâmbet. Ziariștii au intrat în salonul mamei sale, unde s-au înghesuit pe lângă pereți. Blițurile aparatelor scilipeau. Cu un gest remarcabil (și calculat) de galanterie de modă veche, Philby l-a întrebat pe un ziarist care stătea în fotoliu dacă nu voia să-i ofere locul unei ziariste care rămăsese în picioare lângă ușă. Bărbatul a sărit în picioare. Camerele de filmat porniseră.

Ceea ce a urmat a fost un tur de forță dramatic, o demonstrație de ticăloșie rece și publică pe care puțini politicieni sau avocați o puteau egala. Nu a fost nicio urmă de bălbăială, niciun semn de emoție sau stânjeneală. Philby privea lumea fix în ochi și mințea de înghețau apele. Filmările de la celebra conferință de presă a lui Philby sunt încă folosite ca instrument de pregătire la MI6, ca exemplu de falsitate de mare clasă.

Philby a citit mai întâi o declarație pregătită anterior,

explicând că nu vorbise până atunci deoarece, dat fiind că semnase pentru Legea secretului de stat, nu putea divulga în mod legal informații obținute ca funcționar al guvernului. „Eficiența serviciilor noastre de securitate poate fi diminuată doar prin publicitatea făcută acestor instituții, personalului și tehnicilor lor” 18, a spus el, vorbind exact ca un demnitar de la Whitehall, care se conformează vechilor reguli britanice privind secretul de stat. Edwin Newman, ziarist american de la NBC, a fost delegat să pună întrebările:

— Dacă a existat al Treilea Om, ați fost dumneavoastră acel om?

— *Nu, nu am fost.*

— Credeți că el a existat?

— *Nu comentez.*

— Domnule Philby, vi s-a cerut să demisionați din Ministerul de Externe la câteva luni după ce au dispărut Burgess și MacLean. Ministrul de externe a spus mai de mult că ați avut afilieri comuniste. Acesta este motivul pentru care vi s-a cerut demisia?

— *Mi s-a cerut demisia din pricina unei asocieri imprudente.*

— Este vorba despre asocierea cu Burgess?

— *Corect.*

— Dar presupusele afilieri comuniste? Ne puteți spune ceva despre acestea?

— *Ultima dată când am vorbit cu un comunist, știind că este comunist, era prin 1934.*

— Acest lucru sugerează că ați vorbit cu comuniști iară să știți că asta erau.

— *Ei bine, ultima oară am vorbit cu Burgess în aprilie sau mai 1951.*

— Nu v-a dat vreun semn că ar fi comunist?

— *Niciodată.*

— L-ați mai considera acum pe Burgess prieten, după ce a locuit o perioadă la dumneavoastră, la Washington? Ce părere aveți acum despre el?

— *Consider că gestul său a fost deplorabil...*

Philby a făcut aici o pauză, doar o clipă: arăta ca un om pe care îl chinuiau sentimente contradictorii, datoria, conștiința și loialitatea personală, dar și durerea că fusese trădat de un prieten drag.

— *...din punctul de vedere al prieteniei, aş prefera să spun cât mai puțin, pentru că este foarte complicat.*

Cât despre Lipton, Philby l-a invitat pe acuzatorul său să repete afirmațiile în afara Camerei Comunelor sau să predea autorităților orice informații deținea.

Conferința de presă s-a încheiat. Philby, ca o gazdă generoasă, i-a servit pe ziaristii prezenți cu bere și sherry în salonul mamei lui. „Observ că înțelegeți foarte bine obiceiurile presei” 19, a glumit un reporter american. Reportajele rezultate nu conțineau vreo sugestie că Philby ar fi fost altceva decât un funcționar guvernamental integru, lovit din pricina prieteniei lui cu un comunist acoperit și care acum era complet iertat. Ofițerul de informații sovietic Iuri Modin a urmărit conferința de presă la știrile serii și s-a minunat de spectacolul „captivant” 20 dat de Philby: „Kim și-a jucat cărțile cu o viclenie desăvârșită. La fel ca el, am ajuns la concluzia că guvernul britanic nu avea nicio dovadă concretă împotriva lui” 21.

Marcus Lipton nu a avut încotro și a dat înapoi rușinat, retrăgându-și oficial acuzele, pe care „le regreta profund” 22.

„Dovezile mele nu erau concludente, a recunoscut parlamentarul. Când s-a ajuns la confruntare, consilierii mei m-au sfătuit să-mi retrag cuvintele”. 23 Philby a dat o declarație succintă și elegantă: „Colonelul Lipton a făcut ceea ce trebuia. În ceea ce mă privește, incidentul a luat sfârșit” 24.

Triumful lui Philby era deplin. Elliott era „încântat” 25 de victoria acestuia și de perspectiva de a-l aduce înapoi în firmă. „Baronii Haiduci” aveau acum „să încerce în mod activ să-l reangajeze la fostul loc de muncă” 26, ceea ce făcea, totodată, posibil ca Philby „să-și ofere din

nou serviciile cauzei sovietice” 27.

Elliott îl reabilitase pe vechiul său prieten tocmai când propria sa carieră era pe punctul de a suferi un mare declin.

*

În zorii zilei de 19 aprilie 1956, o persoană stranie, cu un costum de scafandru din cauciuc și înotătoare, cobora legănat treptele King's Stairs din portul Portsmouth, urcându-se apoi într-o șalupă care-l aștepta. Bărbatul nu avea mai mult de 1, 40 m înălțime. Purta o cagulă de lână, cu o cască de scufundător deasupra, iar în spate avea un rezervor cu suficient oxigen pentru o scufundare de nouăzeci de minute. Era eroul de război decorat, cel mai celebru scufundător al Angliei, iar numele său era comandant Lionel „Buster” Crabb.

În zare, prin ceață, se vedeau siluetele nedeslușite ale celor trei nave sovietice de război, abia sosite în Anglia într-o misiune diplomatică și care erau ancorate de-a lungul cheiului sudic feroviar. Un vâslaș a dus barca la vreo 70 de metri în larg. Crabb și-a ajustat rezervorul, a luat camera experimentală creată de Departamentul de Cercetare al Amiralității și a stins ultima dintre țigările fumate încontinuu de când se trezise. Misiunea lui era să înoate pe sub crucișătorul rusesc *Ordzhonikidze*, să exploreze și să fotografieze chila, propulsoarele și cârma, apoi să se întoarcă. Avea să fie o scufundare lungă și rece, de unul singur, în apă murdară și înghețată, cu vizibilitate aproape zero la o adâncime de aproape zece metri. Poate că misiunea ar fi speriat un bărbat mai tânăr și mai sănătos. Pentru un om deprimat, de patruzeci și șapte de ani, lipsit de condiție fizică și fumător înrăit, care fusese beat mort cu câteva ore înainte, era aproape o sinucidere.

Misiunea, cu numele de cod Operațiunea „Claret”, purta marca unei aventuri în stilul lui Nicholas Elliott: era îndrăzneată, inventivă, neconvențională și fără autorizație.

Cu șapte luni înainte, Nikita Hrușciiov anunțase că avea să viziteze Anglia pentru prima dată, însoțit de

premierul său, Nikolai Bulganin. Prim-secretarul Partidului Comunist Sovietic avea să călătorească la bordul celui mai nou crucișător rusesc, *Ordzhonikidze*, escortat de două distrugătoare. Liderul sovietic avea să fie dus apoi cu un tren special la Londra și să cineze la reședința prim-ministrului, Anthony Eden. Vizita era privită de diplomați ca un moment important de dezgheț în Războiul Rece. Spionii întrevedeau alte oportunități.

Se zvonea că rușii construiseră un nou tip de propulsor, precum și tehnologie avansată pentru radiolocator sub apă, ca să evite submarinele. Cum cursa înarmării era mai aprigă ca niciodată, MI6 și Biroul de Informații al Marinei voiau să afle mai mult. Exista aici și ceva de genul ochi pentru ochi. Navele de război engleze andocaseră de curând la Leningrad, iar „scafandrii apăruseră peste tot” 28, după cum spunea Elliott. Orice făceau rușii, MI6 putea face mai bine și în mai mare secret.

Serviciile de informații au trecut la acțiune. MI5 s-a apucat să pună microfoane în apartamentul liderului sovietic de la Hotel Claridge și a instalat un dispozitiv de ascultare în telefon. Biroul de Informații al Marinei a insistat ca investigarea fundului navelor sovietice să fie considerată „o problemă prioritară a serviciilor de informații” 29 Elliott, șeful rezidenței din Londra a serviciului MI6, era însărcinat cu exploatarea acestei ocazii deosebite pentru spionaj. După cum spunea chiar el, cu grosolănia tipică: „Voiam să aruncăm o privire mai atentă la fundurile doamnelor sovietice” 30. Și cunoștea persoana cea mai potrivită pentru asta.

Lionel Crabb și-a câștigat porecla de la actorul, atletul și modelul american Buster Crabbe, care îl jucase pe Flash

Gordon într-un serial de televiziune și câștigase o medalie de aur pentru înot la Olimpiada din 1932. „Buster Crabb” era diferit de tizul său în aproape orice privință, fiind englez, micuț și un înotător slab (fără înotătoare, de-

abia dacă putea termina trei lungimi de bazin). Cu nasul lung, ochii strălucitori și silueta minusculă, putea trece drept un pitic de grădină acvatic. Era însă deosebit de curajos și foarte rezistent. Născut într-o familie săracă din sudul Londrei, s-a înrolat inițial în Marina Comercială, apoi s-a alăturat Marinei Regale după izbucnirea războiului, antrenându-se ca scafandru. În 1942, a fost trimis în Gibraltar ca să ia parte la lupta submarină tot mai aprigă din jurul stâncii, unde scafandrii italieni, folosind torpile cu oameni la bord și mine magnetice, scufundau vase ale Aliatilor însumând mii de tone. Crabb și ceilalți scafandri încercau să-i oprească și aveau un succes remarcabil, aruncându-i în aer pe inamici cu explozibili la adâncime, interceptând torpilele și dezlipind minele de pe coca navelor. La sfârșitul războiului, Crabb dezlipea minele din porturile din Veneția și Livorno, iar când grupul militar sionist Irgun a început să atace navele britanice cu explozibili subacvatici, a fost chemat să le dezamorseze. Riscurile erau uriașe, însă Crabb a supraviețuit și a primit Medalia George pentru „devotament absolut față de datorie” 31. A devenit, pentru scurt timp, celebru. Copiii alergau după el și apărea deseori în ziare. Mult timp după lăsarea la vatră, a continuat să accepte misiuni subacvatice stranii, secrete și foarte periculoase pentru Marină.

Elliott îl cunoscuse pe Crabb în timpul războiului și îl considera „un om foarte plăcut și integru... precum și cel mai bun scafandru din țară, probabil din lume” 32. În viața civilă avea un aspect remarcabil, purtând haine bej de tweed, monoclu și pălărie *porkpie* și umblând cu un baston spaniol cu mâner de argint, sculptat în formă de crab. Însă exista și o latură întunecată a acestui „cocoș de Bantam amabil” 33. Crabb suferea de depresii puternice și avea o slăbiciune pentru jocuri de noroc, alcool și barmanițe. Când ieșea cu o femeie la cină, îi plăcea să îmbrace costumul de scafandru; deloc surprinzător, acest lucru nu avea prea des efectul scontat, iar viața lui amoroasă era un

dezastru. În 1956 trecea printr-un divorț, după o căsătorie care durase doar câteva luni. Avea diverse slujbe ca model, antreprenor de pompe funebre și vânzător de obiecte de artă, însă ca mulți alții care luaseră parte în mod activ la război, vedea perioada de pace ca pe o dezamăgire cruntă. Începea să-și resimtă și vârsta. Când l-a contactat Elliott, Buster lucra la Mobilier Espresso în Seymour Place, vânzând mese pentru cafenele. Crabb a acceptat misiunea fără ezitare. Spunea că voia „să stea din nou cu picioarele în apă și să-și recapete branhiile” 34. Nu s-a pus problema banilor. În schimb, Elliott a glumit că dacă investigarea vasului *Ordzhonikidze* se dovedea un succes, Crabb avea să primească „rezerve de whisky pentru mulți ani” 35. Alții se îndoiau de capacitatea lui de a îndeplini această misiune. John Henry, ofițerul tehnician de la MI6, a spus că pe scafandru „părea să-l pască un atac

— Pălăria *pork pie* are calota plată și borurile nu sunt răsfrânte, (n.tr.) de cord” 36. Însă Elliott a insistat că „acesta era încă cel mai experimentat scafandru din Anglia și era cu totul de nădejde... A implorat să-i fie acordată misiunea din motive personale și patriotice” 37 Ted Davies, fost marinăr, care condusesese unitatea navală de legătură cu MI6, a fost numit ofițerul său de caz.

Operațiunea „Claret” a înaintat cu o ușurință care sugera că nicio persoană cu autoritate nu era suficient de atentă. Michael Williams, funcționar la Ministerul de Externe, numit recent pentru a supraveghea activitatea MI6, a primit o listă cu posibile operațiuni pentru vizita sovieticilor. I s-a spus că „operațiunile riscante [sunt] la începutul dosarului, iar cele mai sigure, la sfârșit” 38. În dimineața aceea, Williams era cu gândul în altă parte din cauza morții tatălui său. După puțin timp, a dat dosarul înapoi fără să comenteze. MI6 a presupus că acest lucru însemna că avea aprobarea Ministerului de Externe; Williams a presupus că o persoană cu funcție mai înaltă decât el își dăduse probabil deja acordul; Amiralitatea a presupus că MI6 era instituția responsabilă, deoarece

conducea misiunea; iar MI6 a presupus că Amiralitatea conducea totul, fiindcă solicitase informațiile de la bun început. Iar prim-ministrul a presupus că niciun spion nu făcea ceva, pentru că exact asta le ordonase.

În septembrie, când s-a discutat prima dată despre vizita lui Hrușciiov, Anthony Eden a declarat pe un ton categoric: „Aceste nave sunt oaspeții noștri și, oricum am crede că s-ar comporta alții, nu trebuie să acționăm în moduri care prezintă fie și cel mai mic risc de depistare”³⁹ Eden împărtășea dezgustul lui Macmillan față de spionaj și nu voia ca aventurierii din MI6 să strice momentul delicat de diplomatie internațională. Când a fost întrebat ulterior despre cine își dăduse acordul pentru operațiune și ce funcție avea, Elliott a răspuns cu o ridicare grăitoare din umeri: „Nu avem o ierarhie de comandă. Funcționăm ca un club”⁴⁴⁴⁰.

Cu o săptămână înaintea sosirii delegației sovietice, Anthony Eden a aflat despre planurile ticluite pentru supravegherea subacvatică a navei *Ordzhonikidze* și a pus mai tare piciorul în prag. „Îmi pare rău, dar nu putem face nimic cu această ocazie”⁴⁴⁴¹, nota el. Elliott avea să insiste mai târziu că „operațiunea a fost organizată după ce am primit confirmare scrisă privind implicarea Marinei și aveam ferma convingere că avem aprobarea de la guvern”⁴⁴⁴². Ori nu știa despre vetoul prim-ministrului, ori, mai degrabă, nu i-a păsat.

În aceeași perioadă, Kim Philby se afla în Irlanda. Imediat după conferința de presă triumfătoare, William Allen, un prieten care fusese consilierul de presă al ambasadei britanice din Turcia, i-a oferit ocazia să scrie un istoric al firmei familiei sale, David Allen & Sons, o companie mare de postere și tipărire, cu ocazia împlinirii centenarului acesteia. Allen era unul dintre băieții de la Eton și este posibil ca Elliott să fi avut ceva de-a face cu ceea ce era, de fapt, „o vacanță de lucru”⁴⁴⁴³. Allen era și simpatizant fascist, prieten apropiat cu Oswald Mosley și cât se poate de îndepărtat sub aspect politic de musafirul

său. Acest lucru nu l-a împiedicat pe Philby să stea câteva luni pe cheltuiala lui Allen în casa lui din County Waterfourd, scriind o carte foarte plictisitoare despre tipărit, cerneală și hârtie. S-a întors în Anglia tocmai când Operațiunea „Claret66 era la început. Philby îl cunoștea bine pe „Crabbie” Ca șef al secțiunii iberice al Secției a V-a fusese implicat în aventurile din război ale acestuia din zona Gibraltar. Cu siguranță, Elliott nu s-a putut abține să nu-i spună lui Philby că îl adusese pe marele scafandru din retragere, pe vechiul lor camarad de arme, ca să facă o vizită subacvatică delegației sovietice.

Cu o zi înainte de data la care trebuia să ajungă miniflota sovietică, „Buster66 Crabb și Ted Davies au luat trenul spre Portsmouth și s-au cazat la Sally Port Hotel. Davies, lipsit de imaginație, s-a semnat „Smith66, dar a adăugat „atașat la Ministerul de Externe6644; Crabb a semnat în registrul hotelului cu numele adevărat. Apoi a luat legătura cu un prieten, locotenentul George Franklin, instructorul de scufundări de pe nava de pregătire HMS *Vernon*, care se învoise, neoficial, să-l ajute să pregătească scufundarea și să-i furnizeze echipamentul necesar. A doua zi, Crabb a privit printr-un binoclu foarte bun cum navele de război sovietice intrau în port. Apoi au început să colinde birturile. Crabb avea mulți prieteni în Portsmouth și cu toții voiau să-i ofere ceva de băut. În timpul plimbării prelungite prin baruri, Crabb a fost auzit lăudându-se că era plătit cu șaizeci de guinee ca „să se scufunde și să arunce o privire fundurilor rusești6645, în noaptea dinaintea scufundării, Crabb a băut cinci pahare duble de whisky și tot atâtea beri cu care să le stingă.

A doua zi dimineață, Franklin l-a ajutat să-și pună costumul de scafandru Pirelli din două piese, cumpărat de la Heinke din Chichester, i-a dat înotătoarele și i-a ajustat valvele la rezervorul de oxigen. Doi polițiști în uniformă i-au escortat pe docuri până la King's Stairs. Franklin vâslea în timp ce Crabb stătea la pupa și fuma. Pe la șapte dimineața, Crabb și-a verificat echipamentul pentru ultima

oară și a plonjat pe spate, stropind ușor cu apă și lăsând în urmă o dâră de bule de aer în apa tulbure. Douăzeci de minute mai târziu, a reapărut gâfâind și l-a rugat pe Franklin să-i adauge „o greutate de o jumătate de kilogram la costum⁴⁶. Apoi a dispărut.

La bordul vasului *Ordzhonikize*, sovieticii așteptau.

Ceea ce s-a întâmplat apoi este rodul presupunerilor, al bănuielilor imaginative și al nenumăratelor fantezii.

În 2007, un marinar rus de șaptezeci de ani, ieșit la pensie, pe nume Eduard Kolțo, a povestit ce s-a întâmplat. Acesta a declarat că fusese antrenat ca scafandru de luptă în marina sovietică și a făcut parte din echipa cunoscută sub numele de „Baracudele” în 1956 avea douăzeci și doi de ani și se afla la bordul navei *Ordzhonikidze*. În dimineața zilei de 19 aprilie i s-a ordonat să se scufunde sub navă și să verifice apa din jurul vasului în căutare de scafandri spioni: pe la opt dimineața, a remarcat la tribordul chilei un scafandru care ducea cu el ceva ce semăna cu o mină magnetică. La început, scafandru parea atât de mic, încât Kolțo a crezut că era un băiat. Înotând în spatele lui și crezând că vasul se afla în pericol iminent, Kolțo a spus că a scos cuțitul, a tăiat cablurile tubului de oxigen și i-a tăiat gâtul scafandrului. Cadavrul a ajuns apoi pe fundul portului. Kolțo a spus că a primit o medalie sovietică pentru fapta sa și a arătat chiar și cuțitul cu care susținea că l-ar fi ucis pe Lionel Crabb.

Povestirea lui Kolțo nu e nici mai mult, nici mai puțin plauzibilă decât nenumăratele teorii care încă există în privința cazului straniu al comandantului Crabb, o poveste atât de bine împletită cu mitul încât nu va fi niciodată lămurită în întregime. Însă o parte a povestirii lui Kolțo sună a adevăr: „Un semnal dat de un spion englez însemna că acesta îl aștepta⁶” ⁴⁷. Acum pare puțin îndoielnic faptul că delegația sovietică era complet pregătită pentru vizita subacvatică a lui Crabb. Trei marinari ruși au văzut scafandru apărând la suprafață între două dintre nave, apoi scufundându-se din nou. A fost ultima dată când

„Buster” Crabb a fost văzut în viață.

Când a răsărit soarele peste portul Portsmouth fără vreun semn de la Crabb, George Franklin a ajuns consternat la concluzia că se întâmplase ceva îngrozitor. A vâslit înapoi până la trepte și i-a spus lui Ted Davies că scafandrul dispăruse. În condiții normale, ar fi fost trimise echipele de salvare să scotocească portul de îndată, sperând să-l găsească în viață pe Crabb, însă acest lucru i-ar fi alertat pe sovietici cu privire la ce se întâmpla. Davies s-a întors la Sally Port Hotel, și-a strâns lucrurile lui și pe cele ale lui Crabb și s-a întors în grabă la Londra. Vestea dispariției lui Crabb a stârnit un val de panică, ce s-a propagat până la conducerea serviciilor britanice de informații. „O să cadă multe capete!” 48, a prorocit un ofițer MI5. „O să fie vai de mama noastră!” 49

S-a început atunci o mușamalizare clasică, MI5, MI6 și Biroul de Informații al Marinei conspirând ca să ascundă adevărul față de șefii lor politici, de musafirii sovietici și de public. Au pregătit o minciună oficială, spunând că scafandrul fusese „trimis special pentru testarea anumitor echipamente subacvatic” 50 și că nu se întorsese din ultima scufundare de probă din Golful Stokes, la aproape 5 kilometri de Portsmouth; acum era dispărut sau „presupus înecat” 51. La Sally Port Hotel, a fost trimis un polițist, care a rupt paginile compromițătoare din registrul hotelului. Proprietarului i s-a spus că totul trebuia tănuțit și a fost avertizat să-și țină gura. Însă Dick White de la MI5 știa ce urma să se întâmple. „Mă tem că mie mi se pare că lucrurile vor fi date în vileag în curând” 52, a prezis el sumbru. Familia și prietenii lui Crabb începeau să se neliniștească; presa dădea târcoale, iar sovieticii erau hotărâți să extragă maximum de capital diplomatic din această situație.

În seara de după dispariția lui Crabb, Anthony Eden a găzduit un dineu la Londra pentru liderul sovietic, la care au participat miniștri și membri ai familiei regale, în timpul banchetului, Nikita Hrușciov a menționat vasul

Ordzhonikidze și a făcut o aluzie aparent în glumă la „ceva dispărut sau lucruri pierdute” 53 Lui Hrușciiov îi plăceau frazele neclare: toți au zâmbit și nimeni nu și-a dat seama despre ce vorbea. În seara următoare, contraamiralul V.F. Kotov, comandantul navei sovietice, a luat parte la un dineu oficial găzduit de autoritățile navale din Portsmouth. La o cafea, i-a spus omologului său britanic că marinarii de la bordul distrugătorului *Sovershenniy*, andocat lângă crucișător, văzuseră în urmă cu trei zile un scafandru la suprafața apei. Prefăcându-se îngrijorat, amiralul sovietic a remarcat că scafandru părea „să aibă probleme” 54 și că „spera că era în regulă” 55. Amiralul britanic a negat categoric că ar fi avut loc o operațiune de scufundare în ziua aceea.

Întrebarea plănuită cu grijă de către sovietici a făcut imposibilă tăinuirea adevărului față de prim-ministru. Când Anthony Eden a descoperit că ordinul său direct fusese ignorat, că se lansase o operațiune secretă, că un scafandru celebru dispăruse, că era probabil mort și că rușii știau tot, a luat foc. El a cerut să afle cine autorizase scufundarea și de ce i se tănuise acest eșec timp de patru zile. Presa vâna subiectul cu frenezie, familia lui Crabb cerea răspunsuri, iar descoperirea că se umblase la registrul hotelului dădea un nou impuls poveștii scăpate de sub orice control. Pe 5 mai, sovieticii au intervenit din nou cu un protest diplomatic oficial, cerând o explicație completă pentru „o situație atât de neobișnuită ca desfășurarea unor operațiuni secrete de scufundare lângă navele de război sovietice aflate în vizită la Baza Maritimă Britanică din Portsmouth” 56. Diplomații au răspuns jenați că „regretau acest incident” 57, însă au insistat în continuare că apropierea lui Crabb de distrugătoare a fost „complet neautorizată” 58. În mod rușinos, o schiță de răspuns întocmită de Ministerul de Externe, dar nepublicată vreodată, încerca să dea vina pe Crabb pentru propriul deces, declarând că „nu a dat atenție când a fost rechemat de asistentul său” 59 și trăgând concluzia că „se

poate presupune doar că, din spirit de aventură, s-a hotărât din proprie inițiativă să inspecteze navele sovietice... murind în timpul unei expediții subacvatice neautorizate” 60.

Pe 9 mai, Eden a dat o declarație în Camera Comunelor, vorbind printre dinți, în care a refuzat să dea detalii despre operațiune, evidențiind faptul că nu el era vinovat:

Nu ar fi de interes public să dezvăluim circumstanțele în care se presupune că ar fi murit comandantul Crabb. Deși este un lucru obișnuit ca miniștrii să-și asume răspunderea, cred că este necesar, în împrejurările speciale ale acestui caz, să se specifice că tot ceea ce s-a întâmplat a fost fără autorizarea și cunoștința miniștrilor Majestății Sale. Se iau acum măsurile disciplinare cuvenite.⁶¹

Fără să-și ascundă bucuria, ziarul sovietic *Pravda* a denunțat ceea ce numea „o operațiune rușinoasă de spionaj subacvatic îndreptată împotriva celor care au venit în țară într-o vizită de prietenie⁶⁴62.

Operațiunea „Claret” a fost un dezastru răsunător și cu neputință de reparat: a provocat rușine pentru guvern, le-a oferit sovieticilor o țintă deschisă, a adâncit suspiciunile Războiului Rece, nu a produs nicio informație utilă, a transformat triumful diplomatic al lui Eden într-un dezastru, a provocat un nou conflict între serviciile secrete și a dus la moartea unui adevărat erou de război. O lună mai târziu, Eden încă spumega și cerea să cadă capete pentru această „operațiune prost gândită și ineptă” 63. Un raport de douăzeci și trei de pagini despre incident, plin de confuzii birocratice, a fost împodobit de notițele furioase ale prim-ministrului: „Ridicol... împotriva ordinelor... Asta nu dovedește nimic” 64. Primul lord al Amiralității și-a înaintat demisia. MI5 dădea vina pe ceea ce un ofițer numea „un exemplu tipic de aventura în stil MI6, prost gândită și slab executată” 65. Cea mai cunoscută victimă a întâmplării a fost Sir John „Sinbad” Sinclair, șeful MI6.

Eden a ordonat ca pensionarea lui să fie urgentată și, până în 1956, era deja plecat, înlocuit cu Dick White, care a fost mutat de la MI5 și pus să preia serviciul paralel. La sosirea la sediul MI6, noul adjunct al lui White, Jack Easton, l-a avertizat: „Încă se duc lupte de capă și spadă. Bătăi cu pumnii. Există mulți fanfaroni nepricepuți, care cred că suntem pe punctul de a avea încă un al Doilea Război Mondial” 66. Era limpede la cine se referea.

Nicholas Elliott ar fi trebuit concediat pentru ceea ce un coleg numea „invadarea de unul singur a Golfului Porcilor” 67, în mod uimitor, a supraviețuit; dacă nu nepătat, cel puțin neconcediat, un rezultat care ar fi fost puțin probabil în orice altă structură. După cum demonstrase însuși Elliott, acesta era un club care își proteja membrii. Cu nonșalanța tipică, el a declarat: „O furtună într-un pahar cu apă a fost amplificată din prostie, ajungându-se la un incident diplomatic major, ceea ce a discreditat nejustificat instituția MI6. Incompetența stă pe umerii politicienilor, mai ales ai lui Eden, pentru felul în care a fost tratată problema” 68. Elliott a rămas pe postul lui, ca șef de rezidență în Londra, negând cu hotărâre că el, sau oricine altcineva din serviciul de informații, era de vină. Pentru tot restul vieții sale, a apărat amintirea lui „Buster” Crabb, insistând că prietenul său a pierit la datorie. „Crabb a fost patriot și curajos, spunea Elliott. Calități care l-au inspirat să se ofere să facă tot ceea ce a făcut”. 69 Crabb își dovedise loialitatea, și asta, în lumea lui Elliott, era tot ceea ce conta.

La peste un an de la dispariția lui Crabb, un pescar a observat un cadavru descompus care plutea în apă pe coasta insulei Pilsey, în portul Chichester. Capul și mâinile putreziseră complet, însă autopsia a arătat, bazându-se pe semnele particulare de pe rămășițele din costumul Pirelli, că micul cadavru era al lui Lionell Crabb. Constatarea legistului cu privire la cauza suspectă a decesului și absența capului și a mâinilor a dat naștere unui val de teorii ale conspirației care a continuat, nestăvilit, până în

prezent: Crabb a dezertat în URSS; a fost împușcat de un lunetist sovietic; fusese capturat și i se spălase creierul, iar acum lucra ca instructor de scufundări pentru marina sovietică; fusese plasat intenționat de ruși ca agent dublu la MI6. Un clarvăzător sud-african a insistat că fusese atras într-un compartiment subacvatic secret al vasului *Ordzhonikidze*, legat cu lanțuri și apoi aruncat în mare. Și așa mai departe. Opt ani mai târziu, Marcus Lipton, neobositul parlamentar, încă mai cerea să fie redeschis cazul, fără succes însă. Misterul morții lui Crabb nu a fost niciodată elucidat pe deplin, însă micuțul scafandru a devenit oarecum nemuritor. Crabb a fost citat printre sursele de inspirație pentru James Bond. Ca ofițer al Biroul de Informații al Marinei, Ian Flemming îl cunoscuse bine, iar povestea lui Crabb i-a oferit ideea pentru cartea *Thunderball*, în care Bond investighează chila vasului *Disco Volante*.

Verdictul dat de Elliott în cazul lui Crabb pare totuși cel mai probabil: „Sunt aproape sigur că a murit în urma unor probleme respiratorii, fiindcă era un fumător înrăit și nu avea cea mai bună stare de sănătate, sau poate din cauza unei probleme apărute la echipament” 70. Elliott a respins fără ezitare teoria că l-ar fi ucis sovieticii, iar ideea unei trădări nici nu i-a trecut prin cap. Însă, la mai bine de jumătate de secol după aceea, un scafandru rus a ieșit dintre mълuri și a spus că el îl omorâse pe Crabb cu mâna lui, ca urmare a unui avertisment dat de un spion britanic.

Dacă sovieticii fuseseră într-adevăr avertizați în privința operațiunii subacvatice (lucru care acum pare probabil) și Crabb a murit din această cauză (ceea ce pare cel puțin posibil), înseamnă că exista o singură persoană care ar fi putut transmite informația.

Lui Kim Philby i-a tresăltat inima când Nicholas Elliott l-a sunat în iulie și i-a cerut „să vină la firmă” 71. Trecuseră doar șapte luni de când Macmillan îl exonerase de orice vină. Oare MI5 găsisese deja noi dovezi? Apăruse un nou dezertor?

— Iar e ceva neplăcut? a întrebat Philby temător.⁷²

— Poate chiar dimpotrivă, a răspuns Elliott.

În ciuda furtunii din jurul lui din cauza incidentului cu Crabb, Elliott găsisese timp să-și dovedească tipul de loialitate durabilă pe care o avea. Făcuse ceea ce promisese și ceea ce nimeni (inclusiv Philby) nu crezuse că era posibil: reușise să orchestreze întoarcerea acestuia la MI6.

14

OMUL NOSTRU DIN BEIRUT

Întoarcerea lui Kim Philby în serviciul britanic de informații arăta că rețeaua „Respectabililor” funcționa încă strună: un cuvânt spus la ureche, un semn cu capul, un pahar cu unul dintre băieți la club și toată mașinăria se punea în funcțiune.

Nicholas Elliott insista să cultive prietenia jurnaliștilor și să mențină relații apropiate cu redactorii sus-puși. Dădea dineuri în mod regulat la White's ca să-i prezinte lui „C” ziașiști cunoscuți. Ian Flemming, prietenul său din război de la Biroul de Informații al Marinei, devenise managerul grupului jurnalistic Kemsley, care includea *The Sunday Times*. „Pe vremea aceea, MI6 păstra legătura cu persoanele utile, a spus mai târziu Elliott. Iar Ian era foarte folositor: avea cunoscuți importanți în anumite locuri și, din când în când, obținea câte o informație utilă. Îl întrebam dacă aveam nevoie de cineva din City și, foarte rar, de cineva pe teren”. 1 Flemming era foarte doritor să ungă osiile serviciilor britanice de informații. „Kemsley Press permitea multor corespondenți străini să coopereze cu MI6 și chiar angaja detectivi de la MI6 pe post de corespondenți străini”. 2 Alt ziarist folositor era David Astor, redactor la *The Observer*. Astor a încercat mai târziu să bagatelizeze legăturile lui cu serviciile de informații britanice, însă el și Elliott se cunoșteau de mult: coleg de la Eton, Astor fusese la Haga în 1939 și „făcuse diferite chestii pentru serviciile secrete” 3 în același timp cu Elliott, după cum spunea verișoara lui,

actrița Joyce Grenfell.

În vara anului 1956, Elliott i-a cerut acestuia o favoare: voia să-l angajeze pe Philby pe post de corespondent independent la Beirut? Redactorul s-a învoit bucuros. Cum criza din Suez lua amploare, ziariștii năvăleau în Orientul Mijlociu. Philby își dovedise competența și mai scrisese pentru *The Observer* și cu alte ocazii. Prin intermediul tatălui său, care locuia acum în capitala libaneză, putea avea acces la persoane importante din regiune. Astor a luat legătura cu Donald Tyerman, redactorul de la *The Economist*, care căuta la rândul său un ziarist independent, și s-a făcut învoiala: *The Observer* și *The Economist* aveau să dispună împreună de serviciile lui Philby și să-i plătească 3.000 de lire pe an, plus cheltuieli de transport și diurnă. În același timp, Elliott a aranjat ca Philby să-și reia munca la MI6, însă nu ca ofițer, ci ca agent, adunând informații pentru serviciul britanic într-una dintre cele mai delicate zone din lume. Avea să primească salariu prin Godfrey „Paul” Paulson, șeful rezidenței MI6 din Beirut și prieten apropiat al lui Nick Elliott, care fusese coleg cu Philby la Westminster. Elliott susținea că Philby „era reactivat ca un simplu act de dreptate⁴⁴⁴, dar și pentru că era valoros, cu multă experiență în acest joc: „Țara nu își permitea să nu folosească abilitățile lui Philby⁴⁴⁵. Astor a declarat mai târziu, deși era greu de crezut, că nu știa că Philby avea să lucreze pentru MI6 în timp ce transmitea pentru ziar. Spațiul ambiguu dintre implicit și explicit era domeniul firesc al lui Elliott. George Kennedy Young, ajuns deja șeful operațiunilor în Orientul Mijlociu, a aprobat înțelegerea. „Nick s-a ocupat de negocieri, a spus Young. Eu, pur și simplu, le-am aprobat.⁴⁴⁶

Philby a acceptat fără ezitare oferta dublă de muncă. Era un aranjament în beneficiul tuturor: *The The Observer* și *The Economist* aveau un reporter cu experiență și contacte bune în locul respectiv; MI6 avea un agent veteran într-o zonă instabilă a lumii, a cărui acoperire ca

jurnalist îi permitea să călătorească liber; Elliott îl urcase din nou în şa pe prietenul lui; iar Philby era plătit şi avea ocazia să înceapă o nouă viaţă în însoritul Beirut.

Dick White, noul şef al MI6, condusese vânarea celui de-al Treilea Om, însă nu a încercat să împiedice reangajarea lui Philby. De fapt, este posibil ca, în această etapă, să nu fi ştiut nimic despre asta. După declaraţia lui Macmillan, cazul împotriva lui Philby se răcise şi, conform biografului lui White, „nimeni nu voia să redeschidă răni vechi”⁴⁴⁷ Deşi era convins încă de vinovăţia lui Philby şi „iritat de faptul că Elliott se afla printre cei mai aprigi susţinători ai acestuia”⁴⁴⁸, se spune că White „nu a reacţionat”⁴⁴⁹ când s-a pus în discuţie acest subiect. Dar este posibil ca Elliott să fi ales să nu-i spună că Philby se afla din nou pe statul de plată. Ofiţerii superiori din MI6 se bucurau de o libertate considerabilă, iar în rezidenţele mai îndepărtate îşi vedeau de treabă fără prea multă supraveghere. Ofiţerii din Beirut credeau că noul „C” „nu ştia”¹⁰ despre activităţile lor şi că „ar fi fost îngrozit dacă ar fi ştiut”¹¹. Unii istorici au speculat că White l-a trimis pe Philby la Beirut întinzându-i astfel o capcană, ca să-l facă să ia legătura cu serviciile sovietice de informaţii. Mai degrabă White nu a ştiut (şi probabil nici nu a vrut să ştie) întreaga poveste, iar Elliott nu a vrut să-i spună. Răspunderea de a-l aduce pe Philby înapoi la căldură îi revenea unui singur om. După cum spune Phillip Knightley: „Nicholas Elliott, vechiul său prieten, cel mai înfocat apărător al său din MI6, a fost cel care i-a dat ocazia să intre din nou în club”¹².

Vieţile lui Elliott şi Philby păreau încă o dată să se desfăşoare în paralel: în timp ce Philby se îndrepta spre Orientul Mijlociu, Elliott a acceptat un nou post ca şef de rezidenţă MI6 la Viena. Atât de exuberant de obicei, Elliott nu a arătat prea mult entuziasm faţă de noua slujbă. Viena, spunea el, „avea un surogat de veselie şi mirosea a corupţie”¹³. Oraşul părea murdar şi mohorât, cu puţine ocazii pentru spionaj la nivel înalt. Vechiul său prieten din

școală, Peter Lunn, îl precedase în acest post și i-a lăsat moștenire un apartament confortabil, cu vedere spre grădinile Palatului Belvedere și suficient spațiu pentru familia lui tot mai mare. Lunn i-a mai lăsat și o bucătăreasă slovacă iute la mână, pe nume Irene, și un Wolseley roșu (o mașină stridentă pentru un spion, fiindcă era singura de acest fel din oraș). În weekend mergea la schi, îi plăcea să râdă de omologii săi vienezi plicticoși și a început să pună bazele unei rețele de spioni. Însă se plictisea în Viena. „Climatul Vienei nu este o sursă de energie” 14, spunea el.

Slujba din Beirut a pus în cele din urmă capăt căsniciei lui Philby. „Chinuită de viața de trădător a lui Kim” 15 și terorizată de stresul achitării sale publice, faptul că soțul ei pleca din țară a împins-o pe Aileen spre un declin alcoolic decisiv. Nici nu s-a pus problema ca ea și copiii să-l însoțească la Beirut; nu a încercat să-l oprească, nu ar fi contat deloc. Psihiatrul s-a speriat atât de tare de prăbușirea ei încât a fost nevoit să o interneze pentru o scurtă perioadă într-un spital de boli mintale. Copiii fiind plecați la internat, Aileen s-a închis în casa mohorâtă din Crowborough pe care, după spusele Florei Solomon, „a păstrat-o în speranța unei împăcări cu hoinarul Kim” 16. Philby i-a spus lui Aileen că-i va plăti cheltuielile pentru casă și a plecat.

*

Beirutul era exotic, tensionat și periculos, un amestec de rase, religii și politici, devenit și mai febril odată cu ascensiunea naționalismului arab și evoluția Războiului Rece. În 1956, era un teren fertil pentru jurnalism și un loc încă și mai bun pentru spionaj. „Libanul era singura țară arabă fără cenzură și cu modalități bune de comunicare” 17, scria corespondentul Richard Beeston, care ajunsese în oraș cu puțin timp înainte de sosirea lui Philby. „Așadar, Beirutul a devenit, inevitabil, postul de ascultare din regiune, în epicentru aflându-se [Hotelul] St. Georges și barul său – un bazar unde se schimbau informații între

diplomați, politicieni, jurnaliști și spioni”. Philby a aterizat pe aeroportul din Beirut în august și s-a dus direct la barul de la St. Georges.

Ritmul din Beirut era solicitant. Politica în Orientul Mijlociu era la fel de complexă și instabilă în 1956 ca și astăzi, însă, din câte știa Philby din anii în care fusese corespondent în Spania în timpul Războiului Civil, nu exista acoperire mai bună pentru un spion decât cea de jurnalist, o profesie care îți permite să pui întrebări directe, nedelicate și impertinente cu privire la cele mai spinoase subiecte fără să stârnești bănuieli. Un subiect de interes pentru cititorii ziarului *The Observer* putea fi trimis mai departe serviciilor de informații britanice dacă era explorat în profunzime. Philby a început să cultive relații de prietenie – cu politicieni, ofițeri în armată, diplomați și alți ziariști – care s-ar fi putut dovedi utile ca surse pentru jurnalism sau spionaj, dacă nu pentru ambele. Linia de demarcație dintre cele două ocupații ale lui Philby a fost neclară din start. La început locuia într-o casă închiriată de tatăl său lângă Beirut, unde Philby senior fusese exilat după ce l-a criticat pe succesorul lui Ibn Saud. Când St. John Philby s-a întors în Arabia Saudită, Philby și-a luat un apartament în cartierul musulman din oraș. Richard Beeston s-a întâlnit cu Philby curând după sosirea lui în capitala libaneză: „Era un englez tipic, relaxat și curtenitor, amuzant – iar acest lucru, combinat cu bâlbâitul oarecum chinuitor, îl făcea destul de irezistibil pentru femei. Putea să farmece și păsările din copaci” 18. Însă dincolo de bonomia sa, Beeston a simțit singurătatea lui Philby: „Părea un om oarecum singur, îmbătrânit”. Însă nu a rămas singur prea mult.

Eleanor Brewer era o femeie de patruzeci și doi de ani, arhitectă, sculptoriță amatoare și fostă angajată a Crucii Roșii din Seattle, căsătorită cu Sam Pope Brewer, corespondentul pentru *New York Times* la Beirut. Era înaltă și zveltă, drăguță și neastâmpărată. îl întâlnise pe soțul ei în timpul războiului în Istanbul, unde acesta făcea

reportaje pentru *The New York Times*, iar ea lucra la o ramură transatlantică a Biroului pentru Informații de Război. Nicholas Elliott îi cunoscuse pe amândoi în acei ani, un alt cuplu fermecător din aglomerația Istanbulului. În 1956, Eleanor era plictisită și nefericită în căsnicie. Beeston și-o amintea ca pe „o americană zveltă care bea constant, arătând dură și sofisticată. În interior era romantică și naivă din punct de vedere politic” 19 La fel ca mulți dintre cei care se autoproclamă spirite libere, era teribil de formalistă.

Sam Brewer îl întâlnise prima dată pe Philby pe când transmitea din Spania în timpul Războiului Civil, așadar, atunci când ziaristul american a aflat că fostul său coleg sosise la Beirut, s-a bucurat să-l întâmpine. La începutul lui septembrie, Brewer a plecat din Beirut într-o călătorie prelungită în interes de serviciu și i-a spus soției să-l caute pe Philby: „Să mă întâlnesc cu Kim și să-l prezint prietenilor noștri, să fac ce pot ca să-l ajut” 20, a povestit ea mai târziu. Primirea făcută de Eleanor lui Philby a fost mai călduroasă decât intenționase soțul ei.

Pe 12 septembrie 1956, Eleanor Brewer era la un pahar cu niște prieteni la St. Georges, când cineva i l-a arătat pe

Kim Philby care stătea la bar. I-a trimis mesaj printr-un ospătar și l-a invitat la masa ei.

Ceea ce m-a impresionat mai întâi la Kim Philby a fost singurătatea lui. O oarecare rețineră de modă veche îl distindea de familiarismul celorlalți jurnaliști. Avea atunci patruzeci și patru de ani, era de statură medie, zvelt și cu o figură cu trăsături frumoase. Avea ochii de un albastru intens... Avea darul de a se apropia de tine și m-am trezit că discutăm liber cu el. Am fost foarte impresionată de manierele lui frumoase. L-am luat sub aripa noastră. În curând a devenit unul dintre cei mai apropiați prieteni ai noștri.²¹

Philby și-a petrecut Crăciunul cu soții Brewer. Lui Sam Brewer îi plăcea să discute politica Orientului

Mijlociu cu Philby, iar acestuia îi plăcea să se culce cu soția lui. Amanții secreți se întâlneau la o cafenea micuță, căreia îi spuneau „Podeaua Instabilă”, deși instabilitatea podelei se datora probabil cantităților de alcool pe care le beau. Mergeau la picnic pe dealuri, fumau narghilea în cafenelele arăbești și schimbau bilețele de amor pline de proză adolescentină. „Kim era o companie încântătoare, spunea Eleanor. Nu întâlnisem o persoană mai blândă și mai interesantă în viața mea”. 22 Eleanor era îndrăgostită și dădea vina pe soțul ei pentru căsnicia care se deteriorase. Pe Sam îl interesa doar politica, se lamenta ea, și, în plus, o critica pentru felul în care gătea: „Sufleurile mele nu erau niciodată așa cum ar fi trebuit să fie”. 23 Ca și în viața lui paralelă, Philby se bucura de subterfugii, de mesaje secrete și de întâlniri pe furiș, de emoția duplicității. În timpul acestei aventuri clandestine, Philby verifica discret să nu fie supravegheat. Nimeni nu îl urmărea.

Correspondențele lui Philby din Beirut erau bune, deși nu tocmai spectaculoase. Când i se cerea să scrie despre un subiect care i se părea prea frivol – de exemplu, despre sclavele arabe – folosea pseudonimul „Charles Gamer”. Chiar și în jurnalism prefera să aibă o existență dublă. A început, de asemenea, să adune informații pentru supraveghetorii de la MI6. Deținea „cunoștințe bune despre cerințele lor” 24. O mare parte din munca lui ca spion în Liban o reprezentau discuțiile neoficiale cu politicienii arabi veterani, spunând apoi „guvernului britanic ce credeau cu adevărat” 25. Cei de la MI6 erau vizibil satisfăcuți: la un an de la plecarea lui Philby la Beirut, șeful rezidenței MI6 în Orientul Mijlociu l-a invitat la prânz la un restaurant scump cu vedere la mare și i-a spus că i se confirma statutul și că îi creșteau salariul. „Nerăbdător să le intre în grații”, Philby s-a apucat de treabă „cât mai conștiincios posibil” 26 pentru MI6, așteptând în același timp chemarea inevitabilă a KGB-ului.

În Beirut, tabieturile lui Philby erau mereu aceleași.

La prânz mergea la Hotel Normandie, ceva mai ieftin și mai puțin strident decât St. Georges, ca să bea primul pahar din zi, votcă amestecată cu V8¹⁸, deschidea corespondența și citea ziarele. Într-o după-amiază, un tânăr voinic de vreo treizeci de ani, evident străin, s-a apropiat de Philby la masa lui din colț și s-a prezentat cu cartea de vizită: „Petukov, Misiunea Comercială Sovietică” 27.

— V-am citit articolele din *The Observer* și *The Economist*, domnule Philby, a spus el. Mi se par foarte profunde. V-am căutat ca să vă cer favoarea de a purta o discuție. Sunt interesat mai ales de perspectiva unei Piețe Comune în țările arabe.²⁸

Philby ar fi putut pune punct vieții sale duble chiar atunci. I-ar fi putut explica lui Petukov că nu dorea să discute despre economia țărilor arabe cu el, transmițând astfel KGB-ului mesajul că nu mai lua parte la joc. Alți agenți recrutați în anii '30, printre care și Anthony Blunt, se desprinseseră cu succes de serviciile sovietice de informații. Avea o viață nouă, o iubită nouă și două slujbe interesante, compatibile și bine plătite: sub protecția lui Nicholas Elliott, era la adăpost de alte anchete ale MI5; reputația sa de jurnalist și expert în Orientul Mijlociu creștea. Ar fi putut respinge abordarea KGB-ului fără primejdie. În schimb, l-a invitat pe Petukov la ceai, la el acasă.

Philby avea să spună mai târziu că decizia lui a fost luată datorită purității ideologice, compatibile cu „devotamentul total față de Uniunea Sovietică” 29 pe care și-l asumase la vârsta de douăzeci și unu de ani. După părerea lui, a făcut ceea ce a făcut din convingere politică, principiul de bază al vieții sale. Privea cu dispreț la alții care văzuseră ororile stalinismului și abandonaseră corabia. „Am păstrat direcția” 30, scria el cu încrederea deplină că principiile revoluției aveau să dăinuie dincolo de abaterile indivizilor. Philby a susținut ulterior că avusese

18 V8 (vegetable juis), suc dintr-un amestec de opt legume (n.red.)

momente de îndoială și că vederile lui „suferiseră modificări și influențe, uneori brusc, din pricina evenimentelor îngrozitoare din viața mea” 31. Însă nu există nicio dovadă că și-ar fi pus vreodată la îndoială ideologia descoperită la Cambridge, că și-ar fi schimbat părerile sau că ar fi conștientizat cu adevărat fărădelegile comunismului aplicat. Philby nu-și împărtășea și nu discuta niciodată despre opiniile lui nici cu prieteni, nici cu dușmani. În schimb, își păstra și-și susținea credința fără să aibă nevoie de preoți sau de alți adepți, într-o izolare totală. Philby se considera ideolog și credincios; în realitate, era dogmatic, prețuind o singură părere: cea proprie.

Însă întoarcerea lui Philby în brațele KGB-ului nu avea de-a face numai cu politica. Lui Philby îi plăcea duplicitatea. Ca și în cazul secretelor, este greu să renunți la încărcătura erotică a infidelității. Unor bărbați le place să facă paradă de cunoștințele lor. Alții se bucură de faptul că dețin informații pe care refuză să le împărtășească și de senzația secretă de superioritate pe care le-o oferă acest lucru. Philby era un soț infidel, dar un iubit blând, un prieten bun, un tată binevoitor și o gazdă generoasă. Avea un talent pentru tandrețe. Însă îi făcea plăcere și să ascundă adevărul de cei de care era cel mai apropiat; exista un Philby pe care îl cunoșteau și unul pe care îl cunoștea doar el. Alcoolul îl ajuta să-și ducă mai departe viața dublă. Căci un alcoolic a divorțat deja de propriul sine, rămânând agățat de realitatea artificială. Philby nu voia să renunțe la spionaj și probabil că nu s-ar fi putut opri nici dacă ar fi vrut: pentru că era dependent de asta.

A doua zi după întâlnirea de la Normandie, Petukov a sosit acasă la Philby la trei după-amiază - era un loc periculos pentru un rendez-vous și unul care nu putea fi folosit din nou. S-au stabilit regulile de bază. Dacă Philby voia o întâlnire, trebuia să stea pe balcon cu un ziar în mână la o anumită oră; dacă trebuia să-l vadă urgent pe Petukov, trebuia să aibă o carte. De atunci, Philby și noul

său ofițer de caz aveau să se întâlnească la intervale regulate, întotdeauna după apusul soarelui, întotdeauna în Beirut și doar într-un colț discret din oraș. Activitatea KGB-ului în Beirut era „ca într-un stup” 32, conform spuselor lui Iuri Modin, agenții fiind trimiși în tot Orientul Mijlociu. Lui Philby i s-a spus că prioritatea lui era să afle „intențiile guvernelor Statelor Unite și Marii Britanii privind zona respectivă” 33. Acesta s-a apucat bucuros de lucru.

În toamna anului 1956, Eleanor Brewer i-a spus soțului ei că voia să-l părăsească. Sam Brewer, care aflase, în sfârșit, de aventura fierbinte a soției sale, nu s-a împotrivit, iar Eleanor s-a întors cu fiica ei la Seattle, spunându-i lui Philby că avea să obțină un „divorț mexican”, care era mai rapid și mai ieftin decât cel american fiindcă nu era necesar să fie prezent și partenerul. Singurul obstacol rămas era Aileen Philby.

*

De la plecarea lui Philby, Aileen se prăbușise complet. Rămăsese aproape falită, era nefericită și de obicei beată. Philby se plângea de „lenea” 34 lui Aileen și susținea că-și petrecea mai tot timpul la cursele de cai. A refuzat să-i trimită bani până când nu-i explica pe ce îi cheltuia. „Nu ai chitanțe, nu-ți dau bani” 35, a spus el. Aileen petrecea perioade tot mai lungi în spitale psihiatrice. Vechea ei prietenă, Flora Solomon, l-a trimis pe Stuart Lisbona, de la Departamentul de Pensii de la Marks & Spencer, „să stea cu ochii” 36 pe „biata Aileen... abandonată de soțul ei” 37.

Pe 12 decembrie 1957, Aileen Philby a fost găsită moartă în dormitor în casa din Crowborough. Prietenii ei au crezut că își luase singură viața, cu alcool și pastile. Psihiatrul ei bănuia, în mod fabulos, că „ar fi putut fi ucisă” 38 de Philby, fiindcă știa prea multe. Legistul a declarat că murise de insuficiență cardiacă, tuberculoză și o infecție respiratorie în urma unei gripe. Cu siguranță că și alcoolismul îi grăbise moartea. Avea patruzeci și șapte de

ani.

Elliott s-a întristat foarte mult când vestea sfârșitului tragic al lui Aileen a ajuns la Viena. Arătase „mare tărie de caracter” 39 pe toată perioada suferinței ei și el avea să și-o amintească așa cum fusese cândva, „o femeie fermecătoare, o soție și o mamă iubitoare” 40. Însă nu se îndura să dea vina pe Philby pentru moartea ei, pe care o atribuia „gravelor probleme mintale” 41 ale femeii. Nu a fost și cazul Florei Solomon, care îl considera pe Philby vinovat direct și personal. „M-am străduit să mi-l șterg din amintire, a notat ea. Însă nu a fost să fie așa”. 42

Richard Beeston și soția lui, Moyra, făceau cumpărăturile de Crăciun în Bab Idriss, în Beirut, când l-au văzut pe Kim Philby, care a venit în grabă către ei traversând strada: „Am vești minunate, dragilor, le-a spus el entuziasmat. Vreau să veniți să sărbătorim” 43. Philby i-a tras pe soții Beeston după el la Normandie, le-a dat de băut și apoi a scos o telegramă din Anglia care anunța moartea lui Aileen. A spus că era „o eliberare grozavă” 44, că acum putea să se însoare „cu o fată minunată din America” 45. Soții Beeston au rămas „uluiți” 46.

Familia Furse s-a ocupat de toate aranjamentele pentru înmormântarea lui Aileen în Anglia, la care Philby nu a participat. Cei cinci copii ai soților Philby nu au știut unde a fost îngropată mama lor.

După alte șapte luni, Eleanor a obținut divorțul. Când s-a finalizat, i-a trimis de îndată o telegramă lui Philby, care i-a răspuns: „Deșteaptă minunată zboară bucuroasă înapoi cântec în inima mea viața e miraculoasă cu multă dragoste Kim” 47 în aceeași dimineață, Philby s-a dus în grabă la St. Georges ca să-l găsească pe Sam Brewer. Conversația lor, după cum a descris-o însăși Eleanor, a fost un schimb clasic de replici între un soț încornorat și un adulterin:

Philby: Am venit să-ți spun că am primit o telegramă de la Eleanor. A obținut divorțul și vreau să fii prima persoană care află că o să mă însor cu ea. 48

Brewer: Pare cea mai bună soluție. Ce părere ai de situația din Irak? 49

Kim Philby și Eleanor Brewer s-au căsătorit la registrul Holbom de evidența populației din Londra pe 24 ianuarie 1959, la un an și ceva după moartea lui Aileen. Nicholas și Elizabeth Elliott s-au întors din Viena ca să participe la ceremonie, împreună cu alți colegi din MI6, foști și actuali.

Elliott nu o uitase pe Aileen, însă a plăcut-o imediat pe noua soție a lui Philby: „În multe privințe, Eleanor semăna cu Aileen. Avea integritate, curaj și umor. La fel ca Aileen, nu putea fi descrisă ca o intelectuală, însă era, fără îndoială, inteligentă” 50. Cuplul și-a petrecut luna de miere la Roma, unde Philby a notat: „Ne vom lua o casă în munți; ea va picta; eu voi scrie; în sfârșit, pace și stabilitate” 51. Eleanor era a treia lui soție și a doua care nu știa nimic despre adevărata lui loialitate.

Întorși la Beirut, cei doi proaspăt căsătoriți s-au mutat într-un apartament la etajul cinci pe Rue Kantari, cu un balcon mare care dădea spre munți și spre mare, cu „vedere din primul rând” 52 la războiul civil care înghițea acum Libanul. „Stătea noaptea pe terasă și asculta focurile de armă” 53, își amintea Eleanor. Apartamentul era suficient de spațios ca să încapă toți copiii lor în vacanțele de la internat, în ciuda împrejurărilor sumbre ale morții lui Aileen și ale recăsătoririi lui Philby, copiii lui îl adora, iar el era încă un tată grijuliu și atent.

Așa a început o perioadă de armonie conjugală, de jurnalism lipsit de provocări și de spionaj internațional discret. Aveau parte de petreceri și picnicuri și de mult, mult alcool. Eleanor descria „circuitul zilnic tihnit de cumpărături și bârfe” 54, începând la Normandie („Pentru Kim, locul acela era ca un club” 55) și mergând apoi la St. Georges „ca să vadă ce mai făceau ceilalți ziariști” 56. Philby a insinuat față de noua lui soție că „avea legătură cu serviciile britanice de informații” 57, însă, după cum era firesc, nu i-a dat niciun detaliu. Din când în când, dispărea.

Eleanor nu se gândea niciodată să-l întrebe unde fusese. Prin comparație cu fostul ei soț, Philby avea o abordare relaxată, aproape nonșalantă, a jurnalismului: „Părea să-și scrie articolele săptămânale repede și fără efort – deseori dictându-mi-le mie” 58. Colegii lui Philby îl considerau leneș, însă „impunând un anumit respect” 59, în parte fiindcă părea să-și asume cu ușurință sarcinile.

Philby consuma multă energie (deși nu cu mult mai multă) pentru procurarea informațiilor. Un coleg jurnalist a observat că era văzut deseori în compania „celor ale căror slujbe declarate de afaceriști, bancheri, profesori universitari, consultanți pentru companii străine și așa mai departe nu justificau preocuparea pentru politica țărilor arabe” 60. Orice informație valoroasă pe care o primea era trimisă imediat la Paulson de la MI6; apoi Philby transmitea aceeași informație lui Petukov de la KGB, împreună cu orice altă informație care ar fi putut fi utilă cauzei sovietice.

De ambele părți ale Cortinei de Fier, în cercurile serviciilor de informații, părerile cu privire la utilitatea lui Philby erau împărțite. Iuri Modin, care încă îl monitoriza pe agentul „Stanley”, era entuziasmat. „Informațiile pe care le procura despre politica britanică din regiune se dovedeau neprețuite pentru guvernul nostru și relațiile acestuia cu țările arabe... Am citit eu însumi câteva dintre rapoartele lui, observând cu satisfacție că nu-și pierduse talentul extraordinar” 61. Informațiile lui Philby „atrăgeau atenția celor de sus” 62. Însă unele persoane de la Moscova se plângeau că acesta făcea comerț cu date jurnalistice reciclate. „Existau critici, spunea Modin, cu privire la tendința lui de a ne trimite informațiile concrete sub forma unor evaluări politice frumos scrise. Nu aveam nevoie de asta pentru că aveam propriile persoane care să le evalueze... iar KGB avea propriii experți aici la Moscova și în capitale, specialiști în probleme arabe bine pregătiți”. 63 Acesta este un vechi truc în spionaj: când spionii obțin cunoștințe, nu secrete, tind să împodobească simple

informații ca să pară informații de spionaj; și când nu au date concrete, le fabrică. Murmure asemănătoare se auzeau și în anumite locuri de pe Broadway, mai ales printre specialiștii în politica arabă de la MI6., Ai fi putut citi toate astea în *The Economist* săptămâna trecută, a spus un analist londonez după ce a văzut ultimul raport al lui Philby. Și multe lucruri sunt incorecte. Sunt invenții. Își bate joc de noi”. 64 Susținătorii lui Philby, mai ales Elliott și Young, ignorau cârcotelile și vorbeau despre rapoartele lui Philby ca despre cele mai profunde informări produse de „omul nostru” din Beirut.

În realitate, Philby începuse să o lase mai moale și să bea mai mult: mulțumit să scrie câteva articole, să spioneze puțin pentru ambele tabere, dar fără să facă nimic prea solicitant. Se părea că alunecă spre o irelevantă confortabilă ca jurnalist de mâna a doua și ca un spion oarecare.

Atunci a sosit la Beirut Nicholas Elliott, ca nou șef de rezidență al MI6, iar roata prieteniei s-a întors din nou.

15

„VULPEA CARE NU A MAI PLECAT”.

Beirut era o altă slujbă ideală. Povestea cu scafandrul Crabb nu dăunase prea mult timp carierei lui Nicholas Elliott, iar el își făcuse bine treaba în perioada scurtă petrecută la Viena. Într-adevăr, în cadrul MI6 era încă văzut ca o persoană importantă, liderul „Baronilor Haiduci”. Se spunea că, „dacă nu ar fi preferat operațiunile în locul administrației, ar fi putut să ajungă «C»” 1. Elliott era bucuros să plece din Austria... Nu vreau să par nepoliticos cu privire la timpul petrecut în Viena, a spus el (politețea lui Elliott se aplică și în cazul orașelor), însă nu ne-a părut rău să plecăm”. 2 Cum lucrurile în Orientul Mijlociu se încingeau, Beirut era o treaptă importantă în avansarea în serviciile de informații. Familia Elliott a călătorit cu vaporul de la Genova și, când au intrat în port, Elliott s-a mirat de cât de puțin se schimbaseră orașul de la ultima sa vizită, în 1942. Elizabeth era secretara lui pe

atunci, iar el îi făcuse curte în timp ce lua prânzul la Hotel Lucullus, al cărui restaurant era celebru pentru bucătăria franceză și libaneză. De îndată ce au ajuns, Elliott a anunțat, cu emfază romantică, faptul că aveau să ia din nou prânzul la Lucullus. Imediat după ce s-au așezat, a apărut zâmbind Kim Philby și l-a îmbrățișat pe Elliott de bun venit. „A fost o reuniune foarte agreabilă”³, a povestit Elliott, care se prefăcea că întâlnirea era întâmplătoare. Prelua postul de șef de la Paul Paulson, însă Philby era cel pe care voia să-l vadă în prima zi la Beirut. Li s-a alăturat și Eleanor, au servit un „*bouillabaisse* excelent⁴⁴⁴, s-au deschis multe sticle, paharele s-au ridicat și s-au golit. Elliott s-a întors bucuros spre Philby: „Pune-mă la curent, bătrâne!”⁴⁴⁵

Soții Elliott s-au mutat într-un apartament la etajul de sus al clădirii Imineuble Tabet din Rue Verdun, la limita dintre cartierul creștin și cel musulman, nu departe de familia Philby. Apartamentul avea „camere mari, răcoroase, balcoane spațioase și podele de marmură⁴⁴⁶ și „era perfect în toate privințele⁴⁴⁷ În seara aceea, în timp ce ascultau chemarea muezinului plutind pe deasupra orașului, Elliott „se gândea cu nostalgie la glasul plăcut al hogelui care-i chema pe credincioși la rugăciune din minaretele din Istanbul cu mulți ani înainte⁴⁴⁸. Nu mai fusese de ani întregi atât de fericit, înapoi pe terenul propriu, într-un oraș străin care fremăta de oportunități de spionaj, luptând împotriva agresiunii comuniste împreună cu cel mai vechi prieten al său, cel mai de nădejde coleg și cel care avea să-i explice misterele Orientului Mijlociu. Aveau să fie din nou „cei doi prieteni vechi aflați la frontieră, în slujba Coroanei⁴⁴⁹

— Supă de pește (n.tr.)

După cum remarcă Eleanor Philby, Elliott fusese până atunci „specialist european și știa puține lucruri despre politica arabă. A venit în Orientul Mijlociu ca un novice”¹⁰. Avea atât de multe de învățat, după cum a și recunoscut: „Pe lângă toate complicațiile și comploturile

politice - aproape orice intrigă politică sau financiară majoră din Orientul Mijlociu în acea perioadă își avea rădăcinile în Beirut trebuia să înțelegi caracterul libanezilor. Labirintul politicii libaneze era de o complexitate uimitoare” 11. Philby avea să fie ghidul său, „consilierul personal” 12.

Sosirea noului șef al spionilor nu a rămas neobservată de jurnaliștii din Beirut. Unul dintre aceștia i-a făcut lui Elliott următorul portret:

Era un tip subțirel, uscățiv, cunoscut ca un conducător viclean, a cărui privire ageră și plină de umor din spatele ochelarilor rotunzi îți dădea un indiciu despre mintea lui diabolică. Atitudinea și îmbrăcămintea te duceau cu gândul la un domn din Oxbridge, de la un colegiu elegant, însă cu o umbră de cruzime, ce nu e întotdeauna vizibilă în lumea academică. Străinii îl plăceau, apreciindu-i bonomia și bagajul de povești neobișnuite. Se înțelegea foarte bine cu americanii. Apariția formală și elegantă a soției lui în fundal contribuia la sentimentul că operațiunile serviciilor britanice de informații la Beirut erau conduse de un gentleman.¹³

Elliott și Philby erau din nou de nedespărțit, atât profesional, cât și social. Ritmul în care Philby acumula informațiile, destul de lejer, chiar galeș, până în acel moment, a devenit deodată frenetic, după ce Elliott „l-a pus pe Kim la treabă, fixându-i sarcini, trimițându-l în călătorii, cerându-i rapoarte pe care le analizau apoi în discuții” 14. În primii patru ani petrecuți la Beirut, Philby trecuse dincolo de granița Libanului doar până în Siria și o singură dată în Arabia Saudită, ca să-l viziteze pe tatăl său. Acum, la solicitarea lui Elliott, alerga prin tot Orientul Mijlociu, făcând, în aparență, reportaje pentru ziar în Iordania, Irak, Egipt, Kuweit și Yemen. Din jurnalistul indolent izvora acum un potop de articole. Însă un observator mai atent ar fi remarcat că rezultatele sale nu erau pe măsura hărniciei cu care lucra; vizita mai multe locuri și discuta cu mai mulți oameni decât apăreau în

scrierile sale, cel puțin în mod public. În primele nouă luni ale anului 1960, a scris doar șase articole pentru *The Observer*. Un redactor de la *The Economist* i-a făcut o vizită, a remarcat cât de rar părea să scrie pentru revistă și l-a întrebat într-o doară dacă i se părea dificil „să slujească la doi stăpâni” 15. Philby a rămas o secundă fără grai, până când și-a dat seama că se referea la ziarele pentru care lucra, nu la spionaj.

Philby îi aducea lui Elliott un torent de informații, „rapoarte mai ales politice și de personalitate” 16 și „despre schimbările politice din majoritatea statelor arabe” 17. Cei doi se întâlneau pentru ședințe lungi de informare. „Se vedeau o dată sau de două ori pe săptămână, scria Eleanor. Dispăreau în altă cameră și mă lăsau cu Elizabeth la o bârfă”. 18 Sprijinul și încrederea lui Elliott se manifestau și în alte moduri, mai practice. Spre sfârșitul anului 1960, Philby s-a întors într-o seară târziu acasă, strângând în pumn un teanc de bancnote de o sută de dolari. „O, Doamne, a spus el împrăștiindu-le bucuros prin cameră. Cu ăștia ne-am aranjat Crăciunul!” 19 Eleanor era convinsă că banii erau de la Elliott, un cadou anticipat de Crăciun pentru cel mai bun prieten al său și cel mai muncitor agent.

Unii au susținut că activitatea frenetică impusă de Elliott lui Philby era doar un șiretlic, voind să vadă dacă „participarea mai intensă la efortul serviciilor britanice de informații” 20 avea să dezvăluie legătura cu sovieticii. Există puține probe care să demonstreze această teorie. Dacă Elliott l-ar fi suspectat pe Philby, l-ar fi pus sub urmărire și ar fi descoperit cu ușurință întâlnirile lui cu Petukov. Nu a făcut-o. Instrucțiunile lui Dick White erau „să stea cu ochii pe Philby” 21, dar nu a făcut vreo sugestie că acesta ar fi anchetat, cercetat sau pus sub supraveghere. Se pare că White acceptase, cel puțin de ochii lumii, faptul că, în cazul lui Philby, ancheta era încheiată. Departe de a se îndoii de el, Elliott avea încredere deplină în Philby, iar insistența de a-l folosi

reflecta tocmai „prietenia sinceră și inocentă a lui Elliott”, precum și admirația veche de douăzeci de ani.²²

La rândul său, Philby era încântat de întoarcerea la asimilarea informațiilor și părea să se bucure de încrederea arătată de vechiul lui prieten. Eleanor a observat schimbarea de atitudine a soțului ei după sosirea lui Elliott: „Începusem să cred că Kim se plictisise de jurnalism și de scris articole pentru ziare, care nu-l satisfăceau pe deplin. Întâlnirile lui cu [Elliott] semănau mai mult cu munca *adevărată*”²³. Desigur, ceea ce Philby considera muncă adevărată era transmiterea către serviciile sovietice a oricărei fărâme de informații pe care puneă mâna, atât din călătoriile lui, cât și de la Elliott. Relația lor urma tiparul vechi în mai mare măsură decât s-ar fi putut aștepta Elliott.

Valoarea lui Philby ca agent sovietic a crescut în proporție directă cu activitățile sale ca agent britanic și, în calitate de informator pentru Elliott, avea acces la informații importante, inclusiv identitățile persoanelor de contact ale MI6 din regiune, precum și ale demnitarilor și politicienilor arabi solidari aflați pe statul de plată. Elliott a reușit o lovitură remarcabilă „negociind o înțelegere cu directorul Mossadului [agenția israeliană de informații] pentru schimbul de informații despre Orientul Mijlociu”²⁴. Philby nu știa tot ce știa Elliott; însă din instrucțiunile date de Elliott știa cel puțin ceea ce voia MI6 să afle, iar acest lucru, în lumea cu susul în jos a spionajului, este aproape la fel de valoros. Iuri Modin era mulțumit de agentul „Stanley”: „Per ansamblu, ne-a servit cum se cuvine”²⁵.

Elliott și Philby spionau, complotau și socializau împreună, în cadrul unei prietenii de familie care s-a strâns cu timpul. Eleanor și Elizabeth au devenit la fel de apropiate ca soții lor. În weekenduri, cele două familii împărțeau o cabană numită „Acapulco”, pe plaja Khalde, împreună cu colonelul Alec Brodie, un veteran de război rănit, rămas cu un singur ochi și fumător de pipă, atașat

militar la ambasadă. În timpul vacanțelor școlare, copiii familiilor Elliott și Philby își petreceau bucuroși timpul împreună. Adolescenților lui Elliott, Mark și Claudia, le plăcea prezența amuzantă a lui Philby, care le era ca un unchi., A fost unul dintre puținii adulți care mă luau în serios” 26, a spus Mark Elliott.

În ciuda tensiunilor politice crescânde, Beirutul era încă un loc de vis pentru expatriați și turiști, un loc unde, după părerea lui Elliott, puteai „merge la schi dimineața și la înot după-amiaza” 27, bucurându-te de picnicuri pe deal în restul timpului. Distracția nu se oprea la căderea nopții, ci se prelungea până târziu, cu runde nesfârșite de cocktailuri și dineuri. Așa cum făcuseră și în Elveția, soții Elliott erau gazde pentru un șuvoi de musafiri. Printre primii a fost Ian Fleming, care a sunat neanunțat de pe aeroport în noiembrie 1960 și s-a autoinvitat la ei. Fleming era în drum spre Kuweit, într-o misiune profitabilă din partea Companiei Petroliere Kuweit pentru a scrie despre țară. Ajuns deja un autor de foarte mare succes, Fleming își continua activitățile independente de strângere de informații și i-a explicat lui Elliott că Biroul de Informații al Marinei dorea să afle mai multe despre sistemul de apărare al portului Basra din Irak. Elliott „i-a promis să-l aibă în vedere” 28. La rândul lui, Elliott i-a cerut acestuia o favoare: o ploaie rară în Kuweit făcuse să apară o recoltă de trufe albe delicioase. Se învoia Fleming să-i trimită o cutie? Acesta era stilul de spionaj al lui Elliott: puțin spionaj în schimbul trufelor. În seara aceea.

Fleming a anunțat că se întâlnea cu „un armean” 29 în Place des Canons; Elliott a rămas cu impresia că inventatorul agentului 007 „aranjase, de fapt, să vadă un film pornografic cu sonor și în culori” 30.

Lunile treceau, iar Elliott și Philby petreceau tot mai mult timp împreună, întâlnindu-se regulat „la petreceri pentru diplomații și jurnaliștii britanici” 31. Fotografiiile familiei Elliott din vara anului 1960 sunt pline de imagini cu cele două clanuri amestecate, bucurându-se de plajă și

de viața de noapte: Philby apare în cele mai multe poze în costum de baie, în tricou sau în costum, zâmbitor, bronzat și deseori, evident, beat.

Comportamentul lui Philby devenea tot mai scandalos, în feluri care aminteau de poznele lui Guy Burgess. „Mai degrabă din amuzament decât din răutate, remarca Elliott, făcea câte o observație bine calculată ca să pună brusc capăt conversației. Asemenea afirmații înveseleau atmosfera unei petreceri plictisitoare, însă provocau deseori supărări grave”. 32 Elliott îl încuraja, așa cum se vede din descrierea unui exemplu spectaculos al vicleniei lui Philby „care a stârnit o reacție în lanț de jignire cum n-am mai văzut niciodată” 33. Sub aspect social, Groaznica Petrecere-Cocktail s-a asemănat cu Groaznicul Dineu.

Era o petrecere-cocktail dată în apartamentul nostru de mine și de Elizabeth când părinții mei, destul de vârstnici pe atunci, au venit în vizită. Invitasem vreo patruzeci de persoane, inclusiv pe soții Philby și pe ambasadorul nostru, Sir Moore Crosthwaite. Într-o pauză neobișnuit de lungă în conversație, Philby a fost auzit cum îi spunea lui Moore: „Nu credeți că Anne [soția unui angajat al ambasadei care stătea lângă el] are cei mai frumoși sâni din Beirut?” Fără îndoială că Moore s-a supărat, fiindcă nu considera că sâniul soției unui angajat al ambasadei erau un subiect potrivit de conversație la o petrecere. Anne, deși avea cu siguranță de ce să fie mândră de acea parte a anatomiei ei, s-a supărat să se discute așa ceva în public și în special cu ambasadorul. Soțul ei s-a supărat pentru că era de acord cu ambasadorul că sâniul soției lui nu erau un subiect convenit de bârfa la o petrecere. Jane, soția altui angajat, s-a supărat deoarece credea că avea sâni mai frumoși ca Anne. Soțul lui Jane s-a supărat probabil pentru că percepuse că soția lui se simțea jignită. Eleanor Philby era mai mult decât supărată pentru că nu era prea dotată în privința asta și comparațiile sunt odioase. În sfârșit, Elizabeth s-a supărat fiindcă simțea că

îi scapă toată petrecerea de sub control. De fapt, singurul care avea impresia că totul era o glumă genială era însuși Kim Philby.³⁴

La fel și Nicholas Elliott, care și-a bucurat ascultătorii cu povestea asta tot restul vieții.

În secret, Elliott își făcea griji pentru cât de mult bea Philby. O văzuse pe Aileen bând până intrase în mormânt. Mama lui Philby, Dora, bea o sticlă de gin pe zi până să moară, în 1957. Elliott se temea de efectul băuturii asupra sănătății lui Philby și asupra copiilor săi: „Nu se jena să se îmbete în fața lor” ³⁵. Philby l-a învățat, de altfel, pe fiul său mai mic, Harry, cum să prepare „un Martini criminal” ³⁶.

Philby și Elliott lucrau amândoi din greu ca să stabilească legături cu americani, mai ales cu aceia implicați în spionaj, care la Beirut, câmpul de luptă în Războiul Rece, se găseau din belșug. Relațiile dintre CIA și MI6 deveniseră foarte tensionate după dezertările lui Burgess și MacLean și acuzațiile împotriva lui Philby, însă în 1960 relația începuse din nou să meargă. În anumite grupuri de la Washington încă mai existau bănuieli în privința lui Philby: la FBI, J. Edgar Hoover era convins încă de vinovăția lui, la fel ca Bill Harvey. Însă în cadrul CIA părerea generală era că, dacă MI6 avea încredere în el, iar Harold Macmillan spusese că era nevinovat, atunci Philby era cu siguranță curat. Angleton urcase pe scara ierarhică a CIA. În 1954, a fost numit șef de personal la contrainformații, o funcție pe care avea să o păstreze în următorii douăzeci de ani. Din poziția celui dintâi vânător de spioni al Americii, începea să fie „recunoscut ca personaj dominant în serviciile de informații din lumea necomunistă” ³⁷. Mai posomorât și mai distant ca niciodată, Angleton avea încredere în puțini, îi bănuia pe majoritatea și le inspira colegilor săi un amestec ciudat de uimire și teamă. A declarat mai târziu că l-ar fi suspectat pe Philby, însă acțiunile sale sugerează altceva. Potrivit unui istoric, Philby păstra încă un contact amiabil cu

Angleton din când în când și „se folosea de aceste prilejuri ca să-l asigure pe prietenul său american de nevinovăția lui” 38. Dacă CIA bănuise că Philby era spion pentru sovietici, atunci agenții lui Angleton din Beirut ar fi fost instruiți să-l evite, să-l urmărească și, dacă era posibil, să-l prindă. În schimb, Philby se amesteca liber în mulțimea spionilor americani.

Unul dintre cei mai pitorești era Wilbur Crane Eveland, un veteran lăudăros al serviciului de informații de pe Coasta de Vest, care prefera hainele de casă și care ajunsese la Beirut în aceeași perioadă ca Philby, în calitate de agent special pentru Allen Dulles, șeful CIA. Lucrând independent de rezidența CIA, rolul lui Eveland pare să fi fost de casier anticomunist în Orientul Mijlociu: el finanța eforturile CIA de a răsturna guvernul sponsorizat de URSS în Siria, sprijinea dinastia Saud în Riad și îl susținea pe președintele prooccidental al Libanului, Camille Chamoun. „Mergea regulat la palatul prezidențial cu servieta plină de lire libaneze, menționează Richard Beeston, și se întorcea seara târziu la ambasada americană ca să împrăști fondurile secrete”. 39 Eveland îl cunoscuse pe Philby prin intermediul soților Brewer (Eveland și Eleanor erau amândoi din Spokane, statul Washington) și se împrieteniseră pe loc. Știa că Philby avea legături cu serviciile britanice de informații și-l considera o persoană „a cărei minte trebuia analizată în amănunt 6440, o părere pe care Philby o avea, la rândul lui, despre Eveland. Eleanor le-a spus ulterior celor de la CIA că observase odată că „nu trebuia să stea decât o singură seară cu Bill Eveland în Beirut și până la final era la curent cu toate operațiunile lui” 41.

Philby a început o relație la fel de apropiată cu Edgar J. Applewhite, șeful rezidenței CIA, deștept, elegant și absolvent la Yale, trimis în Liban în 1958. Applewhite cunoștea suspiciunile cu privire la Philby, cu toate acestea i-a cultivat prietenia, la început cu precauție, apoi din toată inima. Americanul a tras concluzia că Philby era

„mult prea sofisticat ca să fie loial unei idei atât de doctrinare ca marxismul” 42 și, în afară de asta, anglofilului Applewhite „îi plăcea să discute cu Philby despre probleme arabe⁴⁶⁴³ și se bucura de compania erudită a britanicilor. Comunitatea celor din serviciul american de informații era, la drept vorbind, și mai deschisă în privința lui Philby decât cea a englezilor, căci acest englez generos și fermecător părea de încredere, genul acela de englez care ajutase America să câștige cel de-al Doilea Război Mondial și acum îi ajuta pe americani să-l câștige pe cel Rece. „Philby era prieten cu toți yankeii din Beirut, a spus George Young mai târziu. Mulți își dădeau drumul la gură. Se pricepea bine să-i facă să vorbească.⁴⁴⁴⁴

Un spion american vorbea mai mult ca toți ceilalți și avea să fie atras în mijlocul cercului lui Elliott și Philby. Miles Copeland Jr. era un cântăreț de jazz cu accent specific din inima Sudului, spion pe timp de război, fost agent CIA și acum director de relații cu publicul și intermediar pentru spioni. Fiul unui doctor din Birmingham, Alabama, Copeland își petrecuse adolescența jucând cărți pe navele fluviale înainte de a face o schimbare radicală și a merge la Universitatea Alabama, ca să studieze matematica avansată. Trompetist talentat, a cântat într-o formație compusă, cu excepția lui, numai din negri și a ajuns și în Orchestra Glenn Miller. Copeland s-a înrolat în OSS curând după atacul de la Pearl Harbor și a plecat spre Londra împreună cu alți tineri americani care doreau să învețe jocul de-a spionii. Acolo s-a împrietenit cu James Angleton (care l-a trecut și în testamentul său) și a ajuns în cele din urmă unul dintre cei mai eficienți – și controversați – agenți CIA: a pus umărul la organizarea loviturii de stat împotriva prim-ministrului iranian ales prin vot democratic în 1953 și a încercat să-l îndepărteze de Moscova pe prietenul său personal, colonelul Nasser din Egipt. Copeland era de aceeași părere cu Angleton în privința rolului Americii în lume, crezând că CIA avea

dreptul și datoria de a dirija evenimentele politice și economice din Orientul Mijlociu: „Statele Unite au trebuit să înfrunte și să-și definească politica în toate cele trei sectoare care reprezentau cauzele de bază ale intereselor Americii în regiune: amenințarea sovietică, înființarea statului Israel și țițeiul⁴⁰⁵. În 1957, locuia în Beirut, era partener la firma de consultanță industrială și PR Copeland și Eichelberger, nu mai era oficial membru CIA, însă dădea atenție oricărui aspect din activitățile agenției, având acces la telegramele zilnice care se transmiteau prin biroul lui Applewhite. Departe de a-și ascunde legăturile cu serviciile de informații, Copeland făcea paradă de acestea ca să atragă afaceri.

Copeland „îl cunoscuse și-l plăcuse⁴⁰⁶ pe Philby din 1944, când, alături de Angleton, studiasse arta contraspionajului sub îndrumarea lui în Ryder Street, Londra. Prietenia lor s-a reînnoit în Beirut, iar Copeland avea să declare ulterior că-l cunoscuse pe Philby „mai bine ca oricine, cu excepția a unu sau doi ofițeri de informații britanici⁴⁰⁷ Și lui Elliott îi plăcea de piratul Copeland, „un tip extravertit, nostim și foarte inteligent [și] un prieten foarte pitoresc și amuzant⁴⁴⁸. Cele trei familii formau o legătură tripartită strânsă: Eleanor Philby, Elizabeth Elliott și Lorraine Copeland, soția scoțiană și foarte directă a lui Miles, studiau arheologia în aceeași grupă la Universitatea Americană din Beirut și mergeau împreună la săpături; soții lor complotau și beau împreună; copiii lor jucau tenis, înotau și mergeau la schi. Familia Copeland locuia într-o casă spațioasă pe vârful unui deal (cunoscută libanezilor din zonă sub numele foarte adecvat de „Casa CLA⁴⁴), pe care o umpleau cu prietenii lor și copiii acestora, dintre care unul, Stewart, avea să ajungă toboșar în trupa The Police. După cum își amintește Beeston, Copeland era sufletul petrecerii: „Generos, scandalos, mereu nostim, nu se lua niciodată prea în serios și avea o abordare foarte ireverențioasă față de meseria de spion⁴⁴⁹ Mai era, după părerea lui Elliott, și „unul dintre cei mai indiscreți oameni

pe care i-am cunoscut⁴⁴⁵⁰ – ceea ce-l făcea și mai mult pe placul lui Elliott și al lui Philby, din motive diferite.

Copeland era un bârfitor incurabil și un lăudăros de neoprit. „Puteam să-i încredințez orice secret care nu era amuzant⁴⁴⁵¹, scria Elliott. Ceea ce nici Philby, nici Elliott nu știau era că acesta era un spion plătit de James Angleton, prietenul lor. Ca șef al contraspionajului la CIA, Angleton își avea propria rețea de informatori, iar Copeland se afla printre aceștia, deși nu apărea nicăieri în dosarele CIA. Aranjamentul lor era simplu: Copeland îi trimitea lui Angleton facturile (foarte mari) pentru distracțiile lui; în schimb, îl ținea pe Angleton la curent cu ce se întâmpla la Beirut.

Câțiva ani mai târziu, Copeland a declarat că Angleton îl instruisese anume „să stea cu ochii pe Philby”⁵² și „să raporteze orice semn că ar fi spionat pentru sovietici”⁵³; a susținut chiar că ar fi trimis un ofițer de securitate libanez să-l urmărească pe acesta, dar a descoperit că englezul „practica încă vechea meserie [și] scăpa invariabil de urmăritor”⁵⁴. Asemenea celor spuse ulterior de Angleton, afirmația lui Copeland că l-ar fi monitorizat pe Philby la cererea lui este aproape sigur neadevărată. Se știa că-i place să fabuleze și că era înclinat spre „scorneli colorate și distractive”⁵⁵, după cum spunea Elliott. Dacă l-ar fi pus cu adevărat pe Philby sub supraveghere, ar fi fost ușor să-l prindă. Dar nu a făcut-o, pentru motivul evident (și foarte jenant) că nu credea că acesta *era* spion sovietic, așa cum nu credea nici Angleton.

Actorii principali din povestea lui Philby au fost, invariabil, vitejii care s-au arătat după război. Spionii, mai mult decât majoritatea oamenilor, inventează un trecut care să le acopere greșelile. Cazul Philby a atras, probabil, mai multe teorii ale conspirației decât orice altă poveste de spionaj: Dick White de la MI6 pune la cale un șiretlic ca să-l prindă în capcană; Nicholas Elliott se lupta cu el în secret; James Angleton îl bănuia și-l pune pe Miles

Copeland să-l spioneze; colegii lui jurnaliști (alt trib care încurcă între ele amintirile din trecut) au declarat că observaseră dintotdeauna ceva suspect în comportamentul lui. Chiar și Eleanor, soția sa, avea să privească retrospectiv lucrurile și să susțină că ar fi descoperit indicii ale adevăratei lui identități. Nimeni nu vrea să admită că a fost păcălit. Adevărul era mai simplu, așa cum se întâmplă aproape întotdeauna: Philby spiona pe toată lumea și nimeni nu-l spiona pe el, pentru că i-a amăgit pe toți.

O dată la câteva săptămâni, în serile de miercuri, Philby stătea la balcon cu un ziar în mână; mai târziu, în aceeași seară, se furișa într-un restaurant de rând din cartierul armean numit Vrej („răzbunare” în armeană) unde îl aștepta Petukov.

Pentru Kim Philby, erau zile de satisfacție profesională și armonie conjugală. Viețile lui paralele nu mai coexistaseră atât de confortabil și invizibil din 1949: admirat și sărbătorit de ofițerii serviciilor de informații americane și britanice, protejat de Elliott și Angleton, plătit regulat de *The Observer* și *The Economist* și remunerat în secret de MI6 și KGB. Își petrecea serile într-un vârtej social, făcând circuitul diplomatic anglo-american. În rarele ocazii în care rămânea acasă, Philby gătea, apoi îi citea poezii germane soției cu „vocea lui melodioasă” 56, fără să se bâlbâie. Căminul fericit a fost completat de un animal de companie exotic și neobișnuit, după ce niște prieteni au cumpărat un pui de vulpe de la un beduin din valea Iordanului și li l-au adus soților Philby. Au botezat-o Jackie și au crescut-o de mică. Vulpea dormea pe canapea și răspundea la comenzi precum un câine. Jackie avea aceeași preferință pentru alcool ca și Philby, „lipăind” 57 whisky dintr-o farfurioară. „Era afectuoasă și jucăușă, pășind pe balustrada balconului”. 58 Lui Philby i se părea „absolut adorabilă” 59 și a scris și un

UN SPION PRINTRE PRIETENI 337 articol sentimental pentru *Country Life* cu titlul „Vulpea care nu a

mai plecat”.

Aceștia au fost „cei mai fericiți ani” 60, scria Eleanor.

Lumea lui Philby, căsnicia fericită și duplicitatea lui erau pe cale să se prăbușească odată cu două decese, o dezertare și demascarea unui spion sovietic în serviciile britanice de informații care nu avea nimic de-a face cu Kim Philby.

16

UN OFIȚER PROMIȚĂTOR

În vara anului 1960, St. John Philby, tradiționalistul rebel, a participat la o conferință a orientaliștilor la Moscova, apoi la meciul internațional de crichet de la Londra, în care Anglia a învins Africa de Sud, spre marea lui satisfacție. Pe drumul de întoarcere în Arabia Saudită, s-a oprit să-i facă o vizită fiului său în Beirut. La șaiszeci și cinci de ani, St. John era la fel de arțăgos și complicat ca întotdeauna. S-a cazat la Hotel Normandie, unde a fost „tratat cu toată considerația datorată unui potentat din Orient” 1. Nicholas Elliott a făcut cinste cu prânzul în onoarea lui, nu fără emoții, fiindcă știa că Philby senior era capabil de o impolitețe extremă și gratuită. „Eu și Elizabeth eram printre puținii englezi față de care St. John Philby era gata să se poarte civilizat”. 2 Spre surprinderea lui Elliott, prânzul a fost un succes diplomatic și social. Humphrey Trevelyan, ambasadorul britanic în Irak, care locuia la familia Elliott, „l-a convins pe bătrân să ne povestească despre relația lui cu Ibn Saud” 3 Soții Philby, soții Copeland și alți câțiva prieteni au participat la această „ocazie memorabilă” 644, udată de un râu de vin libanez.

Elliott a descris ce s-a întâmplat apoi: St. John Philby „a plecat la ora ceaiului, și-a făcut siesta, i-a făcut avansuri soției unui angajat al ambasadei într-un club de noapte, a făcut atac de cord și a murit” 5. Ultimele cuvinte ale acestui om genial și imposibil au fost: „Doamne, ce m-am plictisit!” 6 A lăsat în urmă un raft întreg de lucrări științifice, două familii, o specie de potârniche cu gâtul

negru care îi purta numele (*Afactoris philbyi*) și o notorietate care i-a supraviețuit.

Relația dintre tată și fiu, considera Elliott, fusese „un amestec de dragoste și ură” 7. Philby îl admira și se temea de tatăl său, a cărui dominație, după părerea lui, îi provocase bâlbâială. În anii '30, îl spionase pe St. John, raportând serviciilor sovietice de informații că tatăl său „nu era chiar întreg la cap” 8. La maturitate s-au apropiat, însă mai ales după mutarea lui Kim în Orientul Mijlociu. Philby i-a spus lui Elliott că tatăl său îl sfătuisese odată: „Dacă ești absolut convins de un lucru, trebuie să ai curajul să mergi înainte, indiferent de ce cred ceilalți” 9 Cu siguranță, ambii Philby au făcut asta. Kim a declarat mai târziu că, dacă ar fi trăit tatăl său să afle adevărul despre el, ar fi fost „șocat, dar în niciun caz nu l-a fi dezaprobat” 10. Acest verdict este discutabil. Philby senior era un om încăpățânat care încălca regulile, un fel de huligan intelectual, dar nu era trădător. Chiar și așa, își sprijinise întotdeauna fiul, îi încurajase ambiția și, neîndoielnic, îi plantase sămânța răzvrătirii.

Kim l-a înmormântat pe St. John Philby cu ceremonialul islamic, sub numele său musulman, apoi a dispărut în barurile din Beirut. Elliott a remarcat că Philby „a ieșit câteva zile din circulație” 11. Eleanor a spus-o mai clar: „Și-a băut mințile” 12 și a ieșit din beția cruntă un om schimbat, mai fragil la trup și la suflet. Mama lui Philby, Dora, îl iubise întotdeauna nebunește, în timp ce relația lui cu St. John fusese deseori tensionată; însă moartea acestuia l-a afectat cu mult mai mult. „Kim părea copleșit de moartea tatălui” 13, a spus Richard Beeston. Legăturile lui au început să se destrame.

*

Cu câteva luni înainte, comunitatea spionilor britanici din Beirut fusese animată de sosirea printre ei a unui personaj nou și încântător. La treizeci și opt de ani, George Blake trăise deja mai multe vieți. Născut în Rotterdam în 1922, dintr-o mamă olandeză și un tată evreu egiptean, s-a

înrolat în adolescență în rezistența antinazistă din Olanda, a supraviețuit lagărului de concentrare, apoi a fugit la Londra deghizat în călugăr, unde a intrat în MI6; acolo a fost instruit ca anchetator în mai multe limbi străine și și-a schimbat numele în George Blake, care suna mai englezește. După război, a fost trimis în Coreea ca să înființeze o rețea de spionaj pentru MI6, dar a fost prins de forțele comuniste nord-coreene care au avansat la scurt timp după sosirea lui și a rămas prizonier timp de trei ani. După eliberarea din 1956, Blake a fost primit din nou în MI6 ca un erou reîntors și trimis la Berlin ca ofițer de caz, unde a lucrat sub conducerea lui Peter Lunn, prietenul lui Elliott, însărcinat fiind cu recrutarea ofițerilor de informații sovietici pentru a deveni agenți dubli. Având sânge egiptean și fiind talentat la limbi străine, Blake era considerat alegerea ideală pentru postul din Orientul Mijlociu, iar în 1960 a fost înscris la Centrul Orientului Mijlociu pentru Studii Arabe, școala de limbi străine de pe dealurile de lângă Beirut, condusă de Ministerul de Externe. Centrul oferea cursuri intensive de limbă arabă timp de optsprezece luni pentru diplomați, afaceriști, absolvenți și ofițeri de informații internaționali. Libanezii o considerau o școală pentru spioni. Cu istoricul său strălucit din război și experiența de prizonier în Coreea de Nord, Blake era deja o celebritate în cercurile de spioni, iar atunci când tânărul ofițer MI6 a ajuns la Beirut cu cei doi fii și soția însărcinată, a fost primit cu căldură de societatea spionilor anglo-americani.

Elliott îl considera pe George Blake „un ofițer foarte promițător” 14 și de încredere pentru serviciu, „un tip arătos, înalt, cu maniere excelente și plăcut de toată lumea” 15. Prin urmare, a rămas uluit când, în aprilie, a primit un mesaj de la Londra prin care era informat că Blake era spion sovietic și că trebuia păcălit să se întoarcă în Anglia ca să fie interogat, arestat și judecat pentru trădare.

Blake fusese „convertit” în timpul captivității din

Coreea de Nord. În detenție citise operele lui Karl Marx și descoperise ceea ce el considera a fi adevărul. Însă convertirea deplină la comunism s-a produs din pricina „bombardărilor neîncetate ale micilor sate coreene de către uriașele fortărețe zburătoare americane” 16: „Simțeam că mă aflu în tabăra greșită” 17. Snobismul și prejudecățile britanice au jucat probabil un rol în înclinația sa către revoluție, deoarece, ca evreu născut în altă țară, Blake nu a fost niciodată acceptat întru totul în cadrul MI6. „Nu are ce căuta în acest serviciu” 18, a strâmbat din nas un coleg. Blake se considera „un om în afara claselor” 19, însă, în spiritul vechii tradiții a serviciilor de informații, dorise să se însoare cu secretara lui, Iris Peake, o fată din înalta societate, fiica unui parlamentar conservator și absolvent la Eton. Relația a eșuat din cauza sistemului britanic de clase, de neclintit. „Era îndrăgostit, dar nu se putea căsători cu ea din pricina condiției lui” 20, scria soția sa, Gillian, care era, de asemenea, membră a MI6 (împreună cu tatăl și sora ei). Ea considera că despărțirea îi întărise resentimentele față de nomenclatura britanică. În Berlin, Blake a contactat KGB-ul sub pretextul de a recruta spioni din cadrul serviciului sovietic de informații și a început să transmită sovieticilor o mulțime de informații strict secrete și foarte dăunătoare pentru britanici, inclusiv detalii despre numeroase operațiuni sub acoperire precum „Tunelul Berlin”, un plan de a-i spiona pe sovietici din subteran. Noaptea copia fișele lui Peter Lunn, enumerând și identificând fiecare spion MI6 din Germania. Blake a trădat aproximativ patru sute de agenți, trimițând un număr extrem de mare de oameni la moarte. La puțin timp de la sosirea lui la Beirut, Blake a luat legătura cu Pavel Iefimovici Nedosekin, șeful rezidenței KGB, care i-a dat un număr de telefon la care să sune în caz de urgență – un moment care, fără ca vreunul din ei să știe, era iminent.

La începutul anului 1961, un spion polonez cu mustață deasă și personalitate excentrică a dezertat la

Berlin. Locotenent-colonelul Michael Goleniewski fusese adjunctul șefului contraspionajului militar și șeful secției tehnice și științifice a Serviciului de Informații din Polonia. În anii '50, a început să transmită în mod anonim secretele rușilor și ale polonezilor către CIA, care le trimiteau la rândul lor la MI6. Goleniewski era un fantezist (mai târziu a susținut că era țarul Alexei al Rusiei), însă o parte din informațiile lui era de primă clasă, inclusiv dezvăluirea că spionul sovietic cu numele de cod „Lambda” opera în cadrul serviciului britanic. Și avea și dovezi: copii după trei documente ale MI6 pe care acest spion le trimisese supraveghetorilor săi sovietici. MI6 a descoperit că doar zece inși din Varșovia și Berlin ar fi putut avea acces la toate cele trei hârtii: unul era George Blake. În primăvara anului 1961, cei din MI6 erau „nouăzeci la sută siguri” 21 că Blake era „Lambda” Dick White i-a trimis o telegramă lui Elliott, spunându-i că Blake trebuia ademenit „înapoi la Londra imediat, sub pretextul discutării unei funcții noi” 22. De această dată, Elliott nu i-a spus prietenului Kim Philby ce se întâmpla. Capcana pentru George Blake a fost întinsă și pregătită pentru sâmbătă, 25 martie.

O chemare directă la Londra l-ar fi alertat pe Blake în privința pericolului. În schimb, Elliott a pus la cale o întâlnire întâmplătoare. În dimineața zilei de 25 martie, secretara lui Elliott i-a sunat pe soții Blake și le-a spus că avea un bilet în plus la o producție de amatori a piesei *Charley's Aunt*. Soția lui Blake era ocupată, îngrijindu-se de un copil bolnav, iar secretara a întrebat „dacă Blake n-ar dori să o însoțească” 23. Blake s-a învoit fără tragere de inimă să ia o pauză de la studiu și să stea câteva ore să urmărească această piesă tipic englezească. În pauză, Blake și secretara au mers la bar, împreună cu ceilalți expatriați însetați, unde s-au întâlnit cu Elliott și Elizabeth. „Pe parcursul discuției, Elliott m-a tras la o parte și mi-a spus că era bucuros că eram din întâmplare acolo, fiindcă asta îl scutea de un drum la munte, ca să mă vadă. Primise o scrisoare de la Biroul Central cu instrucțiuni pentru

întoarcerea mea la Londra pentru o consultare de câteva zile în legătură cu noul meu post. Mi se sugera să plec luni, după Paște, ca să fiu la Londra marți dimineață”. 24

întâlnirea fusese aranjată ca să înlăture orice bănuială: o întâlnire neplanificată într-un bar, nu o directivă; o scrisoare obișnuită, nu o telegramă urgentă; o sugestie despre când i-ar plăcea să vină la Londra, nu un ordin. Însă Blake era speriat. Se afla în mijlocul cursului de limbi străine (pentru care plătea MI6) și era pe punctul de a susține niște examene importante. Urma să se întoarcă la Londra în vacanța din iulie. De ce atâta grabă? Blake a sunat la numărul de urgență dat de Nedosekin. S-au întâlnit mai târziu, în aceeași seară, pe o plajă de lângă Beirut. Nedosekin a spus că se va consulta cu Centrul de la Moscova: Blake avea o viză siriană valabilă și, dacă era necesar, putea trece granița în câteva ore, după care urma să fie dus la Moscova. Însă când s-au întâlnit iar a doua zi, Nedosekin l-a liniștit: „Moscova nu a depistat vreun motiv de îngrijorare. Investigațiile KGB nu au găsit vreo scurgere de informații: Blake trebuia să se întoarcă la Londra după cum fusese instruit” 25.

Înainte de a porni spre Anglia, Blake i-a făcut o ultimă vizită lui Elliott, ca să-și ia la revedere și să ia niște bani pentru biletul de avion. Acesta a fost la fel de jovial ca întotdeauna, însă, exact când Blake pleca, șeful rezidenței MI6 l-a întrebat dacă, pe durata vizitei la Londra, voia să fie cazat la hotelul St. Ermin, pe Caxton Street, la doar câțiva metri de sediul MI6. (St. Ermin este hotelul spionilor: aici a fost interogat Krivițki și tot aici a fost recrutat Philby, mișună de ofițeri de informații și este, probabil, locul în care e cel mai ușor la Londra să supraveghezi un presupus trădător.) Blake a refuzat politicos, explicând că plănuia să stea cu mama lui în Radlett, în nordul Londrei. Elliott a insistat, spunând că „ar fi mai convenabil să stea la hotel” 26. De ce insistă Elliott atât de mult ca el să stea la hotel în loc să stea în casa mamei lui din zona rurală Hertfordshire? „Preț de o

clipă, mi-a trecut prin minte o umbră de îndoială, dar a dispărut imediat” 27, a declarat Blake. Probabil că Elliott voia să-i fie de ajutor.

Dick White văzuse cum Philby îi scăpase printre degete în 1951; un deceniu mai târziu, nu voia să mai facă aceeași greșeală cu Blake. La sosirea în Londra, Blake a fost escortat în casa conspirativă a MI6 din Carlton Gardens, condus într-o cameră de la etaj (plină de microfoane) și a fost anunțat că „în perioada petrecută de el la Berlin apăruseră câteva probleme care trebuiau clarificate” 28. Elliott îi spusese că se întorcea să discute despre următoarea numire în funcție; nu spusese nimic despre trecut. Blake și-a dat atunci seama, cu o certitudine înfiorătoare, ce se întâmpla: „Dădusem de necaz” 29. În prima zi de interogatorii a refuzat să colaboreze, în timp ce trei ofițeri MI6 îi analizau explicațiile; a doua zi, pe măsură ce creștea presiunea și i se arătau dovezi ale spionajului, a început să se clatine. „Nu era ceva ostil, dar era insistent”. 30 Blake nu se îndoia de faptul că MI6 știa că era vinovat. A treia zi, unul dintre anchetatori a remarcat, prietenește, că Blake fusese probabil torturat de nord-coreeni ca să recunoască faptul că era ofițer de informații britanic, apoi șantajat ca să lucreze ca spion comunist. Totul era absolut logic.

Atunci Blake a răbufnit: „Nu, nu m-a torturat nimeni! Nu, nu m-a șantajat nimeni! Eu însumi i-am abordat pe ruși și mi-am oferit serviciile, de bunăvoie” 31.

Mândria lui Blake nu-i permitea să accepte sugestia că spiona din alte motive decât pentru idealurile sale înalte. Poate că aceeași tactică l-ar fi dat în vileag și pe Philby cu zece ani în urmă; pe de altă parte, Blake nu avea dualitatea înnăscută a lui Philby. „Jocul s-a terminat” 32, a declarat el. În zilele următoare, a mărturisit totul, ca o recunoaștere cathartică a propriei vinovății, oferită cu oarecare mândrie. Dar dacă Blake își imagina că prin sinceritate avea să beneficieze de clemență, se înșela. Autoritățile britanice i-au dat „cea mai grea lovitură

posibilă” 33.

Cazul Blake era cel mai mare scandal legat de spionaj de la dezertarea lui Burgess și a lui MacLean și, din punctul de vedere al informațiilor valoroase, cu mult mai dăunător. Blake demascase o mulțime de agenți, deși avea să susțină mereu, fără credibilitate, că nu era murdar de sângele nimănui. A fost acuzat conform Legii secretului de stat, retrimis la o audiere cu ușile închise și încarcerat în închisoarea Brixton, în așteptarea procesului. O telegramă a călătorit prin lumea întreagă, împărțită în două, către fiecare rezidență MI6; în prima parte scria: „Următorul nume este al unui trădător” 34; în a doua, după decriptare, apăreau literele G-E-O-R-G-E-B-L-A-K-E.

Descoperirea unui nou spion în MI6 a provocat două feluri de reacții în Statele Unite. Pentru unii dintre veteranii CIA (inclusiv Bill Harvey, primul și cel mai vehement acuzator al lui Philby) era încă o dovadă a incompetenței și trădării britanicilor, însă James Angleton îi liniștea, spunându-i lui Dick White: „I se poate întâmpla oricui” 35

Vestea arestării lui Blake și a procesului iminent a provocat consternare în comunitatea spionilor din Beirut; nimeni nu era mai șocat și mai alarmat decât Kim Philby. În concordanță cu regulile bine stabilite ale spionajului, KGB-ul menținuse cazurile Blake și Philby complet separate. Cei doi spioni nu se cunoscuseră niciodată, iar Blake fusese recrutat independent de rețeaua de la Cambridge. Însă arestarea lui Blake sugera, pe bună dreptate, că MI6 avea surse noi în serviciile secrete sovietice și, dacă fusese scos la iveală un spion, atunci Philby putea fi următorul.

La mai puțin de o lună de la mărturisire, Blake se afla în boxa acuzaților la tribunalul Old Bailey. Pedepsa maximă pentru încălcarea Legii secretului de stat era de paisprezece ani. Procurorii însă au adus împotriva lui cinci capete de acuzare separate, legate de cinci perioade diferite. Verdictul nu a fost pus la îndoială nicio clipă, însă

sentința a provocat rumoare în sală. „Cazul dumneavoastră este printre cele mai grave imaginabile” 36, a declarat judecătorul, apoi a dat sentința de paisprezece ani pentru fiecare cap de acuzare; de asemenea, a decis ca trei dintre sentințe să fie executate consecutiv – însumând patruzeci și doi de ani în închisoare. Condamnarea a ajuns pe prima pagină a tuturor ziarelor. Era cea mai grea sentință dată vreodată de un tribunal britanic. Reporterii sugerau, exagerând, că Blake primise câte un an pentru fiecare agent pe care îl trădase și-l omorâse. Dacă acest calcul ar fi fost corect, ar fi trebuit condamnat la vreo patru secole după gratii.

Vestea asprei condamnări a lui Blake l-a șocat pe Philby. Spionase mai mult timp decât Blake, la un nivel mult mai înalt și cu consecințe mult mai grave în plan uman. În anii '50, guvernul se speriasse de perspectiva unui proces public pentru spionaj; acum, autoritățile păreau pregătite să acționeze pe cineva în judecată și încă fără milă. Dacă Philby ar fi fost prins, judecat și condamnat în același fel ca Blake, n-ar mai fi ieșit niciodată din închisoare. Poate pentru prima dată, Philby a înțeles amploarea pericolului în care se afla.

Jurnalistul Richard Beeston l-a vizitat pe Philby câteva zile mai târziu, ca să vadă ce părere avea despre povestea cu Blake.

M-am dus dimineață la apartamentul lui și l-am găsit devastat după o petrecere, cu mobila răsturnată și sticle și pahare peste tot. Kim arăta îngrozitor, revenindu-și din mahmureala care părea să-l facă și mai incoerent. „Nu l-am cunoscut niciodată pe Blake, nici măcar n-am auzit de el până când am citit despre arestarea lui”, mi-a spus Kim... Kim arăta mai rău decât atunci când îl văzusem ultima oară. Și nu mă îndoiesc că arestarea lui Blake și pedeapsa sălbatică de patruzeci și doi de ani în închisoare accelerase declinul lui Kim.³⁷

Philby băuse exagerat timp de zeci de ani, dar nu ajunsese la alcoolism însă, din acel moment, avea răbufniri

imprevizibile. Pe măsură ce seara înainta, „Kim devenea jignitor, abuziv, făcea avansuri femeilor și își strecura mâna pe sub fusta chelnerițelor” 38. Chiar și Eleanor, care bea destul de mult la rândul ei, observa că soțul său „nu mai era jovial la băutură ca înainte” 39. Se certau în public și uneori se îmbrânceau: un dineu s-a terminat cu soții Philby aruncând unul spre altul bibelouri de pe polița șemineului, în timp ce gazdele îi priveau îngrozite. Deși pe vremuri era un bețiv volubil, acum bea până la incoerență, după care tăcea și, în cele din urmă, își pierdea cunoștința. La finalul petrecerilor, Philby era prăbușit pe canapea sau sub o pătură pe jos în timp ce petrecerea continua în jurul lui. După ce se trezea, trimitea un mesaj încântător ca scuză, însoțit deseori de flori. „De obicei era iertat de a doua zi”. 40

Philby se mândrise mereu cu faptul că-și putea menține măiestria de spion indiferent cât alcool consuma. Acum începea să facă greșeli. Prima regulă a spionajului este să eviți comportamentele tipice, însă prietenii lui au remarcat că Philby lipsea deseori miercurea seara. Unul l-a și tachinat: „Știu eu ce faci tu miercurea seara” 41. Philby a rămas uimit. Miercurea era ziua în care se întâlnea cu Petukov. Făcea afirmații care sugerau că-i era frică. Într-o seară, la barul Joe's, Moyra Beeston l-a întrebat pe Philby, pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios, dacă era într-adevăr „al Treilea Om”. În loc să nege sau să răspundă direct, a apucat-o atât de tare de încheietură încât i-a făcut o vânătăie. „Știi, Moyra, consider întotdeauna că loialitatea față de prieteni e mai importantă decât orice 6642 – o remarcă foarte grăitoare din partea unui bărbat care-și trădase prietenii în mod repetat, credincios față de ceea ce el numea o loialitate mai importantă. „Ce-ai face dacă ai ști că un lucru îngrozitor i se va întâmpla unui prieten și doar tu poți să faci ceva să-l împiedici? 6643 a întrebat-o el. Se referea, pur și simplu, la propria decizie de a-l avertiza pe MacLean cu atâția ani în urmă, dar și la situația din momentul

respectiv, când se aștepta la „ceva îngrozitor” 44.

La sfârșitul lunii august, în 1962, Kim și Eleanor au plecat în Iordania pentru o vacanță de familie îndelung plănuită. Cu puțin timp înainte de ziua când trebuiau să revină, Philby a anunțat că trebuia să se întoarcă imediat la Beirut, fără să ofere vreo explicație pentru plecarea subită. Când Eleanor a ajuns înapoi acasă, a găsit lumina stinsă în apartament și pe Philby stând pe întuneric pe terasă, băut bine și trist.

— Ce s-a întâmplat? Care e problema? 45

— A murit Jackie, a spus Philby.

Vulpea căzuse de la balcon în stradă, de la înălțimea celor cinci etaje. Eleanor bănuia că menajera libaneză, care nu fusese niciodată de acord ca un animal sălbatic urât mirositor să trăiască într-un apartament din oraș, împinsese vulpea dincolo de marginea balconului.

„Kim părea să se lase pradă durerii” 46, scria Eleanor, care credea că jalea după animalul de companie, deși era de înțeles, „era puțin cam exagerată” 47 Și Nicholas Elliott era mirat și îngrijorat de faptul că Philby arăta „distrus” 48 de moartea vulpii, chinuit și plâns: „În afară de moartea tatălui său, aceasta a fost singura ocazie, în tot timpul pe care l-am petrecut cu Philby, în care l-am văzut să-și exprime astfel sentimentele” 49. Philby începea să cedeze, atât de durere, cât și de teamă.

*

Cu câteva luni mai înainte, la Helsinki, un rus scund și îndesat, înfășurat într-o haină de blană, bătu la ușa lui Frank Freiberg, reprezentantul CIA în Finlanda, și anunță, într-o engleză foarte stricată, că voia să dezerteze în Occident. Maiorul Anatoli Golițîn, de la KGB, plănuia de mult timp această manevră. Ca ofițer superior în Departamentul de strategie al KGB-ului și veteran de cincisprezece ani în serviciile secrete sovietice, acumulase un bagaj mare de secrete, majoritatea memorate, memorate pe jumătate sau aproape memorate. Problema cu Golițîn era că, deși știa multe lucruri despre anumite

aspecte ale serviciilor sovietice de informații, știa și câte puțin despre multe alte subiecte. Multe dintre informațiile pe care le avea, în minte și în pachetul cu documente pe care îl ascunsese în zăpadă înainte de a bate la ușa lui Freiberg, erau valabile și corecte; însă o mare parte erau fragmentare și unele chiar eronate. Golițin a fost trimis în SUA ca să înceapă interogatoriile care aveau să continue mai mulți ani.

James Angleton era încântat, insistând că Golițin era „cel mai valoros dezertor care a ajuns vreodată în Vest” 50. Alții considerau că nu era de încredere. Unii îl credeau ținut. În primăvara anului 1962, CIA i-a permis lui Golițin să călătorească la Londra pentru a fi interogată de serviciile britanice de informații. Golițin a descris acolo cum auzise la Moscova despre „o rețea de spioni foarte importantă din Marea Britanie numită Cercul celor Cinci” 51, un cvintet de spioni englezi care se cunoscuseră la universitate și care furnizaseră ani întregi Uniunii Sovietice cele mai valoroase informații. Deși Golițin nu l-a putut identifica pe Philby după nume sau după numele de cod, informația în sine era suficientă ca să reactiveze ancheta de mult suspendată și să-i pună pe vânătorii de spioni de la MI5 înapoi pe urmele acestuia.

Dezertarea a provocat o undă de șoc în KGB. Aproape cincizeci de rezidenți ale KGB din lume au primit instrucțiuni să raporteze orice ar fi putut ști Golițin despre operațiunile lor. Întâlnirile cu agenții KGB importanți au fost suspendate și s-au aprobat planurile de asasinare, cu prima ocazie, a lui Anatoli Golițin.

Iuri Modin plecase din Anglia în 1958. Însă în vara anului 1962, conform dosarelor CIA, a mers în Orientul Mijlociu via Pakistan. Anchetatorii MI5 au descoperit cu mult mai târziu că excursia lui Modin a coincis cu momentul în care Philby s-a întors brusc din vacanța cu familia în Iordania, moment din care „a început să manifeste semne tot mai accentuate de stres și alcoolism” 52. MI5 a tras concluzia că „Modin venise la Beirut ca să-l

avertizeze pe Philby” 53 și să-i spună că un alt dezertor bine informat dezvăluia acum secrete. Dacă Modin l-a contactat pe Philby la Beirut, locul întâlnirii nu a fost făcut public niciodată. L-a descris mai târziu pe cândva nestăpânitul agent „Stanley” ca pe „o umbră a celui care a fost” 54. Scopul vizitei sale era clar: „Ca să-l avertizez pe Philby să nu se întoarcă în Anglia, fiindcă era în pericol de a fi arestat și ca să-și facă planuri de evadare” 55. Însă avertismentul pare să-l fi făcut pe Philby să intre în panică. Atunci când Eleanor l-a găsit pe Philby stând pe întuneric, lacrimile lui nu erau doar pentru vulpea moartă.

În octombrie 1962, Nicholas Elliott a primit o nouă numire în funcție, ca director MI6 în Africa, dar cu baza la Londra. Era o nouă promovare însemnată, prin care acoperea o parte importantă a arenei din Războiul Rece. Cei doi ani petrecuți în Liban fuseseră fascinanti, fructuoși și agreabili, plini de „hohotele de râs” 56 pentru care trăia Elliott. Avea să plece din Beirut cu păreri de rău, mai ales din pricina stării tot mai proaste a lui Philby. Peter Lunn, predecesorul său la Viena, avea să-l înlocuiască în funcția de șef al rezidenței MI6. Înainte de a pleca la Beirut ca să preia postul de la Elliott, Lunn l-a întrebat pe Dick White dacă trebuia să acționeze în vreun fel în privința lui Kim Philby. White știa că MI5 îl luase din nou la ochi pe Kim Philby. „Bineînțeles că e un trădător, s-a răstit el. Stai cu ochii pe el. Să așteptăm să vedem ce se întâmplă”. 57

Și Philby aștepta îngrozit. Abătut, amenințat cu demascarea, speriat de exemplul șocant al lui Blake, lipsit acum de compania și sprijinul direct al singurei persoane care-l apăraseră întotdeauna, Philby și-a înecat și mai mult amarul în sticla de whisky.

Denunțul nu a venit sub forma unei informații noi de la un alt dezertor, așa cum se temea Philby, ci printr-un vechi prieten, care și-a amintit o discuție avută în urmă cu treizeci de ani și pe care o uitase de mult.

17

MĂ GÂNDEAM EU CĂ TU O SĂ FII

Flora Solomon avusese o viață care ajunsese, în mod oarecum bizar, de la Revoluția Rusă la British High Street¹⁹: după o aventură timpurie cu un revoluționar bolșevic și un mariaj cu un soldat englez, rămăsese văduvă de tânără, îl crescuse singură pe fiul ei, Peter (care, în 1961, fondase Amnesty International), și apoi crease Departamentul de ajutor social la Marks & Spencer. Stălp al societății anglo-evreiești, a continuat să găzduiască regulat serate în casa ei din Mayfair, așa cum făcuse în anii '30. Solomon și-a păstrat accentul rusesc, manierele englezești și ideologia politică sionistă. „Suflet rusesc, inimă de evreică, pașaport britanic” 1, așa se descria ea. În 1962, pasiunea principală a vieții ei era statul Israel, pe care îl apăra și îl sprijinea, cu vorba, cu fapta și cu fondurile, ori de câte ori avea ocazia.

Devotamentul Florei Solomon față de Israel a fost cel care l-a adus pe Philby înapoi în viața ei. În fiecare săptămână citea ziarul *The Observer*, acordând atenție în mod deosebit reportajelor despre Orientul Mijlociu și fiind tot mai deranjată de articolele lui Philby. „Pentru oricine avea ochi să vadă, erau pline de prejudecăți antiisraeliene. Acceptau perspectiva sovietică în privința politicii din Orientul Mijlociu” 2, scria ea. În împărțirea simplistă impusă de Războiul Rece, în timp ce Israelul era sprijinit de Washington, Moscova se dădea bine pe lângă statele arabe, iar după părerea subiectivă a lui Solomon, Philby făcea propagandă sovietică menită să submineze iubitul ei Israel. (Acest lucru nu era, de fapt, adevărat: Philby era instinctiv proarab, dar era prea viclean ca să arate în publicistica lui vreo prejudecată vizibilă prosovietică.) În anii '50, Flora presupusese că acuzațiile aduse lui Philby erau doar niște atacuri de tip McCarthy. Acum nu mai era la fel de sigură, își amintea remarcile despre „cauză” din 1935 și încercarea oarecum neîndemânatică de a o

19 Termen metonimic ce se referă la strada principală din orașele britanice, unde se găsesc cele mai importante instituții sau centre comerciale, aici cu sensul de înalta societate, (n.tr.)

recruta. „Mi-a dat prin gând că Philby rămăsese, la urma urmei, comunist, chiar dacă fusese exonerat de bănuială de MI5 în privința posibilei complicități în scandalul Burgess-Maclean”. 3

În august 1962, Flora Solomon a vizitat Israelul, așa cum făcuse de multe ori până atunci, ca să participe la o conferință la Institutul Haim Weizmann, centrul de cercetare științifică din Rehovot fondat de primul președinte al Israelului și finanțat de baronul de Sieff, președintele comitetului director de la Marks & Spencer. La o petrecere acasă la Weizmann l-a întâlnit pe Victor, lord Rothschild, un alt finanțator al institutului. La rândul lui un remarcabil om de știință, Rothschild condusesese secția de sabotaj și explozibili din MI5 în timpul războiului și câștigase Medalia George pentru „activități periculoase în condiții riscante”⁴⁶⁴. Oaspete obișnuit la seratele din casa Harris și student la Cambridge în același timp cu Burgess și Blunt, Rothschild avea să fie acuzat mai târziu, pe nedrept, că fusese și el spion sovietic. De fapt, cu toate că avusese înclinații de stânga în tinerețe, nu avea vederi comuniste, la fel ca Flora Solomon, și păstra legături apropiate cu MI5. Rothschild și Solomon se cunoșteau încă din anii '30, iar conversația lor a ajuns, cum era firesc, la cunoștința lor comună, Kim Philby.

— Cum se face că *The Observer* folosește un om ca el? Nu se știe că e comunist? 5 a întrebat Solomon.

Rothschild s-a speriat de siguranța din vocea ei. Solomon a povestit apoi cum îi spusese Philby în 1953, foarte mândru, că făcea „o treabă foarte periculoasă în numele păcii”⁶⁶⁶ și cum încercase să o recruteze ca spion comunist. Rothschild o asculta acum cu atenție. Urmărise îndeaproape cazul lui Philby și știa că, în ciuda probelor circumstanțiale împotriva celui care-i fusese cândva prieten, nimeni nu făcuse pe față legătura între Philby și serviciile sovietice de informații. Rothschild a început să o întrebe despre acesta și despre cercul de prieteni pe care îl aveau în comun. Ea i-a răspuns că îl suspectase mereu

pe Tommy Harris că era spion sovietic, bazându-se pe „intuiția că Harris îi era mai mult decât un simplu prieten”⁶⁶⁷ lui Kim Philby.

Flora Solomon a spus mai târziu că motivele pentru care l-a demascată pe Philby au fost strict politice: scria articole antiisraeliene și voia să fie dat afară de la *The Observer*. Dar motivele ei au fost și unele personale. Solomon i-o prezentase pe Aileen lui Philby în 1939 și se simțea parțial vinovată pentru saga ce a urmat și care s-a sfârșit cu moartea tristă și solitară a femeii. Solomon încercase să uite de această tragedie, dar era încă furioasă pe Philby pentru „modul îngrozitor în care se purta cu femeile”⁸. Fantoma lui Aileen era pe cale să se răzbune.

— Trebuie să faci ceva, i-a spus Flora Solomon lui Rothschild în felul ei autoritar.⁹

— Mă voi gândi la asta, i-a spus el.¹⁰

Victor Rothschild trăgea sforile dintotdeauna. A făcut mai mult decât să se gândească. La întoarcerea la Londra, a raportat imediat discuția la MI5, stârnind bucurie într-un mic grup de ofițeri, încă hotărâți să-l aducă pe Philby în fața justiției. Venise, în sfârșit, „marea realizare”¹¹. Flora Solomon a fost convinsă cu dificultate să vină pentru a răspunde la întrebările unor ofițeri ai MI5 în apartamentul lui Rothschild, unde, cu această ocazie, se puseseră microfoane. Ea a repetat acolo discuția avută cu Philby în urmă cu trei decenii. Anchetatorii au văzut-o ca pe „o femeie ciudată și în care nu aveau încredere”¹², bănuind că fusese implicată mai mult în radicalismul de stânga decât recunoștea. Discuția a fost înregistrată de anchetatorul de la MI5, Peter Wright. În cartea sa explozivă, *Spycatcher*, apărută cu mulți ani mai târziu, Wright se întreba dacă ea și Philby nu fuseseră cumva amanți și dacă dezvăluirea ei întârziată nu era oare motivată de ranchiună: „Cu siguranță îi purta pică”¹³.

Flora Solomon începe să bată în retragere, alarmată de faptul că, dacă depune mărturie împotriva lui Philby, poate atrage atenția vreunui pluton de execuție al KGB-

ului. „Nu voi da niciodată dovezi publice, le-a spus ea celor de la MI5. Riscul e prea mare”. 14 Cu cât insistau aceștia mai mult să dea o declarație oficială, cu atât devenea mai neliniștită: „Se va scurge informația, știu sigur, și atunci ce va face familia mea?” 15 Cu toate acestea, s-a învoit să discute cu ofițeri din Mossad, deși s-a simțit ofensată de insinuarea că ar fi mai cooperantă cu reprezentanții serviciului secret israelian decât cu cei britanici.

Dezvăluirea făcută de Solomon oferea, în sfârșit, dovada că Philby fusese spion sovietic activ, că recrutase pentru cauza comunistă, că își ascunsese trecutul în mod deliberat și că mințise în repetate rânduri în timpul interogatoriilor. Era arma care îi lipsise lui „Buster” Milmo și proba vinovăției pe care o ceruseră întotdeauna susținătorii lui Philby. „De ce nu ne-a spus acum zece ani?” 16 a spus White când a aflat de povestea lui Solomon. Ea a avut răspunsul pregătit la această întrebare: „Nu mă oferisem să dau informația fiindcă toate declarațiile publice îi susțineau nevinovăția” 17 Vina nu era a ei, insista aceasta, ci a lor: faptul că Philby scăpase de judecată dovedea că „relațiile de la club și vechile legături din școală îi ofereau protecție” 18.

Această protecție ajunsese la final; MI5 se pregătea să lovească. Ofițerul care lucrase la cazul lui Philby încă din 1951, Arthur Martin, avea să-i dea lovitura de grație. Acesta încerca de peste zece ani să străpungă armura lui Philby. Nimeni nu cunoștea cazul mai bine ca el. Cu dovada adusă de Solomon și depoziția coroborată a lui Golițîn, celelalte elemente suspecte au prins contur. A început o dezbatere aprinsă despre cum să fie tras Philby la răspundere, o sarcină care puneă încă probleme majore, din punct de vedere politic, legal și practic. Chiar dacă Solomon putea fi convinsă cumva să facă declarații, era vorba totuși de o mărturie indirectă. George Blake fusese condamnat pe baza propriei declarații, însă Philby avea să nege probabil totul, așa cum făcuse întotdeauna, iar fără mărturisirea lui nu aveau garanția unei condamnări. Orice

proces avea să fie jenant, mai ales dacă se afla că Philby era încă plătit de MI6; dar un proces care nu reușea să obțină o condamnare avea să fie dezastruos. Pentru Harold Macmillan, prim-ministru la momentul respectiv, problema era deosebit de delicată: ca ministru de externe, îl exonerase personal pe Philby; un nou proces de spionaj putea însemna sfârșitul guvernului conservator. Poate că Philby putea fi păcălit să se întoarcă în Anglia, eventual printr-o chemare de la redactori, și forțat apoi să mărturisească. Însă Philby știa foarte bine cum fusese prins Blake în capcană și era considerat „mult prea șiret” 19 ca să se lase amăgit; o chemare la Londra nu ar fi făcut decât să-l pună în gardă. Existau alternative și mai radicale: Philby putea fi răpit din Beirut sau chiar ucis. Dar dată fiind tensiunea tot mai mare din Războiul Rece, uciderea sau răpirea unui spion sovietic ar fi putut provoca o răzbunare cumplită, cu consecințe de neimaginat. În plus, după povestea cu scafandrul Crabb, pofta de aventuri dramatice dispăruse. Doar Philby știa anvergura propriei activități de spionaj; dacă era în viață, putea fi convins să dezvăluie ce alți spioni sovietici stăteau ascunși în administrația britanică.

„Trebuie să descoperim ce pagube a provocat, i-a spus Dick White lui Macmillan. Este foarte important să avem un raport complet, cu toate detaliile, despre cum au operat rușii și cine altcineva lucra cu Philby”. 20 Pe lângă asta, deși era probabil un trădător, Philby „trebuia tratat ca un gentleman” 21. White a schițat un plan de acțiune care să provoace cât mai puțină vâlvă și din care să extragă maximum de beneficii: Arthur Martin trebuia să zboare la Beirut cât mai repede, să-i arate lui Philby dovezile evidente împotriva lui și să-i ofere o ieșire: imunitate juridică în schimbul unei mărturisiri și cooperării complete. Lui George Blake nu i se oferise așa ceva; însă Blake, un străin, nu era un gentleman. Macmillan a fost de acord cu planul, dar a insistat ca totul să fie strict secret: „Nu suflați o vorbă!” 22, l-a instruit el pe Dick White.

Procurorul general și subsecretarul de la Ministerul de Externe au aprobat și ei planul, deși au avut grijă să nu apară nimic în scris. MI5 a întocmit „un dosar voluminos în vederea confruntării” 23, pe care Martin l-a studiat în timp ce pregătea demascarea din Beirut: avea să-l înfrângă pe Philby, să scoată adevărul la lumină și să-l distrugă o dată pentru totdeauna. Singurul mic obstacol din calea acestui scenariu fericit era Nicholas Elliott.

La câteva zile după întoarcerea la Londra, Elliott a fost chemat de Dick White și i s-a spus, cu oarecare bucurie, că nu mai exista nicio urmă de îndoială: dovada adusă de Flora Solomon confirma că Philby fusese spion sovietic încă de la începutul anilor '30. Își trădase țara, clasa și clubul; îi mințise pe cei de la MI5 și MI6, pe CIA și FBI, familia, prietenii și colegii; înșelase pe toată lumea, cu obrăznicie, în mod strălucit, vreme de peste treizeci de ani. Dar nimeni nu fusese înșelat mai mult ca Nicholas Elliott.

Elliott avea doar douăzeci și patru de ani și jelea moartea lui Basil Fisher când a fost cucerit de Philby și s-au împrietenit, un om în care avusese încredere, pe care îl admirase și îl sprijinise de-a lungul vieții sale de adult. Viețile lor păreau să meargă în tandem, trecând împreună prin școală, Universitatea Cambridge și apoi MI6, suprapunându-se profesional, cultural și geografic. De la St. Albans la Istanbul, Elliott îl luase pe Philby drept model: stilul de a spiona, aerul său versat și ironic, umbrela cu mânerul de mahon. Discutau rareori despre temerile sau speranțele lor, fiindcă prietenia lor era de tip englezesc, fondată pe crichet, alcool și glume, bazată pe o serie de perspective asupra lumii și pe locul lor privilegiat în cadrul ei. Erau cât puteau fi de apropiați doi englezi heterosexuali din înalta societate de la mijlocul secolului XX. Loialitatea lui Elliott era una de factură militară, fiind gata fără ezitare să stea alături de camaradul său sub focul inamicului: prețuise prietenia lor, întemeiată în vremuri de război, mai mult decât orice. Acum, pentru prima dată, începea să se gândească la prețul ei, să se întrebe câți

oameni condamnaseră la moarte el, James Angleton și alții fără să-și dea seama. Unele dintre victime aveau nume: catolicii nemți anticomuniști identificați de soții Vermehren; soții Volkov în Istanbul; tinerii georgieni trimiși la moarte dincolo de granița turcă; poate și moartea stranie a lui „Buster” Crabb îi putea fi atribuită lui Philby. Multe victime rămâneau fără nume: nenumărați agenți infiltrați dincolo de Cortina de Fier și care nu mai fuseseră văzuți vreodată; „piticii” albanezi, prinși și uciși cu sutele, împreună cu familiile lor; numărul necunoscut de agenți demascați în Orientul Mijlociu. Elliott nu avea să reușească vreodată să calculeze cu exactitate numărul morților, căci nimeni nu-și poate aminti fiecare discuție, fiecare secret spus unui prieten de-a lungul a trei decenii. Weekendurile la crichet, serile la club, nopțile în oraș în Beirut: totul fusese o șaradă, simularea unei prietenii, în timp ce Philby acumula informații pentru supraveghetorii sovietici. Elliott îi împărtășise lui Philby aproape toate secretele; însă acesta nu împărtășise niciodată cu Elliott un secret.

Sentimentele lui Elliott la aflarea trădării lui Philby pot fi doar ghicite, fiindcă el prefera să nu discute despre asta. A rămas complet impasibil. Provenea dintr-o generație de englezi care credeau că sentimentele sunt un semn de slăbiciune și că trebuiau suprimate, ignorate sau luate în râs. Un alt fel de om s-ar fi prăbușit din pricina durerii, însă Elliott era dur și ipocrit în felul său, căci educația și școala britanică produc un soi aparte de fățarnicie protectoare. După cum a scris cândva John le Carré, englezul educat în școli particulare „este cel mai mare ipocrit de pe pământ... Nimeni nu te va ferma mai iute, nu-și va masca mai bine sentimentele, nu-și va acoperi urmele cu mai multă îndemânare, nimănui nu-i va veni mai greu să-ți spună că a fost un prost... Poate să sufere o cădere nervoasă de intensitatea unui uragan în timp ce stă lângă tine la coadă la autobuz și poți să fii cel mai bun prieten al lui și tot nu-ți vei da seama” 24. Elliott

supraviețuise școlii preparatoare brutale, relației cu un tată distant, morții celui mai bun prieten, pretinzând că totul era perfect. Și a supraviețuit trădării intime a lui Philby în exact același fel. Dar cei care îl cunoșteau cel mai bine au văzut că sub atitudinea apatică obișnuită, sub armura glumelor și sub aerul nonșalant, din momentul în care a înțeles și a acceptat, în sfârșit, trădarea lui Philby, lumea lui Elliott s-a schimbat complet: în sufletul lui era distrus, umilit, înfuriat și întristat. Pentru tot restul vieții nu a încetat să se întrebe cum un om față de care fusese atât de apropiat și căruia îi semăna în toate privințele fusese, în realitate, un impostor. Cândva ar fi murit pentru Philby; acum, după cum i-a spus fiului său, „l-ar fi ucis bucuros” 25. Philby îl făcuse întru totul de răs și își bătuse joc de prietenia lor de-o viață; încălcase orice regulă a spiritului clubului și a fraternității, provocând daune incommensurabile serviciului și țării iubite de Elliott. Trebuia să afle de ce. Voia să-l mai privească în ochi pe Philby o ultimă dată. Voia să înțeleagă.

Elliott a cerut să i se dea voie să-l înfrunte chiar el pe Philby. îl cunoscuse mai bine de jumătate din viață și, dacă putea cineva să obțină de la el o mărturisire, cu siguranță el era acela. Lui Dick White i-a plăcut ideea. Furia îndreptățită a lui Elliott îi putea adăuga o încărcătură morală și „erau mai multe șanse ca Philby să fie convins să mărturisească unui susținător indignat decât unui ofițer MI6 țepăn și dintr-o clasă socială inferioară” 26. White s-a gândit că, din moment ce Elliott fusese „cel mai mare susținător al lui Philby în 1951, furia lui față de trădarea acestuia i-ar fi sugerat că aveam mai multe dovezi decât realiza el” 27 Pe White îl enervase sprijinul oferit de Elliott lui Philby, dar îl considera „un ofițer eficient, deștept și hotărât, care nu avea să se dea înapoi de la nimic dacă asta îi cereau interesele Coroanei” 28. S-au înțeles: Elliott avea să zboare la Beirut și să-l înhațe pe Philby. CIA nu a fost informată de dovada vinovăției acestuia sau de decizia lui Elliott de a-l demasca. Americanii puteau fi informați

odată ce cazul era rezolvat. Dacă James Angleton afla ce se întâmpla, avea cu siguranță să ceară să fie implicat. Au decis să nu-i spună nimic. Unii se întrebau dacă Elliott era capabil să-și stăpânească mânia dacă i se permitea să se afle în aceeași cameră cu prietenul care îl înșelase atât de mult, dar „Elliott ajurat să nu exagereze cu interogatoriul, oricât de furios era acum” 29

Peter Wright a descris astfel reacția celor din MI5 la vestea că MI6 nu îl trimitea pe perseverentul Arthur Martin ca să se confrunte cu Philby, ci pe un membru al propriului trib:

Cei câțiva membri din MI5 care am fost părtași la decizie eram îngroziți. Nu era, pur și simplu, o problemă de șovinism, deși, cum era și firesc, juca și acest lucru un rol. Noi, la MI5, nu ne îndoisem niciodată de vinovăția lui Philby și acum aveam, în sfârșit, dovada necesară ca să-l prindem. Prietenii lui

Philby din MI6, în frunte cu Elliott, susținuseră mereu cu vehemență nevinovăția lui. Acum, când dovada era ineluctabilă, voiau să o păstreze în sânul agenției. Alegerea lui Elliott ne-a supărat foarte mult.30

Pentru a-l înverșuna și mai mult, Dick White i-a spus lui Elliott că obținuseră noi probe de la dezertorul Anatoli Golițin, deși ce anume dezvăluise acesta rămâne discutabil și oarecum misterios. Golițin nu îl identificase cu exactitate pe Philby drept „Agentul Stanley”, dar White i-a lăsat lui Elliott impresia că asta făcuse. Era un truc folosit intenționat de White ca să-l facă pe Elliott să creadă că dovezile împotriva lui Philby erau mai solide decât în realitate? Sau a luat Elliott o insinuaie drept un fapt concret? În orice caz, s-a pregătit pentru călătoria la Beirut convins că Philby fusese prins în flagrant: „Ne infiltrasem cu totul în KGB, așa că aveam confirmare” 31. Instrucțiunile pentru Elliott au fost verbale și doar două persoane știau care anume erau acestea: Dick White și însuși Nicholas Elliott.

În Beirut, Eleanor Philby privea disperată cum soțul

ei, altă dată șarmant, se prăbușea în miasma alcoolului și depresiei. Philby era „cherchelit pe verticală, cherchelit pe orizontală” 32 și deseori cherchelit în singurătate. „Era ca și cum apartamentul nostru era singurul loc unde se simțea în siguranță”. 33 Când ieșea totuși la evenimente în societate, se îmbăta, de fiecare dată, până își pierde cunoștința. Spre marea rușine a lui Eleanor, Philby a trebuit scos pe brațe de la o petrecere a ambasadei. „Era destul să miroasă o băutură ca să se pornească. Părea că nu scăpa niciodată de depresie” 34, scria Eleanor, care „se străduia să înțeleagă starea de tensiune și izolarea”.

— Ce s-a întâmplat? îl întreba ea mereu. De ce nu-mi spui? 35

— O, nimic, nimic, răspundea el.

Privind retrospectiv, Eleanor și-a dat seama că felul disperat în care bea Philby, încercarea de a se îneca în alcool era semnul unui om care trăia permanent cu groaza în suflet.

Munca lui de jurnalist s-a redus aproape de tot. Peter Lunn a observat că lui Philby îi tremurau mâinile când s-au întâlnit prima dată. Acesta a insistat că dacă se întâlneau vreodată la un eveniment în societate trebuiau să pretindă că nu se cunoșteau – o precauție pe care Lunn o considera bizară și inutilă. După căldura lui Elliott, Eleanor îl considera pe Lunn „un tip foarte, foarte rece” 36.

În noaptea de Anul Nou, Philby a refuzat să meargă la numeroasele petreceri din Beirut, rămânând cu Eleanor acasă și bând șampanie în balcon într-o liniște sumbră. A doua zi împlinea cincizeci și unu de ani, iar Eleanor plănuise o mică petrecere la prânz. La două și jumătate, oaspeții pleaseră. Soții Philby voiau să-și petreacă ziua în liniște acasă, însă a apărut Miles Copeland: „Ne-a scos din casă, târându-ne la o petrecere de Anul Nou de o zi întreagă, găzduită de niște americani” 37. Philby „băuse deja destul de mult” 38 și s-a îmbătat tot mai tare. La căderea nopții, s-au întors acasă pe Rue Kantari, clătinându-se. Eleanor se pregătea de culcare când a auzit

o bufnitură puternică din baie, un strigăt de durere și încă o bufnitură. Philby căzuse, se lovise cu capul de calorifer, încercase să-și recapete echilibrul și căzuse din nou. „Sângera abundant de la două răni adânci în creștetul capului. Toată baia era stropită de sânge”. 39 Eleanor i-a înfășurat capul într-un prosop și s-a repezit speriată la telefon. Philby, amețit și încă beat, a refuzat să iasă din apartament. În cele din urmă, un doctor libanez a venit și a spus: „Dacă nu-l ducem pe soțul dumneavoastră la spital, eu nu răspund de viața lui” 40. Philby s-a lăsat urcat în lift și dus cu mașina la spitalul Universității Americane, unde l-au cusut și l-au sedat. Un doctor a luat-o pe Eleanor deoparte și i-a spus, pe un ton sumbru, că „dacă ar fi avut doar un strop de alcool în plus în organism, ar fi fost mort” 41.

Philby a insistat să se întoarcă acasă în noaptea aceea. Arăta jalnic, în halatul pătat de sânge, cu ochii încercănați și cu un turban de bandaje în jurul capului. „Am fost un prost afurisit, a mormăit el. Mă las de băut - definitiv/442

O săptămână mai târziu, Nick Elliott și-a întrerupt călătoria spre Beirut la Atena, unde s-a întâlnit cu Halsey Colchester, șeful rezidenței MI6, și cu soția lui, Rozanne, prieteni dragi din zilele petrecute la Istanbul. Elliott „se pregătise deja pentru o bătălie a minților și era hotărât să câștige” 43, însă avea nevoie să se descarce înainte de a pleca mai departe, la Beirut. „Am o sarcină îngrozitoare, i-a spus Halsey lui Rozanne. Trebuie să-l înfrunt”. 44 Asemenea lui Elliott, soții Colchester îl admiraseră și-l apăraseră mult timp pe Philby și erau uluiți de dovada vinovăției lui. „A fost un șoc cumplit când am aflat că era un spion afurisit. Era întotdeauna atât de drăguț, de amabil și de inteligent”. 45

Rozanne îl cunoscuse pe Elliott ca pe un spirit liber - „râdea mereu de situații” 46 -, dar la cina din Atena a fost extrem de serios, de neliniștit și de îndurerat. Descrierea făcută de Rozanne acelei seri înfățișează imaginea unui om

în cele mai proaste momente ale vieții sale:

Nicholas știa că avea mâinile pătate de sânge. Îl cunoștea pe Philby atât de bine și era îngrozit de toată situația. A spus că îi vine să-l împuște. Nu știa ce urma să spună și-mi amintesc că se pregătea, repetând: „Nu mai are sens să te prefaci. Știm cine ești” Nick era de obicei un tip foarte amuzant. Ca și cum ar fi fost un actor sau un comic, nu simțea niciodată că era cu adevărat serios. Nu simțea niciodată că îl cunoștea *cu adevărat*. Nicholas avea stilul acela englezesc de a nu se implica prea mult, un fel de fațadă de glume nesfârșite. Însă în seara aceea era foarte tensionat. Se temea de ceva și acel ceva era foarte periculos. Se gândea că ar putea fi împușcat de Philby sau de sovietici. „Sper să nu mă împuște mișelește”, a spus el. Vorbea obsesiv despre Philby, despre cât de bine îl cunoștea. Nu era nevoit să treacă prin acest chin, dar voia să o facă. Era foarte curajos. Voia să se asigure.⁴⁷

Elliott a ajuns la Beirut pe 10 ianuarie 1963 și s-a cazat la un hotel mic și discret, departe de locurile frecventate de spioni și de jurnaliști. Doar Peter Lunn știa că era în oraș. Au pregătit împreună terenul pentru confruntare. Secretara lui Lunn avea un apartament în cartierul creștin, aproape de mare. Un tehnician de la MI6 a pus cu grijă un microfon sub canapeaua din salon, cu un fir care ducea la magnetofonul din camera alăturată. Elliott a cumpărat o sticlă de coniac. Când totul a fost pregătit, Lunn l-a sunat pe Philby și, pe „un ton nonșalant”⁴⁸, i-a propus „o întâlnire între ei doi ca să discute despre planuri de viitor”⁴⁹ Nu i-a dat niciun semn că ar fi ceva în neregulă. Cum însuși Philby insistase pe necesitatea securității, Lunn i-a sugerat să se întâlnească la ceai în apartamentul secretarei sale, unde puteau vorbi nederanjați. De când căzuse beat fiind în ziua de Anul Nou, Philby de-abia dacă mai ieșise din apartamentul de pe Rue Kantari, dar s-a învoit să se întâlnească cu Peter Lunn la adresa stabilită, a doua zi după-amiază. I-a spus mai târziu lui Eleanor: „În clipa în care am fost sunat, mi-am dat

seama că totul se terminase” 50.

La ora patru, pe 12 ianuarie, Philby, cu capul încă înfășurat în bandaje și puțin nesigur pe picioare, a urcat scările și a bătut la ușa apartamentului.

Când i-a deschis Nicholas Elliott, Philby nu s-a mirat, ceea ce era surprinzător. „Mă gândeam eu că tu o să fii” 51, a spus el.

18

LA CEAI

Reacția lui Philby față de sosirea neanunțată a lui Elliott la Beirut a fost interpretată de grupurile mai paranoice din MI5 ca o dovadă a faptului că fusese avertizat dinainte. Acest lucru a provocat vânarea unui alt spion sovietic în serviciile britanice de informații, care a durat două decenii, precum și o teorie a conspirației care mocnește și azi. În realitate, când Philby a spus că nu se mira să-l găsească pe Elliott în apartament nu făcea decât o constatare. Se temuse de demascare ani de zile și se aștepta la asta dintr-o clipă într-alta; știa cum funcționa mintea lui Elliott și știa că, dacă adevărul despre activitățile lui de spionaj ieșise în sfârșit la iveală, atunci Elliott voia să fie el cel care să discute cu Philby despre asta.

Cei doi bărbați și-au dat mâna. Elliott l-a întrebat despre bandajul de la cap. Philby i-a explicat cum căzuse la o petrecere. Secretara de la ambasadă a turnat ceaiul, apoi a ieșit discret din apartament. Cei doi au luat loc, ca și cum s-ar fi așezat la o masă într-un club. În camera alăturată.

Peter Lunn și un stenograf, amândoi cu căști pe urechi, stăteau aplecați deasupra magnetofonului pornit.

Stenograma integrală a dialogului care a urmat nu a fost făcută publică niciodată de MI5. Într-adevăr, anumite fragmente sunt, practic, neinteligibile; Elliott nu era expert tehnic. Cu puțin timp înainte de sosirea lui Philby deschisese ferestrele apartamentului, așa că o mare parte din discuție este acoperită de zgomotele străzii aglomerate

de afară. Una dintre cele mai importante conversații din istoria Războiului Rece este însoțită de claxoane de mașini, motoare turate, voci de arabi și clinchetul slab al ceștilor de ceai din porțelan. Însă s-a auzit suficient ca să se poată reconstitui ceea ce a urmat: o manifestare a politeții englezești brutale, civilizate și letale.

Elliott l-a întrebat pe Kim de sănătate.

— Absolut tolerabilă, a spus Philby, adăugând că se recupera după o afecțiune dublă, gripă și bronșită. Amândouă au fost împotriva mea.¹

Philby a întrebat de familia lui Elliott. Acesta i-a răspuns că totul era în regulă. Mark începea un nou semestru la Eton.

— Minunat ceai, a spus el.

O pauză.

— Nu-mi spune că ai zburat până aici ca să mă vezi, a zis Philby.

Elliott a scos stiloul Mont Blanc, l-a pus pe masă și a început să-l împingă înainte și înapoi cu palma. Era un tic nervos, dar și o tehnică de interogare, ceva care să distragă atenția.

— Îmi pare rău că abordez direct problema. Kim, nu am vreme de pierdut. Și ne cunoaștem de o veșnicie, așadar, dacă nu te superi, voi trece la subiect, a spus Elliott fără să treacă la subiect. Din păcate, nu e foarte plăcut. Încă o pauză. Am venit să-ți spun că trecutul te-a ajuns din urmă.

Philby a contraatacat imediat.

— Ați înnebunit cu toții din nou? Vreți s-o luăm de la capăt? După atâția ani? V-ați pierdut simțul umorului. Vă faceți de râs!

— Nu, n-am pierdut nimic. Dimpotrivă, am descoperit informații noi despre tine. Totul începe să aibă sens.

— Ce informații? Și despre ce sens vorbești?

Elliott s-a ridicat în picioare, s-a dus la fereastră și a privit în stradă.

— Ascultă, Kim, știi că am fost mereu de partea ta,

din clipa în care au apărut suspiciuni în ceea ce te privește. Dar acum au ieșit la iveală noi informații. Mi le-au arătat. Și acum m-am convins și eu, sunt absolut sigur că ai lucrat pentru serviciile sovietice de informații. Ai lucrat pentru ruși până în 1949.

Philby a spus mai târziu că l-a surprins faptul că Elliott a menționat anul 1949 ca dată la care a încetat să mai spioneze pentru ruși. Răspunsul era simplu: 1949 a fost anul în care Philby a plecat la Washington; dacă recunoștea că spionase în timp ce era în America, atunci James Angleton, CIA și FBI ar fi vrut să știe ce informații secrete dezvăluiseră și puteau să ceară extrădarea lui, pentru a fi acuzat conform legilor Statelor Unite. Oferirea imunității nu ar mai fi avut sens. În scopul acestei înțelegeri, Elliott avea nevoie ca Philby să admită că spionase doar până în 1949. În acest fel, problema putea fi rezolvată „în culise” 2 de către MI6, fără implicarea americanilor.

Însă Philby nu era pregătit să admită ceva.

— Cine ți-a spus asemenea prostii? Este complet absurd, apoi, apelând la simțul corectitudinii lui Elliott, știi și tu că e absurd.

Dar Elliott a continuat:

— Avem informații noi că lucrezi într-adevăr pentru serviciile sovietice de informații...

— Vrei să începem din nou discuția asta?

— Kim, s-a terminat totul. Știm ce-ai făcut. Ne-am infiltrat în KGB, Kim. Nu am nicio îndoială că ai fost agent KGB.

Deceniile de prietenie dintre ei se destrămau. Însă atmosfera rămânea încă pașnică – deși tensionată –, iar cuvintele erau politicoase. Au mai servit puțin ceai. Elliott împingea stiloul înainte și înapoi. Philby a rupt tăcerea.

— Uite cât de stupid pare. Uimitor! Un om este suspectat vreme îndelungată de un păcat capital, nimeni nu-l poate dovedi, toți se simt rușinați față de lumea întreagă. Își cer scuze. Apoi, după vreo zece ani, un

oarecare șef își amintește din nou de vechea poveste. Se hotărăsc să trimită un prieten vechi, un om înțelept și cinstit, cu un singur scop, să-l convingă pe cel nevinovat să admită că spionează pentru ruși... De asta ai venit aici?

— Kim, dacă ai fi în locul meu, dacă ai ști ce știu eu...

— Nu ți-aș vorbi așa cum îmi vorbești tu.

— Dar cum ai vorbi?

— Ți-aș oferi ceva de băut, nu ceaiul ăsta îngrozitor, încercase să glumească, dar Elliott nu a râs. Și nici nu i-a oferit ceva de băut.

— Vreți să-ți arăt versiunea mea despre munca ta în serviciul rușilor? Vreți să-ți spun la ce te gândeai?

— Nicholas, vorbești serios?

— Da.

Elliott petrecuse mulți ani crezând că știa ce era în mintea lui Philby, însă descoperise că se înșelase profund. Discursul pe care l-a ținut apoi era cel al unui om care încerca să priceapă ceva de neînțeles.

Te înțeleg. Am fost îndrăgostit de două femei în același timp. Sunt sigur că și tu ai fost în aceeași situație cu politica: iubeai Anglia și Uniunea Sovietică în același timp. Dar ai lucrat destul pentru Uniunea Sovietică, ai ajutat-o destul. Acum trebuie să ne ajuți pe noi... Ai încetat să lucrezi pentru ei în 1949. Sunt absolut sigur de asta. Suntem în ianuarie 1963. Au trecut paisprezece ani. În acest timp, ideile și opiniile tale s-au schimbat. Cu siguranță s-au schimbat. Pot să-i înțeleg pe cei care au lucrat pentru Uniunea Sovietică, să zicem, înainte sau în timpul războiului. Dar până în 1949, un om cu spiritul și intelectul tău sigur și-a dat seama că zvonurile despre comportamentul monstruos al lui Stalin nu erau doar zvonuri, erau lucruri adevărate. Ai decis să rupi legătura cu URSS.

Philby a ridicat din umeri și a clătinat din cap.

— Ai venit aici să mă interoghezi. Iar eu tot am impresia că discut cu un prieten.

Era a doua oară când Philby invoca prietenia lor. Aici

s-a rupt ceva: Elliott a izbucnit deodată.

— M-ai amăgit ani de zile. Acum voi afla adevărul de la tine chiar de-ar fi să-l obțin cu forța. Trebuia să alegi între marxism și familia ta și ai ales marxismul. Te-am admirat cândva, Kim. Dumnezeuule, acum te disprețuiesc. Sper că ți-a mai rămas destulă decență ca să înțelegi de ce.

Erau primele vorbe mânioase pe care i le spusese vreodată lui Philby. Masca politetii dispăruse. Niciunul nu se mișca, niciunul nu vorbea.

Elliott s-a liniștit încet și, în cele din urmă, a rupt tăcerea apăsătoare, încărcată de pârâituri.

— Sunt sigur că putem ajunge la o înțelegere.

Elliott i-a prezentat condițiile. Dacă Philby recunoștea totul, acasă la Londra sau, dacă prefera, în Beirut, nu era trimis în judecată. Dar trebuia să destăinuie tot: orice persoană de contact din serviciile sovietice, fiecare spion din Anglia, toate secretele pe care le oferise Moscovei într-o viață de spionaj.

— Îți dau cuvântul meu și pe al lui Dick White că vei beneficia de imunitate totală, vei fi exonerat, dar numai dacă ne spui tu însuși. Avem nevoie de cooperarea ta, de ajutorul tău.

Philby nu spunea nimic, iar vocea lui Elliott se înăsprea pe măsură ce vorbea. Dacă Philby refuza să coopereze, dacă insista să nege adevărul, avea să rămână pe dinafară. Aveau să-i retragă pașaportul și să-i revoce viza de reședință. Nu mai putea să deschidă nici măcar un cont bancar. Nu mai putea lucra pentru niciun ziar din Anglia, darămite pentru MI6. Copiii lui aveau să fie exmatriculați din școlile scumpe. Avea să trăiască tot restul vieții ca un paria falit, un „lepros”, după cuvintele lui Elliott. Alegerea era categorică: o înțelegere între gentlemen, siguranța în schimbul unei confesiuni integrale; sau putea să nege în continuare, iar „viața lui să devină absolut intolerabilă”. Mai era, desigur, și a treia variantă, atât de evidentă pentru amândoi încât Elliott nu avea de ce s-o mai pomenească. Philby putea să dea bir cu

fugiții.

Philby era acum în picioare și se îndrepta spre ușă. Se terminase ora ceaiului.

— Dacă ne ajuți, nu vei fi pus sub acuzare. Nimic nu se va publica.

Ușa era deschisă.

— Ai fost un tip norocos până acum, Kim. Ai exact douăzeci și patru de ore. Să fii aici mâine după-amiază, la patru fix. Dacă ești atât de inteligent pe cât pretinzi că ești, vei accepta.

Răspunsul lui Philby, dacă a dat vreunul, nu a fost înregistrat de microfon.

— Îți ofer un colac de salvare, Kim...

Ușa s-a închis în urma lui.

*

Tăcerea lui Philby la plecare era o mărturisire în sine. „Nu a întrebat nici măcar o dată ce informații aveam”. 3 Nu mai protesta. Avea să accepte colacul de salvare. „Kim e înfrânt, i-a spus Elliott lui Lunn. Totul e OK” 4, iar în seara aceea i-a trimis o telegramă de confirmare lui Dick White la Londra. În sufletul lui însă era foarte neliniștit. Avea să se întoarcă Philby? Avea să coopereze, să tacă sau să încerce să fugă? „Următoarele douăzeci și patru de ore au fost hotărâtoare”. 5

A doua zi, la patru fix, Philby a reapărut la apartament. Părea treaz și stăpân pe el.

— OK, hai că-ți spun, a zis el. Dar mai întâi îmi ești dator cu un pahar. N-am mai băut unul de la ziua mea, de Anul Nou.6

Elliott a pregătit două pahare mari cu coniac.

Philby a început apoi un discurs dinainte pregătit, o recunoaștere ciudată a adevărului, formată din minciuni și jumătăți de adevăr. A spus că fusese recrutat în serviciul secret sovietic de prima lui soție, Litzi (ceea ce nu era chiar adevărat), și îi recrutase, la rândul lui, pe MacLean și pe Burgess (ceea ce era adevărat). A scos din buzunar două foi de hârtie pe care scrisese la mașină o povestire

cenzurată și incompletă a muncii sale pentru Moscova, cu puține detalii și încă și mai puține nume. Recunoștea că fusese recrutat de serviciul sovietic de informații în 1934, dar susținea că încetase să mai lucreze pentru Moscova imediat după război, fiindcă „își dăduse seama că greșise” 7 Da, el îl avertizase pe MacLean în 1951, însă o făcuse din loialitate față de un prieten, nu ca un spion care îl proteja pe altul. Făcuse lista supraveghetorilor săi sovietici de la început, însă nu îi menționa pe ofițerii de informații cu care avusese legături la Istanbul, Washington, Londra și Beirut.

— Nedosekin este omul tău de legătură? 8 a întrebat Elliott, referindu-se la șeful rezidenței KGB care se ocupase de George Blake înainte de prinderea și arestarea acestuia.

— Nu am niciun om de legătură 9, a mințit Philby, începând să se enerveze. Am întrerupt legătura cu KGB.

Elliott știa că Philby nu spunea tot. Rezumatul de două pagini era „un document foarte anost” 10 prin care admitea activitatea de spionaj într-o perioadă foarte scurtă. Elliott știa că era „o confesiune limitată” 11, cu toate acestea, era o recunoaștere scrisă a vinovăției, admisibilă în instanță, un document care schimba jocul. Philby recunoscuse că fusese spion sovietic și, cu siguranță, aveau să urmeze și alte dezvăluiri. Implicit, acceptase înțelegerea în principiu și urma acum o negociere: libertatea lui în schimbul informațiilor. MI6 avea acum o confesiune semnată, oricât de incompletă. De aici nu se mai putea întoarce. Elliott era stăpân pe situație.

Dar ce intenții avea Philby? Era greu de răspuns la această întrebare, fiindcă nici Philby nu spusese vreodată întreg adevărul despre propriile intenții. Mai târziu avea să declare că încerca, pur și simplu, să tragă de timp, jucându-se cu Elliott, controlând situația cu „puțină amânare, puțină băutură” 12, în timp ce-și făcea planuri. Comportamentul lui sugerează altceva. Philby era neliniștit, prins în capcană, tentat să accepte oferta lui

Elliott și complet conștient că viitorul lui depindea de cât de bine știa să-și joace rolul.

Cât de multe putea să ascundă? Aveau, oare, cei de la MI6 să onoreze înțelegerea? Dacă spunea prea multe, nu cumva avea să-și strângă singur lațul în jurul gâtului? Îi mai era Elliott prieten sau îi era dușman?

Elliott voia răspunsuri. Având confesiunea lui Philby în mână, a început să exercite o presiune și mai mare. „Imunitatea și exonerarea promise de noi depind în întregime de dezvăluirea tuturor informațiilor pe care le ai. Mai întâi avem nevoie de informații despre oamenii care lucrau pentru Moscova. Apropo, știm cine sunt”. 13 Desigur, era în parte o cacealma, însă Philby nu avea de unde să știe. Cât de mult știa Elliott? Cedase cumva Anthony Blunt? Se folosea de vechiul truc al anchetatorului, punând întrebări la care știa deja răspunsul? Au băut și s-au duelat timp de două ore, până când a apus soarele și vocea muezinului s-a auzit în Beirut. Elliott ataca și Philby se apăra, încercând să schimbe subiectul, eschivându-se, trăgând de timp și inducându-și prietenul în eroare. Era conștient că următoarea replică l-a putea face să cadă în capcană. Ascultând înregistrarea la câteva luni după aceea, Peter Wright a auzit cum Elliott „începea din răspuțeri să încolțească un om pentru care înșelătoria fusese ca o a doua piele timp de treizeci de ani” 14. Jocul era foarte echilibrat, o luptă dură până la moarte, purtată pe tonul englezesc perfect civilizat, în ritmul unor gentlemen amețiți de băutură. „Spre final, păreau doi crainici de radio beți, discutând cu accentele lor de școală particulară despre cea mai mare trădare a secolului XX”. 15

Ridicându-se să plece, Philby a propus ca în seara aceea să ia cina în apartamentul lui. Eleanor știa că Elliott era în Beirut și, dacă nu le făcea o vizită, avea să întrebe de ce. Elliott a acceptat să vină după ce trimitea un nou raport la Londra pentru Dick White. Răspunsul lui White a fost încurajator; Philby era „în sfârșit înfrânt” 16, iar

Elliott trebuia să continue interogatoriul. Când Elliott a ajuns pe Rue Kantari câteva ore mai târziu, l-a găsit pe Philby adormit pe podea, după ce băuse o sticlă întreagă de whisky. Ca în atâtea alte ocazii, Elliott și Eleanor l-au dus în pat. Pe urmă au stat puțin de vorbă. Elliott s-a străduit să se comporte normal, însă Eleanor nu era proastă. L-a întrebat de ce stătea la un „hotel obscur” 17 Elliott a răspuns că „nu voia să știe prea mulți oameni că era în oraș” 18. Eleanor îl plăcea pe Elliott, iar „ascunzișurile nu îi stăteau în fire” 19

Elliott a sunat a doua zi dimineață și i-a invitat pe soții Philby la cină la Chez Temporel, unul dintre cele mai scumpe și la modă restaurante din Beirut. Avea să vină cu fosta lui secretară, ca să cineze în patru. Aparența de normalitate urma să fie menținută. Elliott a ales o masă în colț, retrasă și luminată de lumânări. Mâncarea era bună – friptură *au poivre vert* și salată siriană de trufe –, privestea mării printre arcadele albe era încântătoare, iar conversația memorabilă. Atât Elliott, cât și Philby au încercat să se comporte „ca și cum nu intervenise nimic care să distrugă o prietenie veche și neprețuită” 20. Era aproape ca în vremurile de odinioară. Însă Eleanor era neliniștită. Kim era vizibil agitat, iar comportamentul lui Elliott era foarte ciudat.

— Cu sos de piper (în franceză în original - n.tr.)

Cea mai mare plăcere a lui era să spună povești deocheate. Mereu avea câte ceva de istorisit. Acesta era modul lui de a crea o atmosferă relaxată la petreceri. Însă dincolo de glume era o minte ascuțită de profesionist. Ca de obicei, glumele îndoielnice curgeau una după alta, însă aveam senzația că veselie era falsă. Ceva se întâmplase între ei, ceva ce mie îmi scăpa... Iată un om, un vechi prieten din trecutul lui Kim, în care credeam că pot avea încredere. Kim s-a ridicat să meargă la toaletă și era cât pe ce să-i spun lui Elliott: „Ceva îl îngrijorează pe Kim foarte mult. Ce naiba se întâmplă?” 21

Dar înainte să-i poată spune, Elliott s-a scuzat și l-a

urmat pe Philby la toaletă restaurantului. În dreptul pisoarului, Philby i-a înmănat un teanc de hârtii dactilografiate, poate opt sau nouă în total, a doua parte a confesiunii sale și mult mai consistentă decât prima. Philby începea să dezvăluie ceea ce știa.

A doua zi, Philby și Elliott s-au întâlnit din nou. De data aceasta, Elliott a venit și el cu documente: o singură foaie de hârtie pe care era scrisă o listă de nume, poate douăsprezece. Elliott i-a dat-o lui Philby. Care dintre acei indivizi erau spioni sovietici? Doi dintre cei menționați erau Anthony Blunt și John Cairncross, al patrulea și al cincilea din rețeaua de la Cambridge; amândoi fuseseră anchetați după dezertarea lui Burgess și a lui MacLean. Alt nume de pe listă era al lui Tim Milne (vechiul prieten de la școală al lui Philby și martor la cununia lui cu Eleanor), care era acum ofițer MI6 în Orientul îndepărtat. Celelalte nume nu se cunosc, însă cu siguranță era pe listă și prietenul lui Philby, Tomás Harris, împreună cu Guy Liddell, care plecase din MI5 în condiții neclare din pricina relațiilor sale cu Burgess și Blunt.

Elliott își încerca norocul: menționa numele oricui îi trecea prin minte care ar fi putut fi în cârdășie cu Philby, Burgess și MacLean. După cum a declarat Philby mai târziu, lista includea „mai multe nume care m-au speriat” 22, iar reacția lui instinctivă a fost să inducă în eroare, să tulbure apele, să schimbe negrul în alb sau în cenușiu. După exprimarea lui Philby: „Blunt era nevinovat, dar Tim Milne, care îl apăraseră cu credință ani întregi, nu” 23. Milne, desigur, era complet nevinovat, iar Blunt – complet vinovat. Elliott a insistat să mai divulge nume, dar Philby „a susținut că nu știa nimic” 24 despre alți spioni din Anglia, declarând, în mod repetat, că nu avusese legături cu serviciile secrete sovietice de paisprezece ani.

Schimbul de replici a scos în evidență încurcătura în care se afla Philby. MI6 avea să continue să-l forțeze până când obținea și ultima fărâmă de informație. Nu putea spera să-i țină la distanță cu o mărturisire parțială. Poate

că Blunt își recunoscuse deja vina, caz în care Elliott știa că insistența lui Philby că era nevinovat era tot o minciună. De data aceasta, MI6 nu avea să mai cedeze. Elliott îi spusese că „interogatoriul avea să fie o treabă de durată” 25, sugerând în mod clar că Philby trebuia să se aștepte să fie stors de informații, forțat să dezvăluie tot ce „știa despre KGB și să spună numele celor din Marea Britanie” 26. Fie că se întorcea la Londra, fie că rămânea în Beirut, avea să fie, practic, prizonierul celor de la MI6; dacă refuza vreodată să coopereze sau se descoperea că mințea, atunci mărturisirea semnată deja putea fi folosită împotriva lui. „Mi-am dat seama că imunitatea îmi putea fi retrasă în orice moment” 27, a spus el mai târziu. Elliott îl anunțase pe Philby că mărturisirea semnată „avea să-i vină în ajutor” 28 cu autoritățile de la Londra; de fapt, îi dădea lui Elliott avantajul de care avea nevoie. „Colacul de salvare” 29 oferit de Elliott era în realitate un ștreang; cel care fusese apărătorul lui Philby atâta timp avea acum să-i fie temnicer. Opțiunile lui Philby se reduceau considerabil și o știau amândoi.

Confruntarea durase patru zile. Elliott i-a spus lui Philby că a doua zi pleca din Beirut către Congo. Peter Lunn avea să preia interogatoriul în Beirut; urmau să vină alte întrebări de la Londra; și americanii voiau să discute cu el; ancheta abia începea. Acasă, la Londra, atmosfera era una de veselie. Dick White îi era „nespus de recunoscător” 30 lui Elliott, convins fiind că Philby dorea să colaboreze. „Ar fi putut respinge oferta de imunitate, a spus White. Dar, dat fiind că a acceptat, va rămâne și va coopera”. 31 Șeful MI5, Sir Roger Hollis, a decis să îi pună la curent pe cei de la FBI și i-a scris lui J. Edgar Hoover un memoriu liniștitor:

După părerea noastră, declarația [lui Philby] despre afilierea lui la serviciile de informații sovietice este complet adevărată. Corespunde tuturor probelor disponibile aflate în posesia noastră și nu avem dovezi care să arate o continuare a activităților lui pentru serviciile

sovietice de informații după 1946, cu excepția incidentului izolat cu MacLean. Dacă este adevărat, înseamnă că pagubele provocate intereselor Statelor Unite s-au produs doar în perioada celui de-al Doilea Război Mondial.³²

Ofițerul-șef FBI la Londra a fost rugat să facă o listă cu întrebările pe care Lunn trebuia să i le adreseze lui Philby când relua interogatoriul. „Ce vă face să credeți că va mai fi acolo?” ³³ a întrebat ofițerul. „Va fi, i s-a răspuns. Nu pleacă nicăieri”. CIA nu a fost informată cu privire la desfășurarea cazului lui Philby. Aveau destul timp să-l pună la curent pe James Angleton mai târziu. Când se pregătea să plece din Beirut și să-i predea acțiunea lui Lunn, Elliott a raportat că Philby era încă imprevizibil, într-o stare de agitație, de beție și de depresie: „Presupun că ar putea să se sinucidă” ³⁴, a avertizat el. Lui Elliott nu-i mai păsa dacă fostul său prieten trăia sau murea. Cel puțin asta era impresia pe care o lăsa.

Kim Philby și Nicholas Elliott și-au dat mâna și s-au despărțit cu o ultimă manifestare a vechii lor amicitii. Aparent erau din nou în aceeași tabără, lucrând împreună după un episod neplăcut, fiind iarăși prieteni. Amândoi știau că nu era adevărat.

Decizia lui Elliott de a zbura în Africa și de a-l lăsa pe Philby nepăzit în Beirut a fost criticată ca fiind o greșeală gravă, un act de autosuficiență incredibilă, care i-a permis lui Philby să dea o ultimă lovitură de spion. Acesta a fost, de altfel, modul în care au ales Philby și supraveghetorii de la KGB să descrie evenimentele care au urmat. Însă mai exista un mod, cu totul diferit, de a interpreta faptele lui Elliott. Perspectiva de a-l judeca pe Philby în Anglia era o anatema pentru serviciile de informații: alt proces, atât de curând după fiascul cu Blake, avea să provoace daune sub aspect politic și să fie profund jenant. Blake era străin și excentric, pe când Philby era membru al clubului și, până de curând, agent plătit de MI6. Demonstrase deja că avea talent la discutat cu presa. Știa mult prea multe lucruri. Elliott era insistent: „Nimeni nu-l voia la Londra” ³⁵ Dar a-

l ține în continuare la Beirut era o perspectivă la fel de neplăcută. Odată ce interogatoriul lui Philby se termina, ce aveau să facă în privința lui? Cu siguranță nu mai putea să lucreze pentru ziarele engleze, așadar MI6 avea să-l plătească în continuare? Perspectiva de a finanța un trădător dovedit ca să-și petreacă timpul în barul hotelului Normandie nu părea atrăgătoare.

Elliott a declarat ulterior că nici nu i-a trecut prin cap că Philby ar putea dezerta în URSS, nici lui, nici altcuiva: „Pur și simplu, nu ne-am gândit la asta” 36. Acest lucru este greu de crezut. Burgess și MacLean dezertaseră; Blake avea să evadeze din închisoarea Wormwood Scrubs în 1966 și să se îndrepte spre Moscova. Probabil că Elliott bănuise că Philby avea și el un plan de rezervă. În plus, îl împinsese intenționat la colț: Philby știa că trebuia să se aștepte acum la interogatorii intense, pe o perioadă lungă, dirijate de Peter Lunn, un om pe care îl considera „neînțelegător” 37 Elliott îi spusese clar că, dacă nu coopera pe deplin, înțelegerea cu imunitatea cădea, iar confesiunea semnată avea să fie folosită împotriva lui. Burgess și MacLean dispăruseră în Uniunea Sovietică și de-abia dacă se mai auzea ceva de ei. Cea mai simplă soluție pentru toată lumea părea aceea de a-i da voie lui Philby să li se alăture prietenilor săi la Moscova – să „dispară”, în jargonul serviciilor de informații.

Elliott nu ar fi putut să-i ușureze și mai mult plecarea lui Philby, intenționat sau nu. Sfidând orice regulă a serviciilor de informații, aplecat din Beirut fără să asigure monitorizarea unui om care tocmai recunoscuse că era agent dublu: Philby nu era urmărit sau supravegheat; apartamentul lui nu era monitorizat; telefonul nu avea microfoane; iar aliații MI6 din serviciul de securitate libanez nu au fost alertați. A fost lăsat de capul lui și i s-a spus că Peter Lunn avea să ia legătura cu el la momentul potrivit. Elliott a plecat, pur și simplu, din Beirut și ușa spre Moscova larg deschisă.

Acest lucru a fost ori deosebit de stupid, ori

excepțional de inteligent.

În seara următoare, la ora șase fix, Philby a ieșit pe balconul apartamentului din Rue Kantari cu o carte în mână.

19

DISPARIȚIA

Philby și Petukov s-au întâlnit câteva ore mai târziu în Vrej, restaurantul armenesc discret. Philby i-a explicat situația în doar câteva minute: MI6 avea informații noi și compromițătoare de la Golițin și îi oferise acestuia imunitate în schimbul informațiilor. Nu i-a spus supraveghetorului că mărturisise deja; în schimb, l-a lăsat pe Petukov să creadă că rezista interogatoriului (așa cum o făcuse și în alte rânduri), dar că avea să treacă în curând printr-o nouă rundă de anchetare. Petukov s-a întors în grabă la ambasada sovietică și i-a trimis o telegramă lui Vasili Dojdalev, șeful Departamentului britanic de la Centrul din Moscova, cerând instrucțiuni. Dojdalev a întrebat dacă Philby mai rezista la un interogatoriu încrucișat. „Philby nu crede că mai scapă și de data asta” 1, i-a spus Petukov. Dojdalev a dat ordinul: Philby trebuia scos din Beirut cât mai repede cu putință.

A venit momentul tău” 2, i-a spus Petukov lui Philby în timpul unei întâlniri stabilite în grabă. „Acum nu te vor mai lăsa în pace. Trebuie să dispari. Nu există altă cale. Poți să vii la Moscova/43 Probabil că asta sperase Philby să audă, deși nu se hotărâse încă să fugă. A insinuat mai târziu că vorbele lui Elliott „mă făcuseră să mă îndoiesc și să mă gândesc la argumentele pe care le folosisese444. Repetase în minte spectacolul dezertării de multe ori, dar tot mai avea ezitări.

„Va dura o vreme până să facem aranjamentele445, a spus Petukov. Dar când venea momentul, Philby trebuia să se miște repede. Ca și altă dată, Petukov avea să treacă pe Rue Kantari la orele prestabilite: „Dacă mă vezi cu un ziar, înseamnă că trebuie să ne întâlnim. Dacă am o carte, înseamnă că totul e pregătit pentru plecare și trebuie să te

pui în mișcare⁴⁴⁶.

Philby a așteptat. După câteva zile, Peter Lunn a sunat la apartament ca să-l întrebe dacă era pregătit să discute „despre problema care ne interesează⁴⁴⁷ Philby a spus că mai avea nevoie de timp. Lunn nu l-a forțat; nu s-a oferit să vină la apartamentul lui ca să-l ajute să-și amintească. În schimb, a anunțat că pleacă la schi. Philby a aflat de la un prieten de la ambasadă că un nou strat de zăpadă la munte crease condițiile ideale pentru ca Lunn, schior olimpic, să plece pentru următoarele patru zile. Cel puțin asta i s-a spus lui Philby. Dar Lunn nu s-a dus la schi.

Pe 23 ianuarie 1963, Glen Balfour-Paul, prim-secretarul ambasadei britanice, și soția sa, Marnie, au găzduit un dineu. Au fost invitați câțiva ziaști, inclusiv Clare Hollingworth, de la *The Guardian* și Kim Philby, de la *The Observer*. Philby „se dovedise un om de legătură util și prietenos⁴⁴⁸ de la sosirea lui Balfour-Paul în Beirut, cu doi ani în urmă, iar cele două cupluri deveniseră apropiate. Eleanor Philby de abia aștepta dineul; pentru prima dată după câteva săptămâni, Philby se învoise să iasă din apartament pentru un eveniment social. Glen Balfour-Paul era expert în problemele lumii arabe, iar Eleanor voia să-l întrebe despre arheologia din Orientul Mijlociu, noul ei hobby. Bucătăreasa lui Marnie făcea tartă cu sherry.

Philby și-a petrecut dimineața bând cafea pe balcon, în ciuda ploii neîncetate. Beirutul era pregătit pentru o furtună de iarnă, care avea să lovească orașul cu o ferocitate imprevizibilă. Un om cu o carte în mână a trecut încet pe strada udă fără să ridice ochii. În după-amiaza târzie, Philby și-a luat impermeabilul și fularul și a spus că merge la o întâlnire cu o cunoștință și că avea să se întoarcă până la ora șase, având destul timp ca să se îmbrace pentru cină. A fost văzut la barul de la St. Georges Hotel, părând dus pe gânduri. După ce a servit câteva pahare, l-a întrebat pe barman dacă putea să dea un telefon. Când a sunat telefonul, Eleanor pregătea cina pentru fiica lor, Annie, și pentru băiatul cel mai mic, Harry,

care veniseră în vacanță. Harry, în vârstă de treisprezece ani, a răspuns și i-a strigat lui Eleanor, care era în bucătărie: „Tați o să întârzie. Spune că o să vă întâlniți la ora opt acasă la Balfour-Paul” 9

La reședința Balfour-Paul, ora opt a venit și a trecut fără ca Philby să apară. Eleanor și-a cerut scuze pentru întârzierea soțului ei și a spus că probabil trimitea un articol pentru *The Economist*. La nouă și jumătate, „cercul restrâns” 10 devenea arțăgos și flămând. Marnie a spus că ar trebui să mănânce în lipsa lui. Furtuna de afară se întetea. Când s-a luat mâncarea de pe masă, s-au servit alte băuturi, iar Eleanor, deja destul de amețită, începea să se îngrijoreze. „Doamne, ce nopți îngrozitoare! Poate l-a lovit o mașină sau s-a împiedicat și a căzut în mare”. 11

Marnie a încercat să o liniștească: „Nu fi prostută, cu siguranță Kim a fost reținut cu vreo treabă” 12. Clare Hollingworth a remarcat că gazda lor, diplomatul Glen Balfour-Paul, „nu avea nimic de spus despre oaspetele lor lipsă” 13, ceea ce ei i se părea ciudat.

În timp ce oaspeții lui Balfour-Paul mâncau tartă, o mașină de corp diplomatic se îndrepta spre port prin ploaia torențială. Pe bancheta din spate stătea Philby, cu Pavel Nedosekin alături; Petukov stătea în față, lângă șofer. „Totul e în regulă, totul se desfășoară așa cum trebuie” 14, a spus Nedosekin. Philby se întreba, cu oarecare răutate, câte probleme urma să aibă Peter Lunn pentru vacanța la schi atât de prost planificată. În clipa aceea, într-un bar din port, un marinar leton se îmbăta crunt, încurajat din plin de un ofițer sovietic de informații. Mașina a intrat în port, a mers de-a lungul cheiului și a oprit lângă *Dolmatova*, cargobotul sovietic care transporta marfa la Odessa. Căpitanul rus a dat mâna cu Philby pe schela de îmbarcare și l-a dus în cabină. Pe masă era o sticlă de coniac. Philby, însoțitorii săi și căpitanul au ciocnit paharele și au început să bea... în câteva minute, sticla era goală. Petukov i-a dat o carte de identitate cu numele „Vilii Maris”, un negustor din Riga. Avea haine noi

întinse pe pat, inclusiv lenjerie de corp caldă. La Moscova avea să fie frig.

Eleanor a plecat de la dineul dat de Balfour-Paul înainte de miezul nopții și s-a întors acasă prin ploaie. Pe Rue Kantari nu era nici urmă de soțul ei, nici vreun mesaj, începea deja să se teamă. Puțin după miezul nopții, a sunat acasă la Peter Lunn. A răspuns Antoinette, soția lui, care i-a explicat că Peter nu era acasă. A fost de acord să-i transmită mesajul că trebuia să ia legătura cu Eleanor cât mai repede. De fapt, Lunn era la ambasada britanică, participa „la o ședință convocată în pripă în legătură cu Kim” 15. Viteza cu care Lunn a trecut la fapte în noaptea aceea ar putea sugera că era pregătit și aștepta: poate primise de la Balfour-Paul vestea că Philby nu apăruse la cină, însă era posibil și să fi urmărit mișcările lui Philby prin alte mijloace. În câteva minute, Lunn vorbea cu Eleanor la telefon.

— Vrei să trec pe acolo? a întrebat el. 16

— Ți-aș fi foarte recunoscătoare, a spus ea.

Lunn a sosit la timp, iar Eleanor i-a explicat că Philby plecase de acasă mai devreme în după-amiaza aceea, după care dispăruse. Lunn a întrebat-o dacă lipsea ceva, cum ar fi haine, documente sau mașina de scris a lui Philby, dar toate erau la locul lor, inclusiv pașaportul lui britanic. Lunn era sigur că Philby era pe cale să „dispară” și că era deja în drum spre Moscova. Cel mai important spion sovietic din istorie era pe fugă. Însă, în loc să se comporte după cum era de așteptat să o facă în timpul unei asemenea crize, Lunn era calm; nu a percheziționat tot apartamentul, nu a alertat poliția libaneză, nu a pus paznici la granițe, în porturi sau pe aeroporturi. Temându-se că soțul ei suferise un accident, Eleanor a vrut să sune la spitale sau să-l caute în barurile lui preferate, însă Lunn era foarte nonșalant: „Sfatul lui a fost să nu facem nimic până dimineață” 17. Lunn a părăsit apartamentul pe la două noaptea și l-a sunat imediat pe ambasadorul Marii Britanii. Apoi a trimis o telegramă cu douăzeci și șase de paragrafe lui Dick

White, la Londra.

Eleanor nu a dormit toată noaptea, așteptând și gândindu-se chinuită de „teama îngrozitoare” 18 că viața i se schimbase pentru totdeauna. Înainte de răsărit, vasul *Dolmatova* a ridicat ancora și a ieșit în larg. Cargobotul rusesc plecase, în mod clar, în grabă, fiindcă o parte din marfa rămăsese pe chei. Au lăsat în urmă și o parte din echipaj, un marinar leton foarte beat, pe nume Vilii Maris, care avea să descopere când s-a trezit că-și pierduse și nava, și cartea de identitate. Philby stătea lângă balustradă pe *Dolmatova*. Înfășurat în fularul Westminster ca să nu-i fie frig, privind la zorii de deasupra golfului îndepărtat și știind că „ultima lui legătură cu Anglia fusese ruptă pentru totdeauna” 19

*

La trei ani după câștigarea independenței, Congo era o țară răvășită, un câmp de luptă al Războiului Rece sfâșiat de războiul civil. Cu siguranță, era exact locul în care trebuia să fie Elliott. A susținut mereu că se afla în Brazaville, pregătindu-se să traverseze fluviul Congo, când a primit un mesaj codificat prin care era anunțat de dispariția lui Philby și era instruit să se întoarcă de îndată la Beirut. Însă viteza cu care a reapărut în Beirut sugerează că s-ar fi aflat ceva mai aproape. Elliott a ajuns imediat la concluzia că „Philby dispăruse în neant (sau în Uniunea Sovietică)” 20. A găsit-o pe Eleanor aproape isterică, temându-se că soțul ei fusese răpit sau chiar mai rău. După câteva zile a primit o scrisoare misterioasă, pesemne din partea lui Philby (avea să mai primească apoi câteva), care sugera că se afla într-o misiune secretă ca jurnalist: „Spune-le colegilor mei că am plecat într-o călătorie mai lungă prin zonă” 21. Scrisoarea avea un stil atât de ciudat, încât Eleanor a crezut că ar fi putut fi scrisă prin constrângere. Printre jurnaliștii din Beirut s-a vehiculat varianta că Philby nu alerga după vreo știre, ci plecase să bea sau să se ascundă undeva cu vreo amantă. MI6 știa mai bine adevărul. Plecarea grăbită a navei

Dolmatova indica, în mod evident, faptul că Philby fugise, precum și felul în care o făcuse. Legătura cu rușii a fost confirmată odată cu descoperirea bancnotelor din seiful lui Philby cu serii care se potriveau celor emise recent de o bancă din Beirut pentru un diplomat sovietic.

Elliott a făcut tot posibilul să o liniștească pe Eleanor, fără să-i spună ce știa. „Fără îndoială că era foarte îndrăgostită de el și nu bănuia că își trădase propria țară” 22, a scris Elliott. Philby dispăruse „în împrejurări alese anume ca să o rănească foarte mult” 23, însă Elliott nu se îndura să-i spună lui Eleanor că Philby era un spion sovietic care o mințise pe tot parcursul mariajului lor, după cum o mințise și pe Aileen în căsnicia anterioară, și pe Elliott pe toată durata prieteniei lor. Însă a făcut aluzii la adevăr: „Îți dai seama că soțul tău nu era un om obișnuit?” 24 i-a spus el. Avea să afle cât de curând cât de neobișnuit era.

Câteva săptămâni mai târziu, un străin îmbrăcat neglijent a ciocănit la ușa apartamentului din Rue Kantari, i-a întins lui Eleanor un plic și a dispărut pe scară. Plicul conținea o scrisoare de trei pagini, bătută la mașină, semnată „Cu drag, Kim”, prin care acesta o instruia să cumpere un bilet de avion pentru Londra și să scape de urmăritori, după care să meargă în secret la biroul ceh de transporturi aeriene și să cumpere un alt bilet, de data asta pentru Praga. Apoi trebuia să meargă pe aleea din partea opusă a casei, cea care ducea spre mare, „să aleagă un punct înalt de pe zid, spre dreapta” 25 și să scrie cu cretă albă data și ora exactă a zborului spre Praga. Philby îi spunea să ardă scrisoarea după ce o citea. Eleanor era foarte bănuitoare și tulburată, fiind „convinsă că Philby fusese răpit” 26 și că era atrasă într-o capcană. De fapt, planul lui Philby de a o aduce pe Eleanor lângă el era autentic, deși cu neputință de pus în practică: presa aflase deja vestea dispariției lui misterioase, mișcările ei erau supravegheate, iar ideea că femeia putea urca ușor într-un avion ca să zboare în Cehoslovacia era de-a dreptul

absurdă. După ce s-a gândit o vreme, i-a povestit lui Elliott despre scrisoare, iar acesta a sfătuit-o „să nu se întâlnească sub nicio formă cu vreun străin în afara casei” 27. Apoi Elliott s-a furișat pe alee și a scris pe perete cu creta o dată și o oră de zbor „ca să verifice sistemul și să provoace confuzie în rândurile dușmanilor” 28. A fost prima lovitură dintr-un duel straniu, purtat prin Cortina de Fier.

Vestea dezertării lui Philby s-a răspândit ca fulgerul prin comunitățile serviciilor de informații de ambele părți ale Atlanticului, provocând șoc, jenă și acuzații reciproce furioase. Apărătorii lui Philby din MI6 erau uluiți, iar detractorii săi din cadrul MI5 erau mânioși că i se dăduse voie să scape. Cei din CIA erau exasperați de ceea ce părea a fi un nou dezastru pentru serviciile britanice de informații. Hoover era livid. „Mulți oameni din lumea secretelor au îmbătrânit în noaptea în care au aflat, scria un ofițer MI5. Să afli că un om ca Philby, un om care putea să-ți placă, alături de care puteai să bei un pahar sau pe care puteai să-l admiri trădase totul; când te gândești la agenții și la operațiunile irosite: tinerețea și inocența au murit și s-a lăsat întunericul”. 29 Arthur Martin, ofițerul care trebuia inițial să se confrunte cu Philby în Beirut, era în pragul apoplexiei: „Ar fi trebuit să trimitem o echipă acolo și să-l luăm la întrebări cât am avut ocazia” 30. Ideea că Philby fusese anunțat de alt spion sovietic din serviciile britanice de informații a prins și în sânul MI5, stârnind o vânătoare de spioni care a durat ani întregi, semănând paranoia și neîncredere în fiecare colț al instituției. Până și Elliott a fost investigat. Arthur Martin a fost pus să-l interogheze: „Dar, după un interogatoriu prelungit, Elliott, pur și simplu, l-a convins pe anchetator că era nevinovat” 31.

Desmond Bristow, vechiul protejat al lui Philby de la St. Albans, care se ridicase treptat în rândurile celor din MI6, a fost șocat de această veste: „Fusese șeful meu și, în multe feluri, profesorul meu într-ale spionajului. Nu mă

înduram să mă gândesc la el ca la un agent sovietic. Dezertarea lui Philby s-a transformat într-o umbră veșnică de îndoială, care plutește deasupra prezentului, a trecutului și a viitorului” 32. Se spune că Dick White a fost „îngrozit” 33 de veste. „Nu m-am gândit nicio clipă că va accepta oferta de imunitate și că va fugi apoi din țară” 34, a spus el. Lui Elliott i-a mărturisit: „Ce păcat că am redeschis subiectul. Numai probleme” 35. Poate că White era cu adevărat uimit de întâmplare sau poate că juca doar un rol. Dezertarea lui Philby era jenantă, dar rezolvase și o problemă. Colegii lui „C” au remarcat că, în timp ce se prefăcea surprins de dispariția lui Philby, White, șeful MI6, nu părea întru totul „dezamăgit” 36.

Sarcina delicată și extrem de neplăcută de a-i da de știre lui James Angleton i-a revenit lui Elliott. La FBI se știa despre confruntarea din Beirut și despre mărturisirea lui Philby, dar CIA fusese ținută deoparte până atunci., Am încercat să repar stricăciunile telefonându-i lui Jim Angleton, a spus Elliott ulterior, dar era prea târziu”. 37 Angleton era scandalizat în văzul tuturor și îngrozit în particular. Ca și Elliott, trebuia acum „să înfrunte adevărul îngrozitor și faptul că prietenul său englez, eroul și mentorul său era agent KGB veteran” 38. Acest maestru al spionajului fusese amăgit de un spion mult mai bun ca el. Prânzurile lungi și îmbibate cu alcool, secretele dezvăluite cu atâta ușurință cu peste zece ani în urmă, moartea și dispariția atâtor agenți trimiși să lupte în secret în blocul sovietic; totul făcuse parte dintr-un joc brutal, pe care Philby îl câștigase detașat. Impactul acelei descoperiri dramatice avea să aibă consecințe răsunătoare pentru America și pentru întreaga lume. Pe termen scurt, Angleton s-a apucat să falsifice raportul, susținând că-l suspectase mereu pe Philby, că-l ținuse sub supraveghere și că l-ar fi prins dacă nu ar fi fost incompetența britanicilor – minciuni pe care avea să le susțină și de care s-a agățat în mod obsesiv tot restul vieții. Însă adevărul era în dosare. Fiecare dintre cele treizeci și șase de ședințe la

care Philby participase la sediul CIA între 1949 și 1951 fusese dactilografiată într-un memoriu separat de către secretara lui Angleton, Gloria Loomis; fiecare discuție de la restaurantul Harvey's fusese înregistrată cu atenție. Tot ceea ce-i spusese vreodată Angleton lui Philby și, prin urmare, prețul exact la nivel politic și uman al prieteniei lor era pe hârtie, păstrat într-o arhivă sub controlul direct al șeful contraspionajului la CIA, James Angleton. Câțiva ani mai târziu, CIA a ordonat o verificare internă a acestor dosare: absolut toate dispăruseră... Am pus să fie arse, i-a spus Angleton lui Peter Wright, ofițer MI5. Toate erau foarte incomode". 39

Foștii prieteni și colegi ai lui Philby s-au apucat să rememoreze anii în care îl cunoscuseră, căutând indicii. Cei mai sinceri dintre ei au recunoscut că nu îl bănuiseră niciodată. Alții susțineau că se îndoiseră de loialitatea lui încă de la dezertarea lui Burgess și a lui MacLean din 1951. Mai erau și cei care declarau că întotdeauna știuseră cine era, dovedind că oamenii care nu sunt deloc de încredere sunt tocmai aceia care susțin, după ce s-a terminat totul, că știau de la bun început că așa avea să fie. Cei mai cinstiți dintre toți au recunoscut că farmecul nemilos al lui Philby îi cucerise complet. Glen Balfour-Paul, de la dineul căruia lipsise Philby în noaptea în care a dispărut, scria: „A fost un trădător de neiertat al acestei țări, vinovat, printre altele, de asasinarea de către asociații săi sovietici a multor oameni curajoși. Nu pot să spun decât că jumătatea aceea din el pe care am cunoscut-o (jumătatea înșelătoare, desigur) a fost un prieten foarte agreabil" 40.

Miles Copeland a fost „consternat4441 de dezertarea „incredibilă4442 a lui Philby, trăgând următoarea concluzie: „A fost cel mai bun actor din lume4443 - o reacție care subminează oarecum declarația lui ulterioară că l-ar fi supravegheat pe Philby la ordinele lui Angleton în anii petrecuți la Beirut. Copeland fusese amăgit la fel ca toți ceilalți și a oferit o evaluare lucidă a pagubelor

provocate de cel mai eficient spion al KGB: „Philby ne-a asigurat un feedback în privința reacțiilor CIA. Ei [KGB-ul] puteau stabili cu exactitate dacă rapoartele date CIA puteau fi crezute sau nu... totul se rezumă la faptul că, dacă analizezi toată perioada din 1944 până în 1951, întregul efort al serviciilor de informații din Occident, efort destul de mare, a fost ceea ce am putea numi minus avantaj. Poate am fi ieșit mai bine dacă nu făceam nimic⁴⁴⁴⁴.

În martie 1963, sub presiunea intensă a mass media, guvernul britanic a fost forțat să admită că Philby era dispărut. Trei luni mai târziu, Edward Heath, lord al sigiliului privat, a dat o declarație prin care anunța: „De când și-a dat demisia de la Ministerul de Externe în 1951, acum doisprezece ani, domnul Philby nu a mai avut deloc acces la niciun fel de informație oficială⁴⁴⁴⁵. În aceeași lună, Philby a primit cetățenia sovietică. „Bună ziua, domnule Philby⁴⁴⁴⁶ era titlul din *Izvestia*, ziarul sovietic oficial, însoțit de un desen al dezertorului în piața Pușkin. Și așa s-a născut marele mit Philby: superspionul care păcălise Marea Britanie, care divulgase secretele țării și pe ale aliaților săi timp de treizeci de ani, după care fugise la Moscova cu o triumfătoare *lovitură de teatru*. lăsându-i pe năărăii amăgiți din MI6 să-și frângă mâinile de uimire. Acel mit, reluat ocazional de propaganda rusească și dezvoltat cu spor de însuși Philby, a rezistat trecerii timpului.

Existau și persoane care considerau că povestea evadării îndrăznețe a lui Philby pe timp de noapte nu era tocmai adevărată: „Lui Philby i s-a dat voie să fugă, nota Desmond Bristow. Poate a fost chiar încurajat. Ar fi fost mai jenant să fie adus înapoi în Anglia și judecat ca trădător; și dacă îl condamnau, l-ar fi putut oare spânzura? ⁴⁴⁴⁷ La Moscova exista aceeași părere. Iuri Modin, șiretul ofițer sovietic de caz, scria: „După opinia mea, întreaga poveste a fost orchestrată politic. Guvernul britanic nu avea nimic de câștigat dacă îl judeca pe Philby. Un proces

răsunător, însoțit inevitabil de dezvăluiri spectaculoase și de scandal, ar fi zdruncinat până în temelii administrația britanică⁴⁴⁴⁸. Departe de a fi luat prin surprindere de dezertarea lui Philby, „serviciul secret îl încurajase în mod activ să dispară⁴⁴⁴⁹, a declarat Modin. Numeroase persoane din lumea schimbului de informații credeau că Elliott îl forțase intenționat pe Philby să aleagă exilul, lăsând ușa deschisă spre Moscova și plecând. Și poate că aveau dreptate.

Este imposibil să ghicim motivele exacte ale lui Elliott, fiindcă, în următorii treizeci de ani, le-a ascuns și le-a pus în umbră. Pentru unii, el a avut rolul naivului, descriind fuga lui Philby ca pe un șoc și susținând că nu-i trecuse prin minte varianta dezertării. Altora însă le-a lăsat o impresie opusă: că nu-l mirase deloc dispariția lui Philby pentru că el o aranjase. Într-o carte scrisă cu mulți ani mai târziu, sub supravegherea KGB-ului, Philby a descris dezertarea ca pe o mutare eroică la șah făcută de marele maestru: „Am știut exact cum să gestionez situația, a spus el. Cum m-ar fi putut opri?”⁵⁰ Răspunsul: foarte ușor! Punând, pur și simplu, un „observator” pe Rue Kantari, care l-ar fi împiedicat pe Philby să fugă. Dar nu s-a făcut niciun efort în acest sens. După cum spunea Modin, „a fost o joacă de copii să-l scot pe Philby din Liban”⁵¹, fiindcă Elliott și MI6 făcuseră așa încât să-i fie ușor – suspect de ușor, după părerea lui Modin.

Existau două interpretări diametral opuse pentru fuga lui Philby la Moscova: potrivit primei interpretări, Philby ar fi fost spionul expert și Elliott – negliobul; conform celei de-a doua, aceste roluri ar fi fost inversate. Primul scenariu sugera că Philby a luat decizia, a așteptat ca membrii serviciului britanic de informații să privească în altă parte și a fugit. Ușurința cu care a dezertat, spunea el, a fost rezultatul gafei britanicilor, „o greșeală, pură prostie”⁵². Această versiune a evenimentelor se bazează pe presupunerea că MI6 nu era un serviciu doar ineficient și naiv, ci uimitor de limitat mintal. Varianta a doua a

poveștii, mai plauzibilă, este următoarea: Elliott a reușit să obțină mărturisirea prin care se asigura că Philby se afla sub controlul celor de la MI6; i-a explicat cât se poate de clar că starea lui de libertate depindea numai de continuarea cooperării; apoi, probabil în cârdășie cu Dick White, s-a dat deoparte, a lansat zvonul că Lunn plecase la schi, permițându-i lui Philby să creadă că avea cale liberă, că drumul spre Moscova era deschis.

Printre cei care credeau că Elliott, nu Philby, câștigase ultima rundă, era însuși Kim Philby. A plecat din Beirut crezând că sărise singur; abia mai târziu a ajuns să creadă că, de fapt, fusese împins de la spate.

*

La Moscova, Kim Philby a fost întâmpinat de KGB, a trecut printr-o examinare medicală riguroasă și a fost instalat într-un apartament considerat luxos după standardele sovietice. I s-a oferit și gardă de corp. I s-a dat un salariu de aproximativ 200 de lire pe lună și i-au promis că și copiii lui vor fi întreținuți financiar în Anglia. KGB-ul a fost de acord să-i aducă de la Beirut mobila și celelalte lucruri, inclusiv o masă de stejar primită de la Tommy Harris. Două dintre pipele lui preferate au fost cumpărate pe Jermyn Street și trimise la Moscova într-o geantă diplomat. Guy Burgess și Donald MacLean trăiau tot la Moscova, deși se certaseră între timp, în parte din pricina unui incident în care Burgess, beat fiind, urinase în șemineul ambasadei Chinei. Mediul spionului se schimbase, dar nu și obiceiurile. În vara anului 1963, a murit de insuficiență hepatică, lăsându-i lui Philby colecția lui de 4.000 de cărți. Philby nu l-a văzut înainte de a muri, deși a susținut mai târziu că fusese prevenit de supraveghetorii ruși să nu o facă. „Burgess era o sursă de jenă aici” 53, i-a spus el ziaristului Phillip Knightley. Philby avea cărțile, pipele, mobila și covoarele; acum o voia pe soția lui.

În mai, la patru luni de la dispariția lui Philby, Eleanor Philby a plecat la Londra. Presa diseca povestea

dezertării celui de-al Treilea Om și abia o aștepta să apară. Cu câteva săptămâni înainte, un bărbat „cu siguranță rus” 54 apăruse la ușa ei și-i spusese: „Vin de la Kim. Vrea să vii după el. Sunt aici să te ajut” 55. Ea a refuzat oferta, i-a povestit lui Elliott întâmplarea și a ajuns în Anglia într-o stare de confuzie deplină, neștiind încă unde era soțul ei și ce să creadă despre dezertarea și calitatea lui de spion.

Nicholas Elliott a trimis o mașină să o ia de la aeroport ca să scape de presă. I-a găsit un doctor care să-i trateze glezna umflată, după care, odată pusă pe picioare, a invitat-o la prânz. Când Eleanor a deschis subiectul reîntâlnirii cu Philby, Elliott a insistat: „Kim a fost agent comunist activ, iar [ea] nu trebuia să se gândească la plecarea la Moscova” 56. A avertizat-o: „Dacă te duci la Moscova, probabil că nu-ți vor mai da voie să pleci de acolo” Eleanor a rămas uimită, din nou, de „blândețea surprinzătoare” 57 a lui Elliott, însă a refuzat să creadă că soțul ei era spion sovietic. Elliott s-a oferit să-l cheme chiar pe șeful MI6 ca să o convingă. Dick White a apărut după o oră, iar Elliott i-a instalat în salonul din Wilton Street, cu cafea și o sticlă de coniac. White a fost curtenitor, inflexibil și doar puțin nesincer. „În ultimii șapte ani am fost convinși că Philby a lucrat pentru ruși fără să fie plătit” 58, a spus el. White îl bănuise pe Philby mult mai mult timp, dar descoperise dovada concretă a vinovăției lui cu mai puțin de un an în urmă. Până la sfârșitul după-amiezii, Eleanor Philby plângea în hohote, amețită de sedative și de coniac, însă convinsă, într-un final, că soțul ei era într-adevăr spion. Fusesse, după cum spunea, „victima unui vicleșug monstruos și prelungit” 59, însă era hotărâtă să i se alăture escrocului la Moscova.

În septembrie, a primit o nouă scrisoare de la Kim: „Singurul lucru la care mă gândesc este să te văd” 60. Elliott a făcut tot posibilul să o convingă să nu plece. Într-o zi, i-a luat bilet la filmul lui Alfred Hitchcock, *Păsările*, în care un oraș este atacat de păsări prădătoare. „Nu știu ce a avut în minte, probabil să mă demoralizeze” 61, a

declarat ea mai târziu. Era, probabil, felul lui de a o avertiza pe femeie că o viață care pare pașnică și sigură se poate transforma brusc într-un coșmar. Ea era însă de neclintit, iar după câteva zile a ajuns în biroul consulului sovietic, care i-a spus zâmbind să fie gata să zboare la Moscova peste două zile, după care i-a înmănat 500 de lire bani gheață: „Cumpărați-vă niște haine foarte călduroase” 62.

Când Eleanor l-a anunțat că pleacă, Elliott și-a pus nevasta să facă o ultimă încercare să o înduplece să asculte de vocea rațiunii.

— *Tu ce ai face dacă bărbatul pe care îl iubești ar fugi dincolo de Cortina de Fier?* a întrebat-o Eleanor pe Elizabeth în timp ce serveau ceaiul.⁶³

Ideea ca Nicholas Elliott să fugă în URSS era atât de absurdă, încât lui Elizabeth i-a fost greu să nu râdă. Dar, după cum a spus Eleanor mai târziu, „a recunoscut până la urmă că ar face același lucru pe care-l plănuiam eu” 64.

Elliott se temea că Eleanor avea să rămână prizonieră în Rusia pentru totdeauna și credea că orice încercare de a-și relua mariajul cu Philby era sortită eșecului. Însă nu se putea abține să nu-i admire curajul, precum și „loialitatea și devotamentul pasional” 65 pe care trădătorul continua să le inspire. „Deși o speriasem de moarte, era hotărâtă să se ducă la Moscova și să discute deschis cu el. A plecat a doua zi”. 66

Eleanor a zburat la Moscova pe 26 septembrie 1963 și a aterizat pe aeroport deghizată cu un turban și ochelari negri. Philby și garda lui de corp o așteptau. „Eleanor, tu ești? 4*7 a spus el.

*

Într-o noapte târziu, după câteva săptămâni, Elliott a auzit o bufnitură slabă, după ce o scrisoare adusă de cineva a căzut în cutia de scrisori la numărul 13 pe Wilton Street. Era o scrisoare scrisă la mașină, alături de un plic gol adresat lui Kim Philby, la Cutia Poștală 509, Oficiul Poștal Central, Moscova. Scrisoarea nu avea timbru poștal,

dată sau antet, însă scrisul era inconfundabil.

Dragă Nick.

Mă întreb dacă scrisoarea aceasta te va mira.

Ultimele noastre întâlniri au fost atât de stranii încât nu pot să nu mă întreb dacă nu cumva voiai să dispar, îți sunt mai mult decât recunoscător pentru intervențiile tale prietenoase dintotdeauna. Aș fi luat legătura cu tine mai devreme, dar am considerat că, în acest caz, ar fi mai bine să las timpul să lucreze.

Îmi amintesc de fiecare dată cu plăcere de întâlnirile și discuțiile noastre. M-au ajutat foarte mult să-mi găsesc rostul în lumea asta complicată! Apreciez foarte mult, acum ca întotdeauna, prietenia noastră veche și sper că zvonurile care au ajuns la mine despre faptul că ai avut neplăceri din pricina mea sunt exagerate.

M-ar amân să știu că aș fi putut fi motivul necazurilor tale, însă mă încurajează încrederea că ai găsit o cale de a scăpa de dificultățile pe care le-ai întâmpinat.

M-am gândit deseori că există câteva întrebări legate de întreaga poveste care te-ar putea interesa și poate ar fi de folos tuturor dacă ne-am întâlni ca pe vremuri să discutăm chestiuni de interes reciproc. După ce am reflectat îndelung, am ajuns la concluzia că Helsinki, un loc unde ai putea ajunge cu ușurință, ar fi un punct de întâlnire convenabil – sau poate la Berlin?

Atașez un plic nesigilat, cu adresa scrisă. În cazul în care ești de acord cu propunerea mea, ai vrea să-l pui la poștă cu o vedere cu Tower Bridge? După primirea scrisorii tale, îți voi scrie din nou, prin același intermediar, și voi include sugestii cu privire la organizarea acestui rendez-vous.

După cum probabil ai ghicit, trimit această scrisoare printr-o „mână sigură” la adresa ta privată din motive evidente. Vei considera, desigur, această comunicare drept strict secretă, ceva ce ne privește doar pe noi doi. Cel puțin, sper că în acest sens vei fi de acord să-mi urmezi sfatul.

Moartea lui Guy a fost o lovitură crâncenă. A fost bolnav multă vreme și numai constituția lui de fier i-a permis să trăiască atât de mult. Ce păcat că nu vom mai putea niciodată să ne întâlnim în trei la Pruniers!

Dă-mi de știre cât mai curând.

Transmite-i dragostea mea lui Elizabeth (căreia, apropo, sper să nu-i divulgi conținutul acestei scrisori - sau oricui altcuiva).⁶⁸

Elliott era șocat. Philby îi scria ca și cum trădarea lui nu fusese decât un impas în prietenia lor îndelungată. Ca și cum Vermehren, Volkov, „piticii” și toți ceilalți care fuseseră trădați și trimiși la moarte nu existaseră. Încerca să-l atragă pe Elliott într-o capcană? Sau era o tentativă de a-l convinge să devină agent dublu, să-și schimbe direcția „în lumea asta complicată”? Trimiterea unei vederi nescrise cu Tower Bridge ar fi transmis un mesaj pe care KGB-ul îl putea interpreta: era modul lui Philby de a arăta că acesta acționa fără aprobarea KGB-ului, sugerându-i astfel că era pregătit să fie adus înapoi, ca „să discute o chestiune de interes reciproc”? Reacția inițială a lui Elliott a fost una de indignare. „Era ridicol să presupui că aș fi de acord să mă întâlnesc cu el pe ascuns de șeful și soția mea. ^{tt69} Vechiul farmec al lui Philby, împletit cu bravada, era încă prezent din abundență, cu aluzia la vechea lor prietenie și speranța că nu-i afectase cariera prietenului său. Elliott a decis că scrisoarea era „o încercare foarte stângace a KGB-ului de a dezinforma, evident menită să pună loialitatea mea sub semnul întrebării” ⁷⁰. A doua zi dimineată a dus scrisoarea la sediul MI6 și i-a arătat-o lui Dick White, care a fost la fel de intrigat. Strania misivă a stârnit „multe ore de discuții cu privire la ce anume trebuia făcut, dacă era ceva de făcut” ⁷¹. Elliott voia să aranjeze o întâlnire, „pentru că, în primul rând, eram cu siguranță în formă fizică mai bună decât el și, în al doilea rând, puteam alege locul pentru rendez-vous” ⁷². Cererea i-a fost respinsă.

Cheia intențiilor lui Philby se afla, probabil, în cel

dintâi rînd al scrisorii. Voia să știe, o dată pentru totdeauna, dacă Elliott îl împinsese intenționat spre dezertare. Bazându-se din nou pe prietenia lor, spera să afle dacă, la urma urmei, câștigase cu adevărat lupta manipulării, dacă îl întrecuse pe Elliott în istețime sau fusese invers.

Elliott nu i-a dat această satisfacție, dar i-a trimis un ultim mesaj destul de usturător, cu o singură aluzie la doar un „episod tragic” 73 dintre multe altele, la unul dintre cei pe care Philby îi nenorocise, un epitaf al prieteniei distruse în mod brutal: „Pune niște flori pentru mine pe mormântul bietului Volkov” 74.

20

TREI SPIONI VÂRSTNICI

Lui Kim Philby nu-i plăcea Moscova, nici Moscova nu-l plăcea pe el, deși ambele părți se prefăceau că acest lucru nu era adevărat. Poate că Philby credea în 1934 că intra într-o forță de „elită” 1, însă a descoperit că nu avea nicio funcție în KGB și avea prea puține lucruri de făcut. În ochii rușilor era agent, nu ofițer și nu prea mai era de folos. L-au întâmpinat, i-au mulțumit, l-au interogat și răsplătit; dar nu au avut niciodată prea mare încredere în el. Ușurința cu care scăpase din Beirut reactivase niște dubii latente la Moscova, bănuiala stânjenitoare, dezgustătoare, că i-ar putea trage pe sfoară pe cei de la KGB. Iuri Modin îl considera impenetrabil: „Nu și-a dezvăluit niciodată adevăratul caracter” 2. Nici britanicii, nici femeile cu care a trăit, nici noi, nimeni nu a reușit să străpungă armura de mister care îl învăluia... în cele din urmă, bănuiesc că Philby și-a bătut joc de toată lumea, mai ales de noi. Încheiați citatul Un supraveghetor de la KGB îl însoțea pretutindeni, în aparență ca măsură de precauție împotriva posibilei răzbunări a britanicilor, dar și ca măsură de pază, ca un temnicer. A rămas, în cuvintele unui ofițer KGB, „englez până în măduva oaselor” 3 și, prin urmare, suspect din principiu. În Anglia, Philby fusese prea englez ca să fie suspectat; în Rusia, era prea englez

ca să fie crezut.

Când edițiile din *The Times* ajungeau la Philby în Moscova, de obicei la câteva săptămâni după publicare, el le netezea cu fierul, apoi se concentra asupra meciurilor de crichet încheiate de mult. Mânca pâine prăjită cu un strat gros de marmeladă de Oxford, sorbea ceai englezesc importat și asculta BBC World Service în fiecare seară la ora șapte. Când au venit în vizită copiii lui din Vest, au adus Marmite²⁰, sos Worcestershire și condimente pentru rețetele indiene pe care le pregătea cu plăcere. Purta o jachetă de tweed cu imprimeu cu pătrățele și o cravată de lână. Bea whisky Johnnie Walker Red Label, de multe ori până își pierde cunoștința. Descria Rusia ca pe „patria” 4 lui, insistând că nu „aparținuse” 5 niciodată cu adevărat clasei conducătoare din Anglia și, prin urmare, nu avea cum să o trădeze. În momente de sinceritate recunoștea că era „englez în mod ireversibil și în întregime” 6. Uneori vorbea ca un funcționar civil pensionat, pus pe liber (ceea ce, într-un fel, și era), protestând față de vulgaritatea vieții moderne și a schimbării. Regulile noi de la crichet îl uimeau și-l indignau. „Bâte de aluminiu, mingi albe, haine caraghioase... e prea derutant pentru un gentleman de școală veche cum sunt eu”. 7 Reluând fără să-și dea seama vorbele parlamentarului Marcus Lipton, bombănea despre „gălăgia îngrozitoare a muzicii moderne” 8 și a „huliganilor incitați de muzica rock burgheză” 9

Și-a păstrat și alte obiceiuri vechi. Căsătoria lui cu Eleanor a mers înainte o perioadă, dar era distrusă în interior. Ei Moscova i se părea cenușie, rece și izolată. Într-o zi l-a întrebat pe Philby: „Ce e mai important în viața ta, eu și copiii sau Partidul Comunist?” 10 Răspunsul lui Philby a fost cel pe care îl dădea de fiecare dată când era rugat să compare sentimentele cu politica. „Partidul, desigur”. 11 El nu cerea doar să fie admirat pentru constanța lui ideologică, pentru că „păstrase direcția” 12, cerea și simpatie pentru cât îl costase. „Dacă ați ști prin ce

20 Pastă de drojdie (n.tr.)

iad treci când convingerile tale politice se ciocnesc cu sentimentele personale” 13, scria el într-un bilet către diplomatul Glen Balfour-Paul. În cele câteva ocazii în care a primit vizitatori din Vest, a cerut cu ardoare vești despre prietenii săi. „Prietenia este cel mai important lucru din lume” 14, a declarat el, ca și cum nu subminase el însuși toate relațiile proprii de prietenie. Lorraine Copeland scria că era „dureros să te gândești că în anii în care îl iubeam toți pe Philby și-l invitam mereu în casele noastre el râdea, de fapt, de noi” 15 Philby s-a simțit lezat de această sugestie. „Nu râdeam de ei. Am acționat mereu pe două niveluri, unul personal și unul politic. Când cele două au intrat în conflict, a trebuit să pun politica pe primul plan. Conflictul poate fi foarte dureros. Nu-mi place să înșel oamenii, mai ales pe prieteni, și, contrar părerii altora, mă simt foarte prost din cauza asta”. 16 Dar nu atât de prost încât să se oprească.

Philby a reluat prietenia cu Donald MacLean și cu soția lui, Melinda, iar cele două cupluri exilate au ajuns, în mod firesc, împreună. MacLean vorbea rusa fluent și primise o slujbă unde analiza politica externă britanică. Deseori lucra până târziu. Philby și Melinda au început să meargă la operă, apoi în mici excursii la cumpărături. În 1964, Eleanor s-a întors în SUA, ca să-și reînnoiască pașaportul și să-și vadă fiica. În absența ei, Kim Philby și Melinda au avut o aventură. A fost o legătură aidoma celor de până atunci: Philby se culca în taină cu soția unui camarad din punct de vedere ideologic și-și înșela propria nevestă, repetând același ciclu straniu al prieteniei și al trădării care caracteriza lumea în care trăia. Eleanor s-a întors, a descoperit aventura și l-a anunțat că-l părăsea definitiv. Philby nu a încercat să o oprească. Dar i-a făcut cadou lucrul pe care îl prețuia cel mai mult, vechiul lui fular Westminster. „Fusesse alături de el - din zilele de școală până în exilul din Moscova” 17, scria Elliott. Această loialitate simbolică față de fosta școală era, după părerea lui, „exemplul suprem de schizofrenie” 18. Un

ofițer KGB a condus-o pe Eleanor la aeroport cu un buchet de lalele.

Ca și Aileen înaintea ei, Eleanor nu a supraviețuit multă vreme despărțirii lor. A scris o carte de memorii incisivă și dureroasă și a murit la trei ani după întoarcerea în SUA. „A trădat multă lume, inclusiv pe mine, a scris ea. Kim a avut curajul, sau slăbiciunea, să susțină o decizie luată în urmă cu treizeci de ani, indiferent cât i-a costat asta pe cei care l-au iubit cel mai mult”. 19 Eleanor și-a petrecut restul vieții întrebându-se cu cine se căsătorise de fapt, ajungând la concluzia: „Nimeni nu poate cunoaște cu adevărat altă ființă umană” 20.

*

Personalitatea lui James Jesus Angleton s-a transformat după ce și-a dat seama că nu-l cunoscuse cu adevărat pe Kim Philby. Încrederea în semenii lui nu fusese niciodată prea puternică, dar crezuse în ideea tipic engleză că puteai avea încredere în cercul intim; după dezertarea lui Philby, părea cuprins de o paranoia profundă și otrăvitoare. „Dezastrul emoțional provocat de acea prietenie apropiată l-a făcut să nu mai creadă în nimeni și i-a marcat viața din acel moment”. 21 S-a convins pe sine însuși că exista o conspirație uriașă chiar sub nasul lui, orchestrată de Philby de la Moscova. „Jim a continuat să creadă că Philby era actorul principal din marele plan al KGB-ului” 22, spunea un contemporan al său de la CIA. „Pentru el, Philby nu a fost niciodată un fost spion distrus și bețiv. Era dirijorul orchestrei”. Potrivit raționamentului deformat al lui Angleton, dacă Philby îl amăgise pe el, probabil mai erau mulți spioni KGB în poziții de influență în Vest. „Nu voia să se mai lase păcălit vreodată în asemenea fel. Nu voia să mai aibă încredere în nimeni”. 23

Convins că Serviciul Secret al Statelor Unite era plin de spioni sovietici, Angleton s-a apucat să-i caute, având impresia că totul, în jurul lui, era doar înșelăciune. Bănuia că un număr de lideri mondiali erau sub controlul KGB-ului, inclusiv prim-ministrul Marii Britanii, Harold Wilson,

Olof Palme din Suedia și cancelarul german Willy Brandt. A alcătuit peste zece mii de dosare ale indivizilor suspectați, ale manifestanților împotriva războiului și disidenților interni, adunând deseori informații prin mijloace ilegale. Răul pe care l-a făcut astfel CIA a atins asemenea cote încât unii l-au acuzat că era el însuși o cârțiță sovietică, distrugând organizația din interior prin crearea unui climat de suspiciune destabilizatoare. Obsedat și adversar al compromisurilor, după mai bine de zece ani de la dispariția lui Philby, Angleton încă mai atribuia fiecare dovadă de trădare unui om pe care îl idolatrizase cândva. „E numai mâna lui Kim”²⁴, murmură el.

Nicholas Elliott privea și se mira de felul în care Angleton se înfunda în deșertul oglinzilor.²¹ Au rămas prieteni, de la distanță, însă căldura dispăruse. Trădarea lui Philby părea să-i fi întunecat mintea lui Angleton. „Avusese încredere în el și-i făcuse confidențe mai mult decât într-o relație obișnuită între colegii din două țări prietene, scria Elliott. Faptul că el, Jim, cel mai mare expert din lume în privința spionajului sovietic, fusese amăgit atât de mult a avut un efect catastrofal asupra personalității sale. Din momentul acela, Jim nu a mai putut avea încredere în nimeni, nu a mai reușit să adune doi cu doi și să-i dea patru”.²⁵ Elliott credea că vechiul său prieten era mistuit de neîncredere: „Bănuielile exagerate pot avea uneori rezultate mai tragice decât credulitatea. Tragedia lui a fost că a fost înșelat foarte des de propria-i candoare, iar consecințele au fost deseori dezastruoase”.

James Angleton a fost forțat să se retragă din CIA în 1974, când s-a aflat de anvergura vânătorii lui ilegale de cârțițe. S-a retras printre orhideele lui, sculele de pescuit și secretele sale, un om de un mister profund și trainic și un neghiob genial. În anii de pensie, și-a petrecut o mare parte din timp la Clubul Marinei și al Armatei, un loc care amintea foarte mult de un club londonez demodat pentru

21 Aluzie la poezia Gerontion de T.S. Eliot (n.tr.)

gentlemen. A continuat să insiste că îl bănuise de la început pe Kim Philby, dar ștergerea din toate dosarele de la CIA a amănuntelor cu privire la relația lui cu Philby dovedea că afirmația era falsă. Philby încă bântuia CIA. „Nu știu dacă poate fi calculat vreodată răul pe care l-a făcut” 26, spunea Richard Helms, șeful CIA numit în 1966. Un istoric al CIA a estimat pierderile cu ajutorul italicelor: „Cel puțin douăzeci și cinci de operațiuni majore, dar *majore*, au fost distruse”.

În 1987, Angleton a participat la un prânz cu foști ofițeri CIA la Clubul Ofițerilor din Fort Myer, lângă Washington. Avea șaizeci și nouă de ani, dar arăta cu zece ani mai bătrân, cu trupul măcinat de cancerul care apăruse inițial la plămâni. Colegii lui l-au îndemnat „să spună adevărul despre cazul lui Philby” 27. Angleton a zâmbit strâmb și a spus: „Există unele subiecte pe care va trebui să le duc cu mine în mormânt, iar Kim este unul dintre acestea”.

După o săptămână a murit, ținându-se de cuvânt.

*

Cariera lui Nicholas Elliott a schiopătat din cauza legăturii sale cu Philby. Unii membri ai MI6 credeau că îl lăsase pe Philby să fugă din Beirut din loialitate față de el. Unii o mai cred și azi. În anii '60, „Baronii Haiduci”, care se maturizaseră în anii '40, deveniseră o parte din trecut. MI6 era o organizație mai profesionistă, mai puțin piraterească, iar după părerea lui Elliott – mult mai puțin agreabilă. Sir Stewart Menzies și Elliott au rămas prieteni apropiați. În 1968, fostul „C” a căzut de pe cal în timp ce călărea cu Beaufort Hunt și nu și-a mai revenit. Elliott a fost singurul ofițer MI6 care a participat la înmormântarea lui. Ajunsese deja șeful Secției de solicitări la MI6, răspunzător de calitatea și relevanța informațiilor produse de serviciul secret pentru alte departamente guvernamentale. Era o funcție importantă, dar birocratică și era exact genul de rol pe care îl disprețuise mereu. „Să faci parte din administrație era, după părerea mea, ultima

variantă". 28

Elliott s-a retras în 1968, după aproape treizeci de ani petrecuți ca spion. „Spre surprinderea mea, nu mi-au lipsit informațiile confidentiale care nu mai apăreau pe tavă” 29, a declarat el. A intrat în consiliul director de la Lonrho, compania internațională de minerit și media din Cheapside, în cartierul financiar din Londra, condus de nonconformistul om de afaceri Tiny Roland. Elliott considera că Rowland era „un Cecil Rhodes modern” 30, ceea ce nu l-a împiedicat să se alăture unei lovături împotriva lui în sala de consiliu. Când au dat greș, Rowland i-a dat afară pe rebeli, inclusiv pe Elliott, pe care îl descria drept „Harry Lime din Cheapside” 31. Elliott era încântat să fie comparat cu personajul sinistru jucat de Orson Welles în *Al Treilea Om*, după romanul lui Graham Greene, și a preluat numele ca poreclă. S-a alăturat apoi unei firme de agenți de bursă, însă a descoperit că era „incapabil să ducă acel gen de viață fără să treacă din nou printr-o pasă de depresie și plictiseală” 32 și a abandonat în scurt timp ca să-și urmeze interesele esoterice și excentrice.

Elliott a cumpărat acțiuni pentru un cal de curse, așa că nu rata nicio zi la Ascot. Urmărea multe meciuri de crichet și și-a construit chiar și o cramă grozavă. A devenit interesat de grafologie, studiul pseudoștiințific al scrisului de mână, și a descoperit că „avea talent la căutări cu ansa” 33, capacitatea de a găsi sub pământ apă, minereuri și pietre prețioase. Putea fi văzut deseori plimbându-se prin zona rurală din Home Counties cu vergeaua lui magică și săpând energic gropi. I-a abordat pe cei de la MI6 cu un plan de exhumare a comorii îngropate de naziști pe terenul unei mănăstiri din Roma. S-a apucat și de meditație transcendențială, pe care o considera „o alternativă la implicarea într-o religie” 34. Klop Ustinov apărea din când în când pe Wilton Street, cu rinichi de vițel fierbinți *à la liégeoise* într-o cutie pentru pălării. Fiica lui Elliott, Claudia, a murit de tânără în mod tragic, dar, ca de obicei,

lipsa de expresivitate tipic englezească a exclus manifestările publice de durere. Petrecea mult timp în cluburi, unde era admirat ca un povestitor de anecdote deocheate, refugiul conversațional al englezului care nu știe exact ce să spună sau nu poate să spună ceea ce știe de fapt. Nu mai făcea parte din cercul intim, dar nu abandonase încă lumea secretă.

La începutul anilor '80, o persoană înaltă și sobră, purtând un costum din trei piese de un alb imaculat, putea fi văzută intrând din când în când, pe furiș, în reședința prim-ministrului, de pe Downing Street. Nicholas Elliott devenise – nimeni nu știe exact cum – consilierul neoficial pe probleme de informații secrete al lui Margaret Thatcher. Nu s-a spus public niciodată ce se discuta la aceste întâlniri, iar Elliott era mult prea discret să o destăinuie, dar antenele lui politice erau impecabile: după destrămarea Uniunii Sovietice, a prezis corect apariția unui guvern autoritarist în Rusia; a prevăzut extinderea fundamentalismului islamic, creșterea nivelului de agresivitate a Iranului și creșterea economică și influența politică a Chinei. Thatcher era de acord cu el că Marea Britanie din perioada post-imperială „manifesta o lipsă nejustificată de încredere în sine” 35. Costumul de *eminență cenușie* i se potrivea bine.

Pe măsură ce îmbătrânea, durerea provocată de perfidia lui Philby se estompa. Spre deosebire de Angleton, el nu i-a permis fantomei acestuia să-l tortureze și să-l distrugă. A ajuns să considere felul în care fusese amăgit nu ca pe o rușine, ci ca pe o medalie de onoare. Philby reușise să manipuleze statornicia loială a lui Elliott, fidelitatea lui față de un cod vechi de comportament, folosind-o ca armă împotriva lui și nu exista nicio dezonoare în asta. Însă nu a încetat niciodată să se întrebe cum un om care fusese crescut și educat ca el, un om pe care „îl cunoscuse foarte bine, pentru o perioadă îndelungată” 36 a putut alege o cale atât de diferită. „M-am gândit, firește, la motivele trădării lui” 37, a spus el.

Mai târziu a încercat să-l înțeleagă pe „bărbatul Philby și să analizeze cumva personalitatea pe care a dezvoltat-o” De câte ori se gândea la viețile irosite de Philby îl cuprindea furia. „În aparență era un om blând. Cred că în interior era rece, calculat și crud – trăsături pe care le-a ascuns cu istețime de prietenii și colegii lui. Fără îndoială, avea o părere foarte bună despre el însuși sub masca falsei modestii, având astfel caracteristica evidentă a egocentrismului”. 38 Elliott a ajuns la concluzia că Philby fusese un om cu două fețe, iar el văzuse numai una, o latură cuceritoare, „o fațadă a unei personalități schizofrenice cu un talent copleșitor pentru înșelătorie” 39

Deși o parte din Elliott îl detesta pe Philby, cealaltă parte tânjea după el. Își amintea de micile lui gesturi frumoase, de devotamentul pe care îl inspira altora, de stilul lui năstrușnic și încântător. Și-l imagina ducând „o existență tristă în exil⁶⁶⁴⁰, la Moscova, printre „oameni posomorâți, cu un servitor care îl spiona, în bulendre” 41 și simțea un fior asemănător simpatiei pentru un om cu abilități rare, a cărui viață fusese „irosită pentru o cauză inutilă⁶⁶⁴², care „hotărâse să-și trădeze prietenii, familia și țara pentru un crez acum discreditat de toată lumea⁶⁶⁴³. Îi era dor de scânteia care îl atrăsese la Philby încă din prima zi în care se întâlniseră în 1940. „Avea șarm cu carul, spunea el cu o melancolie ezitantă. Se spune că îl mai are și acum.⁶⁶⁴⁴

Philby a descoperit la bătrânețe că și lui i se îndreptau gândurile spre Elliott, ajungând la concluzia fermă că fusese manipulat să fugă din Beirut: „Totul a fost aranjat astfel încât să mă determine să fug⁶⁶⁴⁵. Elliott fusese motivat de „dorința de a scuti MI6 de un nou scandal cu spioni la Londra” 46 și îl aruncase în cărca Moscovei.

Pe măsură ce Războiul Rece avansa, Philby se obișnuia cu instrumentele de propagandă ale ambelor părți. Rușii s-au hotărât să dovedească faptul că, după spusele unui apologet, ducea la Moscova o viață de „pace

binecuvântată” 47 în 1968, cu aprobarea KGB-ului (și editat de KGB), a publicat un volum de memorii, *My Silent War*, un amestec de fapte și ficțiune, istorie și dezinformare, care descrie serviciile secrete sovietice ca fiind absolut strălucite, iar pe el însuși ca pe un erou al statorniciei ideologice. Vocile politice din Vest insistau că adevărul era cu totul altul și că Philby, un bețiv deprimat și deziluzionat, primea exact ce merita pentru o viață de trădare și aderare la o doctrină diabolică. Președintele Statelor Unite, Ronald Reagan, a declarat: „Cât de albe trebuie să fie nopțile lui Kim Philby la Moscova... Cât de conștienți trebuie să fie el și alții ca el că aceia pe care i-au trădat vor fi victorioși până la urmă” 48. Un fost ofițer MI5 susținea chiar că știa ce era în mintea lui Philby când adormea: „E un om cu desăvârșire trist, visând la o căsuță în Sussex cu trandafiri în jurul ușii” 49

Adevărul era undeva la mijloc. Philby a fost profund nefericit în primii ani petrecuți în Rusia sovietică, un loc pe care Burgess îl descria în chip memorabil ca fiind „Glasgow într-o noapte de sâmbătă în epoca victoriană” 50. Aventura cu Melinda s-a stins în scurt timp; ea s-a întors la MacLean, apoi a plecat din URSS definitiv. Philby bea foarte mult, uneori singur, și suferea de insomnie cronică. Mai târziu, a recunoscut că viața lui devenise „o povară” 51. La un moment dat, a încercat să-și pună capăt zilelor tăindu-și venele de la mână. Însă în 1970 starea lui de spirit s-a schimbat în bine când George Blake, colegul său din exil, i-a prezentat-o pe Rutina Ivanovna, o rusoaică de origine poloneză cu douăzeci de ani mai tânără ca el, care avea să devină a patra lui soție. KGB-ul le-a trimis ca dar de nuntă un serviciu de ceai din porțelan englezesc. Suspiciunile persistente ale serviciilor secrete sovietice s-au împrăștiat, iar în 1977 Philby a ținut o prelegere ofițerilor KGB în care a insistat că într-un interogatoriu agentul secret nu trebuia să recunoască și să mărturisească sub nicio formă nimic. „Orice destăinuire implică oferirea de informații dușmanului. Așadar, este –

prin definiție - o greșeală". 52 O parte din auditoriu știa probabil că însuși Philby îi făcuse mărturisiri lui Nicholas Elliott în 1963. Dar oamenii aveau prea mult tact ca să-i atragă atenția.

Ultimii ani ai lui Philby au fost liniștiți, pașnici și domestici. Rutina a încercat să-l facă să mai lase băutura, având succes doar în parte. Îndeplinea diverse sarcini pentru statul sovietic, inclusiv pregătirea recruților KGB și motivarea echipei de hochei a Rusiei - deși, după cum remarcă Elliott cândva, era dependent de crichet și „nu manifesta niciun interes pentru vreun alt sport” 53. A primit Ordinul Lenin, pe care l-a comparat cu un rang de cavaler, „unul dintre cele mai bune” 54. În schimb, el nu a criticat niciodată sistemul pe care îl susținuse toată viața lui de adult, nu a recunoscut niciodată adevăratul caracter al structurii pe care o servise și nu a scos niciun cuvânt de regret. În stilul sovietic aprobat oficial, a declarat că orice erori ale comunismului nu aparțin de fapt ideilor, ci oamenilor care le pun în practică.

Philby a murit într-un spital din Moscova pe 11 mai 1988. A avut parte de funeralii oficiale, cu garda de onoare a KGB-ului, a fost îngropat în cimitirul Kunțevo de lângă Moscova și laudat pentru „lupta lui neobosită în slujba păcii și a unui viitor mai luminos” 55. A fost comemorat și printr-un timbru sovietic. În 2011, serviciul sovietic de informații externe a dezvelit o placă pe care erau imprimate cele două chipuri ale lui Kim Philby în profil, așezate față în față, un monument care, probabil din neglijență, i se potrivea perfect unui om cu două laturi diferite.

Elliott a plănuit un alt fel de comemorare. Le-a recomandat celor de la MI6 ca Philby să fie decorat cu CMG, Ordinul Sfântului Mihail și al Sfântului Gheorghe, a șasea cea mai prestigioasă recompensă din sistemul onorific britanic, acordată bărbaților și femeilor care fac servicii nemilitare extraordinare sau importante într-o țară străină. Elliott a mai sugerat și ca el să scrie un necrolog

care să însoțească decorația, prin care ar fi spus doar atât: „Buzele mele au fost până azi pecetluite, dar acum pot dezvălui că Philby a fost unul dintre cei mai curajoși oameni pe care i-am cunoscut” 56. Sugestia avea să fie limpede pentru Moscova: Philby lucrase tot timpul pentru Marea Britanie; nu era un vajnic agent sovietic dublu, ci un agent britanic triplu, un erou, iar Elliott fusese liderul rețelei de spioni. Ideea că Philby păcălise KGB-ul avea să provoace „agitație grozavă în porumbarul din Lubianka” 57, scria Elliott, și să ofere cea mai satisfăcătoare răzbunare postumă. Putea fi o glumă minunată pe socoteala lui Philby, la care el nu putea răspunde. Propunerea lui Elliott a fost respinsă. Stilul nou de la MI6 nu permitea glume.

Pe măsură ce se apropia de propriul său sfârșit, Elliott a meditat la viața sa, care fusese „banală, deși oarecum de notorietate” și grozav de amuzantă.⁵⁸

Cunoscuse infamia, adversitatea și trădarea unui apropiat, dar rezerva lui de optimism natural nu s-a consumat niciodată. „Cred că am fost extraordinar de norocos, scria el. Privesc la cariera mea cu oarecare uimire”.⁵⁹

Elliott a păstrat mereu în sufletul lui o parte din Philby. Prețuia umbrela veche pe care o cumpăraseră cu mulți ani în urmă, într-un gest de imitare admirativă a celui mai apropiat prieten și celui mai aprig dușman. Când Elliott a murit, în 1994, a lăsat în urmă un volum subțire de memorii, compus în mare parte din povești deșucheate, cu un titlu trist și autoironic: *Never Judge a Man by His Umbrella*²²

Era o glumă pe care doar doi oameni ar fi putut s-o aprecieze cu adevărat: Nicholas Elliott și Kim Philby.

POSTFAȚĂ

JOHN LE CARRE

Doamne, este mai bine să fii cineva și să fii fals decât să fii un nimeni autentic.

22 Nu judeca niciodată un om după umbrela lui. (n.tr.)

Mike Tyson, campion mondial la box, categoria grea

Nicholas Elliott de la MI6 a fost spionul cel mai șarmant, spiritual, elegant, curtenitor, simpatic până la obsesie pe care l-am cunoscut vreodată. Retrospectiv privind lucrurile, rămâne și cel mai enigmatic. Să-i descrii înfățișarea în zilele noastre înseamnă să stârnești zeflemeaua. Era un *bon viveur* de modă veche. Nu l-am văzut niciodată purtând altceva decât un costum negru în trei piese, impecabil croit. Avea manierele perfecte ale absolventului la Eton și îl încântau relațiile interumane.

Era zvelt ca o trestie și părea mereu să plutească ușor deasupra pământului într-un stil elegant, cu un zâmbet calm pe față și cotul îndoit după țigară sau paharul de Martini.

Paltonul îi era întotdeauna încheiat, niciodată nu stătea desfăcut. Amintea de P.G. Wodehouse, arăta și vorbea ca un om de lume, singura diferență fiind că discursul lui era surprinzător de direct, cult și imprudent de nerespectuos față de autoritate.

În perioada petrecută de mine la MI6, eu și Elliott de-abia dacă ne salutăm. Când am fost intervievat pentru intrarea în serviciu, a făcut și el parte din comitetul de selecție. Când am devenit proaspăt angajat, el era un domn instalat la etajul cinci a cărui cea mai mare reușită ca spion - recrutarea pe timp de război a unui membru de rang înalt al Abwehr-ului german la Istanbul și transportarea lui și a soției sale în Anglia - era dată ca exemplu nou-veniților drept ceea ce putea face un ofițer de teren descurcăreț.

Și a rămas același personaj încântător și izolat pe tot parcursul serviciului meu. Intrând și ieșind elegant din biroul conducerii, ținea câte o prelegere, participa la o ședință operativă, servea câteva pahare la barul veteranilor și plecă.

Am demisionat din serviciu la vârsta de treizeci și trei de ani, după ce am avut o contribuție neglijabilă. Elliott a demisionat la cincizeci și trei de ani, fiind

personajul principal al aproape tuturor operațiunilor majore pe care serviciul le desfășurase de la izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial. Peste câțiva ani, m-am întâlnit cu el la o petrecere.

După o perioadă turbulentă în cartierul financiar, Elliott părea oarecum răătăcit, ca să ne exprimăm în cel mai civilizat mod posibil. Era și profund frustrat de refuzul serviciului la care lucrasem de a-i permite să dezvăluie niște secrete care, după părerea lui, trecuseră de mult de data expirării. Credea că are dreptul, sau chiar datoria, de a spune adevărul despre istorie. Și poate că aici a crezut că pot interveni eu – ca un fel de intermediar, cum spun spionii, care să-l ajute să facă povestea publică, așa cum trebuia să fie.

Mai mult decât orice, voia să-mi vorbească despre prietenul, colegul și dușmanul lui, Kim Philby.

Și așa am ajuns, într-o seară de mai, în 1986, ca în casa mea din Hampstead, la douăzeci și trei de ani după ce discutase la Beirut cu Philby și-i ascultase confesiunea parțială, Nicholas Elliott să-și deschidă sufletul în ceea ce a devenit prima dintr-o succesiune de astfel de întâlniri. Sau, dacă nu sufletul, atunci o versiune a lui.

Mi-am dat seama repede că voia să mă atragă, să mă minunez, așa cum se minuna și el: să mă facă să-i împărtășesc șocul și frustrarea față de enormitatea a ceea ce i se întâmplase; și să simt, dacă eram în stare, sau măcar să-mi imaginez indignarea și durerea pe care educația rafinată și bunele maniere – pe lângă restricțiile impuse de Legea secretului de stat – îl obligau să le ascundă.

Uneori, în timp ce vorbea, luam notițe într-un caiet, iar el nu obiecta deloc. Uitându-mă pe notițe după un sfert de veac – douăzeci și opt de pagini într-o singură întâlnire, scrise de mână, niște ciorne decolorate, cu o capsă ruginită într-un colț –, mă bucură faptul că nu apare aproape nicio ștersătură.

Oare mă gândeam la un roman construit pe baza

relației dintre Philby și Elliott? Cu siguranță nu. Vorbisem deja despre asta în *Tinker Tailor Soldier Spy*. Poate o piesă de teatru? O piesă pentru doi actori, Spectacolul Kim & Nick, urmărind cei douăzeci de ani de afecțiune reciprocă – mai că îndrăznesc să-i spun dragoste – și trădarea devastatoare și nemiloasă?

Dacă aș fi plănuit așa ceva în taină, Elliott nici nu ar fi vrut să audă:

„Să nu ne mai gândim niciodată la piesămi-a scris el ferm în 1991. Și de atunci am încercat să nu o fac.

La fel ca Philby, Elliott nu se trezea niciodată vorbind, oricât de mult ar fi băut: cu excepția momentelor în care se afla în compania lui Philby. La fel ca acesta, era un povestitor de cinci stele, mereu cu un pas înaintea ta, îndrăzneț, vulgar și al naibii de amuzant. Însă nu cred că m-am îndoit vreodată cu adevărat că tot ceea ce îmi povestea Elliott era un mod de a se justifica – un fel de legitimă apărare a unui spion bătrân și indignat.

Dar, în timp ce povestea lui Philby era menită să-și amăgească dușmanii, scopul poveștii lui Elliott era să se înșele singur. Și, după cum arată și Ben MacIntyre, cu timpul, povestea a început să aibă versiuni diferite și contradictorii, dintre care am primit și eu una.

În monologurile avute în prezența mea – căci asta erau deseori – spunea că s-a străduit mult, sub îndrumarea lui Dick White, să scoată „adevărul” de la Philby în cei zece ani dinaintea confruntării din Beirut: nu întregul adevăr, Doamne ferește! Acest lucru ar fi fost ceva ce atât White, cât și Elliott refuzaseră, chiar și în cele mai cumplite coșmaruri, să accepte.

Era un adevăr limitat, o versiune digerabilă: și anume că demult, în anii războiului, când era mai ușor de înțeles, Kim o lăsase mai moale, în jargonul lui Elliott, în privința galantului nostru aliat rus și-i mai scăpase câte un detaliu; și dacă putea să-și descarce sufletul, să spună ce anume le dăduse, ne-am fi simțit cu toții mult mai bine, iar el putea face din nou ce știa el în mod strălucit să facă, adică să-i

învingă pe ruși în propriul lor joc.

Din nefericire, cercetările lui MacIntyre dovedesc, în mod indiscutabil, că un asemenea joc de-a șoarecele și pisica nu a avut loc: mai degrabă, pe măsură ce s-au adunat umbrele de îndoială, cei doi prieteni nu au ajuns față în față, ci umăr la umăr. Noaptea lungi de beție petrecute împreună? Oare câte vor fi fost? Alcoolul era pe atunci o parte atât de importantă a culturii MI6 încât un membru care nu bea părea subversiv, sau poate chiar mai rău decât atât

Cât despre afirmația lui Elliott că încercase mereu să caute fisuri în armura lui Philby: ei bine, poate că Elliott credea asta – și în mod sigur era hotărât să mă facă să cred și eu același lucru – fiindcă, în lumea în care el și Philby trăiseră împreună atâta timp, cel a cărui poveste de acoperire nu este crezută e mort din punct de vedere operativ.

*

„Grozav de fermecător, cu tendința de a șoca. L-am cunoscut foarte bine pe Philby, i-am cunoscut mai ales familia. Țineam foarte mult la ei. N-am întâlnit niciodată pe cineva care să se îmbete ca el. Îl interogam, el bea whisky întruna, trebuia efectiv să-l car la taxi și să-l trimit acasă, îi dădeam șoferului cinci lire ca să-l urce la etaj. L-am dus odată la un dineu. I-a cucerit pe toți, apoi a început brusc să vorbească despre sâni gazdei. A spus că avea cei mai frumoși sâni din tot serviciul. Glumă complet nesărată. Adică nu începi la un dineu să vorbești despre sâni gazdei. Dar așa era el. Îi plăcea să șocheze. L-am cunoscut și pe tatăl lui. L-am avut invitat la cină în Beirut în noaptea în care a murit. Fascinant om. Vorbea la nesfârșit despre relația lui cu Ibn Saud. Eleanor, a treia soție a lui Philby, îl adora. Bătrânul a reușit să facă avansuri soției cuiva, apoi a plecat. După câteva ore a murit. Ultimele lui cuvinte au fost: Doamne, ce m-am plictisit!”

În absența soției sale, Elizabeth, remarcasem deja că Elliott folosea numele de familie al lui Philby. Philby

devenea Kim doar în prezența ei.

*

„Interogarea lui Philby a durat mult timp. Cea din Beirut a fost ultima din serie. Aveam două surse. O sursă era un dezertor destul de bun. Cealaltă era o figură maternă. Psihologul de la birou mi-a spus despre ea. M-a sunat el, psihologul. O trata pe Aileen, a doua soție a lui Philby, și mi-a spus: «M-a eliberat de jurământul lui Hipocrat. Trebuie să vorbesc cu tine». Așa că m-am dus la el și mi-a spus că Philby era homosexual. Lăsând la o parte toate aventurile lui, lăsând-o la o parte pe Aileen, pe care o cunoșteam foarte bine, mi-a spus că lui Philby îi plăceau persoanele de același sex și era chiar bun la asta. Era homosexual, totul făcea parte dintr-un sindrom, iar psihiatrul, fără să aibă vreo dovadă, era convins că era un om rău. Că lucra pentru ruși. Sau ceva asemănător. Nu putea să spună exact, dar era sigur de asta. M-a sfătuit să caut o figură maternă. A spus că undeva trebuie să existe o figură maternă. Era femeia asta. [Flora Solomon, care i-a prezentat-o pe Aileen lui Philby în 1939.] Evreică. Lucra la Marks & Spencer, la resurse umane sau ceva de genul acesta. Era furioasă pe Philby din cauza problemei evreiești. Philby lucra pentru colonelul Teague, care era șef de rezidență în Ierusalim, iar Teague era antisemit, așa că era furioasă. Mi-a spus niște lucruri despre el. Cinci (MI5) se ocupau de el deja, iar eu am transmis totul la Cinci – să ajungă la figura maternă, la Solomon. N-au vrut să asculte, desigur, sunt prea birocrați”.

*

„Oamenii au fost foarte *obraznici* în privința lui Philby. Sinclair și Menzies [foști șefi la MI6] – ei bine, pur și simplu, nu voiau să audă nimic împotriva lui”.

*

„Și a venit telegrama asta, spunând că aveau dovezi, iar eu i-am transmis lui White că trebuia să plec și să discut cu el. Fusesse o problemă permanentă atâta vreme și îi datoram familiei să scot adevărul de la el. Cum mă

simțeam? Ei bine, nu cred că sunt un tip emotiv, nu prea, dar țineam la femei și copii și am avut mereu senzația că Philby însuși ar fi vrut să se descarce, să se liniștească și să se uite la crichet, căci asta iubea el. Știa scorurile la crichet pe dinafară. Putea să vorbească despre crichet până apunea soarele. Așa că Dick White a zis că era în regulă. Să plec. Am zburat la Beirut și i-am spus: «Dacă ești atât de inteligent pe cât crezi, de dragul familiei tale o să spui adevărul, fiindcă jocul s-a terminat». În orice caz, nu l-am fi putut înhăța niciodată în instanță, ar fi negat totul. Între noi fie vorba, înțelegerea era foarte simplă. Trebuia să recunoască tot, ceea ce credeam că-și dorea și el, de fapt, și aici m-a păcălit el, iar el trebuia să ne dea totul, dar *totul*, legat de pagube. Asta era cel mai important. Să limităm pagubele. La urma urmei, unul dintre lucrurile pe care KGB-ul voia să le afle de la el era pe cine puteau aborda în afara lui, cine putea lucra pentru ei? Poate că le sugerase anumite persoane. Trebuia să știm toate astea. Apoi ce anume le-ar mai fi putut spune. Eram foarte fermi în privința asta”.

Notițele mele se transformă în dialog.

Eu: Și care erau sancțiunile dacă nu coopera?

Elliott: Ce spui, bătrâne?

— Sancțiunile, Nick, cu ele îl puteați amenința la nevoie. Puteați să-l bateți cu saci de nisip, de exemplu, și să-l duceți la Londra?

— Nimeni nu-l voia la Londra, bătrâne.

— Da, dar sancțiunea supremă - iartă-mă -, ați fi putut pune să fie ucis, lichidat?

— Dragul meu. Era de-al nostru.

— Și ce *puteați* face?

— I-am spus, alternativa era ruptura *totală*. Nu avea să fie vreo ambasadă, vreun consulat, vreo legatie în tot Orientul Mijlociu care să vrea să aibă de-a face cu el. Comunitatea afaceriștilor nu voia să se atingă de el, cariera lui jurnalistică s-ar fi sfârșit complet. Ar fi ajuns un lepros. Toată viața lui ar fi fost distrusă. Nici prin gând nu

mi-a trecut că va pleca la Moscova. Făcuse un lucru rău în trecut, voia să scape de el, așa că trebuia să recunoască. După aceea, puteam trece peste. Cum rămânea cu familia lui și cu Eleanor?

Menționez apoi soarta unor trădători mai puțin favorizați decât Philby, care făceau mulți ani de închisoare din cauza asta:

— Ah, da, *Vassall* – ei bine, el nu făcea parte din liga întâi, nu? [John William Vassall, fiul homosexual al unui pastor anglican și atașat naval la Ambasada Britanică din Moscova, condamnat la optsprezece ani de închisoare pentru că spionase pentru KGB.]

*

Acea a fost prima întâlnire și ne-am înțeles să ne întâlnim din nou la ora patru, iar la patru a venit cu confesiunea, pe pagini întregi, opt sau nouă pagini dactilografiate cu detalii despre pagube, despre tot, o grămadă de informații. Apoi a spus: Poți să-mi faci o favoare? Eleanor știe că ești în oraș. Nu știe nimic despre mine. Dar dacă nu vii la un pahar, o să simtă că lucrurile nu sunt în regulă. Așa că i-am răspuns: Sunt de acord, o să vin de dragul lui Eleanor și o să beau un pahar cu tine. Dar mai întâi trebuie să codific niște lucruri și să-i trimit o telegramă lui Dick White, ceea ce am și făcut. Când m-am dus la el acasă la un pahar, adormise. Beat, întins pe jos. Eu și Eleanor l-am urcat în pat. Ea l-a luat de cap, eu de picioare. Nu spunea niciodată nimic când era beat. Nu a scăpat o vorbă aiurea în viața lui, din câte știu eu. Așa că i-am spus ei. I-am zis: Știi despre ce e vorba, nu-i așa? Ea a spus: Nu. Așa că i-am zis: E un afurisit de spion rus. El îmi povestise că ea nu-l dibuise și chiar așa și era. Așa că m-am dus acasă la Londra și i l-am lăsat lui Peter Lunn, ca să continue el interogatoriul. Dick White se ocupase bine de caz până atunci, dar nu le suflase o vorbă americanilor. Așa că a trebuit să plec la Washington și să le spun. Bietul Jim Angleton. Stârnise atâta agitație în jurul lui Philby când era șeful rezidenței din Washington, iar când a aflat –

adică, atunci când i-am spus eu - a rămas întors pe dos. Am luat cina cu el deunăzi”.

*

„Vezi tu, teoria mea e că într-o zi KGB-ul o să publice restul autobiografiei lui Philby. Prima carte s-a cam oprit la 1947. Eu cred că au încă o carte sub cheie. Unul dintre lucrurile pe care Philby *chiar* li le-a spus rușilor a fost să-și mai cizeleze gealații. Să-i pună să se îmbrace mai bine, să miroasă mai puțin. Sofisticare. În zilele astea arată cu totul altfel. Sunt foarte deștepți, eleganți, băieți de primă clasă. A fost mâna lui Philby, pun pariu. Nu, nu ne-am gândit niciodată să-l lichidăm. Dar m-a amăgit. Credeam că vrea să stea acolo unde era”.

*

„Știi, privind în urmă - nu crezi? - la tot ce am făcut -, bine, am avut și momente grozave. Doamne, ce-am mai râs amândoi - eram, într-un fel, niște amatori. Adică traseele acelea prin Caucaz, agenți care veneau și plecau, totul era treabă de *amatori*. Da, desigur, l-a trădat pe Volkov și l-au ucis. Așa că atunci când Philby mi-a scris de la Moscova și m-a invitat să mă întâlnesc cu el la Berlin sau la Helsinki, fără să-i spun lui Elizabeth sau lui Dick White, i-am răspuns și i-am spus să pună pentru mine niște flori pe mormântul lui Volkov. Mi s-a părut o replică destul de bună.

Cine *naiba* credea el că sunt eu să nu le spun? Prima persoană căreia i-aș fi spus ar fi fost Elizabeth și, *imediat* după asta, i-aș fi spus lui Dick White. Fusesem la cină cu Gehlen [Reinhard Gehlen, director la BND pe atunci, serviciul secret din Germania de Vest] - l-ai cunoscut pe Gehlen? -, m-am întors seara târziu și pe preșul de la ușă era un plic simplu cu numele „Nick” scris pe el. Adus personal de cineva. «Dacă poți să vii, trimite-mi o vedere cu Columna lui Nelson pentru Helsinki și cu Cavaleria de Gardă pentru Berlin», o prostie. Cine *naiba* credea că sunt eu? Operațiunea albaneză? Ei da, poate că și pe aceea tot el a distrus-o. Aveam niște oameni al naibii de buni în

Rusia pe atunci. Nu știu ce s-a mai întâmplat cu ei. Pe urmă vrea să ne vedem pentru că se simte singur. Ei bine, sigur că se simte singur. N-ar fi trebuit să plece. M-a păcălit. Am scris despre el. La Sherwood Press. Editurile mari voiau să scriu despre interogatoriu, dar n-am vrut. E mai degrabă pentru colegii tăi de echipă, o carte de amintiri. Nu poți să scrii despre Birou. Interogarea este o artă. Tu înțelegi asta. A durat mult timp. Unde rămăsesem?”

*

Uneori, Elliott se lăsa purtat de amintirea altor cazuri în care fusese implicat. Cel mai important era cel al lui Oleg Penkovski, colonel GRU, care a oferit Occidentului secrete vitale despre sistemul sovietic de apărare în apropierea crizei rachetelor cubaneze. Pe Elliott l-a înfuriat o carte născocită de CIA ca material de propagandă în Războiul Rece și publicată cu titlul *The Penkovski Papers*.

„Îngrozitoare carte. L-au transformat într-un fel de sfânt sau erou. Nu era nimic de acest gen, fusese trecut cu vederea și acum era supărat. Americanii l-au respins, dar Shergy [Harold Shergold, controlor al operațiunilor MI6 din blocul sovietic] știa că era în regulă. Shergy avea fler. N-am fi putut fi mai diferiți, dar ne înțelegeam de minune. *Les extrêmes se touchent*. Eu mă ocupam de operațiuni, Shergy era secundul meu. Era foarte bun pe teren, foarte perspicace, nu se înșela aproape niciodată. Avusese dreptate și în privința lui Philby, încă de la început. Shergold s-a uitat la Penkovski și a fost de acord, așa că l-am cooptat. În spionaj cel mai curajos lucru este să ai încredere în cineva. Orice prost se poate întoarce la birou și poate spune: «Nu prea am încredere în tipul ăsta. Asta pe de o parte, dar pe de alta...» Trebuie să ai curaj să iei un începător și să spui «Am încredere în el». Asta a făcut Shergy, iar noi ne-am luat după el. Femeile. Penkovski avea niște târfe la Paris, noi le împărțeam și el se plângea că nu putea face nimic cu ele: o dată pe noapte și gata. A trebuit

să trimitem doctorul de la Birou la Paris să-i facă o injecție în fund ca să poată să o scoale. Uneori râzi în hohote, câteodată doar pentru asta trăiești. Pentru minunatele hohote de râs. Vreau să spun, cum poți să-l transformi pe Penkovski într-un erou? Ia aminte, trădarea necesită curaj. Trebuie să admiri asta la Philby. A avut curaj. Shergy a demisionat odată. Era teribil de temperamental. Am intrat și i-am găsit demisia pe birou. «Dat fiind că Dick White - a scris cu CSS, desigur - a transmis americanilor informații fără aprobarea mea și a primejduit astfel sursa mea foarte vulnerabilă, doresc să demisionez ca un exemplu pentru ceilalți membri ai Serviciului» - cam așa ceva. White s-a scuzat, iar Shergy și-a retras demisia. A trebuit să-l conving însă. Nu a fost ușor. Foarte temperamental individ. Dar minunat pe teren. Și a avut dreptate în privința lui Penkovski. Un artist”.

*

Elliott despre Sir Claude Dansey, cunoscut și sub numele de Colonelul Z, adjunct la MI6 în timpul celui de-al Doilea Război Mondial:

„O jigodie. Și prost. Dur și nepoliticos. Trimitea oamenilor niște minute scurte și îngrozitoare. Alimenta disputele. Adică era un mare nenorocit. Am preluat rețelele lui când am devenit șef de rezidență la Berna, după război. Avea, în schimb, niște surse în lumea afacerilor la nivel înalt. *Acestea* erau bune. Avea talent să-i facă pe oamenii ăștia de afaceri să facă diverse lucruri pentru el. Se pricepea la asta”.

Despre Sir George Young, adjunctul lui Sir Dick White în timpul Războiului Rece:

„Cu metehne. Genial, grosolan, trebuia să facă mereu numai ce voia el. După ce a plecat din Serviciu, s-a dus la banca Hambro. I-am întrebat mai târziu: cum v-ați împăcat cu George? Ați crescut sau ați scăzut? Au spus că au ieșit cam pe la mijloc. Le-a făcut rost de o parte din banii șahului, însă a provocat și niște încurcături care i-au costat cam tot atât cât câștigase pentru ei”.

Despre profesorul Hugh Trevor-Roper, istoricul și membru al MI6 pe timp de război:

„Savant extraordinar și tot restul, dar moale și inutil. Avea în el ceva pervers. Am râs în hohote când a picat prost pentru jurnalele acelea ale lui Hitler. Tot serviciul știa că erau false. Dar Hugh a înghițit gălușca direct. Cum ar fi *putut* Hitler să le scrie? Eu nu l-aș fi ținut pe aproape în timpul războiului. Când eram șef în Cipru, i-am spus santinellei de la ușă că dacă apărea căpitanul Trevor-Roper trebuia să-i înfigă baioneta în fund. Când a venit, santinela i-a zis ce spusese. Hugh era nedumerit. Hohote de râs. Asta îmi plăcea mie în serviciu. Minunatele hohote de râs”.

Despre găsirea unei prostituate pentru o potențială sursă a MI6 din Orientul Mijlociu:

„Hotelul St. Ermin. Fata nu voia să meargă. Prea aproape de Camera Comunelor. «Tatăl meu e parlamentar.» Trebuia să fie liberă pe 4 iunie ca să-l ia pe nepotul ei de la Eton.

«Atunci preferi să căutăm pe altcineva?» am întrebat. Nici nu a ezitat. «Vreau să știu doar atât: cât costă?»”.

Despre Graham Greene:

„L-am cunoscut în Sierra Leone în timpul războiului. Greene mă aștepta în port. «Ai adus vreo scrisoare franceză?» a strigat la mine de îndată ce m-am apropiat destul. Avea o fixație cu eunucii. Citise în cartea de coduri de la birou și descoperise că serviciul avea un grup de coduri pentru eunuc. Probabil din zilele în care recrutam eunuci din haremuri ca agenți. Murea de nerăbdare să folosească un semnal cu cuvântul eunuc. Într-o zi a găsit modalitatea. Sediul central i-a cerut să meargă undeva la o conferință. Cred că la Cape Town. Avea fixată o operațiune sau ceva asemănător. Nu o operațiune fiindcă, știindu-l pe el, nu a pus niciuna în practică. În orice caz, a transmis semnalul acesta: La fel ca eunucul, nu pot să termin”.

O amintire din război despre viața în Turcia sub acoperire diplomatică:

„Cină acasă la ambasador. Mijlocul războiului.

Doamna ambasador țipă fiindcă am tăiat vârful. «Ce vârf?» «De la brânză.» «Valetul mi-a *dat* afurisita de brânză», i-am spus eu. «Și i-ai tăiat vârful», zice ea. De unde naiba făcuseră rost de brânză? În mijlocul unui război nenorocit. Brânză Cheddar. Iar băiatul care mi-o dăduse era «Cicero», tipul care ne-a vândut toate secretele la Abwehr. Debarcarea din Normandia. Tot restul. Și nemții nu l-au crezut. Tipic. Lipsă de încredere”.

Îi spun lui Elliott cum a fost publicata, în timp ce eram încă la MI5, cartea lui Graham Greene *Omul nostru din Havana*, și cum consilierul juridic al serviciului a vrut să-l trimită în judecată în baza Legii secretului de stat pentru dezvăluirea relației dintre șeful rezidenței și agentul său principal.

„Da, aproape că s-a distrus din cauza asta. Ar fi meritat-o din plin”.

Care cauză? Dar n-am întrebat.

*

Și poate cel mai memorabil moment a fost când Elliott și-a reamintit un episod, adevărat sau imaginar, din primele discuții cu Philby despre zilele petrecute la Cambridge:

— Se pare că au impresia că ești cumva *pătat*.

— De ce anume?

— Eh, știi tu, pasiunile timpurii, apartenența...

— La ce?

— De fapt, e un grup foarte interesant din câte se aude. Pentru asta mergi la universitate. Toți cei de stânga se adună. Ca apostolii, nu?

*

În 1987, cu doi ani înainte de căderea Zidului Berlinului, eram în vizită la Moscova. La o recepție dată de Uniunea Scriitorilor Sovietici, un jurnalist cu jumătate de normă având legături în KGB, pe nume Genrikh Borovik, m-a invitat la el acasă să mă întâlnesc cu un vechi prieten și admirator al operei mele. Când am întrebat, am aflat că numele acestui prieten era Kim Philby. Acum știu din surse

sigure că Philby știa că era pe moarte și spera să colaborez cu el pentru un nou volum de memorii.

Am refuzat să mă întâlnesc cu el. Elliott a fost mulțumit de mine. Cel puțin, așa cred. Dar poate sperase în secret să-i aduc vești despre vechiul lui prieten.

NOTE

Citările marcate cu KV se referă la dosarele Serviciilor Secrete, PREM la dosarele Biroului prim-ministrului, iar FO la dosarele Ministerului de Externe, toate aflându-se la Arhiva Națională (TNA), Kew.

Epigrafe

1 „Termen argotic pentru membrii”: spymuseum.org/education-programs/spy-resources/language-of-espionage

2 „Dacă ar fi să aleg”: *The Nation*, 16 iulie 1938.

Capitolul 1: Spionul ucenic

1 „Sunt mulțumit”: Nicholas Elliott, *Never Judge a Man by his Umbrella* (London, 1992), p. 101.

2, Așadar”: ibid.

3 „trădată în dragoste”: ibid., p. 3.

4 „întruchiparea unui gentleman englez”: ibid., p. 1.

5 „decadente”: ibid., p. 88.

6 „atunci când ai de-a face cu străini”: ibid., p. 43.

7 „tata era foarte jenat”: ibid., p. 13.

8 „Dumnezeu, Boala și Ce se află mai jos de talie”: ibid., p. 18.

9 „nimic la fel de neplăcut”: ibid., p. 31.

10 „iadul îngrozitor”: ibid., p. 21.

11 „Lizibilitatea sporită”: ibid., p. 34.

12 „Cât de mult ar trebui să muncesc”: ibid., p. 80.

13 „M-a sfătuit insistent”: ibid.

14 „un triumf asupra examinatorilor”: ibid., p. 89.

15 „stilul lipsit de vigoare al elitei”: Peter Wright, *Spycatcher: The Candid Autobiography of a Senior Intelligence OD cer* (London, 1987), p. 174.

16 „N-aș putea fi niciodată”: Elliott, *Umbrella*, p. 40.

17 „să se supună nu ordinului”: ibid.

18 „haimana urâtă”: ibid., p. 15.

- 19 „imaginea sa nu era cu nimic mai”: ibid.
- 20 „neputința... de a găsi o slujbă bună”: ibid., p. 91.
- 21 „Nu exista nicio procedură concretă”: Nicholas Elliott, *With My Little Eye: Observations Along the Way* (Norwich, 1993), p. 16.
- 22 „în serviciul diplomatic”: Elliott, *Umbrella*, p. 93.
- 23 „ocazia de a vedea”: ibid., p. 99.
- 24 „Ne-am băgat nasul discret”: ibid.
- 25 „a fost o ispravă absolut nesăbuită”: ibid.
- 26 „Führerul este sărbătorit”: citat de James Holland, *The Daily Mail*, 18 aprilie 2009.
- 27 „Sunt tentat”: Elliott, *Umbrella*, p. 100.
- 28 „împuște pe nemernic cu ușurință”: E. Butler, *Mason-Mac: The life of Lieutenant-General Sir Noel Mason-MacFarlane* (London, 1972), p. 75.
- 29 „l-a îndemnat insistent”: Elliott, *Umbrella*, p. 100.
- 30 „M-am hotărât foarte ușor”: ibid., p. 101.
- 31 „de îndată ce se simțea”: Christopher Andrew, *The Defence of the Realm: The Authorised History of MI5* (London, 2009), p. 195.
- 32 „cel mai bun și cel mai ingenios”: ibid., p. 196.
- 33 „informații neprețuite”: ibid.
- 34 „Ajutam cu adevărat”: ibid.
- 35 „Englezii sunt imposibili”: ibid., p. 204.
- 36 „se sacrifica”: ibid.
- 37 „Klop era un om”: Elliott, *Umbrella*, p. 149.
- 38 „un om complicat”: ibid., p. 102.
- 39 „Motivația lui era”: ibid.
- 40 „O să înceapă Hitler”: ibid.
- 41 „Planurile actuale”: ibid.
- 42 „afirmația surprinzătoare”: ibid.
- 43 „manifestase mereu”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 246.
- 44 „în toamna anului 1939”: Keith Jeffery, *MI6: The History of the Secret Intelligence Service 1909 - 1949* (London, 2010), p. 385.
- 45 „nu putea fi decât”: Andrew, *Defence of the*

Realm, p. 242.

46 „un poliglot genial”: Elliott, *Umbrella*, p. 103.

47 „un măgar ostentativ”: ibid.

48 „să răstoarne regimul actual”: p. 382.

49 „Am o bănuială”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 244.

50 „marele șef”: Jeffery, *MI6*, p. 384.

51 „Nu se vedea nimeni”: ibid.

52 „în clipa următoare”: Sigismund Payne Best, *The Venlo Incident* (London, 1950), p. 17.

53 „Dintr-o lovitură”: Elliott, *Umbrella*, p. 103.

54 „au putut construi”: ibid.

55 „ambitia fără limite”: ibid.

56 „posibilitatea câștigării”: ibid.

57 *In the long run*: avere.com/archive/sis/venlo

58 „vindea totul Moscovei”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 262.

59 „pe cât de dezastruos”: Elliott, *Umbrella*, p. 103.

60 *O, ce plasă încâlcită*: Elliott, *My Little Eye*, p. 11.

61 „Am primit informații”: Elliott, *Umbrella*, p. 106.

62, A devenit curând evident”: ibid.

63 „Acum am intrat în finală”: ibid., p. 109.

64 „normalitatea și calmul”: ibid.

65 „nu mi-a trecut niciodată prin cap”: ibid.

66, Anglia era cuprinsă”: ibid., p. 111.

67 „prezinte dovezi”: ibid.

68 „sentimentul de camaraderie”: ibid., p. 110.

69 „Singurul moment”: ibid.

70 „Basil Fisher a murit”: ibid., p. 111.

Capitolul 2: Secția V

1 „Era genul de om”: Sir Robert Mackenzie, interviu cu Phillip Knightley, 1967, citat în Phillip Knightley, *The Master Spy: The Story of Kim Philby* (London, 1988), p. 119.

2 „vorbele sale de duh bâlbâite”: Graham Greene, prefață la Kim Philby, *My Silent War: The Autobiography of a Spy* (Londra, 1968), p. XX.

- 3 „mare curaj”: E.G. de Caux pentru Ralph Deakin, 14 ianuarie 1938, Arhivele *The Times*.
- 4 „Mulți se arată dezamăgiți”: *The Times*, 17 noiembrie 1939.
- 5 „Haină din păr de cămilă”: cerere de compensare a cheltuielilor, Arhivele *The Times*.
- 6 „a făcut câteva aluzii”: Philby, *My Silent War*, p. XXVIII.
- 7 „Un om ca tine”: Knightley, *The Master Spy*, p. 79.
- 8 „Găsim noi ceva”: ibid.
- 9 „Departamentul de Război”: Philby, *My Silent War*, p. 9.
- 10 „extrem de plăcută”: ibid.
- 11 „Am început să epatez”: ibid., p. 10.
- 12 „nimic înregistrat împotriva lui”: ibid.
- 13 „Am fost întrebat despre el”: Patrick Seale și Maureen McConville, *Philby: The Long Road to Moscow* (Londra, 1973), p. 135.
- 14 „să dea foc Europei”: Hugh Dalton, *The Fateful Years: Memoirs, 1931 – 1945* (Londra, 1957), p. 366.
- 15 „Fugeam la Londra”: Philby, *My Silent War*, p. 63.
- 16 „Pe vremea aceea”: Elliott, *Umbrella*, p. 111.
- 17 „Avea capacitatea”: ibid., p. 183.
- 18 „răul inerent”: ibid., p. 105.
- 19 „rareori discutau”: ibid., p. 183.
- 20 „urmărind meciuri”: ibid.
- 21 „într-adevăr, nu mi-a făcut impresia”: ibid.
- 22 „o imagine de om de lume, degajat și amabil”: Hugh R. Trevor-Roper, *The Philby A 9 ar: Espionage, Treason, and Secret Services* (Londra, 1968), p. 42.
- 23 „în mare parte destul de proști”: Christopher Andrew, *Secret Service: The Making of the British Intelligence Community* (Londra, 1985), p. 249.
- 24 „Un om excepțional”: ibid.
- 25 „claritate a minții”: Elliott, *Umbrella*, p. 183.
- 26 „Era mai degrabă”: ibid.
- 27 „Vechii profesioniști din serviciile secrete”:

- Malcolm Muggeridge, *Chronicles of Wasted Time*, vol. II (Londra, 1973), p. 136.
- 28 „plimbându-se în pulovere”: ibid.
- 29 „Treceai pe acolo să vezi”: Kim Philby, interviu cu Phillip Knightley, 1988, în Knightley, *The Master Spy*, p. 84.
- 30 „atmosfera de *haute cuisine*!”. Philby, *My Silent War*, p. 35.
- 31 „din amuzament”: Elliott, *Umbrella*, p. 184.
- 32 „Pentru început, comandam întotdeauna”: Dennis Wheatley, *The Deception Planners: My Secret War* (Londra, 1980), p. 30.
- 33 „preț de o oră”: ibid.
- 34 „Era un băutor formidabil”: Elliott, *Umbrella*, p. 183.
- 35 „băutorii adevărați nu ar trebui niciodată”: ibid.
- 36 „migrenă puternică”: ibid.
- 37 „Era o organizație”: Elliott, *My Little Eye*, p. 22.
- 38 „Vorbeau aceeași limbă”: interviu cu Mark Elliott, 11 noiembrie 2013.
- 39 „să nege, să bulverseze, să înșele”: Leo D. Carl, *The International Dictionary of Intelligence* (McLean Virginia, 1990), p. 83.
- 40 „care să cunoască Spania”: Philby, *My Silent War*, p. 35.
- 41 „Rețeaua «Respectabililor»”: ibid., p. 37.
- 42 „un megaloman obtuz și instabil”. „Trevor-Roper, *The Philby Affair*”, p. 37.
- 43 „Ca ofițer de informații”: Philby, *My Silent War*, p. 46.
- 44 „înțepat și bănuitor”: ibid.
- 45 „legături personale cu”: ibid., p. 43.
- 46 A fost puțin comunist”: Seale and McConville, *Philby*, p. 135.
- 47 „urmărirea activă și lichidarea”: Anthony Cave Brown, *Treason in the Blood: H. St. John Philby, Kim Philby, and the Spy Case of the Century* (Londra, 1995), p.

276.

48 „Aileen aparținea unei clase”: Flora Solomon și Barnet Litvinoff, *Baku to Baker Street: The Memoirs of Flora Solomon* (Londra, 1984), p. 172.

49 „A găsit în Aileen o ascultătoare curioasă”: ibid.

50 „Era foarte inteligentă”: Elliott, *Umbrella*, p. 182.

51 „mândrie părintească”: ibid., p. 187.

52 „prânziurile prelungite de duminică”: Graham Greene, prefață la Philby, *My Silent War*, p. XX.

53 „loialitatea sa față de oamenii obișnuiți”: ibid.

54 „Avea ceva special”: Seale și McConville, *Philby*, p. 133.

55 „trupa veselă”: Desmond Bristow și Bill Bristow, *A Game of Moles: The Deceptions of an MI6 Officer* (Londra, 1993), p. 17.

56 „cumpărător de excremente de sconcs”: ibid., p. 18.

57 „Devotamentul”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 276.

58 „Nimeni nu ar fi putut”: Graham Greene, prefață la Philby, *My Silent War*, p. XIX.

59 „un bărbat cu înfățișare blândă”: Bristow, *A Game of Moles*, pp. 262 – 3.

60 „Atmosfera prietenoasă”: Philby, *My Silent War*, p. 63.

61 „Nu era greu”: ibid.

62 „un bun arbitru la crichet”: Felix Cowgill, interviu cu Anthony Cave Brown, 1983, în care Brown, *Treason in the Blood*, p. 275.

63 „amibiția calculată”: Knightley, *The Master Spy*, p. 119.

64 „hotărâre”: ibid.

65 „Avea ceva”: Hugh Trevor-Roper, interviu de Graham Turner, *Daily Telegraph*, 28 ianuarie 2003.

66 „în scurt timp”: Philby, *My Silent War*, p. 53.

67 „utilă în perturbarea”: ibid., p. 55.

68 „să se amestece cu mulțimea”: Jeffery, *MI6*, p.

387.

69 „imaginei de petrecăreț”: ibid.

70 „Asta e ultima oară”: Charles Whiting, *Ghost Front: the Ardennes before the Battle of the Bulge* (Londra, 2002), pp. 203 – 204.

71 „dezastru operativ”: Philby, *My Silent War*, p. 52.

72 „practic oricând poșteau”: ibid., p. 63.

73 „legăturile cu alte secții ale MI6”: ibid.

74 „turele de noapte”: Graham Greene, prefață la Philby, *My Silent War*, p. XX.

75 „o servietă plină”: Philby, *My Silent War*, p. 63.

76 „citeț, elegant și foarte mărunț”: Sir Robert Mackenzie, interviu cu Phillip Knightley, 1967, citat în Knightley, *The Master Spy*, p. 118.

77 „DL NICHOLAS ELLIOTT”: Nigel West și Oleg Tsarev, *The Crown Jewels: The British Secrets at the Heart of the KGB Archives* (Londra, 1998), p. 311.

Capitolul 3: „Otto” și „Sonny”.

1 „Datorez ceva”: Rudyard Kipling, *Kim* (Londra, 1994), Capitolul 8.

2 „agent infiltrat”: Philby, *My Silent War*, p. xXIX.

3 „savoarea deosebită”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 291.

4, „Ambiția mea este faima”: Knightley, *The Master Spy*, p. 21.

5 „permanent conștient de umbra tatălui său”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 133.

6 „Ar trebui să aibă mereu”: ibid., p. 134.

7 „convertire bruscă”: Philby, *My Silent War*, p. XXX.

8 „fortăreața interioară”: ibid., p. xXIX.

9 „Am plecat de la universitate”: ibid., p. XXXI.

10 „nu mi-l pot imagina”: Elliott, *Umbrella*, p. 183.

11 „să își dedice viața”: ibid.

12 „moment de criză”: Knightley, *The Master Spy*, p.

40.

13 „o tipă incredibil de sexy”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 159.

- 14 „Ține chiar cald”: Andrew, *The Defence of the Realm*, p. 168.
- 15 „Deși baza”: Genrikh Borovik, ed. Phillip Knightly, *The Philby Files: The Secret Life of Master Spy Kim Philby* (Londra, 1994), p. 22.
- 16 „Sper să-și găsească o slujbă”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 162.
- 17 „Excesul poate fi mereu”: ibid., p. 137.
- 18 „un om de o importanță decisivă”: Andrew, *The Defence of the Realm*, p. 169.
- 19 „un om de o cultură vastă”: ibid.
- 20 „Era un om minunat”: Borovik, *The Philby Files*, p. 29.
- 21 „putea face lucruri interesante și importante”: ibid., p. 25.
- 22 „Am avut încredere în el”: ibid., p. 27.
- 23 „profetul orgasmului ameliorat”: Andrew, *The Defence of the Realm*, p. 170.
- 24 „performanțele sexuale ale unui om sărac”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 163.
- 25 „Nu stai să te gândești”: Philby, *My Silent War*. p. XXXII.
- 26 „Dintre toate pasiunile”: C.S. Lewis, *The Inner Ring*. Memorial Lecture at King's College, University of London, în 1944, collected în *Mere Christianity* (Londra, 2012).
- 27 „Viitorul meu părea romantic”: Borovik, *The Philby Files*, p. 28.
- 28 „Prin formare, educație”: ibid.
- 29 „Mișcarea antifascistă”: ibid.
- 30 „mod cu adevărat palpabil”: ibid.
- 31 „ca pe poezii”: ibid., p. 33.
- 32 „L-am recrutat pe fiul”: ibid., p. 39.
- 33 „Ce perspective are”: ibid., p. 40.
- 34 „cele mai interesante”: ibid., p. 52.
- 35 „vorbește despre părinții săi”: ibid., p. 147.
- 36 „de educația lui minunată”: ibid., p. 31.

- 37 „zonele în aer liber și mai izolate”: Philby, *My Silent War*. p. xXIX.
- 38 „Soția a fost prima amantă”: Borovik, *The Philby Files*, p. 148.
- 39 „Simțeam uneori”: ibid., p. 33.
- 40 „Eram sigur că persoana și viața mea”: ibid., p. 31.
- 41 „încurajări permanente”: ibid.
- 42 „Söhnchen provine”: ibid., p. 43.
- 43 „Este uimitor”: ibid., p. 55.
- 44 „Odată ce ai intrat”: ibid., p. 56.
- 45 „Are mulți prieteni”: ibid., p. 43.
- 46 „profund respingător”: ibid., p. 59.
- 47 „în ochii prietenilor mei”: ibid.
- 48 „cât de dificil este să-ți părăsești”: ibid.
- 49 „Pare puțin probabil”: ibid., pp. 52 - 3.
- 50 „Oamenii cărora aş putea”: ibid., p. 46.
- 51 „foarte serios și distant”: ibid., p. 44.
- 52 „«Sonny» îl laudă foarte mult”: ibid.
- 53 „Foarte deștept”: ibid., p. 44.
- 54 „Ai impresia”: ibid., p. 48.
- 55 „Mi-am pierdut credința”: Elizabeth K. Poretzky, *Our Own People: A Memoir of Ignace Reiss and His Friends* (Oxford, 1969), p. 214.
- 56 „ten cenușiu și lucios”: Andrew, *The Defence of the Realm*, v. 180.
- 57, un tip care te inspiră”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 194.
- 58 „Amândoi erau inteligenți”: Borovik, *The Philby Files*, p. 174.
- 59 „are mare grijă de banii noștri”: ibid.
- 60 „Ne este foarte greu”: ibid., p. 88.
- 61 „locația și efectivele trupelor”: Knightley, *The Master Spy*. p. 71.
- 62 „regalistă absolut de dreapta”: Borovik, *The Philby Files*, p. 111.
- 63 „Aș minți”: ibid., pp. 111 - 12.

- 64 „Lucrează cu multă voință”: ibid., p. 129.
- 65 „fusesse evident în miezul problemei”: Wright, *Spycatcher*, p. 260.
- 66 „o muncă foarte periculoasă”: ibid., p. 173.
- 67 „munca importantă pentru pace”: Solomon și Litvinoff, *Baku to Baker Street*, p. 169.
- 68 „putea să vină oricând”: Wright, *Spycatcher*, p. 173.
- 69 „Chiar dacă s-ar fi putut”: Borovik, *The Philby Files*, p. 89.
- 70 „Sunt foarte mulțumiți”: ibid., p. 95.
- 71 „un tip de treabă”: Knightley, *The Master Spy*, p. 56.
- 72 „Știu că, în calitate de fost preot”: Andrew, *The Defence of the Realm*, p. 183.
- 73 „răbdarea lor nemărginită”: Philby, *My Silent War*, p. xXIX.
- 74 „înțelegerea inteligentă”: ibid.
- 75 „sfaturile, admonestările și încurajările”: ibid.
- 76 „oameni minunați”: Borovik, *The Philby Files*, p. 29.
- 77 „Ce se va întâmpla”: Knightley, *The Master Spy*, p. 71.
- 78 „activitatea sovietică în Marea Britanie”: Andrew, *The Defence of the Realm*, p. 185.
- 79 „îmi spusese în mod foarte insistent”: Philby, *My Silent War*, p. XXVIII.
- 80 „Unde este cafeneaua”: Borovik, *The Philby Files*, p. 143.
- 81 „materiale extraordinar de valoroase”: ibid., p. 151.
- 82 „mâinile potrivite”: ibid.
- Capitolul 4: Vai, vai, iubito, sunt spion!
- 1 „adevăratele valori”: Elliott, *Umbrella*, 178.
- 2 „Capacitatea sa intelectuală”: Philby, *My Silent War*, p. 109.
- 3, rahat absolut”: citat în Anthony Read și David

- Fisher, *Colonel Z: The Secret Life of a Master of Spies* (Londra, 1985), p. 361.
- 4 „Vivian trecuse de mult”: Philby, *My Silent War*, p. 48.
- 5 „își murmură ideile”: ibid., p. 69.
- 6 „Dar în spatele lentoarei aparente”: ibid.
- 7 „răsplata acestor gesturi neortodoxe”: ibid., p. 70.
- 8 „singurul om din «Hotel»”: Borovik, *The Philby Files*, p. 205.
- 9 „băieții lui de aur”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 470.
- 10 „Știți la fel de bine ca mine”: Jeffery, *MI6*, p. 490.
- 11 „prin agitația muncii grele”: Guy Liddell, *Diaries*, KV4/466.
- 12 „o personalitate plăcută”: ibid.
- 13 „Pentru orice pistă care dădea rezultate”: Philby, *My Silent War*, p. 48.
- 14 „monstruos”: ibid.
- 15 „un model de economie”: Elliott, *Umbrella*, p. 183.
- 16 „Aveam avantajul”: ibid., p. 110.
- 17 „un agent interesant și promițător”: Borovik, *The Philby Files*, p. 167.
- 18 „deosebit de valoroase”: Philby, *My Silent War*, p. 64.
- 19 „nu prea avea maniere”: West and Tsarev, *The Crown Jewels*, p. 312.
- 20 „înclinație către inerție”: ibid.
- 21 „o slăbiciune [pentru] femeii”: ibid.
- 22 „veriga slabă”: ibid., p. 313.
- 23 „servietă ticsită”: Philby, *My Silent War*, p. 48.
- 24 „Are vederi politice”: Borovik, *The Philby Files*, p. 208.
- 25 „o muncă dificilă, epuizantă”: ibid., p. 28.
- 26 „atacuri de panică”: ibid., p. 203.
- 27 „un tânăr englez”: Andrew, *The Defence of the Realm*, p. 267.
- 28 „i-am spus că trebuie”: Borovik, *The Philby Files*,

p. 202.

29, Aproximativ 1, 67 m": West și Tsarev, *The Crown Jewels*, p. 298.

30 „Nu există”: Borovik, *The Philby Files*, p. xii.

31 „pe locul zece pe lista”: ibid., p. 167.

32 „cetățeni sovietici”: ibid., p. 210.

33 „o absurditate evidentă”: ibid., p. 201.

34 „foarte suspectă”: ibid., p. 200.

35 „dubios”: ibid., p. 196.

36 „testat și retestat”: ibid., p. 204.

37 „cu fundul în sus”: Philby, *My Silent War*, p. 61.

38 „ca să discute despre acest mister”: ibid.

39 „foarte îndepărtată de orizontul obișnuit”: ibid.

40 „potop de gin roz”: ibid.

41 „Norocul a jucat un rol uriaș”: ibid., p. 128.

42 „izolată”: ibid., p. 72.

43 „cei care stau la birou”: Elliott, *My Little Eye*, p.

15.

44 „nerăbdător să ajungă”: Elliott, *Umbrella*, p. 111.

45 „Toți străinii sunt sângeroși”: ibid., p. 16.

46, Am fost încântat”: ibid., p. 111.

47 „care era trimis”: ibid., p. 112.

48 „bar bine dotat”: ibid.

49 „cel mai ponosit ofițer de armată”: ibid., p. 113.

50 „lipsa metodelor de contracepție”: ibid.

51 „a reușit să o amelioreze”: ibid.

52 „bordel ambulant”: Philby, *My Silent War*, p. 78.

53 „doi nemți singuri”: ibid.

54 „încântătoare”: Elliott, *Umbrella*, p. 117.

55 „toleranță chinuită”: Jeffery, *MI6*, p. 418.

56 „mare abilitate și energie”: ibid., p. 419.

57 „unul dintre marile centre ale spionajului”: ibid.,

p. 417.

58 „Toți erau bine informați”: Elliott, *Umbrella*, p. 122.

59 *Joc un joc periculos*: Barry Rubin, *Istanbul intrigues* (New York, 1989), p. XVII.

- 60, nu era o treabă pentru copii”: Jeffery, *MI6*, p. 420.
- 61 „plină de sus până jos”: Elliott, *Umbrella*, p. 120.
- 62 „de o erudiție impresionantă”: Elliott, *My Little Eye*, p. 73.
- 63 „Clientela”: Elliott, *Umbrella*, p. 122.
- 64 „pielea albă”: ibid.
- 65 „un Martini sec feroce”: ibid., p. 123.
- 66 „Vorbea o engleză excelentă”: ibid.
- 67 „abilitatea de a lega prietenii”: Elliott, *My Little Eye*, p. 15.
- 68 „O mare parte”: ibid.
- 69 „un domn remarcabil”: Elliott, *Umbrella*, p. 117.
- 70 „teribil de neatrăgător”: ibid., p. 130.
- 71 „utilizând un aparat de radiorecepție”: ibid.
- 72 „nu era tocmai deranjat”: ibid.
- 73 „mai multe persoane implicate”: Elliott, *My Little Eye*, p. 50.
- 74 „Toți erau ținuți sub supraveghere”: ibid., p. 51.
- 75 „de școlar”: Philby, *My Silent War*, p. 109.
- 76 „Baruri, bărbi și blonde.”: ibid.
- 77 „cel mai prost vin roșu: Elliott, *Umbrella*, p. 177.
- 78 „După trei pahare”: ibid., p. 123.
- 79 „spera să nu se supere”: ibid., p. 126.
- Capitolul 5: Trei spioni tineri
- 1 „două minute de MI5”: Philby, *My Silent War*, p. 71.
- 2 „bătrânul bordel înăbușitor”: Malcolm Muggeridge, recenzie la *A Very Limited Edition, Esquire*, mai 1966, p. 84.
- 3 „vizibil derutat”: Philby, *My Silent War*, p. 74.
- 4 „o gașcă de golani amatori”: ibid., p. 75.
- 5 „Nu ratau nicio ocazie”: ibid., p. 74.
- 6 „o bătaie de cap”: ibid., p. 76.
- 7 „anii săi de formare”: Tom Mangold, *Cold Warrior: James Jesus Angleton – CIA's Master Spy Hunter* (Londra, 1991), p. 13.
- 8 „mai englez decât englezii”: ibid., p. 12.
- 9 „o persoană misterioasă”: ibid., p. 13.

10 „Ce miracol”: Michael Holzman, *James Jesus Angleton, the CIA, and the Craft of Counterintelligence* (Boston, 2008), p. 83.

11 „meșteșugul”: Cave Brown, *Treason in the Blood*. p. 298.

12 „îmi amintesc”: Holzman, *James Jesus Angleton*. p. 49.

13 „i-a câștigat respectul”: Philby, *My Silent War*. pp. 150 – 1.

14 „poate că Philby credea”: Holzman, *James Jesus Angleton*. p. 49.

15 „Philby era unul dintre instructorii lui Angleton”: Knightley, *The Master Spy*. p. 118.

16 „Prietenii noștri europeni”: W. Bryher, *The Days of Mars: A Memoir, 1940 – 1946* (New York, 1972), pp. IX-X.

17 „ca și cum conțineau Taina Sfintei Treimi”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 299.

18 „apetitul său nestăvilit pentru organizarea lucrurilor”: William Empson lui James Angleton, 19 februarie 1940, citat în Holzman, *James Jesus Angleton*. p. 22.

19 „absolut genial”: ibid., p. 45.

20 „După ce l-am întâlnit pe Philby”: Joseph J. Trento, *The Secret History of the CIA* (New York, 2001), p. 37.

21 „un tip aproape complet idiot”: West and Tsarev, *The Crown Jewels*, p. 311.

22 „Reușisem”: Philby, *My Silent War*. p. 78.

23 „în toate chestiunile legate de spionaj”: ibid., p. 80.

24 „să-și facă o carieră”: ibid., p. 79.

25 „Vedeam atribuțiile mele pentru MI6”: ibid., p. xXIX.

26 „de neînțeles”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 272.

27 „Un agent de infiltrare”: Philby, *My Silent War*, p. xXIX.

28 „Ne minte”: Borovik, *The Philby Files*, p. XIV.

29 „Era într-o măsură atât de mare”: Yuri Modin, *My Five Cambridge Friends: Burgess, MacLean, Philby, Blunt, and Cairncross by Their KGB Controller* (New York, 1995), p. 201.

30 „în așa fel”: Borovik, *The Philby Files*, p. 218.

31 „frontul unit”: ibid., p. xi.

32 „o contribuție modestă”: Knightley, *The Master Spy*, p. 128.

33 „Țâfnos și agitat”: Vermehren Ale, TNA KV 2/956.

34 „Orașul e plin”: Rubin, *Istanbul intrigues*, p. 224.

35 „se specializa în a-i trage de limbă pe britanici”: ibid.

36 „Mi-l amintesc foarte clar”: Elliott, *Umbrella*, p. 135.

37 „un bărbat scund și rotofei”: ibid.

38 „concediat pe loc”: ibid.

39 „Informațiile obținute”: ibid., p. 133.

40 „Dacă n-ar fi fost spion”: Rubin, *Istanbul intrigues*, p. 164.

41 „tendinței de a se implica”: Elliott, *Umbrella*, p. 120.

42 „numele celor din Azerbaidjan”: Rubin, *Istanbul intrigues*, p. 227.

43 „cauza arabă care depindea”: ibid., p. 225.

Capitolul 6: Dezertorul german

1 „nepotrivit pentru a reprezenta”: Erich Vermehren, necrolog de Richard Bassett, *The Independent*, 3 mai 2005.

2 „Erich Vermehren?": Richard Bassett, *Hitler's Spy Chief: The Wilhelm Canaris Mystery* (Londra, 2006), p. 280.

3 „Am avut o senzație”: ibid.

4 „semne de instabilitate”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 315.

5 „hipersensibil”: Jeffery, *MI6*, p. 504.

6 „profund antinazist”: ibid.

7 „ferm convins”: ibid.

- 8 „întregii rețele a Abwehr-ului”: ibid.
9 „o sumă de informații detaliate”: ibid.
10 „nu avea să mai dureze mult”: ibid.
11 „nu mai știa pe ce lume se află”: ibid., p. 505.
12 „pentru ca dispariția lui”: Rubin, *Istanbul intrigues*, p. 232.
13 „a fost servit cu micul dejun”: ibid.
14 „copleșit de o invazie”: ibid.
15 „prejudiciase grav nu doar activitățile”: ibid., p. 229.
16 „excesiv de plictisitoare”: Elliott, *Umbrella*, p. 126.
17 „Sunt incredibil de scrupuloși”: Philby, *My Silent War*, p. 42.
18 „Nu mă deranjează să-ți spun”: Elliott, *Umbrella*, p. 127.
19 „cursă cu obstacole în care trebuia să sari tot timpul”: ibid.
20 „schimb de informații între Germania și Turcia”: Rubin, *Istanbul intrigues*, p. 228.
21 „Atașatul de douăzeci și patru de ani”: *Associated Press*. 9 februarie 1945.
22 „Dacă un inamic străin”: Liddell, *Diaries*. KV4/466.
23 „lovitură uimitoare”: Jeffery, *MI6*. p. 504.
24 „explodat”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 315.
25, nu era tocmai surprinzător”: Bassett, *Hitlers Spy Chief*, p. 282.
26 „aruncate într-o stare de confuzie”: Jeffery, *MI6*. p. 505.
27 „o îndemânare și o plăcere desăvârșite”: ibid.
28 „să ia masa în oraș”: interviu cu David Cornwell, 12 aprilie 2012.
29 „incredibil de impresionat”: Elliott, *My Little Eye*. p. 81. Există nedumeriri în privința locului în care s-au întâlnit Elliott și Angleton prima dată. Elliott a spus că

Angleton a venit în vizită la el în Elveția, în 1946, însă, după spusele familiei lui și ale altor surse, se pare că prima lor întâlnire avusese loc la Londra cu un an mai devreme, în perioada în care se desfășura interogatoriul lui Vermehren.

30 „Dincolo de aerul mistic și puțin sinistru”: Elliott, *My Little Eye*. p. 81.

31 „Pe vremea aceea, secretele”: Elliott, *Umbrella*, p. 62.

32 „Luați loc, aș vrea” până la „Pentru că i-a spus-o Șeful”: Elliott, *My Little Eye*. pp. 17 – 18.

33 „Timp de câteva secole”: Tom Bower, *The Perfect English Spy: Sir Dick White and the Secret War, 1935 – 1990* (Londra, 1995), p. 85.

34 „a tuturor persoanelor de contact”: Bassett, *Hitlers Spy Chief* p. 23.

35 „principalii activiști catolici”: Knightley, *The Master Spy?* 110.

36 „ar fi putut forma coloana vertebrală”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 328.

37 „Toți fuseseră deportați”: Bassett, *Hitler's Spy Chief*, p. 23.

38 „Fiindcă Moscova hotărâse”: Knightley, *The Master Spy?* 110.

39 „acțiunea împotriva Bisericii Catolice”: TNA KV 4/469.

40 „Am fost vinovat de moartea”: Knightley, *The Master Spy*, p. 128.

Capitolul 7: Dezertorul sovietic

1 „Comuniștii s-au infiltrat printre noi”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 66.

2 „următorului dușman”: Philby, *My Silent War*, p. 92.

3 „rezolvarea profesionistă a oricărui caz”: Nigel West și Oleg Tsarev (eds), *Triplex: Secrets from the Cambridge Five* (Yale, 2009), p. 115.

4 „cu condiția să nu faceți ceva”: Jeffery, *MI6*, p. 566.

5 „Trebuie să fac totul”: Philby, *My Silent War*, p. 94.

- 6 „Cowgill trebuie să plece”: ibid.
- 7 „mare căldură”: ibid., p. 100.
- 8 „ideea îi aparține”: ibid.
- 9 „Dintr-o lovitură”: Robert Cecil în Christopher Andrew și D. Dilks (eds), *The Missing Dimension: Governments and Intelligence Communities in the Twentieth Century* (Londra, 1984), p. 179.
- 10 „Importanța noii numiri”: Borovik, *The Philby Files*, p. 236.
- 11 „tip jovial și blând”: ibid., p. 177.
- 12 „un profesionist remarcabil”: ibid.
- 13 „destăinuie”: ibid.
- 14 „Trebuie să vă mulțumesc”: ibid., p. 237.
- 15 „După aerul mohorât din Londra”: Elliott, *Umbrella*, p. 141.
- 16 „nu numai cea mai bună sursă a noastră”: Tony Paterson, *Germany A nally honours the traitor spy, Independent*, 25 septembrie 2004.
- 17 „Comunismul și comuniștii”: Elliott, *My Little Eye*, p. 49.
- 18 „peste o mie de agenți inamici”: Ted Morgan, *A Covert Life: Jay Lovestone: Communist, Anti-Communist, and Spymaster* (New York, 1999), p. 257.
- 19 „complet dependent de Philby”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 353.
- 20 „fantomă enigmatică”: Holzman, *James Jesus Angleton*, p. 57.
- 21 „bântuia pe străzile Romei”: ibid., p. 59.
- 22 „Stătea pe canapeaua”: David C. Martin, *Wilderness of Mirrors: Intrigue, Deception, and the Secrets that Destroyed Two of the Cold War's Most Important Agents* (Guilford, CT, 2003), p. 18.
- 23 „poate cel mai capabil”: Philby, *My Silent War*, p. 105.
- 24 „Căutau libertatea”: ibid., p. 108.
- 25 „Niciunul dintre ei”: ibid.
- 26 „«Stanley» era puțin agitat”: Borovik, *The Philby*

Files, p. 238.

27 „«Stanley» a spus că”: *ibid.*

28 „o glumă”: Gordon Brook-Shepherd, *The Storm Birds: Soviet Post-War Defectors* (Londra, 1988), p. 41.

29 „într-o stare de agitație deplorabilă”: Philby, *My Silent War*, p. 119.

30 „nu se ținea nici el prea bine pe picioare”: *ibid.*

31 „se pregătea de multă vreme pentru dezertare”: *ibid.*, p. 120.

32 „Consider că e o sumă”: Jeffery, *MI6*, p. 525.

33 „Știu, de exemplu”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 344; Wright, *Spycatcher*, p. 281.

34 „Nimeni nu-mi va transforma”: Knightley, *The Master Spy*, *ty*>. 135 – 6.

35 „copii după materiale”: Edward Harrison, *The Young Kim Philby: Soviet Spy and British Intelligence Officer* (Exeter, 2012), p. 177.

36 „lucru de maximă importanță”: Philby, *My Silent War*? 121.

37 „în noaptea aceea am lucrat până târziu”: *ibid.*

38 „Nu-ți face griji, bătrâne”: Borovik, *The Philby Files*, p. 178.

39 „o persoană bine instruită”: Philby, *My Silent War*, p. 121.

40 „de a se întâlni cu Volkov”: *ibid.*, p. 120.

41 „munca lui din noaptea precedentă”: *ibid.*, p. 122.

42 „Nu mi-ați citit contractul”: Alistair Home, *But What de you Actually Do? A Literary Vagabondage* (Londra, 2011), p. 186.

43 „vizibil ușurat”: Philby, *My Silent War*, p. 122.

44 „curieri diplomatici”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 344.

45 „aceea avea să fie ultima vară memorabilă”: Philby, *My Silent War*, p. 118.

46 „îmi pare rău, bătrâne!”: Knightley, *The Master Spy*, p. 138.

47 „întârzierile și eschivările inexplicabile”: Harrison,

The Young Kim Philby, p. 178.

48 „Am crezut că era doar iresponsabil”: ibid.

49 „Nu era Volkov”: Philby, *My Silent War*, p. 126.

50 „A spus că e plecat”: ibid.

51 cerut să vorbesc cu Volkov”: ibid., p. 127.

52 „Nu are niciun rost”: ibid.

53 „Cazul era mort”: ibid.

54 „puternic sedate și întinse pe tărgi”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 344.

55 „interogatoriu brutal”: ibid., p. 345.

56 „o scăpare ca prin urechile acului”: Philby, *My Silent War*, p. 118.

57 „un afurisit periculos”: Knightley, *The Master Spy*, p. 138.

58 „promise ceea ce merita”: ibid.

59 „prea puțin probabil”: Jeffery, *MI6*, p. 525.

60 „îndiscreția ambasadei britanice”: ibid.

61 „să încerce marea cu degetul”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 365.

62 „și-a exprimat regretul”: Holzman, *James Jesus Angleton*, p. 107.

63 „efectele muncii sale”: Trento, *The Secret History of the CIA*, p. 38.

64 „se simțea vinovat din pricina asta”: ibid.

65 „M-a ajutat să mă lămuresc”: ibid.

66 „șifonat”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 365.

67 „îi avertizase pe cei de la Centru”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 346.

68 „fără reținere”: ibid.

69 „«Stanley» mi-a povestit”: Borovik, *The Philby Files*, p. 242.

70 „«Stanley» este o sursă deosebit de valoroasă”: ibid., p. 244.

71 „muncii conștiincioase”: ibid., p. 249.

72 „Am privit în jur”: Trevor-Roper, *The Philby A9 ar*, p. 42.

Capitolul 8: Stele în ascensiune

1 „Credeam că suntem”: Holzman, *James Jesus Angleton*, p. 3.

2 „Continuarea unei civilizații”: Elliott, *My Little Eye*, p. 101.

3 „Fac asta pentru hohotele de râs”: interviu cu David Cornwell, 12 aprilie 2012.

4 „un mecanism de apărare”: Elliott, *My Little Eye*, p. 180.

5, Abuzul verbal nu este”: ibid., p. 61.

6 „tradiția britanică”: ibid., p. 111.

7 „Una dintre bucuriile vieții”: ibid., p. 150.

8 „cei mai vechi și mai apropiați prieteni”: ibid., p. 151.

9 „schiorii aristocrați englezi”: necrologul lui Peter Lunn, *Daily Telegraph*, 12 iunie 2011.

10 „persoana ideală”: Stephen Dorril, *MI6: Fifty Years of Special Operations* (Londra, 2001), p. 418.

11 „să încerce să pună cap la cap”: ibid.

12 „o existență superficială”: ibid., p. 408.

13 „o ocazie unică”: ibid.

14 „o schiță a activităților comuniste”: ibid., p. 419.

15 „activiști comuniști de o viață”: ibid.

16 „nu doar ca pe o ideologie”: Holzman, *James Jesus Angleton*, p. 69.

17 „ca un actor englez”: Mangold, *Cold Warrior*, p. 21.

18 „Cadavrul”: Martin, *Wilderness of Mirrors*, p. 17.

19 „Tipul parcă era”: ibid.

20 „documente secrete ale diplomației din Vatican”: *Catholic Herald*, Author of «Secret Documents» Sentenced, 30 iulie 1948.

21 „cât de vulnerabil”: Holzman, *James Jesus Angleton*, p. 50.

22 „căile întortocheate”: ibid.

23 „târându-se în patru labe”: Mangold, *Cold Warrior*, p. 21.

- 24 „Adevărata lui dragoste era să descopere”: Elliott, *My Little Eye*, p. 81.
- 25 „Eram... al naibii de buni prieteni”: Holzman, *James Jesus Angleton*, p. 71.
- 26 „«Stanley» a raportat”: Borovik, *The Philby Files*, p. 241.
- 27 „Ce tip de treabă”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 367.
- 28 „poveștii cu happy-end”: Solomon and Litvinoff, *Baku to Baker Street*, p. 210.
- 29 „Kim, un tată fericit și devotat”: ibid.
- 30 „părea să aparțină trecutului juvenil și încețoșat”: ibid., p. 172.
- 31 „cu gesturi stânjenite”: ibid., p. 169.
- 32 „incapabilă de lipsă de loialitate”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 208.
- 33 „a-și îmbogăți experiența”: Knightley, *The Master Spy*, p. 142.
- 34 „extrem de rău”: Liddell, *Diaries*, ÎN A KV 4/468.
- 35 „baza sudică principală”: Philby, *My Silent War*, p. 130.
- 36 „Kim a dat o petrecere mare de adio”: Liddell, *Diaries*, TNA K.V. 4/468.
- 37 „i s-a dat permisiunea să joace rolul”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 382.
- 38 „un rus cu simpatii țariste”: Philby, *My Silent War*, p. 133.
- 39 „libertatea de a spiona”: ibid.
- 40 „să țeasă o rețea de spioni”: Borovik, *The Philby Files*, p. 251.
- 41 „entuziast energic”: Dorril, *MI6*, p. 210.
- 42 „Știam dinainte”: ibid., p. 212.
- 43 „însuși mecanismul”: Holzman, *James Jesus Angleton*, p. 91.
- 44 „Era complet absorbit”: Mangold, *Cold Warrior*, p. 23.
- 45 „Ne-am redescoperit unul pe altul”: ibid.

- 46, Afară, în jeepul meu”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 384.
- 47 „Era eficient și sigur”: ibid., p. 380.
- 48 „dispusă să-i susțină”: Dorril, *MI6*, p. 211.
- 49 „flăcăi energici”: Borovik, *The Philby Files*, p. 252.
- 50 „anunță și fugi”: Philby, *My Silent War*, p. 140.
- 51 „inteligenți și ageri”: ibid., p. 143.
- 52 „vizibil tăcut”: ibid.
- 53 „Era esențial”: ibid.
- 54 „îndepărtându-se printr-o pădurice”: ibid.
- 55 „Băieții nu erau slabi”: Borovik, *The Philby Files*, p. 252.
- 56 „în lanțuri”: Elliott, *Umbrella*, p. 185.
- 57 „trage să moară din pricina unei boli misterioase”: ibid., p. 185.
- 58 „această femeie fermecătoare, soție și mamă iubitoare”: ibid.
- 59 „Era un afront grav”: ibid.
- 60 „mariajul s-a deteriorat treptat”: ibid.
- 61 „James Jesus Angleton a fost”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 386.
- 62 „Dintr-odată”: Philby, *My Silent War*, p. 145.
- 63 „posibilități nenumărate”: ibid.
- 64 „Cu cine ar trebui să mai lucrez acum?”: Borovik, *The Philby Files*, p. 257.
- 65 Am luat deseori prânzul”: *My Silent War*, p. 146.
- 66 „O latură este deschisă”: Borovik, *The Philby Files*, p. 261.
- 67 „o reacție în lanț”: Nicholas Bethell, *The Great Betrayal: The Untold Story of Kim Philby's Greatest Coup* (Londra, 1978), p. 41.
- 68 „o intervenție armată oficială a englezilor și americanilor”: ibid., p. 57.
- Capitolul 9: Mări furtunoase
- 1 „Nu se punea problema”: Bethell, *The Great Betrayal*, p. 56.
- 2 „cu toții goi pușcă”: David de Crespigny Smiley,

interviul Nr. 10340, Imperial War Museum, Londra, 1988.

3 „Nu căutam decât”: Bethell, *The Great Betrayal*, p. 56.

4 „îi așteptau comuniștii”: ibid., p. 83.

5 „Fraților, o să fiți uciși toți!”: ibid.

6 „teroriștilor fasciști”: ibid.

7 „în chip memorabil”: Philby, *My Silent War*, p. 148.

8 „un club privat plutitor”:
<http://cruiselinehistory.com>

9 „prieten dezgustător de bogat”: Philby, *My Silent War*, p. 148.

10 „Mi-am dat seama”: ibid.

11 „una dintre puținele glorii”: ibid., p. 149.

12 „îl admira ca *profesionist*!”. Gordon Corera, *MI6: Life and Death in the British Secret Service* (Londra, 2012), p. 64.

13 „Am fost crescut în Anglia”: Mangold, *Cold Warrior*, p. 13.

14 „Lucrurile au mers prost”: Bethell, *The Great Betrayal*, p. 84.

15 „Cine sunteți?": ibid., p. 87.

16 „Am spus că eram”: ibid., p. 141.

17 „Soarele a răsărit”: ibid., p. 142.

18 „câtiva civili albanezi”: ibid., p. 110.

19 „dezamăgitoare”: ibid., p. 96.

20 „considerat, conform standardelor din timpul războiului, drept acceptabil”: Dorril, *MI6*, p. 389.

21 „ar fi o greșeală să abandonăm”: Bethell, *The Great Betrayal*, p. 97.

22 „a fost cel care”: Dorril, *MI6*, p. 385.

23 „Philby era cum nu se poate mai fermecător”: Corera, *MI6*, p. 64.

24 „Avea farmec”: James McCargar, scriind sub pseudonimul Christopher Felix, „A Second Third Man”, *New York Times Book Review*, 26 mai 1968.

25 „devotat copiilor săi”: Elliott, *Umbrella*, p. 187.

26 „un om groaznic, după orice standard obiectiv”:

Philby, *My Silent War*, p. 162.

27 „fost angajat FBI... concediat din cauza beției”: ibid., p. 152.

28 „un tip rece, dubios”: ibid., p. 180.

29 „prost”: ibid., p. 164.

30 „rotofei”: ibid.

31 „Primea în vizită mulți americani”: Bethell, *The Great Betrayal*, p. 101.

32 „Erau lungi”: *The Cost of Treachery*, BBC TV, 30 octombrie 1984.

33 „care sugera complicitatea”: James McCargar, scriind sub pseudonimul Christopher Felix, *A Second Third Man*”.

34 „să sugereze o ieșire”: Knightley, *The Master Spy*, p. 155.

35 „Ofițerii serviciilor de informații discută despre munca lor”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 399.

36 „să mulțumească o parte”: Philby, *My Silent War*, p. 150.

37 „Cerul era limita”: Bruce Page, David Leitch și Phillip Knightley, *Philby: The Spy Who Betrayed a Generation* (Londra, 1968), p. 211.

38 „forța propulsoare”: ibid.

39 „A mușcat ceva aseară”: Holzman, *James Jesus Angleton*, p. 132.

40 „în CIA se credea”: ibid.

41 „obicei”: Philby, *My Silent War*, p. 151.

42 „Dovedea regulat”: ibid.

43 „Apropierea noastră”: ibid.

44 „se mândrea”: Mangold, *Cold Warrior*, p. 47.

45 „Discuțiile noastre acopereau”: Philby, *My Silent War?* 151.

46 „Atât CIA, cât și MI6”: ibid., p. 152.

47 „Mulți dintre homarii de la Harvey’s”: ibid.

48 „în timpul acelor prânzuri și cine lungi și stropite cu alcool”: Mangold, *Cold Warrior*, pp. 46 – 7.

48 „Totul era pus pe hârtie”: ibid., p. 44.

- 50 „haotice”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 420.
- 51 „O să reușim data viitoare”: Corera, *MI6*, p. 67.
- 52 „Agenții noștri se parașutau”: Mangold, *Cold Warrior*, p. 47.
- 53 „coordonatelor temporale și geografice”: Philby, *My Silent War*, p. 159.
- 54 „Nu știu ce s-a întâmplat”: ibid.
- 55 „Știam că aveau să se răzbune”: Bethell, *The Great Betrayal?* 137.
- 56 „Băieții de la Londra”: ibid., p. 146.
- 57 „legați de un jeep”: ibid., p. 150.
- 58 „Faimoasa noastră emisie radio”: Corera, *MI6*, p. 62.
- 59 „Era limpede”: Bethell, *The Great Betrayal*, p. 104.
- 60 „Sistemul nostru de securitate este foarte”: Corera, *MI6*, p. 63.
- 61 „complet compromisă”: Bethell, *The Great Betrayal*, p. 105.
- 62, Albania avea să cadă din arborele imperial sovietic”: Nicholas Bethell, „Profits and Losses of Treachery”, *The Independent*, 6 septembrie 1994.
- 63 „Fără îndoială”: Bethell, *The Great Betrayal*, p. 212.
- 64 „Ne-a oferit informații vitale”: Modin, *My Five Cambridge Friends?* 123.
- 65, Agenții pe care i-am trimis în Albania”: Philby, *My Silent War*, p. 128.
- 66 „i-a dat lui Philby, la un pahar”: Corera, *MI6*, p. 65.
- Capitolul 10: Odiseea lui „Homer”.
- 1 „Jim și Kim țineau foarte mult unul la altul”: Mangold, *Cold Warrior*, p. 43.
- 2 „După un an în care am ținut pasul”: Philby, *My Silent War?* 151.
- 3 „Dacă ai mulți bani”: Borovik, *The Philby Files*, p. 264.

- 4 „Cu cât aveam mai mulți oaspeți”: Philby, *My Silent War*, p. 146.
- 5 „o rețea valoroasă de agenți”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 376.
- 6 „deosebit de important”: ibid.
- 7 „Sigur că Philby urmărea”: ibid., p. 378.
- 8 „blocajul mental autentic”: Philby, *My Silent War*, p. 167.
- 9 „înainte să fie prins în laț”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 423.
- 10 „Cu siguranță are impresia”: Liddell, *Diaries*, TNA KV 4/472.
- 11 „ca să avem timp”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 379.
- 12 „mândria părintească”: Elliott, *Umbrella*, p. 187.
- 13, Am o veste șoc pentru tine”: Philby, *My Silent War*, p. 126.
- 14 „câteva zile”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 416.
- 15 „îl cunosc prea bine”: Knightley, *The Master Spy*, p. 165.
- 16 „Cred că nici în Gibraltar n-am văzut”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 422.
- 17, nu era genul de persoană”: ibid.
- 18 „excentricitățile”: Philby, *My Silent War*, p. 166.
- 19 „Cum adică *mai grave*”: ibid.
- 20 „Cunoscând problemele”: Elliott, *Umbrella*, p. 186.
- 21, Au urmat inevitabilele scene de beție”: ibid.
- 22 „să stea cu ochii”: Philby, *My Silent War*, p. 166.
- 23 „o linie garantată de comunicare cu Moscova”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 423.
- 24 „cel mai mare istoric”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 419.
- 25 „cel mai ieftin whisky”: Martin, *Wilderness of Mirrors*, p. 53.
- 26 „o ținută ieșită din comun”: ibid.

- 27 „profituri extraordinare”: ibid.
- 28 „alcoolic buhăit”: Holzman, *James Jesus Angleton*, p. 88.
- 29 „Ce fel de impuls freudian”: ibid., p. 121.
- 30 „distorsionată în chip hidos”: ibid.
- 31 „Cum ai putut”: ibid.
- 32 „un dezastru social”: Martin, *Wilderness of Mirrors*, p. 53.
- 33 „consistentă”: Philby, *My Silent War*, p. 184.
- 34 „S-o lăsăm baltă”: Knightley, *The Master Spy*, p. 168.
- 35 „Să nu pleci și tu”: Philby, *My Silent War*, p. 171.
- 36 „Avem probleme grave”: Modin, *My Five Cambridge Friends*, p. 200.
- 37 „Donald e acum într-o stare atât de proastă”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 424.
- 38 „Suntem de acord să organizezi”: Modin, *My Five Cambridge Friends*, p. 201.
- 39 „nicio înclinație pentru ocupația de spion”: ibid., p. 22.
- 40 „bărbații care sunt prea scunzi”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 335.
- 41 „cinci oameni de la MI5 se uitau cum ieșea trenul din stația Victoria”: Modin, *My Five Cambridge Friends*, p. 207.
- 42 „Ne întoarcem luni”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 430.
- 43 „Nu pleca odată cu el”: Modin, *My Five Cambridge Friends*, p. 204.
- 44 „Centrul a ajuns la concluzia”: ibid.
- 45 „Pur și simplu s-a întâmplat”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 109.
- 46 „nici măcar la Strasbourg”: Elliott, *Umbrella*, p. 156.
- 47 „Păcat că Ministerul de Externe”: ibid., p. 46.
- 48 „cu orice preț și prin orice mijloace”: Press Association, News Report, 7 iulie 1951,

palimages.co.uk/preview/? um = 2.7587460

49 „1, 92 m, statură normală”: ibid.

50 „o carafă cu whisky otrăvit”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 430.

51 „Kim”: Philby, *My Silent War*, p. 172.

52 „lipsa de disciplină”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 426.

53 „proastele maniere”: ibid.

54 „ceva tare”: Philby, *My Silent War*, p. 175.

55 „Datoria mea evidentă era să lupt”: ibid.

56 „Kim Philby este, fără îndoială”: Liddell, *Diaries*, TNAKV 4/473.

57 „care-și doresc foarte mult”: Philby, *My Silent War*, p. 176.

Capitolul 11: „Peach”.

1 „minte brici”: Philby, *My Silent War*, p. 113.

2 „manevre foarte subtile”: ibid.

3 „Cât vei fi plecat”: Knightley, *The Master Spy*, p. 181.

4 „o oră plăcută”: Philby, *My Silent War*, p. 181.

5 „probleme de interes comun”: ibid.

6 „o adevărată vâlvă”: TNA PREM 8/1524 (no. 1792).

7 „foarte profesionist, instructiv și acuzator”: Mangold, *Cold Warrior*, p. 44.

8 „Philby era spionul sovieticilor”: ibid.

9 „un exercițiu retrospectiv de ranchiună”: Philby, *My Silent War*, p. 185.

10 „suferise o contuzie gravă”: Martin, *Wilderness of Mirrors*, p. 53.

11 „convingerea”: Mangold, *Cold Warrior*, p. 45.

12 „fără să aibă legătură cu Philby”: ibid.

13 „ideea de bază era”: Martin, *Wilderness of Mirrors*, p. 53.

14 „era convins”: Mangold, *Cold Warrior*, p. 45.

15 „foarte stimat”: ibid.

16 „Care e restul poveștii”: Martin, *Wilderness of Mirrors*, p. 57.

- 17 „temător”: Philby, *My Silent War*, p. 182.
- 18 „S-a străduit”: ibid.
- 19 „ar fi avut o părere despre acest caz”: Liddell, *Diaries*, TNA KV 4/473.
- 20 „povestea asta oribilă”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 427.
- 21 „nu aveau dovezi împotriva lui”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 438.
- 22 „anost”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 127.
- 23 „breslele”: ibid., p. 124.
- 24 „nomenclatura”: ibid.
- 25 „foarte neclare”: ibid.
- 26 „un depravat indiscret, dezorganizat”: ibid., p. 125.
- 27 „Kim este extrem de îngrijorat”: Liddell, *Diaries*. ÎN A KV 4/473.
- 28 „absolut convingătoare”: ibid.
- 29 „Am luat cina cu Anthony Blunt”: ibid.
- 30 „greu de crezut”: ibid.
- 31 „Concediați-l pe Philby, altfel rupem schimbul de informații”: Burton Hersh, *The Old Boys: The American Elite and the Origins of the CIA* (New York, 1992), p. 321.
- 32 „grav zdruncinată”: TNAPREM 8/1524 (no. 1803).
- 33 „să facă ordine, indiferent”: ibid.
- 34 „în Departamentul de Stat”: ibid.
- 35 „angajamentul deplin”: Bower, *The Perfect English Spy*... 126.
- 36 „Deși toate acuzele”: Liddell, *Diaries*. TNA KV 4/473.
- 37 „Nu mă grăbesc în mod deosebit”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 126.
- 38 „o convertise ulterior”: Liddell, *Diaries*. TNA KV 4/473.
- 39 „el nu fusese niciodată”: ibid.
- 40 „a negat cu vehemență”: ibid.
- 41 „o întrebare de-a dreptul perfidă”: Philby, *My Silent War*?. 183.

- 42 „apetitul său nesățios”: Elliott, *Umbrella*, p. 173.
- 43 „vinovat doar de o prietenie nechibzuită”: Knightley, *The Master Spy*, p. 183.
- 44 „victimă unei bănuieli nefondate”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 127.
- 45 „Nu vă mai sunt util acum”: Seale and McConville, *Philby*, p. 217.
- 46 „vădit tulburat”: Philby, *My Silent War*, p. 184.
- 47 „nu avea cum să fie trădător”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 439.
- 48 „un ofițer loial și devotat”: Chapman Pincher, *Treachery: Betrayals, Blunders and Cover-Ups: Six Decades of Espionage* (Londra, 2012), p. 401.
- 49 „norul mare și negru”: Philby, *My Silent War*, p. 184.
- 50 „Spunea că a fost tratat”: ibid.
- 51 „Eu aş fi încântat”: Elliott, *Umbrella*, p. 176.
- 52 „Sper că nu e vorba”: Liddell, *Diaries*. TNA KV 4/473.
- 53 „în glumă”: ibid.
- 54 „era deja prea târziu”: ibid.
- 55 „Cazul împotriva lui Philby”: ibid.
- 56 „dificile”: Philby, *My Silent War*, p. 185.
- 57 „o anchetă judiciară”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 427.
- 58 „Bună, Buster”: Borovik, *The Philby Files*, p. 297.
- 59 „De unde să știu eu”: Knightley, *The Master Spy*, p. 186.
- 60 „Cine a fost acel tânăr jurnalist”: Borovik, *The Philby Files*, p. 298.
- 61 „Cum puteam să nu o ajut”: ibid.
- 62 „Până acum nu a recunoscut”: Liddell, *Diaries*, TNA KV 4/473.
- 63 „Totul s-a transformat într-o ceartă cu strigături”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 133.
- 64 „Interogatoriul lui Philby”: Liddell, *Diaries*, TNA KV 4/473.

- 65” Descopăr că nu pot”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 427.
- 66 „Nu există speranța”: Bower, *The Perfect English Spy?* · 133.
- 67 „Atitudinea lui Philby în tot acest timp”: Liddell, *Diaries*, TNA KV 4/473.
- 68 „avea toate cărțile în mână”: ibid.
- 69 „Nicholas Elliott a vorbit din nou”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 427.
- 70 „contraataca”: Liddell, *Diaries*, TNA KV 4/473.
- 71 „cel mai de seamă expert din țară”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 336.
- 72 „mod aproape desăvârșit”: Philby, *My Silent War*, p. 187.
- 73 „două mici capcane”: ibid.
- 74 „Nimic nu ar fi putut fi”: ibid.
- 75 „mintea deschisă”: Liddell, *Diaries*, TNA KV 4/473.
- 76 „în coadă de pește”: Philby, *My Silent War*, p. 187.
- 77 „Aș fi dat orice”: ibid.
- 78 „o impresie mult mai favorabilă”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 427.
- 79 „nedovedite”: ibid.
- 80, Ancheta va continua”: PREM 11/4457.
- 81 „Considerăm că dosarul”: ibid.
- Capitolul 12: „Baronii haiduci”.
- 1 „Cui ar trebui să-i fie credincioasă o soție”: Borovik, *The Philby Files*, p. 311.
- 2 „suspicioasă”: Liddell, *Diaries*, TNA K.V. 4/474.
- 3 „complet nevinovat”: ibid.
- 4 „Kim a plecat”: Borovik, *The Philby Files*, p. 311.
- 5 „Slavă Domnului că te aud în sfârșit”: ibid.
- 6 „nebună”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 447.
- 7 „dezvăluiau cu precizie”: Liddell, *Diaries*, TNA KV 4/473.
- 8 „un fost coleg loial”: Elliott, *Umbrella*, p. 186.

- 9 „Surrey-ul săracului”: Philby, *My Silent War*, p. XX.
- 10 „Philby era urmărit permanent”: Modin, *My Five Cambridge Friends*, p. 229.
- 11 „«Peach» e în stare să se îmbete crunt”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 433.
- 12 „Trebuie să te lupți, nu glumă”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 292.
- 13 „întreaga familie trecea printr-o perioadă grea”: Elliott, *Umbrella*, p. 186.
- 14 „dacă voia”: Liddell, *Diaries*. TNA KV 4/474.
- 15, «C» pare să fi ajuns la concluzia”: ibid.
- 16 „Philby o să-și revină”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 447.
- 17 „măsura în care «Peach»”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 433.
- 18 „unde era membru în consiliul director”: Elliott, *Umbrella*. 187.
- 19 „dezacordul intens”: Andrew, *Defence of the Realm*. p. 430.
- 20 „refuza să dezamăgească pe unul dintre băieții lui”: Bower, *The Perfect English Spy*. p. 134.
- 21 „După părerea [lui Aileen]”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 433.
- 22 „era suficient de aproape de casa noastră”: Elliott, *Umbrella*, p. 186.
- 23 „în felul său obișnuit”: Liddell, *Diaries*. TNA KV 4/474.
- 24 „oarecum îngrijorat”: ibid.
- 25 „grija că Petrov adusesse”: Borovik, *The Philby Files*. p. 312.
- 26 „se despărțise de soție”: Andrew, *Defence of the Realm*. p. 430.
- 27, JI va submina pe Philby”: Bower, *The Perfect English Spy*. Q. 152.
- 28 „căuta să se răzbune pe Philby”: ibid., p. 153.
- 29 „avea nevoie disperată de bani”: Modin, *My Five Cambridge Friends*, p. 228.

- 30 „ne-a făcut servicii foarte mari”: ibid., p. 229.
- 31 „o sumă mare de bani”: ibid.
- 32 „maleficelor autorități italiene”: ibid., p. 230.
- 33 „se întreceau”: ibid., p. 231.
- 34 „Scuzați-mă”: ibid.
- 35 „Mâine. 8 seara. Angel.”: ibid.
- 36 „o privire pătrunzătoare”: ibid.
- 37 „Da, a spus el. Da. Da.”: ibid.
- 38 „Eram convins”: Philby, *My Silent War*, p. 190.
- 39 „silueta întunecată ținea pasul”: ibid., p. 232.
- 40 „o stare de spirit mai bună”: ibid., p. 190.
- 41 „Petrov nu știa nimic”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 430.
- 42 „Nu mai eram singur”: Philby, *My Silent War*, p. 190.
- 43 „Este spionul care a fost chemat”: George Kennedy Young, circulară scrisă în anii 1950, en. [wikipedia.org/wiki/ George Kennedy Young](https://wikipedia.org/wiki/George_Kennedy_Young)
- 44 „Mintea oamenilor, desigur, este formată”: ibid.
- 45 „părtinitor”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 430.
- 46 „Raportul Milmo”: PREM 11/4457.
- 47 „Produceți dovezile”: Bower, *The Perfect English Spy?* 156.
- 48 „cel mai mare apărător”: Corera, *MI6*, p. 72.
- 49 „Trebuie să dăm o declarație”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 154.
- 50 „Știu că tu ești al Treilea Om”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 433.
- 51 „se bucura că avea ocazia”: ibid. p. 430.
- 52 „care îl cunoșteau bine”: Wright, *Spycatcher*, p. 44.
- 53 „Ar fi o batjocură să spui că a fost un interogatoriu”: ibid.
- 54 „Te vei bucura”: Borovik, *The Philby Files*, p. 315.
- 55 „Pista era veche”: Philby, *My Silent War*, p. 192.
- 56 „livid”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 156.

- 57 „unul dintre anchetatori”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 430.
- 58 „informatorul”: TNAFO 953/2165.
- 59 „Casa din Crowborough”: Elliott, *Umbrella*, p. 186.
- Capitolul 13: Al Treilea Om
- 1 „Dacă muzica pop va năruî”: citat în Richard Guins și Omayra Zaragoza Cruz, *Popular Culture: A Reader* (Londra, 2005), p. 368.
- 2 „S-a hotărât prim-ministrul”: dezbateri în Camera Comunelor, 25 octombrie 1955, *Hansard*, Vol. 545, ce 28 - 9.
- 3 „Numele meu a apărut în ziare”: Borovik, *The Philby Files*, p. 314.
- 4 „i-ar fi putut aduce prejudicii de imagine”: Philby, *My Silent War*, p. 192.
- 5 „Am decis că”: Borovik, *The Philby Files*, p. 314.
- 6 „stresul suplimentar la care erau supuși”: Elliott, *Umbrella*, p. 186.
- 7 „absolut convinși”: Borovik, *The Philby Files*, p. 322.
- 8 „înclina mult în favoarea”: Knightley, *The Master Spy*, p. 195.
- 9 „Nimic nu ar fi mai rău”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 454.
- 10 „domnul Philby a avut prieteni comuniști”: Harold Macmillan, dezbateri în Camera Comunelor, 7 noiembrie 1956, *Hansard*, Vol. 545, ce 1483.
- 11 „un om al cărui nume a fost pătat”: Richard Brooman-White, *ibid.*
- 12 „E1 [Lipton] preferă să acționeze”: *ibid.*
- 13 „Oricine acoperă: Frank Tomney, *ibid.*
- 14 „Nu-mi va pune căluș la gură nimeni”: Marcus Lipton, *ibid.*
- 15 „Nici măcar domnul Philby nu a cerut”: *ibid.*
- 16 „Iisuse!”: Philby, *My Silent War*, p. 195.
- 17 „Intrați, vă rog”: Borovik, *The Philby Files*, p. 318.

18 „Eficiența serviciilor noastre de securitate”: conferința de presă poate fi urmărită pe [youtube.com/watch?v=N2A2g-qRIau](https://www.youtube.com/watch?v=N2A2g-qRIau)

19 „Observ că înțelegeți foarte bine obiceiurile presei”: Borovik, *The Philby Files*, p. 319.

20 „captivant”: Modin, *My Five Cambridge Friends*, p. 234.

21 „Kim și-a jucat cărțile”: ibid.

22 „le regreta profund”: *Colonel Lipton Withdraws*, *The Times*, 11 noiembrie 1955.

23 „Dovezile mele nu erau concludente”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, pp. 457 – 8.

24 „Colonelul Lipton a făcut”: Philby, *My Silent War*, p. 197.

25 „încântat”: Modin, *My Five Cambridge Friends*, p. 234.

26 „să încerce în mod activ să-l reangajeze”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 158.

27 „să-și ofere din nou serviciile cauzei sovietice”: Philby, *My Silent War*, p. 198.

28 „scafandrii apăruseră peste tot”: Elliott, *My Little Eye*, p. 24.

29 „o problemă prioritară a serviciilor de informații”: ibid.

30 „Voiam să aruncăm o privire mai atentă”: ibid.

31 „devotament absolut față de datorie”: ibid.

32 „un om foarte plăcut”: ibid.

33 „cocoș de Bantam amabil”: Rob Hoole, *The Buster Crabb Enigma*, *Warship World*, ianuarie 2007.

34 „să stea din nou cu picioarele în apă”: Marshall Pugh, *Commander Crabb* (Londra, 1956), p. 156.

35 „rezerve de whisky”: Elliott, *My Little Eye*, p. 25.

36 „părea să-l pască un atac de cord”: Wright, *Spycatcher*, p. 74.

37 „Crabb era cel mai experimentat scafandru”: Elliott, *My Little Eye*, p. 25.

38 „operațiunile riscante”: Bower, *The Perfect*

English Spy, \$. 159.

39, Aceste nave sunt oaspeții noștri”: Pincher, *Treachery*, p. 417.

40 „Nu avem o ierarhie de comandă”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 160.

41 „îmi pare rău, dar nu putem”: Don Hale, *The Final Dive: The Life and Death of Buster Crabb* (Londra, 2007), p. 172.

42 „operațiunea a fost organizată”: Elliott, *My Little Eye*, p. 24.

43 „o vacanță de lucru”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 460.

44 „atașat la Ministerul de Externe”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 160.

45 „să se scufunde: vezi BBC, *On This Day*, news.bbe.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/may/9newsid4741.000/4741060.stm

46 „o greutate de o jumătate de kilogram”: Elliott, *My Little Eye*, p. 24.

47 „Un semnal dat de un spion englez”: Corera, *MI6*, p. 78.

48 „O să cadă multe capete”: Wright, *Spycatcher*, p. 74.

49 „O să fie vai de mama noastră” ibid., p. 75.

50 „trimis special”: Hale, *The Final Dive*, p. 176.

51 „presupus înecat”: ibid.

52 „Mă tem că mie mi se pare”: Wright, *Spycatcher*, p. 74.

53 „ceva dispărut sau lucruri pierdute”: Hale, *The Final Dive*, p. 172.

54 „să aibă probleme”: Elliott, *My Little Eye*, p. 24.

55 „spera că era în regulă”: ibid.

56 „o situație atât de neobișnuită”: Hale, *The Final Dive*, p. 183.

57 „regretau acest incident”: ibid., p. 188.

58 „complet neautorizată”: ibid.

59 „nu a dat atenție”: ibid., p. 183.

- 60 „se poate presupune”: ibid.
- 61 „Nu ar fi de interes public”: ibid., p. 184.
- 62 „o operațiune rușinoasă”: ibid., p. 191.
- 63 „operațiune prost gândită și ineptă”: Pincher, *Treachery*, p. 421.
- 64 „Ridicol”: Francis Elliott, *Cold War Papers Reveal Lost Diver's Last Minutes*, *Independent on Sunday*, 11 iunie 2006.
- 65 „un exemplu tipic de aventură în stil MI6”: Wright, *Spy catcher*, p. 73.
- 66 „încă se duc lupte de capă și spadă”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 165.
- 67 „invadarea de unul singur a Golfului Porcilor”: ibid., p. 312.
- 68 „O furtună într-un pahar cu apă”: Elliott, *My Little Eye*, p. 25.
- 69 „Crabb a fost patriot și curajos”: ibid.
- 70 „Sunt aproape sigur că a murit”: ibid.
- 71 „să vină la firmă”: Borovik, *The Philby Files*, p. 321.
- 72 „Iar e ceva neplăcut”: ibid.
- Capitolul 14: Omul nostru din Beirut
- 1 „Pe vremea aceea, MI6 păstra legătura”: Andrew Lycett, *Ian Fleming* (Londra, 1996), p. 170.
- 2 „Kemsley Press permitea”: ibid., p. 169.
- 3 „făcuse diferite chestii pentru serviciile secrete”: ibid.
- 4 „era reactivat ca un simplu act de dreptate”: Seale and McConville, *Philby*, p. 284.
- 5 „Țara nu își permitea”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 470.
- 6 „Eu, pur și simplu, le-am aprobat”: Knightley, *The Master Spy*, p. 199.
- 7 „nimeni nu voia să redeschidă răni vechi”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 289.
- 8 „iritat de faptul că Elliott”: ibid., p. 292.
- 9 „nu a reacționat”: ibid.

- 10 „nu știa”: ibid., p. 235.
- 11 „ar fi fost îngrozit dacă ar fi știut”: ibid.
- 12 „Nicholas Elliott”: Knightley, *The Master Spy*, p. 206.
- 13 „avea un surogat de veselie”: Elliott, *Umbrella*, p. 157.
- 14 „Climatul Vienei”: ibid.
- 15 „Chinuită de viața de trădător a lui Kim”: Richard Beeston, *Looking for Trouble: The Life and Times of a Foreign Correspondent* (Londra, 2006), p. 29.
- 16 „a păstrat-o în speranța”: Solomon și Litvinoff, *Baku to Baker Street*, p. 211.
- 17 „Libanul era singura țară arabă”: Beeston, *Looking for Trouble*, p. 28.
- 18 „Era un englez tipic”: ibid., p. 29.
- 19 „o americană zveltă care bea constant”: ibid.
- 20 „Să mă întâlnesc cu Kim”: Eleanor Philby, *The Spy I Loved* (Londra, 1968), p. 28.
- 21 „Ceea ce m-a impresionat mai întâi la Kim”: ibid.
- 22 „Kim era o companie încântătoare”: ibid., p. 30.
- 23 „Sufleurile mele nu erau niciodată”: ibid.
- 24 „cunoștințe bune”: Philby, *My Silent War*, p. 199.
- 25 „guvernului britanic”: ibid.
- 26 „cât mai conștiincios posibil”: ibid.
- 27 „Petukov, Misiunea Comercială Sovietică”: Borovik, *The Philby Files*, p. 331.
- 28 „V-am citit articolele din *The Observer*”: ibid.
- 29 „devotamentul total”: Philby, *My Silent War*, p. XXXI.
- 30 Am păstrat direcția”: ibid.
- 31 „suferiseră modificări și influențe”: ibid.
- 32 „ca într-un stup”: Modin, *My Five Cambridge Friends*, p. 234.
- 33 „intențiile guvernelor Statelor Unite și Angliei”: Philby, *My Silent War*, p. 199.
- 34 „lenea”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 466.

- 35 „Nu ai chitanțe, nu-ți dau bani”: ibid.
- 36 „să stea cu ochii”: Solomon și Litvinoff, *Baku to Baker Street*, p. 210.
- 37 „biata Aileen...”: ibid., p. 211.
- 38 „ar fi putut fi ucisă”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 433.
- 39 „mare tărie de caracter”: Elliott, *Umbrella*, p. 182.
- 40 „o femeie fermecătoare”: ibid., p. 185.
- 41 „gravelor probleme mintale”: ibid.
- 42 „însă nu a fost să fie așa”: Solomon and Litvinoff, *Baku to Baker Street*, p. 211.
- 43 „Vreau să veniți să sărbătorim”: Beeston, *Looking for Trouble*, p. 29.
- 44 „o eliberare grozavă”: ibid.
- 45 „cu o fată minunată din America”: ibid.
- 46 „uluiți”: ibid.
- 47 „Deșteaptă minunată zboară bucuroasă înapoi”: Eleanor Philby, *The Spy I Loved*, p. 39.
- 48 „Am venit să-ți spun”: ibid.
- 49 „Pare cea mai bună soluție”: ibid.
- 50 „în multe privințe”: Elliott, *Umbrella*, p. 187.
- 51 „Ne vom lua o casă”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 482.
- 52 „vedere din primul rând”: Eleanor Philby, *The Spy I Loved*, p. 39.
- 53 „Stătea noaptea pe terasă”: ibid.
- 54 „circuitul zilnic tihnit”: ibid., p. 52.
- 55 „Pentru Kim, locul acela era ca un club”: ibid., p. 51.
- 56 „ca să vadă ce mai făceau ceilalți ziariști”: ibid.
- 57 „avea legătură cu serviciile britanice de informații”: ibid., p. 4.
- 58 „Părea să-și scrie”: ibid.
- 59 „impunând un anumit respect”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 491.
- 60 „celor ale căror slujbe declarate”: Seale și McConville, *Philby*, p. 294.

- 61 „Informațiile pe care le procura”: Modin, *My Five Cambridge Friends*, p. 234.
- 62 „atrăgeau atenția”: ibid.
- 63 „Existau critici”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 480.
- 64 „Ai fi putut citi toate astea”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 292.
- Capitolul 15: „Vulpea care nu a mai plecat”.
- 1 „dacă nu ar fi preferat operațiunile”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 470.
- 2 „Nu vreau să par”: Elliott, *Umbrella*, p. 162.
- 3 „A fost o reuniune foarte agreabilă”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 292.
- 4 „bouillabaisse excelent”: Elliott, *Umbrella*, p. 167.
- 5 „Pune-mă la curent, bătrâne”: Eleanor Philby, *The Spy I Loved*, p. 3.
- 6 „camere mari, răcoroase”: Elliott, *Umbrella*, p. 163.
- 7 „era perfect în toate privințele”: ibid.
- 8 „se gândea cu nostalgie la glasul plăcut”: ibid.
- 9 „cei doi prieteni vechi aflați la frontieră, în slujba Coroanei”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 492.
- 10 „specialist european și știa puține lucruri”: Eleanor Philby, *The Spy I Loved*, p. 3.
- 11 „Pe lângă toate complicațiile și comploturile politice”: Elliott, *Umbrella*, p. 165.
- 12 „consilierul personal”: Seale și McConville, *Philby*, pp. 295 – 296.
- 13 „Era un tip subțirel, uscățiv”: ibid., p. 295.
- 14 „l-a pus pe Kim la treabă”: ibid., p. 296.
- 15 „să slujească la doi stăpâni46: interviu cu fostul corespondent pentru *The Economist*.
- 16 „rapoarte mai ales politice și de personalitate66: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 492.
- 17 „despre schimbările politice66: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 292.
- 18 „Se vedeau o dată sau de două ori pe săptămână66: Eleanor Philby, *The Spy I Loved*, p. 3.

- 19 „O, Doamne66: ibid., p. 52.
- 20 „participarea mai intensă66: Seale și McConville, *Philby*, p. 298.
- 21 „să stea cu ochii pe Philby66: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 292.
- 22 „prietenia sinceră și inocentă a lui Elliott66: ibid.
- 23 „începusem să cred că Kim66: Eleanor Philby, *The Spy I Loved*, p. 3.
- 24 „negociind o înțelegere cu directorul: Dorril, *MI6*, pp. 670 – 671.
- 25 „Per ansamblu, ne-a servit cum se cuvine66: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 480.
- 26 „A fost unul dintre puținii adulți66: interviu cu Mark Elliott, 17 octombrie 2013.
- 27 „merge la schi dimineața66: Elliott, *Umbrella*, p. 166.
- 28 „i-a promis să-l aibă în vedere66: Lycett, *Ian Fleming*, p. 376.
- 29 „un armean66: ibid.
- 30 „aranjase, de fapt, să vadă un film pornografic66: ibid.
- 31 „la petreceri pentru diplomații și jurnaliștii britanici”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 292.
- 32 „Mai degrabă din amuzament decât din răutate”: Elliott, *Umbrella*, p. 184.
- 33 „care a stârnit o reacție în lanț”: ibid.
- 34 „Era o petrecere-cocktail”: ibid.
- 35 „Nu se jena”: ibid.
- 36 „un Martini criminal”: ibid., p. 187.
- 37 „recunoscut ca personaj dominant”: Richard Helms, *A Look Over My Shoulder: A Life in the Central Intelligence Agency* (New York, 2003), p. 275.
- 38 „se folosea de aceste prilejuri”: Trento, *The Secret History of the CIA*, p. 274. Nu au supraviețuit probe documentare despre aceste contacte, ceea ce sugerează că fie nu au avut loc, fie că Angleton le-a distrus.
- 39 „Mergea regulat”: Beeston, *Looking for Trouble*,

p. 44.

40 „a cărei minte”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 477.

41 „nu trebuia să stea decât”: ibid., p. 478.

42 „mult prea sofisticat”: ibid.

43 „îi plăcea să discute cu Philby”: Borovik, *The Philby Files*, p. 335.

44 „Philby era prieten cu toți yankeii”: George Young, citat în *The Sunday Times*, 15 mai 1988.

45 „Statele Unite au trebuit să înfrunte”: Miles Copeland în George Lenczowski, *American Presidents and the Middle East* (Duke, 1990), p. 6.

46 „îl cunoscuse și-l plăcuse”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 486.

47 „mai bine ca oricine”: Miles Copeland, *Without Cloak or Dagger. The Truth About the New Espionage* (New York, 1974), p. 146.

48, un tip extrovertit, nostim și foarte inteligent”: Elliott, *My Little Eye*, p. 68.

49 „Generos, scandalos, mereu nostim”: Beeston, *Looking for Trouble*, p. 106.

50 „unul dintre cei mai indiscreți oameni pe care i-am cunoscut”: Elliott, *My Little Eye*, p. 68.

51 „Puteam să-i încredințez orice secret”: ibid.

52 „să stea cu ochii pe Philby”: Copeland, *Without Cloak or Dagger*, p. 212.

53 „să raporteze orice semn”: ibid., p. 146.

54 „practica încă vechea meserie”: ibid., p. 212.

55 „scorneli colorate și distractive”: Elliott, *My Little Eye*, p. 69.

56 „vocea lui melodioasă”: Eleanor Philby, *The Spy I Loved*, p. 53.

57 „lipăind”: ibid., p. 5.

58 „Era afectuoasă”: ibid.

59 „absolut adorabilă”: ibid.

60 „cei mai fericiți ani”: ibid., p. 51.

Capitolul 16: Un ofițer promițător

- 1 „tratat cu toată considerația”: Eleanor Philby, *The Spy I Loved*, p. 46.
- 2 „Eu și Elizabeth eram”: Elliott, *Umbrella*, p. 188.
- 3 „l-a convins pe bătrân”: ibid.
- 4 „ocazie memorabilă”: ibid.
- 5 „a plecat la ora ceaiului”: ibid.
- 6 „Doamne, ce m-am plictisit”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 495.
- 7 „un amestec de dragoste și ură”: Elliott, *Umbrella*, p. 188.
- 8, nu era chiar întreg la cap”: Borovik, *The Philby Files*, p. 203.
- 9 „Dacă ești absolut convins”: Elliott, *Umbrella*, p. 188.
- 10 „șocat, dar în niciun caz nu l-a fi dezaprobat”: Philby, *My Silent War*, p. 132.
- 11 „a ieșit câteva zile din circulație”: ibid.
- 12 „Și-a băut mințile”: Eleanor Philby, *The Spy I Loved*, p. 47.
- 13 „Kim părea copleșit”: Beeston, *Looking for Trouble*, p. 33.
- 14 „un ofițer foarte promițător”: Roger Hermiston, *The Greatest Traitor: The Secret Lives of Agent George Blake* (Londra, 2013), p. 221.
- 15, un tip arătos”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 501.
- 16 „bombardărilor neîncetate”: Ian Irvine, George Blake: I Spy a British Traitor, *The Independent*, 1 octombrie 2006.
- 17 „Simțeam că mă aflu în tabăra greșită”: ibid.
- 18 „Nu are ce căuta în acest serviciu”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 261.
- 19 „un om în afara claselor”: Hermiston, *The Greatest Traitor*, p. 56.
- 20 „Era îndrăgostit, dar nu se putea căsători cu ea”: ibid., p. 61.
- 21 „nouăzeci la sută siguri”: Bower, *The Perfect*

English Spy. p. 263.

22 „înapoi la Londra imediat”: Hermiston, *The Greatest Traitor*, p. 221.

23 „dacă Blake n-ar dori”: ibid.

24 „Pe parcursul discuției”: ibid., p. 222.

25 „Moscova nu a depistat vreun motiv de îngrijorare”: ibid.

26 „ar fi mai convenabil”: ibid., p. 223.

27 „mi-a trecut prin minte o umbră de îndoială”: ibid.

28 „apăruseră câteva probleme”: ibid., p. 226.

29 „Dădusem de necaz”: ibid., p. 227

30 „Nu era ceva ostil”: ibid.

31 „Nu, nu m-a torturat nimeni”: ibid., p. 229.

32 „Jocul s-a terminat”: ibid.

33 „cea mai grea lovitură posibilă”: Bower, *The Perfect English Spy*. p. 268.

34 „Următorul nume este al unui trădător”: Hermiston, *The Greatest Traitor*, p. 236.

35 „I se poate întâmpla oricui”: Bower, *The Perfect English Spy*. p. 269.

36 „Cazul dumneavoastră este printre cele mai grave imaginabile”: Hermiston, *The Greatest Traitor*, p. 250.

37 „M-am dus dimineață la apartamentul lui”: Beeston, *Looking for Trouble*, pp. 33 - 4.

38 „Kim devenea jignitor”: ibid., p. 31.

39 „nu mai era jovial la băutură”: Eleanor Philby, *The Spy I Loved*, p. 5.

40 „De obicei era iertat de a doua zi”: Beeston, *Looking for Trouble*, p. 31.

41 „Știu eu ce faci tu miercurea seara”: Seale și McConville, *Philby*, p. 301.

42 „Știi, Moyra”: Beeston, *Looking for Trouble*, p. 32.

43 „Ce-ai face”: ibid.

44 „ceva îngrozitor”: ibid.

45 „Ce s-a întâmplat”: Eleanor Philby, *The Spy I Loved*, p. 5.

46 „Kim părea să se lase”: ibid., p. 6.

47 „era puțin cam exagerată”: ibid.

48 „distrus”: Elliott, *Umbrella*, p. 187.

49 „în afară de moartea tatălui său”: ibid.

50 „cel mai valoros dezertor”: Caroline Rand Herron și Michael Wright, *A KGB defector who may not be*, *New York Times*, 2 februarie 1986.

51 „o rețea de spioni foarte importantă”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 435.

52 „a început să manifeste semne tot mai accentuate”: Wright, *Spycatcher*, p. 193.

53 „Modin venise la Beirut ca să-l avertizeze pe Philby”: ibid.

54 „o umbră a celui care a fost”: Modin, *My Five Cambridge Friends*, p. 236.

55 „Ca să-l avertizez pe Philby să nu se întoarcă”: Christopher Andrew și Vasili Mitrokhin, *The Sword and the Shield: The Mitrokhin Archive and the Secret History of the KGB* (Londra, 1999), p. 440.

56 „hohotele de râs”: interviu cu David Cornwell, 12 aprilie 2012.

57 „Bineînțeles că e un trădător”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 293.

Capitolul 17: Mă gândeam eu că tu o să fii

1 „Suflet rusesc, inimă de evreică”: Solomon și Litvinoff, *Baku to Baker Street*, p. 229.

2 „Pentru oricine avea ochi să vadă”: ibid., p. 225.

3 „Mi-a dat prin gând”: ibid.

4 „activități periculoase în condiții riscante”: *London Gazette*, 4 aprilie 1944.

5 „Cum se face că *The Observer* folosește”: Solomon și Litvinoff, *Baku to Baker Street*, p. 226.

6 „o treabă foarte periculoasă în numele păcii”: Wright, *Spycatcher*, p. 173.

7 „intuiția că Harris”: Solomon și Litvinoff, *Baku to Baker Street*, p. 226.

8 „modul îngrozitor în care se purta”: Peter Wright, *Spy catcher*, p. 173.

- 9 „Trebuie să faci ceva”: Solomon și Litvinoff, *Baku to Baker Street*, p. 226.
- 10 „Mă voi gândi la asta”: ibid.
- 11 „marea realizare”: Wright, *Spycatcher*, p. 172.
- 12 „o femeie ciudată și în care nu aveau încredere”: ibid., p. 173.
- 13 „Cu siguranță îi purta pică”: ibid.
- 14 „Nu voi da niciodată dovezi publice”: ibid.
- 15 „Se va scurge informația, știu sigur”: ibid.
- 16 „De ce nu ne-a spus”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 294.
- 17 „Nu mă oferisem să dau informația”: Solomon și Litvinoff, *Baku to Baker Street*, p. 226.
- 18 „relațiile de la club și vechile legături din școală”: ibid., p. 227.
- 19 „mult prea șiret”: Pincher, *Treachery*, p. 473.
- 20 „Trebuie să descoperim”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 295.
- 21 „trebuia tratat ca un gentleman”: ibid.
- 22 „Nu suflați o vorbă”: ibid., p. 294.
- 23 „un dosar voluminos în vederea confruntării”: Wright, *Spycatcher*, p. 173.
- 24 „este cel mai mare ipocrit”: John le Carré, *The Secret Pilgrim* (Londra, 1990), Part II.
- 25 „l-ar fi ucis bucuros”: interviu cu Mark Elliott, 11 noiembrie 2013.
- 26 „erau mai multe șanse ca Philby”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 296.
- 27 „cel mai mare susținător al lui Philby”: ibid.
- 28 „un ofițer eficient, deștept și hotărât”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 505.
- 29 „Elliott a jurat să nu exagereze cu interogatoriul”: Andrew Boyle, *The Climate of Treason: Five Who Spied For Russia* (Londra, 1979), p. 436.
- 30 „Cei câțiva membri din MI5”: Wright, *Spycatcher*, p. 174.
- 31 „Ne infiltrasem cu totul în KGB”: Bower, *The*

Perfect English Spy, p. 296.

32 „cherchelit pe verticală”: Eleanor Philby, *The Spy I Loved*, p. 7.

33 „Era ca și cum apartamentul nostru”: ibid.

34 „Era destul să miroase o băutură”: ibid.

35 „Ce s-a întâmplat”: ibid., p. 5.

36 „un tip foarte, foarte rece”: ibid., p. 9.

37 „Ne-a scos din casă”: ibid., p. 8.

38 „băuse deja destul de mult”: ibid.

39 „Sângera abundant”: ibid.

40 „Dacă nu-l ducem pe soțul dumneavoastră”: ibid.

41 „dacă ar fi avut doar un strop de alcool în plus”: ibid., p. 9.

42 fost un prost afurisit”: ibid.

43 „se pregătise deja pentru o bătălie a minților”: Boyle, *The Climate of Treason*, p. 436.

44 „Am o sarcină îngrozitoare”: interviu cu Rozanne Colchester, 11 iunie 2013.

45 „A fost un șoc cumplit”: ibid.

46 „râdea mereu de situații”: ibid.

47 „Nicholas știa că avea mâinile pătate de sânge”: ibid.

48 „un ton nonșalant”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 297.

49 „o întâlnire între ei doi”: Pincher, *Treachery*, p. 474.

50 „în clipa în care am fost sunat”: Eleanor Philby, *The Spy I Loved*, p. 9.

51 „Mă gândeam eu că o să fii tu”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 297.

Capitolul 18: La ceai

1 „Absolut tolerabilă”: Dialogul dintre Kim Philby și Nicholas Elliott este reconstituit din următoarele surse: Bower, *The Perfect English Spy*, pp. 297 – 8; Borovik, *The Philby Files*, pp. 3, 5, 344; Boyle, *The Climate of Treason*, pp. 436 – 7; și interviuri cu cei care cunosc stenogramele acelei conversații.

- 2 „în culise”: Wright, *Spycatcher*, p. 174.
- 3 „Nu a întrebat nici măcar o dată”: ibid., p. 194.
- 4 „Totul e OK”: Corera, *MI6*, p. 87.
- 5 „Următoarele douăzeci și patru de ore”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 299.
- 6 „OK, hai că-ți spun”: ibid.
- 7 „își dăduse seama că greșise”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 436.
- 8 „Nedosekin este omul tău de legătură”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 299.
- 9 „Nu am niciun om de legătură”: ibid.
- 10 „un document foarte anost”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 507.
- 11 „o confesiune limitată”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 436.
- 12 „puțină amânare, puțină băutură”: Knightley, *The Master Spy*, p. 217.
- 13 „Imunitatea și exonerarea promise de noi”: Borovik, *The Philby Files*, p. 345.
- 14 „încerca din răputeri”: Wright, *Spycatcher*, p. 194.
- 15 „Spre final”: ibid.
- 16 „în sfârșit înfrânt”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 299.
- 17 „hotel obscur”: Eleanor Philby, *The Spy I Loved*, p. 6.
- 18 „nu voia să știe prea mulți oameni”: ibid.
- 19 „ascunzișurile”: ibid.
- 20 „ca și cum nu intervenise nimic”: Boyle, *The Climate of Treason*, p. 438.
- 21 „Cea mai mare plăcere a lui”: Eleanor Philby, *The Spy I Loved*, p. 6.
- 22 includea „mai multe nume care m-au speriat”: Knightley, *The Master Spy*, p. 215.
- 23 „Blunt era nevinovat”: Wright, *Spycatcher*, p. 194.
- 24 „a susținut că nu știa nimic”: ibid.
- 25 „interogatoriul avea să fie o treabă de durată”:

- Bower, *The Perfect English Spy*, p. 299.
- 26 „știa despre KGB”: ibid.
- 27 „Mi-am dat seama”: Knightley, *The Master Spy*, p. 215.
- 28 „avea să-i vină în ajutor”: ibid.
- 29 „Colacul de salvare”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 298.
- 30 „nespus de recunoscător”: ibid., p. 300.
- 31, Ar fi putut respinge”: ibid.
- 32 „După părerea noastră”: Andrew, *Defence of the Realm*, p. 436.
- 33 „Ce vă face să credeți”: Pincher, *Treachery*, p. 476.
- 34 „Presupun că ar putea”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 300.
- 35 „Nimeni nu-l voia la Londra”: interviu cu David Cornwell, octombrie 2012.
- 36 „Pur și simplu, nu ne-am gândit la asta”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 301.
- 37 „neînțelegător”: ibid.
- Capitolul 19: Dispariția
- 1, Philby nu crede că mai scapă și de data asta”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 301.
- 2, A venit momentul tău”: Borovik, *The Philby Files*, p. 346.
- 3, Acum nu te vor mai lăsa în pace”: ibid.
- 4 „mă făcuseră să mă îndoiesc”: ibid., p. 352.
- 5 „Va dura o vreme până să facem aranjamentele”: ibid., p. 347.
- 6 „Dacă mă vezi”: ibid.
- 7 „despre problema care ne interesează”: ibid.
- 8 „se dovedise un om de legătură util și prietenos”: Glencaim Balfour Paul, *Bagpipes în Babylon: A Lifetime in the Arab World and Beyond* (Londra, 2006), p. 187.
- 9 „Tați o să întârzie”: Eleanor Philby, *The Spy I Loved*, p. 2.
- 10 „cercul restrâns”: ibid., p. 3.

- 11 „Doamne, ce noapte îngrozitoare”: ibid.
- 12 „Nu fi prostuță”: ibid.
- 13 „nu avea nimic de spus”: Clare Hollingworth, *Front Line* (Londra, 1990), p. 191.
- 14 „Totul e în regulă”: Borovik, *The Philby Files*, p. 349.
- 15 „la o ședință convocată în pripă”: Eleanor Philby, *The Spy I Loved*, p. 4.
- 16 „Vrei să trec pe acolo”: ibid.
- 17 „Sfatul lui a fost să nu facem nimic”: ibid.
- 18 „teama îngrozitoare”: ibid.
- 19 „ultima lui legătură cu Anglia”: Modin, *My Five Cambridge Friends*, p. 237.
- 20 „Philby dispăruse”: Elliott, *My Little Eye*, p. 94.
- 21 „Spune-le colegilor mei”: Eleanor Philby, *The Spy I Loved*, p. 18.
- 22 „Fără îndoială”: Elliott, *Umbrella*, p. 189.
- 23 „în împrejurări alese anume”: ibid.
- 24 „îți dai seama”: Eleanor Philby, *The Spy I Loved*, p. 18.
- 25 „să aleagă un punct înalt”: ibid., p. 19.
- 26 „convinsă că Philby”: ibid., p. 12.
- 27 „să nu se întâlnească sub nicio formă”: ibid., p. 21.
- 28 „ca să verifice sistemul”: ibid.
- 29 „Mulți oameni din lumea secretelor”: Wright, *Spycatcher*, 174.
- 30 „Ar fi trebuit să trimitem o echipă”: ibid., p. 194.
- 31 „Dar după un interogatoriu prelungit”: ibid., p. 325.
- 32 „Fusesse șeful meu”: Bristow, *A Game of Moles*, p. 229.
- 33 „îngrozit”: ibid.
- 34 „Nu m-am gândit nicio clipă că va accepta”: Bower, *The Perfect English Spy*, p. 304.
- 35 „Ce păcat că am redeschis”: ibid.
- 36 „dezamăgit”: ibid.

- 37 „Am încercat să repar stricăciunile”: *ibid.*, p. 305.
- 38 „să înfrunte adevărul îngrozitor”: Mangold, *Cold Warrior*, p. 45.
- 39 „Am pus să fie arse”: *ibid.*, p. 46.
- 40, „A fost un trădător de neiertat”: Balfour Paul, *Bagpipes în Babylon*, p. 187.
- 41 „consternat”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 487.
- 42 „incredibilă”: *ibid.*, p. 488.
- 43, „A fost cel mai bun actor”: *ibid.*
- 44, „Philby ne-a asigurat”: Holzman, *James Jesus Angleton*, p. 125.
- 45 „De când și-a dat demisia”: Edward Heath (Lord al Sigiliului Privat), dezbateri în Camera Comunelor, 1 iulie 1963, *Hansard*, Vol. 680, ce 33 – 5.
- 46 „Bună ziua, domnule Philby”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 527.
- 47 „Lui Philby i s-a dat voie să fugă”: Bristow, *A Game of Moles*, p. 281.
- 48 „După opinia mea, întreaga poveste”: Modin, *My Five Cambridge Friends*, p. 238.
- 49 „serviciul secret îl încurajase în mod activ”: *ibid.*
- 50, „/lii știut exact cum să gestionez situația”: Knightley, *The Master Spy*, p. 217.
- 51 „să-l scot pe Philby din Liban”: Modin, *My Five Cambridge Friends*, p. 236.
- 52 „o greșeală, pură prostie”: Borovik, *The Philby Files*, p. 323.
- 53 „Burgess era o sursă de jenă aici”: Knightley, *The Master Spy*, pp. 222 – 3.
- 54 „cu siguranță rus”: Eleanor Philby, *The Spy I Loved*, p. 22.
- 55 „Vin de la Kim”: *ibid.*
- 56 „Kim a fost agent comunist activ”: *ibid.*, p. 56.
- 57 „blândețea surprinzătoare”: *ibid.*
- 58 „în ultimii șapte ani am fost convingi”: *ibid.*
- 59 „victima unui vicleșug monstruos și prelungit”:

ibid., p. xiii.

60 „Singurul lucru la care mă gândesc”: ibid., p. 59.

61 „Nu știu ce”: ibid., p. 64.

62 „Cumpărați-vă niște haine foarte călduroase”:
ibid., p. 66.

63... *Tu ce ai face*”: ibid., p. 63.

64 „a recunoscut până la urmă”: ibid.

65 „loialitatea și devotamentul pasional”: Elliott,
Umbrella, p. 182.

66 „Deși o speriasem de moarte”: Elliott, *My Little Eye*, p. 94.

67 „Eleanor, tu ești”: Eleanor Philby, *The Spy I Loved*, p. 69.

68 „Dragă Nick”: scrisoare nedată de la Kim Philby
către Nicholas Elliott, colecția Cleveland Cram, Biblioteca
Universității Georgetown, Washington DC.

69 „Era ridicol să presupui”: Elliott, *My Little Eye*, p.
95.

70 „o încercare foarte stângace”: ibid.

71 „multe ore de discuții”: ibid.

72 „pentru că, în primul rând”: ibid.

73 „episod tragic”: ibid., p. 97.

74 „Pune niște flori pentru mine”: ibid., p. 98.

Capitolul 20: Trei spioni vârstnici

1 „elită”: Philby, *My Silent War*, p. XXXII.

2 „Nu și-a dezvăluit niciodată”: Modin, *My Five Cambridge Friends*, p. 270.

3 „englez până în măduva oaselor”: ibid.

4 „patria”: Borovik, *The Philby Files*, p. 373.

5 „apartținuse”: Murray Sayle, *London-Moscow: The Spies are Jousting*, *Sunday Times*, 6 ianuarie 1968.

6 „englez în mod ireversibil și în întregime”: Cave
Brown, *Treason in the Blood*, p. 527.

7 „Bâte de aluminiu, mingi albe”: Knightley, *The Master Spy*, p. 239.

8 „gălăgia îngrozitoare”: ibid., p. 253.

9 „huliganilor incitați”: ibid.

- 10 „Ce e mai important”: Eleanor Philby, *The Spy I Loved*, p. 78.
- 11 „Partidul, desigur”: ibid.
- 12 „păstrase direcția”: Philby, *My Silent War*, p. XXXI.
- 13 „Dacă ați ști prin ce iad treci”: Balfour Paul, *Bagpipes în Babylon*, 186.
- 14 „Prietenia este cel mai important lucru”: ibid.
- 15 „dureros să te gândești”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 488.
- 16 „Nu râdeam de ei”: Knightley, *The Master Spy*, p. 254.
- 17 „Fusesse alături de el”: Elliott, *Umbrella*, p. 189.
- 18 „exemplul suprem de schizofrenie”: ibid.
- 19 „A trădat multă lume”: Eleanor Philby, *The Spy I Loved*, p. 175.
- 20 „Nimeni nu poate cunoaște”: ibid., p. XIV.
- 21 „Dezastrul emoțional”: Holzman, *James Jesus Angleton*, p. 206.
- 22 „Jim a continuat să creadă”: Mangold, *Cold Warrior*, p. 48.
- 23 „Nu voia să se mai lase păcălit”: Martin, *Wilderness of Mirrors*, p. 193.
- 24 „E numai mâna lui Kim”: Holzman, *James Jesus Angleton*, p. 207.
- 25, Avusese încredere în el”: Elliott, *My Little Eye*, p. 81.
- 26 „Nu știu dacă poate fi calculat”: Martin, *Wilderness of Mirrors*, p. 193.
- 27 „să spună adevărul despre cazul lui Philby”: Cave Brown, *Treason in the Blood*, p. 565.
- 28 „Să faci parte din administrație”: Elliott, *Umbrella*, p. 179.
- 29 „Spre surprinderea mea”: ibid., p. 192.
- 30 „un Cecil Rhodes modern”: ibid., p. 191.
- 31 „Harry Lime din Cheapside”: ibid., p. 192.
- 32 „incapabil să ducă”: ibid., p. 195.

- 33 „avea talent la căutări cu ansa”: ibid.
- 34 „o alternativă la implicarea”: Elliott, *My Little Eye*, p. 65.
- 35 „manifesta o lipsă nejustificată”: ibid., p. 109.
- 36 „îl cunoscuse foarte bine, pentru mult timp”: Elliott, *Umbrella*, p. 182.
- 37 „M-am gândit, firește”: ibid.
- 38 „în aparență era un om blând”: ibid., p. 183.
- 39 „o fațadă a unei personalități schizofrenice”: ibid., p. 190.
- 40 „o existență tristă în exil”: ibid., p. 189.
- 41 „oameni posomorâți, cu un servitor care îl spiona”: ibid.
- 42 „irosită pentru o cauză inutilă”: Elliott, *My Little Eye*, p. 99.
- 43 „hotărâse să-și trădeze”: Elliott, *Umbrella*, p. 190.
- 44 „Avea șarm cu carul”: ibid., p. 189.
- 45 „Totul a fost aranjat”: Knightley, *The Master Spy*, p. 215.
- 46 „dorința de a scuti MI6 de un nou scandal”: Borovik, *The Philby Files*, p. 323.
- 47 „pace binecuvântată”: ibid., p. 357.
- 48 „Cât de albe trebuie să fie nopțile lui Kim Philby”: ibid., p. 373.
- 49 „E un om cu desăvârșire trist”: Knightley, *The Master Spy*, p. 5.
- 50 „Glasgow într-o noapte de sâmbătă”: Tom Driberg, *Guy Burgess: A Portrait with Background* (Londra, 1956), p. 100.
- 51 „o povară”: Knightley, *The Master Spy*, p. 235.
- 52 „Orice destăinuire implică”: Ruffina Philby, Mikhail Lyubimov și Hayden Peake, *The Private Life of Kim Philby: The Moscow Years* (Londra, 1999), p. 257.
- 53 „nu manifesta niciun interes”: Elliott, *Umbrella*, p. 185.
- 54 „unul dintre cele mai bune”: Knightley, *The Master Spy*, p. 257.

55 „lupta lui neobosită”: ibid., p. 260.

56 „Buzele mele au fost până azi pecetluite”: Elliott, *My Little Eye*, p. 95.

57 „agitație grozavă”: ibid.

58 „banală, deși oarecum de notorietate”: ibid., p. 10.

59 „Cred că am fost”: ibid.

BIBLIOGRAFIE

Archives

British Library Newspaper Archive, Colindale
Bundesarchiv-Militärarchiv, Freiburg

Churchill Archives Centre, Churchill College,
Cambridge

IWM Archives, Imperial War Museum, London

National Archives, Kew

National Archives, Washington DC

The Times Archives

Published Sources

Aldrich, Richard J., *GCHQ: The Uncensored Story of
Britain's Most Secret Intelligence Agency* (Londra,
2011)

Andrew, Christopher, *The Defence of the Realm: The
Authorised History of MI5* (Londra, 2009)

*Secret Service: The Making of the British
Intelligence Community* (Londra, 1985)

Andrew, Christopher și D. Dilks, *The Missing
Dimension:*

*Governments and Intelligence Communities in the
Twentieth Century* (Londra, 1984)

Andrew, Christopher și Oleg Gordievsky, *KGB: The
Inside story of its Foreign Operations from Lenin to
Gorbachev* (Londra, 1990)

Andrew, Christopher și Vasili Mitrokhin, *The Sword
and the Shield: The Mitrokhin Archive and the Secret
History of the KGB* (Londra, 1999)

The Mitrokhin Archive II The KGB and the World
(Londra, 2005)

Balfour Paul, Glencaim, *Bagpipes în Babylon: A*

Lifetime in the Arab World and Beyond (Londra, 2006)

Bassett, Richard, *Hitler's Spy Chief: The Wilhelm Canaris Mystery* (Londra, 2006)

Beeston, Richard, *Looking for Trouble: The Life and Times of a Foreign Correspondent* (Londra, 2006)

Bennett, Gill, *Churchills Man of Mystery: Desmond Morton and the World of Intelligence* (Londra, 2007)

Bennett, Ralph, *Behind the Battle: Intelligence in the War with Germany 1939 - 1945* (Londra, 1999)

Best, Sigismund Payne, *The Venlo Incident* (Londra, 1950) Bethell, Nicholas, *The Great Betrayal: The Untold Story of Kim Philby's Greatest Coup* (Londra, 1978)

Borovik, Genrikh, ed. Phillip Knightley, *The Philby Files: The Secret Life of Master Spy Kim Philby* (Londra, 1994)

Bower, Tom, *The Perfect English Spy: Sir Dick White and the Secret War, 1935 - 1990* (Londra, 1995)

Boyle, Andrew, *The Climate of Treason: Five Who Spied For Russia* (Londra, 1979)

Bristow, Desmond împreună cu Bill Bristow, *A Game of Moles: The Deceptions of an MI6 OD cer* (Londra, 1993)

Brook-Shepherd, Gordon, *The Storm Birds: Soviet Post War Defectors* (Londra, 1988)

Bryher, W., *The Days of Mars: A Memoir, 1940 - 1946* (New York, 1972)

Butler, E., *Mason-Mac: The life of Lieutenant-General Sir Noel Mason-MacFarlane* (Londra, 1972)

Carl, Leo D., *The International Dictionary of Intelligence* (McLean Virginia, 1990)

Carter, Miranda, *Anthony Blunt: His Lives* (Londra, 2001) Cave Brown, Anthony, *Bodyguard of Lies*, Vol. I (Londra, 1975)

Treason in the Blood: H. St. John Philby, Kim Philby, and the Spy Case of the Century (Londra, 1995)

Cavendish, Anthony, *Inside Intelligence* (Londra, 1990)

Copeland, Miles, *The Game of Nations: The*

Amorality of Power Politics (New York, 1970)

The Game Player: Confessions of the CIA's Original Political Operative (Londra, 1989)

Without Cloak or Dagger: The Truth About the New Espionage (New York, 1974)

Corera, Gordon, *MI6: Life and Death in the British Secret Service* (Londra, 2012)

Crowdy, Terry, *Deceiving Hitler: Double Cross and Deception in World War II* (Londra, 2008)

Curry, J., *The Security Service 1908 - 1945: The Official History* (Londra, 1999)

Dalton, Hugh, *The Fateful Years: Memoirs, 1931 - 1945* (Londra, 1957)

Doerries, Reinhard R., *Hitler's Intelligence Chief: Walter Schellenberg* (New York, 2009)

Dorril, Stephen, *MI6: Fifty Years of Special Operations* (Londra, 2001)

Driberg, Tom, *Guy Burgess: A Portrait with Background* (Londra, 1956)

Elliott, Nicholas, *Never Judge a Man by his Umbrella* (Londra, 1992)

With My Little Eye: Observations Along the Way (Norwich, 1993)

Foote, Alexander, *Handbook for Spies* (Londra, 1949)

Gilbert, Martin, *Winston S. Churchill, Vol. 6: Finest Hour, 1939 - 1941* (Londra, 1983)

Hale, Don, *The Final Dive: The Life and Death of Buster Crabb* (Londra, 2007)

Hamrick, S.J., *Deceiving the Deceivers: Kim Philby, Donald MacLean, and Guy Burgess* (New Haven, CT, 2004)

Harris, Tomas, *Garbo: the Spy Who Saved D-Day*, con introduzione di Mark Seaman (Londra, 2004)

Harrison, Edward, *The Young Kim Philby: Soviet Spy and British Intelligence Officer* (Exeter, 2012)

Hastings, Max, *Finest Years: Churchill as Warlord 1940 - 1945* (Londra, 2009)

Overlord: D-Day and the Battle for Normandy.

1944 (Londra, 1984)

Helms, Richard, *A Look Over My Shoulder: A Life in the Central Intelligence Agency* (New York, 2003)

Hermiston, Roger, *The Greatest Traitor: The Secret Lives of Agent George Blake* (Londra, 2013)

Hersh, Burton, *The Old Boys: The American Elite and the Origins of the CIA* (New York, 1992)

Hollingworth, Clare, *Front Line* (Londra, 1990)

Holt, Thaddeus, *The Deceivers: Allied Military Deception in the Second World War* (Londra, 2004)

Holzman, Michael, *James Jesus Angleton, the CIA, and the Craft of Counterintelligence* (Boston, 2008)

Home, Alistair, *But What de you Actually Do? A Literary Vagabondage* (Londra, 2011)

Jel ery, Keith, *MI6: The History of the Secret Intelligence Service 1909 - 1949* (Londra, 2010)

Kahn, David, *Hitler's Spies: German Military Intelligence în World War II* (New York, 2000)

Knightley, Phillip, *The Master Spy: The Story of Kim Philby* (Londra, 1988)

The Second Oldest Profession (Londra, 1986)

Lenczowski, George, *American Presidents and the Middle East* (Duke, 1990)

Liddell, G., *The Guy Liddell Diaries, 1939 - 1945*, Vol. I și II, ed. Nigel West (Londra, 2005)

Lycett, Andrew, *Ian Fleming* (London, 1996)

Mangold, Tom, *Cold Warrior: James Jesus Angleton - CIA's Master Spy Hunter* (Londra, 1991)

Martin, David C., *Wilderness of Mirrors: Intrigue, Deception, and the Secrets that Destroyed Two of the Cold Wars Most Important Agents* (Guilford, CT, 2003)

Modin, Yuri, *My Five Cambridge Friends: Burgess, MacLean, Philby, Blunt, and Cairncross by Their KGB Controller* (New York, 1995)

Morgan, Ted, *A Covert Life: Jay Lovestone: Communist, Anti-Communist, and Spymaster* (New York, 1999)

Muggeridge, Malcolm, *Chronicles of Wasted Time*, Vol. I și II (Londra, 1973)

Page, Bruce, *David Leitch and Phillip Knightley, Philby: The Spy Who Betrayed a Generation* (Londra, 1968)

Paine, Luran, *The Abwehr: German Military Intelligence în World War II* (Londra, 1984)

Philby, Eleanor, *The Spy I Loved* (Londra, 1968)

Philby, Kim, *My Silent War: The Autobiography of a Spy* (Londra, 1968)

Philby, Rufina, Mikhail Lyubimov și Hayden Peake, *The Private Life of Kim Philby: The Moscow Years* (Londra, 1999)

Pincher, Chapman, *Treachery: Betrayals, Blunders and Cover-Ups: Six Decades of Espionage* (Londra, 2012)

Poretsky, Elizabeth K., *Our Own People: A Memoir of «Ignace Reiss» and His Friends* (Oxford, 1969)

Pugh, Marshall, *Commander Crabb* (Londra, 1956)

Read, Anthony David Fisher, *Colonel Z: The Secret Life of a Master of Spies* (Londra, 1985)

Operation Lucy: Most Secret Spy Ring of the Second World War (Londra, 1981)

Rose, Kenneth, *Eluzive Rothschild: The Life of Victor, Third Baron* (Londra, 2003)

Rubin, Barry, *Istanbul intrigues* (New York, 1989)

Seale, Patrick și Maureen McConville, *Philby: The Long Road to Moscow* (Londra, 1973)

Sisman, Adam, *Hugh Trevor-Roper: The Biography* (Londra, 2011)

Solomon, Flora și Barnet Litvinoff, *Baku to Baker Street: The Memoirs of Flora Solomon* (Londra, 1984)

Trento, Joseph J., *The Secret History of the CIA* (New

York, 2001)

Trevor-Roper, Hugh R., *The Philby Affair: Espionage, Treason, and Secret Services* (Londra, 1968)

Weiner, Tim, *Legacy of Ashes: The History of the CIA* (Londra, 2007)

West, Nigel, *At Her Majesty's Secret Service: The Chiefs of Britain's Intelligence Agency, MI6* (Londra, 2006)

Mask: *MI5's Penetration of the Communist Party of Great Britain* (Londra, 2005)

MI5: British Security Service Operations 1909 - 1945 (Londra, 1981)

Venona: The Greatest Secret of the Cold War (Londra, 1999)

West, Nigel Oleg Tsarev, *The Crown Jewels: The British Secrets at the Heart of the KGB Archives* (Londra, 1998)

Triplex: Secrets from the Cambridge Five (Yale, 2009)

Wheatley, Dennis, *The Deception Planners: My Secret*

War (Contes 1980)

Whiting, Charles, *Ghost Front: the Ardennes before the*

Battle of the Bulge (Londra, 2002)

Wright, Peter, *Spycatcher: The Candid Autobiography of a*

Senior Intelligence Officer (Londra, 1987)

MULȚUMIRI

Le sunt, din nou, îndatorat numeroaselor persoane care m-au ajutat cu îndrumări, m-au încurajat și mi-au oferit găzduire în timpul scrierii acestei cărți, precum și acces la documente, fotografii și la propriile lor amintiri. Le sunt deosebit de recunoscător familiilor și urmașilor protagoniștilor unei povești care rămâne, pentru mulți, un capitol dureros al trecutului. Această carte nu ar fi putut fi scrisă fără sprijinul generos al lui Mark și David Elliott, fiul și nepotul lui Nicholas Elliott, care s-au dovedit a fi o sursă

nesecată de sprijin și cooperare concretă.

Am avut, de asemenea, privilegiul de a o întâlni pe Elizabeth Elliott, văduva lui Nicholas, cu numai câteva săptămâni înainte de moartea ei, în 2012.

Lista care urmează este incompletă, dat fiind că mulți dintre cei care mi-au fost de cel mai mare ajutor au cerut, lucru de înțeles, din motive profesionale, să rămână anonimi: știți la cine mă refer și cât de recunoscător vă sunt.

Aș dori să mulțumesc în special următorilor: Nathan Adams, Christopher Andrew, Dick Beeston, Rick Beeston, trecut în neființă, Paul Bellsham, Keith Blackmore, Tom

Bower, Roger Boyes, Alex Brooman-White, Caroline Brooman-White, Anthony Cavendish, Rozanne Colchester, Gordon Corera, David Cornwell, Jane Cornwell, Leo Darroch, Natasha Fairweather, Frances Gibb, Oleg Gordievsky, Peter Greenhalgh, Barbara Honigmann, William Hood, Alistair Home, Keith Jeffery, Margy Kinmonth, Jeremy Lewis, Peter Linehan, Robert McCrum, Philip Marsden, Nick Mays, Tommy Norton, John Julius Norwich, Michael Pakenham, Roland Philipps, Harry Chapman Pincher, Gideon Rachman, Felicity Rubinstein, Jenni Russell, Arhivelor John Smedley, Xan Smiley, Wolfgang Suschitzky, Anthony Tait, Rupert Walters, Nigel West, Damian Whitworth.

Le sunt îndatorat lui Robert Hands, Peter Martland, Richard Aldrich și Hayden Peake pentru faptul că mi-au citit manuscrisul și m-au salvat de la comiterea multor greșeli stânjenitoare; erorile care au rămas, mi le asum în întregime, încă o dată, Jo Carlill a înfăptuit adevărate minuni în ceea ce privește analizarea fotografiilor de arhivă.

M-am bucurat și am profitat foarte mult de faptul că am lucrat cu următorii colegi de la BBC: Janice Hadlow, Martin Davidson, Dominic Crossley-Holland, Francis Whateley, Tom McCarthy, Ben Ryder, Louis Caulfield, Adam Scourfield, Dinah Rogers, Gezz Mounter și Jane Chan.

Colegii și prietenii mei de la *The Times* mi-au oferit ajutor și îndrumări. Subvenția generoasă din partea Colegiului St. John din Cambridge mi-a permis să termin cartea în conformitate cu principiile și normele academice.

Pentru mine este o plăcere și un privilegiu faptul că această carte este publicată de către grupul Bloomsbury: mulțumirile mele lui Katie Johnson și Annei Simpson, pentru răbdarea și competența lor fără greș, și lui Michael Fishwick, dragul meu prieten și editor. Ed Victor, ca întotdeauna, a condus un alt imens și complicat proiect în port, cu abilitatea unui căpitan de navă.

Familia mea merită atât laude cât și afecțiune pentru că mi-a tolerat acest proiect anevoios cu spioni fără să mă dea afară din casă, iar lui Kate îi transmit toată dragostea mea.

Autorul

INDEX

A

Abwehr, 26, 32, 53, 54, 55, 97, 98, 101, 102, 111, 115, 119, 120, 123, 125, 126, 127, 128, 130, 131, 438, 460

Albania, 183, 184, 187, 188, 189, 196, 199, 202, 206, 207, 208, 209, 210, 474

Allen, Derby, 143, 190, 198, 294, 331

Allen, William, 294

Amnesty International, 355

Angleton, Cicely, 156, 174, 211, 212, 220

Angleton, Hugh, 107

Angleton, James Jesis, 106, 132, 181, 193, 413, 457, 458, 463, 466, 467, 468, 469, 470, 473, 476, 508, 511

Anglo-German Trade Gazette, 71, 74

Applewhite, Edgar J., 331, 332, 333

Arabia Saudită, 65, 265, 309, 324, 338

Archer, Jane, 88, 145

Arlington Hall, 213, 222

Armenia, 172, 176

Ascot, 13, 14, 23, 82, 417

Asociația Anglo Germană.

Astor, David, 305, 306
 Athenaeum Club, 40
 Australia, 266
 B
 Balfour-Paul, Glen și Marnie, 389, 390, 391, 392, 398, 411, 506, 508, 510.
 Balli Kombetar, 187, 191
 Balluku, Beqir, 191
 Barclay, Sam, 190
 Báthory, 204
 Bazna, Elyesa („Cicero”), 116, 117, 118
 Beaulieu, 39
 Bedell Smith, Walter, 198, 235, 237, 242
 Beeston, Moyra, 316, 350, 499
 Beeston, Richard, 308, 309, 316, 331, 340, 348, 491
 Beirut, 11, 12, 96, 173, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 312, 315.
 316, 318, 320, 321, 322, 323, 324, 329, 330, 331, 332, 333.
 334, 338, 340, 341, 342, 344, 347, 350, 353, 360, 361, 363.
 365, 366, 367, 368, 369, 371, 376, 379, 380, 381, 384, 385.
 386, 387, 388, 389, 393, 394, 396, 397, 398, 401, 402, 409.
 415, 419, 426, 427, 429, 431, 490, 500
 Berlin, 21, 22, 72, 81, 114, 121, 123, 125, 126, 127, 340, 342, 345, 406, 434
 Berne.
 Best, Sigismund Payne, 26, 27, 28, 29, 444
 Bevin, Ernest, 144
 Birds, The, 464
 Biroul de Coordonare Politică.
 Birou de Operațiuni Speciale (OSO), 173, 174
 Birou de Servicii Strategice (OSS), 185, 332
 Biroul de Informații al Marinei, 54, 290, 298, 302, 304, 327

Blake, George, 340, 341, 343, 360, 361, 379, 420,
 498
 Blake, Gillian, 342
 Bland, Sir Nevile, 19, 20, 21, 23, 85
 Bletchley Park, 53, 56, 89, 106, 114, 118, 145
 Blunt, Anthony, 44, 74, 80, 89, 92, 218, 224, 242,
 253, 267, 268, 269, 270, 271, 313, 357, 380, 382, 383, 459,
 479, 505
 Borovik, Genrikh, 9, 439, 450, 451, 452, 453, 454,
 455, 459, 463, 464, 465, 466, 468, 469, 470, 475, 481, 482,
 483, 485, 486, 487, 490, 491, 496, 497, 503, 504, 506, 508,
 510, 512
 Boyd, Johnny, 198
 Brandt, Willy, 413
 Brewer, Annie, 390
 Brewer, Eleanor, 309, 310, 311, 315, 317, 318, 322,
 323, 324, 325, 326, 329, 331, 334
 Brewer, Sam Pope, 310
 Brickendonbury Hall, 39
 Bristow, Desmond, 52, 87, 396, 400, 448, 507, 508
 British Museum, 51, 157
 Brixton, 279, 346
 Brodie, Colonel Alec, 326
 Brooman White, Richard, 33, 44, 47, 162, 184, 238,
 282, 283, 486
 Bulganin, Nikolai, 289
 Burgess, Guy, 38, 39, 43, 44, 61, 73, 77, 80, 89, 150,
 173, 175, 204, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223,
 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 234, 235, 236,
 237, 238, 239, 241, 242, 243, 244, 246, 247, 249, 250, 251,
 252, 253, 257, 258, 266, 267, 268, 270, 274, 275, 276, 282,
 283, 284, 286, 287, 328, 330, 346, 356, 357, 378, 383, 386,
 387, 398, 402, 420, 459, 508, 512
 C
 Cairncross, John, 89, 382, 459
 Cairo, 94, 96, 126, 128, 152, 153, 214, 218
 Cambridge, 14, 15, 17, 18, 33, 34, 38, 40, 44, 48, 49,

55, 59, 60, 61, 62, 65, 66, 68, 70, 73, 74, 78, 79, 81, 89,
112, 113, 114, 140, 147, 151, 157, 185, 214, 219, 224, 225,
230, 240, 241, 243, 251, 274, 313, 347, 357, 362, 382, 439,
459, 462, 474, 476, 477, 483, 484, 487, 491, 493, 500, 507,
508, 510

Canaris, Amiral Wilhelm, 131, 460

Cehoslovacia, 22, 395

Chamberlain, Neville, 23, 27

Chamoun, Camille, 331

Chestiunea „Cicero”, 117, 515

Churchill, Winston, 39, 117, 250

CIA, 9, 106, 116, 143, 173, 174, 181, 185, 192, 193,
198, 199.

200, 202, 203, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211,
220, 234.

235, 237, 240, 242, 330, 331, 332, 333, 334, 343,
347, 351.

352, 362, 365, 373, 385, 395, 397, 398, 399, 413,
414, 415.

435, 457, 458, 466, 473, 479, 495

Claridge's Hotel, 290

Club de Marină și Armată.

Colby, William E., 211

Colchester, Halsey și Rozanne, 368, 503

Colegiul Universitar Londra, 66

Colegiul Eton.

Colegiul Lord Wandsworth, 263

Colegiul Malvern, 67

Comitetul Anglo-American de Politică Specială.

Congo, 384, 393

Cooling, „Lofty”, 190

Copeland, Lorraine, 334, 411

Copeland, Miles, 332, 334, 335, 367, 398, 496

Copeland, Stewart, 82, 103, 138, 150, 159, 245, 252,
263, 334, 416 Coreea de Nord, 341

Corpul Expediționar Britanic.

Country Life, 336

Cowgill, Felix, 47, 48, 52, 56, 83, 87, 94, 105, 110,
 111, 138, 139, 448, 462
 Crabb, Comandant Lionel „Buster”, 289, 291, 292,
 295, 296, 297, 298, 299, 300, 302, 303, 321, 361, 363, 487,
 488, 490
 Crespigny, 188, 471
 Crichton, 41
 Crosthwaite, Sir Moore, 328
 Crowborough, Sussex, 260, 270, 271, 278, 280, 281,
 308, 316, 485
 Cumming, Malcolm, 82, 253, 518
 Curry, Jack, 138
 D
 Daily Mirror, 38
 Daily Mail, 80, 442
 Dansey, Sir Claude, 83, 138, 436
 Davies, Ted, 293, 295, 297
 Deakin, Ralph, 75, 445
 Debarcarea din Normandia, 131, 137, 140, 143, 438
 Deutsch, Arnold („Otto”), 65, 73, 78
 Oscar Deutsch, Oscar, 67
 Dobb, Maurice, 67
 Doble, Frances, 75
 Dollfuss, Engelbert, 63, 64
 Dolmatova, 391, 393, 394
 Donbass, 78
 Donovan, William „Wild Bill”, 106
 Dulles, Allen, 143, 198, 331
 Dwyer, Peter, 192
 E
 Easton, Jack, 169, 234, 238, 239, 301
 Economist, 305, 306, 3012, 320, 324, 336, 390, 494
 Eden, Anthony, 297, 290, 293, 294, 298, 299, 300, 301
 Egipt, 116, 128, 324, 333
 Eliot, T.S., 109, 414
 Elliott, Claudia, 143, 282, 327, 417
 Elliott, Elizabeth (născută Holberton), 282, 317, 334

Mark Elliott, Mark, 327, 447, 495, 502
 Elliott, Mătuşa Blanche, 15
 Elliott, Nicholas, 11, 13, 14, 18, 25, 26, 39, 44, 54,
 58, 82, 94.
 95, 104, 109, 115, 120, 123, 132, 133, 145, 152, 160,
 179.
 180, 198, 213, 215, 227, 246, 247, 249, 254, 258,
 264, 271.
 280, 283, 289, 301, 303, 304, 307, 310, 313, 320,
 321, 329.
 335, 338, 351, 353, 361, 362, 366, 370, 385, 403,
 404, 414.
 415, 417, 421, 423, 424, 426, 441, 442, 481, 490,
 503, 509
 Elliott, Reverend Julius, 15, 212, 519
 Elliott, Sir Claude, 13, 20, 436, 518
 Empson, William, 109, 458
 Englandspiel, 55
 Eveland, Wilbur Crane, 331
 Evening Standard, 280
 F
 Falaise, 226, 227
 FBI, 181, 192, 198, 199, 201, 214, 220, 231, 232,
 234, 236, 240.
 275, 330, 362, 373, 384, 385, 397, 472
 Filiala St. James's Park, 38
 Fischer, Dr Franz, 27
 Fisher, Basil, 17, 19, 33, 34, 41, 362, 444
 Flaubert, Gustave, 15
 Fleming, Ian, 54, 327, 490, 495
 Foote, Alexander, 164
 Foster, George Carey, 134
 Franco, General Francisco, 36, 75, 76, 77, 78, 88,
 251
 Franklin, Locotenent George, 295, 296, 297, 519
 Freiberg, Frank, 351
 Fuchs, Klaus, 211, 254

Fukken, Engelbertus, 56
 Furse, Aileen, 49, 50, 168, 317, 519
 G
 Gardner, Meredith, 184, 213, 222
 Gehlen, Reinhard, 202, 203, 434
 Gestapo, 27, 99, 125
 Gibarti, Louis, 62, 63
 Gibraltar, 110, 216, 291, 295, 475
 Gibson, Lt. – Col. Harold, 97, 100, 123
 Giskes, Maior Hermann, 55
 Gittings, Robert, 18
 Goebbels, Josef, 21, 22
 Goleniewski, Lt. – Col., 342, 343
 Golitsyn, Maior Anatoly, 351, 352, 360, 366, 388
 Gorsky, Anatoly, 112, 113
 Gouzenko, Igor, 146, 147, 157
 Graf pen, Grigori, 79
 Grant, Ulysses S., 200
 Grecia, 97, 183, 184, 189, 190, 194, 195, 203, 207
 Greene, Graham, 35, 51, 52, 95, 96, 260, 416, 438,
 439, 445, 448, 449
 Grenfell, Joyce, 305
 GRU, 103, 147, 435
 Guardian, 389
 H
 Haga, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 163, 305
 Hamburger, Wilhelm, 127
 Harris, Hilda, 43, 44
 Harris, Tomas, 43, 253, 383
 Harvey, Bill, 198, 220, 221, 222, 235, 239, 242, 330,
 347
 Harvey, Libby, 220, 221
 Hearson, Comandant Glyn, 21
 Heath, Edward, 399, 508
 Helms, Richard, 415, 495
 Helsinki, 351, 406, 434
 Henry, John, 293

Heronsgate, Hertfordshire, 248, 255
 Hervey, Victor, 32
 Himmeler, Heinrich, 27, 131, 520
 Hitchcock, Alfred, 404
 Hitler, Adolf, 18, 21, 22, 25, 27, 28, 32, 37, 78, 113,
 120, 122, 123, 124, 127, 128, 131, 134, 143, 437, 443, 460,
 461, 462
 HMS Mohawk, 31
 HMS Vernon, 295
 Holberton, Elizabeth, 96, 103, 104, 129, 518
 Holberton, Sir Edgar, 104, 129
 Holland, 31, 442
 Hollingworth, Clare, 389, 391, 506
 Hollis, Sir Roger, 384
 Hoover, J. Edgar, 201, 275, 277, 330, 384, 395
 Border, Lord, 179
 Howard, Michael, 131
 Hoxha, Enver, 183, 186, 194, 208, 209
 I
 Ibn Saud, 48, 265, 309, 338, 429
 Iordania, 116, 324, 350, 362
 Irak, 116, 119, 120, 317, 324, 327, 338
 Iran, 203, 418
 Irgun, atacarea navelor, 291
 Israel, 63, 333, 355, 356, 521
 Istanbul, 94, 97, 98, 100, 102, 103, 105, 115, 118,
 119, 120, 123.
 124, 125, 127, 128, 132, 140, 141, 147, 148, 150,
 151, 152.
 153, 156, 158, 161, 171, 172, 173, 177, 180, 182,
 203, 204.
 217, 251, 257, 259, 310, 322, 362, 363, 368, 379,
 425, 456.
 459, 460, 461
 Iugoslavia, 97, 183
 Ivens, Jack, 51, 260, 265
 Izvestia, 399

J

Jackie (pui de vulpe), 336, 350

K

Kaltenbrunner, Ernst, 127, 128

Karsthof, Ludovico von, 53

Kelly, Sir David, 182

Kemsley Press, 304, 490

Kerensky, Alexander, 49

KGB, 9, 69, 78, 167, 178, 227, 266, 268, 312, 313, 314, 315, 319, 322, 336, 342, 344, 347, 351, 352, 359, 366, 374, 379, 384, 386, 397, 399, 400, 402, 407, 409, 412, 413, 419, 420, 421, 422, 431, 432, 433, 439, 449, 459, 500, 501, 502, 506

Khrushchev, Nikita, 289, 298

King, Căpitan John, 20, 29, 49, 52, 57, 86, 88, 91, 93

Kipling, Rudyard, 58, 449

Kirkpatrick, Sir Ivone, 273

Kleczkowski, Karl Alois, 127

Knatchbull-Hugessen, 97, 116, 117, 150

Knightley, Phillip, 9, 307, 402, 445, 446, 450, 452, 453, 458, 459, 465, 466, 464, 470, 472, 473, 475, 476, 480, 486, 487, 490, 504, 508, 510, 511, 512

Kohlman, Israel și Gisella, 63, 522

Kolbe, Fritz, 142, 143

Koltsov, Eduard, 296, 297

Kotov, Rear Admiral V. E, 298

Krivițki, Walter, 88, 94, 145, 233

Krötenscheid, Boris CMax), 141, 146, 151, 157, 158, 168, 182 Kuibyshev, 266

Kuka, Bido, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 194, 195 Kuweit, 324, 327

L

Laboratoare Los Alamos, 211

Lamphere, Robert, 198, 220, 231

Lancaster, Osbert, 192

Lascelles, Tommy, 85

Leatham, John, 190

Leissner, Wilhelm, 53
 Lenin, V. L., 49, 65, 421
 Lepenica, Sami, 187, 190, 191
 Leverkusühn, Paul, 115, 116, 119, 120, 123, 125, 126,
 127
 Lewis, C.S., 68, 69, 451
 Liddell, Guy, 44, 84, 85, 132, 135, 157, 171, 215, 216,
 232, 242, 244, 249, 250, 252, 253, 254, 255, 256, 262, 265,
 267, 383, 454, 461, 468, 469, 475, 478, 479, 480, 481, 482,
 483
 Lipton, Colonel Marcus, 279, 280, 281, 283, 284,
 285, 287, 288, 302, 410, 486
 Lisbona, Stuart, 315
 Loomis, Gloria, 203, 397
 Lunn, Antoinette, 392
 Lunn, Peter, 162, 309, 340, 342, 353, 367, 369, 372,
 380, 384, 387, 389, 391, 392, 403, 433, 467
 M
 Macfarland, Lanning „Packy“, 118, 119, 128, 158
 MacLean, Donald, 61, 73, 83, 89, 150, 185, 214, 220,
 221, 222, 226, 227, 229, 231, 232, 234, 236, 238, 240, 243,
 244, 245, 246, 251, 252, 253, 255, 268, 270, 272, 276, 277,
 285, 288, 332, 348, 352, 358, 380, 385, 387, 388, 389, 400
 402, 411
 MacLean, Melinda, 222, 226, 228, 411, 412, 420
 Macmillan, Harold, 275, 276, 281, 282, 283, 285,
 294, 303, 306, 330, 360, 361, 486
 Maginot Line, 81
 Makaiev, Valeri Mikhailovich, 205, 206, 218, 223,
 230, 231, 232
 Mallory, George, 16
 Malta, 188, 195, 207
 Maly, Theodore Stephanovich, 74, 77, 78, 79, 90
 Mann, Wilfred, 211, 220, 221
 Maris, Villi, 391, 393
 Marks & Spencer, 49, 50, 76, 316, 355, 356, 430
 Marsden-Smedley, Hester Harriet, 37
 Martin, Arthur, 360, 361, 365, 396, 463, 476, 478,

479, 511 Marx, Karl, 19, 62, 65, 73, 341
 Matuka, Ramis, 150, 195
 Max se, Sarah Algeria Marjorie, 38
 May, Alan Nunn, 157
 McCargar, James, 196, 197, 472
 McCarthy, Senator Joe, 247, 283, 356
 Menzies, Sir Stewart, 82, 84, 85, 93, 103, 138, 139,
 150, 153, 155, 157, 171, 245, 247, 248, 250, 252, 262, 263,
 416, 430
 MI5, 9, 23, 24, 31, 32, 38, 43, 44, 46, 48, 56, 57, 68,
 76, 80, 83, 84, 88, 89, 105, 128, 130, 135, 137, 138, 139,
 146, 157, 169, 171, 182, 191, 199, 214, 215, 216, 218, 219,
 222, 225, 229, 230, 232, 233, 238, 239, 240, 243, 244, 245,
 247, 248, 249, 250, 253, 254, 256, 258, 259, 261, 262, 263,
 264, 265, 266, 267, 268, 270, 273, 276, 277, 280, 281, 283,
 290, 297, 298, 301, 303, 313, 352, 353, 356, 357, 358, 359,
 361, 362, 365, 371, 372, 383, 384, 395, 396, 398, 420, 430,
 439, 443, 457, 477, 502
 MI6, 7, 9, 13, 14, 23, 24, 26, 28, 29, 30, 31, 33, 37,
 38, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 52, 56, 57, 59, 68,
 80, 82, 83, 84, 85, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 97, 98, 100,
 101, 104, 105, 106, 108, 111, 114, 116, 120, 123, 124, 126,
 130, 132, 133.
 134, 135, 137, 140, 141, 149, 150, 152, 153, 157,
 161, 162.
 166, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 176, 180, 181,
 182, 184.
 185, 188, 190, 191, 192, 194, 196, 199, 203, 206,
 207, 214.
 215, 216, 229, 232, 233, 235, 237, 238, 239, 240,
 243, 245.
 246, 247, 248, 254, 256, 260, 261, 262, 263, 264,
 267, 268.
 271, 272, 273, 275, 276, 281, 282, 283, 286, 290,
 293, 294.
 298, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 312, 317,
 319, 320.

321, 326, 330, 335, 336, 340, 341, 342, 343, 344,
 345, 346, 347, 353, 360, 362, 365, 366, 368, 369, 374, 377,
 379, 380, 383, 384, 386, 387, 388, 394, 395, 396, 397, 399,
 401, 403, 407, 415, 416, 417, 422, 424, 425, 428, 430, 435,
 436, 443, 444, 448, 449, 454, 456, 460, 461, 462, 464, 466,
 467, 469, 471, 472, 473, 474, 485, 488, 489, 495, 504
 Milmo, Helenus Patrick Joseph, 250, 251, 252, 253,
 254, 273, 276, 359, 484
 Milne, Tim, 44, 51, 87, 383
 Modin, Yuri, 113, 210, 224, 225, 226, 227, 261, 268,
 270, 271, 276, 288, 315, 319, 326, 352, 353, 400, 401, 409,
 459, 474, 476, 477, 483, 484, 487, 491, 493, 500, 507, 508,
 510
 Modrzhinskaya, Elena, 112, 113, 140
 Moreno, Carmen Mercedes, 107
 Mosley, Oswald, 294
 Mossad, 359
 Muggeridge, Malcolm, 43, 106, 446, 457
 Mussolini, Benito, 74, 165, 168
 N
 Nasser, Colonel Gamal Abdel, 333
 Nedosekin, Pavel Yefimovich, 342, 344, 379, 391, 504
 Newman, Edwin, 286
 New York Times, 310, 472, 500
 Nicolson, Harold, 77
 NKVD, 57, 67, 68, 69, 72, 86, 99, 103, 112, 140, 147,
 148, 152, 210
 O
 O'Leary, Maior Bernard, 100
 Observer, 305, 306, 311, 315, 324, 336, 356, 357,
 358, 389, 491, 502
 Odeon, cinematografe, 67
 Operațiunea „Claret”, 289, 293, 296, 300
 Operațiunea Climber, 177
 Operațiunea „Valuable”, 186, 187, 189, 197, 198,
 207, 209, 245
 Ordzhonikidze, 289, 290, 292, 294, 296, 298, 302

Oxford, 43, 70, 122, 123, 189, 240, 410, 452
 Ozolin-Haskins, 76, 79
 P
 Page, Chantry Hamilton, 99, 147, 148, 149, 154, 473
 Palme, Olof, 413
 Paterson, Geoffrey, 229, 230, 231, 463
 Paulson, Geoffrey „Paul”, 305, 319, 322
 Peake, Iris, 342
 Pearl Harbor, 105, 108, 332
 Pearson, Norman Holmes, 106
 Peninsula Iberică, 47, 49, 91
 Penkovsky, Oleg, 435
 Peterson, Sir Maurice, 150
 Petrov, Vladimir și Evdokia, 266, 267, 271, 274, 276,
 486, 484
 Philby, Dora, 60, 64, 329, 340
 Philby, Harry, 49, 52, 86, 91, 93, 209, 330, 390, 416,
 511, 526, 527
 Philby, John, 48, 60, 68, 70, 72, 263, 309, 338, 339,
 447
 Philby, St. John, 40, 48, 60, 65, 68, 70, 72, 309, 338,
 339, 340, 447
 Pignatelli, Prințesa Maria, 165
 Plettenburg, Contesa Elizabeth von, 122
 Pound, Ezra, 108
 Praga, 228, 395
 Pravda, 300
 Putlitz, Wolfgang Gans Edler zu, 24, 25, 26, 163
 R
 Reagan, Ronald, 420
 Reed, John Leigh, 148
 Reed, Ronnie, 263
 Regent's Park, 65, 68
 Reich, Wilhelm, 21, 66, 120, 131
 Reilly, Hildegard, 116
 Rennit, Dna, 51
 Restaurantul Harvey's, 200, 201, 203, 210, 212, 235,

400, 473

Ribbentrop, Joachim von, 72, 79

Rici, Monsignor, 102

RMS Caronia, 191

Roberts, Brigadier Sir Douglas, 152, 171

Roosevelt, Franklin D., 117, 166

Rosenberg, Julius și Ethel, 212

Rositzke, Harry, 209

Rothschild, Victor, Lord, 44, 192, 357, 358

Rowland, Tiny, 416

Rukhadze, 177

Russi, Căpitan Felix, 110

S

Sally Port Hotel, Portsmouth, 295, 297, 298

Scattolini, Virgilio, 165, 166, 167

Schellenberg, Walter 27, 28, 29

Schneider, Willy, 26

Schwartz, Alfred, 119

Seager, Cedric, 119

Shapak, Boris, 79

Shergold, Harold, 435

Sheridan, Căpitan Leslie, 37, 38

Siberia, 266

Sicherheitsdienst (SD), 27, 102

Sierra Leone, 95, 438

Sinclair, Maior General Sir John, 263, 269, 272, 273,
274, 301, 430

SIS, 13, 26, 48, 56, 113, 133, 202, 256, 304, 307,
419, 437, 449.

459, 512

Skardon, William „Jim”, 254, 255, 256, 267

Smiley, lt. - Col. David de 188, 189, 194, 196, 209,
417

Solomon, Flora, 51, 52, 76, 169, 170, 258, 310, 318,
355, 357, 358, 359, 362, 430, 447, 455, 470, 492, 493, 494,
502, 503

Sovershenny, 298

Stalin, Josef, 57, 78, 79, 112, 114, 117, 135, 137, 155,
 184, 266, 375.
 Stevens, Maior Richard, 26, 27, 28, 29
 Stormie Seas, 186, 187, 189, 190, 209
 Sudakov, Roman, 101, 104, 172
 T
 Taksim, restaurant, 100, 101, 116, 120
 Tateishi, Colonel, 103
 Taurus Express, 96, 101, 103
 Tazelaar, Peter, 54, 55
 Teague, Colonel, 430
 Teruel, băătălie, 77
 Thatcher, Margaret, 417, 418
 Third Man, The, 472
 Togliatti, Palmiro, 168
 Tolson, Clyde, 201
 Tomney, Frank, 486
 Trevelyan, Humphrey, 338
 Truman, Harry S., 185, 212
 Tyerman, Donald, 305
 U
 Ucraina, 172, 206
 Uniunea Sovietică, 91, 92, 93, 111, 116, 130, 138,
 147, 168, 171, 172, 173, 176, 211, 266, 268, 313, 375, 387,
 393
 Ustinov, Jona von („Klop”), 23
 V
 Van Koutrik, Folkert, 26
 Vansittart, Sir Robert, 13, 14, 23, 24
 Vargasy, Wilhelmina, 116
 Vassall, John William, 432
 Venlo, incident, 26, 27, 28, 29, 30, 54, 444
 Vermehren, Elizabeth, 123, 126, 129
 Erich Vermehren, Erich, 121, 123, 460
 Villa, Pancho, 107
 Vivian, Valentine, 38, 48, 83, 138, 168, 232, 454
 Volkov, Konstantin, 154, 155, 172

Volkov, Zoya, 147, 148, 155
 Von Papen, Franz, 99, 102, 125
 Von Trott zu Solz, Adam, 122, 123, 125
 W
 Weizmann, Chaïm, 356
 Welles, Orson, 416
 Westminster, Școala, 34, 40, 44, 60, 68, 263, 279,
 305, 393, 412
 Wheatley, Dennis, 44, 45, 446
 White, Dick, 24, 238, 240, 241, 243, 244, 245, 247,
 250, 252, 254, 266, 267, 273, 276, 277, 298, 301, 306, 309,
 325, 335, 343, 345, 347, 353, 361, 364, 366, 367, 376, 378,
 381, 384, 393, 396, 399, 401, 403, 407, 427, 431, 432, 433,
 434, 436, 437, 462
 White's Club, 19, 82, 152, 159, 304
 Williams, Michael, 293
 Wilson, Harold, 413
 Wilson, Trevor, 51, 87
 Wisner, Frank, 198, 205
 Wormwood Scrubs, 31, 32, 386
 Wright, Peter, 358, 365, 380, 398, 442, 453, 464, 485,
 486, 489.
 500, 501, 502, 504, 505, 506, 507, 508
 Y
 Yemen, 324
 Young, Sir George Kennedy, 272, 273, 306, 320, 334,
 437, 464, 465, 484, 497
 Z
 Zog, Regele Albaniei, 183
 CUPRINS
 Prefață 11
 Introducere 13
 1. Spionul ucenic 15
 2. Secția a V-a 37
 3. „Otto” și „Sonny” 60
 4. Vai, vai, iubito, sunt spion! 84
 5. Trei spioni tineri 107

6. Dezertorul german	123
7. Dezertorul sovietic	139
8. Stele în ascensiune	162
9. Mări furtunoase	188
10. Odiseea lui „Homer”	213
11. „Peach”	236
12. „Baronii haiduci”	259
13. Al Treilea Om	281
14. Omul nostru din Beirut	306
15. „Vulpea care nu a mai plecat”	323
16. Un ofițer promițător	340
17. Mă gândeam eu că o să fii tu	357
18. La ceai	373
19. Disparația	390
20. Trei spioni vârstnici	411
Postfață de John le Carré	426
Note	443
Bibliografie	515
Mulțumiri	521
Index	524

BEN MACINTYRE este jurnalist la ziarul *The Times* din Londra și autorul unor romane printre care se numără: *Double Cross*, *Operation Mincemeat*, *Agent Zigzag*, *The Napoleon of Crime* și *Forgotten Fatherland*. El este, de

asemenea, autorul unor reportaje documentare prezentate la postul BBC. Trăiește în prezent în Londra, cu soția și cei trei copii ai lor.